

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

2
**JURISPRUDENTIA
FUNDAMENTALIS.**

SEU

**PRIMA, ET IMMOTA
PRINCIPIA TOTIUS JURIS-
PRUDENTIÆ.**

**In Almâ & Archi-Episcopali Uni-
versitate Salisburgensi:**

P R Æ S I D E

**JOSEPHO BERNARDO
K L E T L E**

**J. U. D. Celsissimi & Reverendissimi Prin-
cipis & Archiepiscopi Salisburgensis &c. &c.
Confiliario, Codicis & Juris publici Professore
Ordinario.**

PUBLICÆ DISQUISITIONI SUBIECTA

A

**JOANNE FRANCISCO BECKH,
de & in wilmendingen Viennensi
Austriaco.**

Ad diem 3. Septembris Anno 1691.

S A L I S B U R G I,

**Typis JONNIS BABTISTÆ MAYR, Typographi Aulico-
Academici.**

APPROBATIO

Sacræ Facultatis Theologicæ.

IN primis errat principiis, qui sine primis, immotis, & inconcussis totius Jurisprudentiæ principiis aulam, forum, curiam &c. adire præsumit. Jurisprudentiam fundamentalem non prius cum fundamento callere, est se vasto oceano sine clavo & remis committere, quò latius vela explicabit, eò se latius implicabit: pro cynosura ergo deserviant hæc prima, immota & inconcussa Principia, sanis morum, sanctisque fidei principiis accommodata, & ab Authoris singulari ingenio, ac solidissimâ Doctrina ad captum proposita, & exactissimè pro publica utilitate ad justitiæ lancem examinata. Ita censeo

P. HONORIUS AIGNER, Ord.

S. Benedicti, in Monasterio Cremifanensi Austriæ superioris Professor, SS. Theologiæ Doctor, & Professor Ordinarius, ejusdemque p. t. Decanus.

APPRO.

APPROBATIO

Facultatis Juridicæ.

H*Æc prima fundamenta totius Jurisprudentiæ ex principijs
tam Theologicis, quàm Juridicis desumpta, ac magno la-
bore solidissimè congesta, tam prælo, quàm prælio Academico di-
gnissima censeo*

ANTONIUS HERMES Dr.

Celsissimi & Reverendissimi
Principis Consiliarius, Pan-
dectarum Professor Ordina-
rius, & Facultatis Juridicæ p. r.
Decanus.

PRÆ-

PRÆFATIO *Ad benevolum Lectorem.*

S nulla alia, certè disciplina Juris infelici fato regitur, quòd tam pauci occurrant, qui excolendæ studium pertinax ac indefessum impendant. Themidi illustrandæ innumeri libri componuntur, ac detersâ preli fuliginis, quotidie in lucem fumant: Sed paucos invenias, candido lapillo dignos. Nemo non scriptitat: sed rari occurrunt, qui manum seriam, & calamo scientifico instructam, Jurisprudentiæ exornandæ admoveant. Quàm multos reperias, qui doctrinâ sufficiente non instructi, ac nescio, quâ intemperie ad scribendum abrepti, festinatis votis id dant sæculo, quod pudorem mox suis excutiat Authoribus. Hi, dum sententias ad lucernam non examinant: dum ordine sua non digerunt, sed temerè chartis illiniunt, & calore præpropere effundunt: futilia, non utilia: laborata, non elaborata: ex alieno sine fronte sublecta, non electa: lutulenta non luculenta: verbo, libros, thuris piperisque cucullis aptos, ac æternis dignos tenebris, obscuro partu in lucem protrudunt. Hinc sententia hodie vix ulla occurrat tam absurda, quæ patronum non inveniat: causa vix ulla tam conclamata, cui author impressus non suffragetur: opinio vix ulla tam projecta, quam non liber, typis excusus, calculo suo muniat. Certè, si ætate Flavii nostri Jurisprudentia mole suâ visa est laborare, novo Justiniano hodièque opus esse dixeris, à quo Scriptorum Juridicorum intemperies castigetur. Libros sanè omnes, Juri non tam excolendo, quàm corumpendo hucusque editos, si intueri liceret, in unum cumulum congestos, moles occurreret, suppar turri Babylonicæ.

Sed & ij, qui ingenio valent, ac copiosâ juris scientiâ sunt instructi

oleum operamque malè quandoque collocant, dum infinitis allegatum plaustris implent paginas: dum nervos omnes in id dirigunt, ut dogmata & opiniones aliorum operosè convellant: dum copiosæ lectionis ostentandæ gratiâ, eruditiones varij generis corradunt, at vanissimâ industria in scripta sua infarciunt: dum subtilitates philosophicas, & quæstiones de lanâ caprinâ labore pudendo invehunt in Jurisprudentiam.

Ad solos profectò commentarios & libros, Institutionibus elucidandis editos, si respicias, in plerisque rudem ac indigestam doctrinæ molem obtrudi. Lectori videas; neque multos reperias, ex quibus solâdam Juris scientiam haurire, cupidæ legum juventuti liceat.

Sunt, qui labore tam operoso Institutiones pertractent, ut Integra pene Digesta in elementarios libros hosce congerant: quâ scribendi luxuriâ in libros Institutionum, post alios, commentatus est, *Joannes Harprecht*. Sed hi obsunt, non prosunt studioso juris: nam, ut sapienter monet Imperator in §. 2. *De Just. & Jur. si initio statim rudis adhuc, & infirmus studiosi animus multitudine ac varietate rerum oneretur, duorum alterum eveniet, ut aut deserat studia, aut cum magno labore, sepe cum diffidentia, serius ad id perducatur, ad quod leviori viâ ductus, sine magno labore maturius perducere potuisset.*

Sunt alij, qui materias, in titulis singulis contentas, vellicent potius, quàm explicent, neque regiâ integræ doctrinæ viam teneant, sed nullo ordine hinc inde, palabundi velut, errent ac vagentur: quod scribendi genus *Antonio Mattheo, Scotano, Jacobo Wissenbach*. & pluribus aliis placuisse video. Sed ex horum libris plenos doctrinæ manipulos colligere vix possis. Spicas potius, ex Jure hinc inde depromptas, quàm integram messem porrigunt.

Sunt non pauci, qui singula paragraphorum capita eo ordine, quo in libris Institutionum se offerunt, exponant, ac notis & commentariis illustrent. Sed hic ordo & prolixus est, & à scientificâ tractandi methodo alienus: ac tamen si industriam præferat, Lectori tamen nauseam parit & fastidium.

Sunt rursus alij, qui non tantum morosâ singulorum paragraphorum anatomiam instituunt, sed in jus obsoletum quoque, ac à Principi-

pe. nostre antiquatum, curiosissime inquirunt: cuius eruditionis gloriam ambire impensissime videntur, *Bacchovius & Vinnius*. Sed hi prophanis inanes non raro paleas cupidæ legum juventuti venditant. Certe molestia non caret, ea operose addiscere, quæ eruditionis laudem quidem afferunt, sed fructu vacuum.

Reperias contra alios, qui textibus ipsis sicco pede præteritis, inaffines materias quavis occasione habenis effusissimis excurrunt: quæ intemperie præ aliis turget *Schneidewinus*. Sed neque hos laudare possis: cum enim tituli singuli domi suæ satis sint divites, cur, quæso? stipem aliunde iis conquiramus?

Occurrunt rursus alij, qui neque vestigia, à Justiniano impressa, legunt, neque paragraphos, in scientificum ordinem redactos, offerunt; sed sub quovis titulo varias quæstiones, sine nexu, sine nitore, operâ tumultuariâ conscriptas, exhibent. Nec guttulam in horum libris reperias, quæ lucernam oleat. De his sanè dicere ausim, quod præ omnibus alijs perniciosè laborent; non enim tantum à limpidissimis textuum fontibus Lectorem abducunt, sed dum limite nullo coerciti temerè effunduntur, in certum præcipitij periculum deducunt.

Sed & ij impensè displicent, qui doctrinam juris alto velut supercilio despiciunt, &, quasi indecorum sit, severâ commentatione libros Institutionum prosequi, varijs eruditionibus, è Græcia & antiquo Latio depromptis, utramque implent paginam: quod genus commentandi post alios arrisisse video *Antonio Marthæo*, filio magni illius Marthæi, qui jurisprudentiam criminalem nobilissimo Commentario illustravit. Sed, ô humanæ mentis temulentiam! Vitam agimus brevissimam: tempus perniciosissimum, non gressu, non cursu, non volatu recedit, sed momentis singulis, non tam fluit, quàm rapitur: nos tamen inter hæc temporis præcipitia optimos quosque dies studio sterili, & infecundo frangimus. Agit nos, agiturque velox dies, & nos tempus, laboribus seriis idoneum, inotilis eruditionis disciplinâ perdimus. Fures temporis commentarios tales dixeris, quod ætatem, industriæ fructuosæ destinationem, vanissimæ eruditionis studio configant, ac sperato fructu discipulos hiantes fraudent.

Reperias denique alios, qui ex singulis paragraphis regulas colligant,

gant, easque deinde innumeris ampliacionibus & limitationibus partim extendant, partim coerceant. Sed his quoque jure succenseas: nam & memoriam, angustis finibus circumscriptam, farragine illâ onerant: &, quod verbulo, conclusioni aut regulæ adjecto, indicari poterat, superfluâ curâ molestè ingerunt. Verbo, vix ullum invenias, in quo non multa occurrant, virgulâ censoriâ, ac reprehensione digna.

Studium Juris Imperator Justinianus in oratione ad Antecessores quinquennio circumscripsit. Sed dubites, an tempus tam breve absolvendo legum studio sufficiat. Omnia spinis inhorruisse videas. Juris non Civili tantum, sed Canonico, Feudali, & Publico impendenda opera: cui legum moli deglutiendæ, ac digerendæ, quinquennium sufficere, vix persuaseris. Sed aquam è pumice elicio, litori loquor, Austrum percello! Quotusquisque enim hodie disciplinæ Juris quinquennium impendit? A multis ægrè triennium in Academiis absumi videas. Sunt, qui sacrâ Themidem vix è limine salurent, ac libellum repudij jam tcholis mittant, crudæque & impolita studia in forum propellant, cum ingenti detrimento Reipublicæ. Hinc ubique locorum tot occurrunt rabulæ foreuses, togati vultures, privilegiarj crumenicidæ, honorati prædones, qui, tamen jura primis vix labijs delibaverint, legum tamen notitiam plenis buccis crepant, ac nescio, quâ temerariâ fiducia in foro causas orare sustinent, melius edocet, quid juris, quam quid Juris.

Age verò! quia ea dudum impatientia invasit juvenum animos, ut juribus addiscendis ægrè quinquennium in Academiis absumant, deferamus præproperis eorum votis, ac tentemus, an non breviori temporis compendio ad solidam jurium notitiam perducì possint. Id sane præstare in præsentì Commentario pro viribus conabor, ac toto nisu contendam, ut fundamenta jaciám, quibus insistere si quis velit, conficere reliquum juris iter paucorum annorum labore possit. Prodesse omnibus studebo, adeoque non iis tantum, qui in juris stadio & studio magnis jam passibus progressi sunt, sed illis quoque, qui in vestibulo adhuc constituti, penetralia magnæ Themidis pede auspicato ingredi desiderant.

Ordinem hunc servabo. Paragraphos singulos, utilitate aliqua conspicuos, methodicè sub quovis titulo explicabo, ac turbato ordine eorum in ordinem: experientia enim didici, viâ non aliâ studiosos juris

ris ad solidam legum notitiam feliciter deduci, quàm methodicâ, illâ præsertim, quâ causæ vocantur in subsidium. Nam per causas qui procedit, à notioribus progreditur ad minùs nota, dùmque causis singulis regulas generales affuit, oracula quasi fundit, ex quibus conclusiones varias colligere, absque magno labore cuivis perspicaci liceat. Deinde, illa demum scientia solido suffulta fundamento creditur, quæ subnascitur ex cognitione causarum. Ad hæc, dum constanti ordine omnia traduntur, summopere juvatur memoria, quæ integram doctrinæ seriem facillimè complectitur, si media cum primis, & ultima cum mediis, concatenatâ seriè cohæreant.

Nimirum, segnis, lenta, fallax, & rimarum plena est memoria nostra, ac suis ipsa finibus arctatur. Reminiscentiæ tam felicitis neminem reperias, qui omnia, quæ legerit, retineat, ac è memoria, velut stamen è panno, sciat trahere. Memorix ingens subsidium affert methodus, ac quod oblivio eidem surripit, beneficè restituit. Labat & vacillat memoria nostra, ubi deest adjumentum ordinis. In arenâ vel aquâ scribitur, quod sine ordine traditur memoriæ. Si in ullâ alia scientiâ, certè in Jurisprudentiâ fidele requiritur officium memoriæ. Hinc omnia opera enitendum, ut, quod viribus naturæ obtineri non potest, arte suppleatur, ne labor omnis intereat. In juribus tradendis qui ordinem negligit, laborem supra modum auget, ac ægerrimè ingerit, celerrimè elapsura.

ura Pandectarum, ac Codicis sobriè, & cum delectu delibabo, in quantum videlicet postulabit integritas materiæ, & iusta doctrinæ series. Toto enim errant iudicio, qui censent, principia, in paragraphis Institutionum comprehensa, tam copiosa esse, tamque luculenta, ut iis cognitis, studioso juris liceat in reliquo Themilogiæ studio, inoffenso pede progredi. Passim in scopulos incurrat, necesse est, qui doctrinam non aliam, quàm Libris Institutionum contentam, ore sicco ac jejuno hausit.

Definitiones accuratissimas procudere conabor, non ignarus, quantum momenti in iis sit positum. Cum enim essentiam cuiusque rei exhibeant, in solâ definitione tota quasi materia uno velut obtutu studio

operam alii contulissent, omittere potuissent innumeras ampliationes & limitationes, quibus memoriam discantis non tam juvant, quam obtrunt.

Divisionibus quoque accuratè concinnandis studebo, memor pro-
verbii illius: *qui bene distinguit, bene docet.*

Fundamenta ubique solida conabor adstruere, ac ubi licebit, rationes quoque subnectam; illas quidem paucas, firmas tamen, ac ad convincendum intellectum idoneas. Neque enim imitari illos decorum foret, qui rationes quidem magno numero addensant, quas tamen si explorare oculatius sustineas, caduco pariete subnixas esse deprehendes.

Intra cancellos instituti severè me coercebo, neque in materias, à scopo alienas, inconsulto pede excurram; non ignarus, in erroris foveam facilè perducì, qui relictà basilicà, nunc ad dextram, nunc ad sinistram temerè deflectit.

In referendis Authoribus, quantum licebit, parcus ero, & modicus, nequè facilè authoritates addensabo, nisi ubi materię gravitas id exiget. Nunquam sanè approbare potui vanissimum eorum studium, qui, ut ingentia volumina in lucem edant, infinitis allegationibus implent paginas, densi authoritatibus, argumentis vacui. Conclusiones certissimas, & ex legibus evidenter deductas, testimonijs Authorum instruunt; quâ industriâ, quid aliud agunt, nisi quòd Soli à nebulis & nubibus splendorem accersere, futili labore satagant.

Stylo utar, ad coticulam latialem elimato quidem; plano tamen, facili, & familiari, ac quem is tantum non assequatur, qui primum vix pedem intulit in latinitatis atrium. Quod si Deus vires & vitam concesserit, eâdem methodo reliquos juris libros concinnabo.

Sed diu jam satis in vado hæsimus. Si bene aduerto, alma The-
mais aurem vellicat, ac amicè monet, ut

Litare deserto navis jactetur in altum.

Fumibus abruptis, pateant hinc carbasa ventis.

DISSERTATIO

Præambula

De Libris Juris, eorūque Autho- ritate.

Ngenti admiratione defigor, dum perpendo, plerōsque ex iis, qui elementarios Juris libros conscribunt, tam incuriosos esse, tamque socordes, ut studioso Juris neque iter præstignent, quod decurrendum, neque terminum monstrent, qui attingendus, ut ad scopum præfinitum felici cursu pertingat. Jaculatorem non immerito rideas, si, metâ non conspectâ, sagittam emittere; ac destinato ictu medium scopum tangere sustineat. Studiosus juris quoque cæco gressu procedat, necesse est, si professioni accinctus, ac ad lustrandas immensas jurium plagas expeditus, ignoret, quæ semita sit insistenda; ad dextram, an sinistram deflectere expediat. Antequam proinde labori principii accingar, in ipso operis ingressu libros Juris recensebo, ac de autoritate eorum differam, ut sciat futurus Legum Auditor, quas vias peragrarè debeat, si pervenire ad scopum præstitutum velit; ac quos Libros flexo in reverentiam pedè revereri necesse habeat, quos, tanquam auctoritate vacuos, impune possit spernere.

§ I.

De Libris Juris Canonici.

SUMMARIA

1. <i>Quinam dicantur Libri Canonici, qui Civiles.</i>	4. <i>Sive Decretum Authentium, an Apocryphum?</i>
2. <i>Recensentur libri contenti in corpore juris Canonici.</i>	5. <i>Quid continentur in libris V. Decretalium?</i>
3. <i>Decretum Gratiani unde nomen habeat, ac quid continent.</i>	6. <i>Quid in sexto?</i>
	7. <i>Clementina unde dicta.</i>
	8. <i>Extravagantes unde nomen habeant.</i>
	9. <i>Libri</i>

Dissertatio

9. *Liber VII. Decretalium. habetque auctoritatem juris.*
10. *Sicne Authentica Institutiones Lancelotti?*
11. *Reconsensur libri, qui occurrunt extra corpus juris Canonici.*
12. *De Concilio Tridentino.*

13. *De Bullario Magno.*
14. *De Regulis Cancellaria.*
15. *Declarationes Cardinalium sicne Authentica.*
16. *Decisiones Rota Romana obtrahentes Auctoritatem juris.*

1. **L**ibri Juris duorum sunt generum, Canonici & Civiles. In illis traditur Jus Pontificium: in his Cæsareum.

2. Ex Libris Canonici quidam sedem suam habent in corpore Juris Canonici: alij, incerto velut lare, vagantur extra. Corpus Juris Canonici sex constat partibus: *Decreto Gratiani: Decretalibus Gregorij IX. Sexto Decretalium Bonifacij VIII. Clementinis Clementis V. Extravagantibus Joannis XXII. Extravagantibus communibus.*

DECRETUM GRATIANI.

3. **D**ecretum Gratiani à compilatore suo Gratiano, monacho Benedictino, nomen habet: in quod infarsit varias Constitutiones SS. Pontificum: Statuta Conciliorum tum generalium, tum particularium: Sententias SS. Patrum: Leges Romanas: ac denique opiniones proprias.

4. **D**ecretum hoc, sicne authenticum, an apocryphum? non una omnium sententia. Frequentioribus tamen Doctorum calculis comprobata opinio est, esse partim authenticum, partim apocryphum. Authenticum quoad ea capita, quorum Author potestatem habuit ferendæ legis Ecclesiasticæ: quoad reliqua apocryphum. Quæ sententia demonstratur hac apodixi. Gratianus potestatem non habuit ferendarum legum, quia fuit homo privatus; neque ullus hactenus SS. Pontifex Decreto impertitus est auctoritatem Juris: ergo singulæ Decreti partes reducendæ sunt ad auctoritatem suam primævam. Itaque si caput occurrat, quod Concilium generale, aut SS. Pontificem authorem laudet, agnoscendum est pro authentico: cum enim totum volumen à Gregorio XIII. sub limam sit vocatum, meritò præsumimus, constitutiones singulas matriçi suæ respondere. Si verò sententia S. Patris, aut opinio privata ipsius Gratiani se offerat, auctoritatem juris non meretur. Quod si denique constitutio Civilis occurrat, ac materiam attingat, potestati sæculari obnoxiam, auctoritatem juris obtinet, non quòd à Gratiano referatur, sed quia constat, ex libro Authentico esse

depromptam. *P. Engel Coll. Jur. Can. in procem. n. 5. P. Pirrhing lib. 1. Jur. Can. in Procem. §. 5 n. 22. Clariff. Dn. Collega P. König in procem. Jur. Can. n. 4. Clariff. Dn. D. Woller, Amicus, plurimis titulis mihi colendissimus, in quæst. Sel. ex Jur. univers. quæst. 1. n. 6.*

LIBRI V. DECRETALIUM.

Libri quinque Decretalium continent varia Rescripta SS. Pontificum, jussu Gregorij IX. à Raymundo, Capellano Eius, congesta, ac titulis variis, atque capitibus distincta. Summam librorum complexi sunt Glossographi hoc versiculo:

Judex: Judicium: Clerus: Sponsalia: Crimen.

LIBER VI. DECRETALIUM.

Liber VI. Decretalium complectitur varia Rescripta SS. Pontificum, jussu Bonifacij VIII. collecta. Dividitur, ad normam voluminis prioris, in V. Libros: Libri in eisdem titulos, in quos Libri V. Decretalium.

CLEMENTINÆ.

Clementinæ à Clemente V. authore suo, nomen habent, qui eas concepit; morte tamen præventus non promulgavit; hanc enim prærogativam sibi vendicat Joannes XXII. qui autoritate Apostolicâ easdem evulgavit.

EXTRAVAGANTES.

Clementinis succedunt Extravagantes, ex eo sic dictæ, quòd extra corpus juris, incerta velut sede, antehac sint vagatæ. Dividuntur in communes, & Extravagantes Joannis XXII. Illæ Pontificibus variis: Hæ Joanni XXII. auctoritatem juris referunt in acceptis.

LIBER VII. DECRETALIUM.

Novissimè in lucem prodiit, ac recentioribus exemplaribus Corporis Canonici insertus est Liber VII. Decretalium: quem ex variis recentiorum Pontificum constitutionibus compilavit Petrus Matthæus, JCrus Lugdunensis. Volumen hoc, tametsi meras complectatur constitutiones Pontificias; auctoritatem juris tamen non obtinet, quia industriâ privatâ, non jussu alicuius Pontificis coaluit; neque sufficienter constat, an constitutiones singulæ originalibus suis respondeant. *P. Engel d. loc. n. 11. Clariff. Dn. D. Woller. cit. loc. n. 10.*

INSTITUTIONES LANCELLOTI.

10 **A** Ccefferunt quoque recentioribus exemplaribus Institutiones Juris Canonici, quas Lancellotus, Jctus Perusinus, conscripsit. Sed cave, autoritate juris eas digneris. Tamen enim jussu Apostolico sint concinnatæ; hætenus tamen nullus Pontifex plenissimum Constitutionum robur iisdem accommodavit.

11 Extra corpus Juris Canonici occurrunt: *Concilium Tridentinum: Bullarium magnum: Regula Cancellaria: Declarationes Cardinalium: nec non Decisiones Rota Romana:* de quorum librorum autoritate breviter.

CONCILIIUM TRIDENTINUM.

12 **C**oncilium Tridentinum, constitutionibus gravissimis plenissimum, sine controversiâ autoritatem juris obtinet, quia imperio & auspiciis trium SS. Pontificum legitimè coaluit.

BULLARIUM MAGNUM.

13 **B**ullarium magnum, diversis SS. Pontificum constitutionibus refertum, autoritatem juris non habet, quia nullus hætenus Pontifex testatus est, quod singulæ constitutiones matri suæ congruant. *P. Engel ubi supra n. 8. Clariss. Dn. D. Weller cit. loc. n. 12.*

REGULÆ CANCELLARIÆ.

14 **R**egulæ Cancellariæ sunt certæ ordinationes, ad Officiales Cancellariæ à Pontifice directæ, quibus certum ordinem & normam in rebus agendis observare jubentur. Desseunt hæc Regulæ à Constitutionibus aliis, quod cum Pontifice expirent, nec vires ante resumant, quàm à novo Pontifice renoventur. Hinc non sapiunt naturam veræ legis, quia hæc suapte natura est stabilis ac perpetua *arg. l. 3. C. De e-dendo.* Obineantne prædictæ Regulæ vim juris extra curiam Romanâ, jam non excutio. Vide *Gibalin. tom. 3. Scient. Canon. Lib. 9. cap. 4. quest. 3. per tot.*

DECLARATIONES CARDINALIUM.

15 **D**eclarationes Cardinalium, si intra præfixos terminos consistant, ac nudam interpretationem Concilij Tridentini afferant, obtineri videntur prærogativam juris, cum illucescant Autoritate S. Pontificis. Quia tamen in eadem quodque materiâ occurrunt Declarationes con-

triaz, fidem non aliter merentur, quam si producantur in formâ authenticâ. *P. Engel d. loc. n. 16. Clariss. Dn. D. Woller ubi supra n. 12.*

DECISIONES ROTÆ ROMANÆ.

Decisiones Rotæ Romanæ, tamen si auctoritate non levi polleant; vim juris tamen non obtinent; partim, quia constat, in ipsâ Rotâ decisiones rotari, ac quæ tanquam juris bajulæ antehac eminebant, per decisiones contrarias de gradu dignitatis suæ deijci: partim, quia sufficienter non constat, Augustos Rotæ Proceres à S. Pontifice eâ auctoritate esse instructos, ut jus novum possint condere. *Gibal. ubi supra, quæst. 5. P. Engel. d. loc. n. 17. Clariss. Dn. D. Woller cit. loc. n. 13.*

§. II.

De Libris Juris Justinianei.

SUMMARIA.

1. Quinam libri dicantur Authentici, qui apocryphi.
2. Libri Justiniani unde nomen habiant.
3. Fortitudo Justiniani Princeps laude dignus.
4. Recensentur Libri Justiniani.
5. Describuntur Institutiones.
6. Quorum opera Institutiones sint compositæ.
7. Ex quorum Libri sint desumptæ.
8. Quid exponatur in libris Institutionum.
9. Nihil perperam in iis esse positum, testatur Imperator.
10. Quos libros consent, ac qua legitima eorum ordinatio.
11. Institutiones plenum obtinent constitutionum robur.
12. Rejicitur VVissenbach.
13. Pandectæ unde nomen habeant, ac quid sint.
14. Reseritur duplex Pandectarum divisio.
15. Quæ edigio præcellat.
16. Denoturno Antinomias in Pandectis.
17. Appellatio Codicis unde fluxerit.
18. Codex huius à Justiniano editus.
19. Novella cur dicantur Authentica.
20. Hodie quid vocabulo Novellarum, quid Authenticarum designetur.
21. De Justiniani Edictis.
22. Quem ordinem libri Justiniani tenent.
23. Quâ forma relati libri, eorumque partes continentur.
24. Quo titulo leges Justiniani vim juris obtineant in Imperio.

Libris juris Canonici succedunt libri Civiles, qui vel Authentici, vel Apocryphi. Authenticos voco, qui leges continens, instructas auctoritate decisivâ pro scholis & foro. Apocryphos, qui auctoritate hac carent. Authentici sunt vel Justiniani, vel non Justiniani. Justiniani nomen fortuitur ab Imperatore Justiniano, qui auctoritatem juris iisdem est impertitus.

De Principe hoc varij variè sentiunt. Sunt, qui laudibus eundem exchant: sunt, qui deprimant. Mihi, vitam eius percurrenti, laudis & vituperij seges amplissima se offert. Laudem meretur, quod barbaras gentes armis fregit: victorias innumeras de hostibus suis reporta-

verit, ac intermortuam Imperij gloriam suscitaverit. Laudem meretur, quod splendidissimis structuris urbem Constantinopolitanam exornaverit: templum Divinæ Sapientiæ tanto apparatu construxerit, ut celeberrimorum operum magnificentiam eodem extinxerit. Laudem denique meretur, quod reformationi juris manum admoverit: sacratissimas constitutiones in luculentam erexerit consonantiam: infinitas veteris prudentiæ ambages evolverit, ac opus desperatum labore felicissimo perfecit. Sed laudes hæec quam turpes nævi commaculant! Theodoræ, impotentis animi feminæ, fasces consignavit Imperij, ac ad nutum eius leges fixit, & refixit *arg. Nov. 8. cap. 1.* Silverium Pontificem, throno dejectum, egit in exilium: Virgilium substitutum mancipij loco habuit, ac in sectam prolapsus Eutichianam, præclara primordia foedissimo exitu corripit, illustresque triumphorum titulos unâ hæretici appellatione penitus obliteravit. Quid, quod ipsa illa gloria, quæ effulsit, virtute alienâ subnixâ fuerit: per Bellisarium enim & Narsen triumphis, per tributa ædificiis, per Tribonianum denique legibus inclaruit. Unde à veritate non deflexeris, si truncum appellitaveris Justinianum, alienæ gloriæ exuviis in gloriæ superbum.

- 4 Libri juris, qui Justinianum Authorem habent, sequentes se offerunt: *Institutiones: Pandectæ: Codex: Novellæ.*

INSTITUTIONES.

- 5 **I**nstitutiones sunt volumen, in quo totius legitimæ scientiæ prima traduntur elementa §. 4. *in proæm.*

- 6 Compositæ sunt jussu atque autoritate Justiniani per *Tribonianum Theophilum, Dorotheum*, & viros alios facundissimos, quorum catalogum texit Imperator in præfatione *Digestorum.*

- 7 Desumptæ sunt ex variis Antiquorum Institutionibus: potissimum ex Commentariis Caij, ut satis arguunt fragmenta, ex Jcto illo in opus Pandectarum relata; quorum ipsissima non rarè verba in Libris Institutionum referri videas §. 6. *in proæm.*

- 8 In prælaudatis Institutionibus gratâ brevitate exponitur, & quod ante obtinebat, & quod antiquatum, Imperiali remedio vel declaratum, vel in usum revocatum est §. 5. *in proæm.* In titulis tamen *De usucapionibus, De exheredatione liberorum, De Legatis, De Successionibus ab intestato,*

testato, De bonorum possessionibus, De satisfactionibus, jus antiquatum fu-
sione calamo recenseri, vix non indigneris.

Si fidem adhibemus Principi nostro, in libris hisce nihil positum
perperam, nihil inutile, sed quod in ipsis rerum argumentis obtinet, ac
in usu vertitur §. 3. in proem. Alij tamen aliter sentiunt, ac compo-
sitores Institutionum atro carbone notant, quod elementarios hosce li-
bros accuratiores operâ non concinnaverint.

Partitus est Imperator Institutiones suas in IV. Libros. Hos
ipsum tamen non uno eodemque modo ordinari videas. Sunt, qui
Librum III. auspicentur à titulo *De obligationibus*: quantum à titulo,
De actionibus. Sed partitionem hanc repudiat stylus exemplarium,
cui stylo prærogativam divisionis authenticæ inveterata consuetudo du-
dum peperit. Certè, si Liber secundus excurrat usque ad titulum *De*
obligationibus, fateamur necesse est, inter hunc & Libros reliquos inæ-
qualitatem nimiam intercedere. *Wesemb. ad §. 4. in proem.*

Institutiones, hæcenus descriptas, Justinianus ipse legit, & reco-
gnovit, ac plenissimum constitutionis robur iisdem accommodavit
§. 6. in proem.

Jacobus Wissenbach tamen *disp. ad Jus Civil. l. th. 8.* existimat, In-
stitutiones hæcenus tantum constare autoritate juris, quatenus cum
Pandectis & Codice iisdem convenit: secus apographis præferenda esse
autographa, Authentica Exemplis. Digna profectò sententia, quæ
communem omnium repulsam ferat! Reclamat enim ipse Imperator,
qui in d. §. 6. verbis apertissimis proficitur, quod plenissimum Constitu-
tionum robur Institutionibus accommodaverit: ergo eodem possent ro-
bore, quo reliqui juris libri, nec proinde dicere possis, quod respectu
Digestorum & Codicis vicem nudi exempli sustineant.

PANDECTÆ, seu DIGESTA.

Pandectæ à *παν* & *εκ* dictæ sunt, eò quod omnia complectantur,
quæ ex veterum Juris libris Justinianus colligi, ac pro jure ser-
vari voluit. Vocantur nomine alio *Digesta*, eò quod responsa veterum,
dispersa ac confusa, in justum ordinem digesta contineant l. 2. §. 1.
De vet. jur. encl. Describi possunt, quod sint volumen, ex variis an-
tiquorum Juris libris & commentariis, autoritate Justiniani, confar-

cinatum. Cùm enim Jurisprudentia mole suâ laboraret, ac bis mille libri suppeterent, responsis Prudentum repleti, ita, ut vix nomina librorum, nedum responsa ipsa, memoriâ quis complecti posset, eò tandem devoluta res est, ut pleraque arbitrio magistratuum perficerentur, cum ingenti damno Reipublicæ. Malo huic ut occurreret Justinianus, post Imperatorum Constitutiones in unum Codicem collectas, responsa veterum aggressus est, ac rejectis refectisque plurimis, opus Digestorum, 50. libris constans, ex iisdem concinnavit.

14 Divisio Pandectarum duplex occurrit, una Justiniani, altera antiquorum Interpretum. A Justiniano Pandectæ in VII. partes sunt distributæ. A Glossographis antiquis Digesta cæpta sunt dividi in tres partes: in *Digestum vetus: Infortiatum: & Novum*. *Vetus* continet priorem partem, ac excurrit usque ad titulum, *Solutio matrimonii*. Hinc *Infortiatum* incipit, ac porrigitur usque ad titulum, *De novi operis nunt*. Dictum videtur *Infortiatum*, quia inter Digestum vetus & novum est intermedium, & quasi infartum. Inde *Novum* incipit, ac libros reliquos complectitur. Sed hæc partitio, uti voces insulas præferret; ita nova est, ac sine fundamento temerè conficta.

15 Inter editiones varias præcellit Florentina, desumpta ex antiquissimo exemplari, quod Florentiæ asservatur.

16 Vehementissimus dissidij fomes inter nostros inardescit, denturne in opere Pandectarum Antinomix, sive leges contrariæ? Si auctoritatem Justiniani reveremur, non dantur. Ita enim testatur in l. 1. §. 8. & l. 2. §. 15. C. De vet. jur. enucl. ubi jubet, ut leges, in speciem contrariæ, subtili ratione concilientur. Justiniano se opponunt Viri gravissimi, ac primi subsellii Interpretes, qui notam absurditatis inurere non verentur iis, quibus seriò persuasum est, nullam in Pandectis Antilogiam occurrere. Ego equidem nolim contendere, opus Pandectarum labore tam accurato concinnatum esse, ut nihil occurrat, censoriâ dignum virgulâ: vix enim fieri potuit, ut ex immensâ librorum antiquorum mole, ac infinitis veterum dissentientium responsis, intra metam triennii opus conficeretur, numeris omnibus absolutum; cùm tempus tam breve tot legibus, ad lucernam expendendis, vix suffecerit. Interim tamen vehementer iis succenseo qui toto nisu id agunt, ut inter le-

ges pugnam adstruant. Certè si satisfacere velis officio boni ac sinceri Interpretis, studio pertinaci eò potiùs collimes, necesse est, ut difficultates, quibus scateret Themilogia nostra, minuas, non ut augeas. Unde, dum viribus omnibus eò conniteris, ut Antilogias proendas, ac rationes, quas conciliandis textibus Authores adhibent, convellas, operam pessimam navas Themidi.

CODEX.

Codex quasi caudex dicitur: nam, teste *Seneca, Libr. De brev. vita cap. 17*. contextus plurium tabularum, *caudex* ab antiquis vocabatur. Si *Cuiacio* credimus, collectio constitutionum Principalium appellationem Codicis ideo obtinuit, quia, cum Prudentes responsa sua chartis, membranisque consignarent; Principes constitutiones suas in codicibus ligneis, æreis, vel eburneis conscribebant. Unde factum est, ut Liber constitutionum Principalium Codicis potiùs, quàm membranarum nomen ferret.

Describi potest Codex, quòd sit volumen, ex variis, tum antiquorum Principum, tum Justiniani constitutionibus concinnatum. Hunc *bis edidit Justinianus*. Prior editio præcessit Pandectas & Institutiones §. 2. *in proem.* Posterior suscepta fuit, Pandectis & Institutionibus jam editis *l. un. C. De emend. Cod. Just.* Codicem primæ editionis constitutionibus variis, tum propriis, tum ex Codice Gregoriano, Hermogeniano, & Theodosiano depromptis, exornavit. Codicem secundæ editionis, detractis multis constitutionibus, priori insertis, notabili Decisionum, ac Constitutionum propriarum auctario instruxit. Codicem priorem à nomine suo Justinianum dixit. Posteriorem, limatum, emendatum, auctumque, repetitæ prælectionis appellavit. Prior Codice caremus: Posteriore hodièque utimur.

NOVELLÆ.

Novellæ sunt constitutiones variæ, post editum Codicem repetitæ prælectionis, recens à Justiniano promulgatæ. Vocantur nomine alio *Authenticæ*: nam Authenticum id vulgò dicitur, quod certâ & indubitatâ auctoritate nititur. Cum itaque Julianus Antecessor Novellas. *luxuriâ Asiaticâ* diffusas, stylo non inelegante transtulisset in compendium, ac librum illum posterior Jurisprudèntia, tanquam spuri-

um rejiceret, factum est, ut translatio alia, barbara illa quidem, ad litteram tamen ex originali deprompta, diceretur authentica.

- 20 Hodie separamus Novellas ab Authenticis, ac per Novellas intelligimus constitutiones integras: vocabulo Authenticarum verò designamus Novellarum compendia, ab Irnerio, Jcto Italo, Codici inserta. Authenticas hasce non aliter reveremur tanquam Authenticas, quam si cum Novellis, unde desumptæ sunt, respondeant; quia Irnerius, tanquam homo privatus, conciliare ijs non potuit auctoritatem juris.

EDICTA.

- 21 **U**ltimam juris Justinianeï partem constituunt XIII. Edicta; quæ tamen temporibus nostris, ac præsentì rerum statui parum conveniunt.
- 22 Progressus librorum, de quibus hætenus, sequenti ordine concluditur. Primo loco Codex Justinianeus prodiit, quem altero statuta Imperij sui anno, nempe anno Æræ Christianæ 528. componi; sequente verò edicavit Princeps noster *l. un. C. De nov. Cod. fac. l. un. C. De Just. Cod. confirm.* Codici succedunt Pandectæ, quæ anno Imperij Justinianeï quarto coaluerunt in systema juris; sexto verò promulgationis gloriâ ceperunt esse conspicuæ *l. 1. l. 2. C. De vet. jur. enucl.* Pandectas pressopede sequuntur, vel potius assequuntur, Institutiones, quæ eodem anno, nempe Imperij sexto, composita, ac uno mense ante Pandectas promulgatae sunt *§. ult. proæm. in fin. l. 2. §. ult. in fin. l. 3. §. ult. in fin. De vet. jur. enucl.* Compositionem proinde si spectes, Pandectæ priores sunt Institutionibus: promulgationem verò si respicias, easdem sequuntur. Post Institutiones & Pandectas, Anno Christi 534. promulgatus fuit Codex repetita prælectionis. Postremo loco Liber Novellarum sine certo die prodiit.
- 23 Volumina juris, hucusque relata, omnia ferè Libris constant: Libri titulis: tituli legibus: leges paragraphis: paragraphi versibus. In libris Institutionum tamen, non leges, sed meri paragraphi occurrunt, versibus distincti. Tituli alio nomine *Rubrica* dicuntur; sine dubia à terrâ rubri coloris, & minio proximâ, quâ summa materix capita notabantur. Leges, per litteram *l.* paragraphi, per signum *§.* versus, per litteram *u.* designantur. Institutiones per litteras initiales *Inst.* Digesta,

ſeu Pandectæ, vel per litteram *D.* vel græcum iv cum virgulâ: Codex, per litteram *C.* Novellæ per litteram *N.* Libri Feudorum per duplex *FF.* ſignificantur. Hodie tamen Pandectæ frequentius per ſignum *ff.* deſignantur: cuius ſigni originem ab imperitiâ librariorum fluxiſſe dixeris, qui pro ff ſignum *ff.* formarunt.

Libri, de quibus hætenus, in Germaniâ & Imperio authoritatem²⁴ juris obtinent, non quod Legiſlatori Juſtiniano cunabula ſua referant in acceptis, ſed quia conſenſu tacito Imperatorum & Statutum in ſcholas & tribunalia Germaniæ ſunt inveſti. Dicere poſſis, non tacito ſolum, ſed expreſſo quoque conſenſu hodie receptos eſſe, cum ordinationes Imperij non ſemel jubeant, ut ſecundum jura, in iis contenta, cauſæ in Imperio determinentur.

§. III.

De Libris Authenticis juris non Juſtiniani.

SUMMARI A.

1. Recenſentur libri non Juſtiniani, authoritate juris muniri.	5. Quid ſit pax Religioſa.
2. Summa libri Feudorum Authentici.	6. Quid pax profana.
3. Quid ſit Aurea Bulla, ac de quibus negotiis in eadem agatur.	7. Quid ordinatio Camera.
4. Quid intelligatur per Capitulationem Caſaream.	8. Quid Ordinatio judicii Aulici.
	9. Quid Nemefis Carolina.
	10. Quid denique Reſeſſus Imperij.

ſatis de Libris, qui Juſtinianum Authorem laudant. Sequitur de aliis, qui prærogativam juris debent authoribus aliis. In claſſem hanc pertinent, *Libri Feudorum*, *Aurea Bulla*, *Capitulatione Caſarea*, *Pax Religioſa*, *Pax profana*, *Ordinatio Camera*, *Ordinatio judicii Aulici*, *Nemefis Carolina*, ac ipſi denique *Reſeſſus Imperij*.

LIBRI FEUDORUM.

Libri Feudorum ſunt volumen, ex conſuetudinibus Longobardorum, conſtitutionibus Lotharij, Conradi II. Conradi III. & Friderici III. ac ſententiis quorundam Jctoꝝ coagmentatum. Capita, libris hiſce comprehenſa, duorum ſunt generum, ordinaria, & extraordinaria. Ordinaria vocantur, quæ ab antiquis jam compilatoribus in certum corpus, & ſyſtema juris fuerunt coacta: ſuntque illa, quæ occur-

sunt in Libro I. & II. Feudorum, usque ad titulum § 8. inclusive. Extraordinaria, quæ operâ Cuiacij, & aliorum sunt adjecta. Capita ordinaria vim juris habent in Imperiò; ex causâ tamen aliâ & aliâ. Ea quidem, quæ ab Imperatoribus sunt profecta, per se, ac vi propriâ. Illa verò, in quibus proponuntur consuetudines Longobardorum, ob receptionem tacitam, quia videlicet, Imperatore sciente, nec reclamante, in scholas & tribunalia Germaniæ sunt inuenta. Capita extraordinaria dedignamur Authoritate juris, quia non perinde, ut priora, usu ac consuetudine sunt recepta. *Clariss. Dn. D. Weller in quest. sel. quest. 8. per tot.*

AUREA BULLA.

- 3 **A**urea Bulla, à sigillo aureo, eidem appenso, sic dicta, est pragmatica sanctio, à Carolo IV. cum consensu Statuum, de electione Imperatoris, juribus Electorum, & negotiis quibusdam aliis lata, ac promulgata. Agitur in constitutione hac utilissimâ de electione Imperatoris, ac juribus & prærogativis Electorum. Cum enim adverteret Carolus, ex ambitione & dissidio Electorum ingentia subnasci incommoda, ac Imperium bellis & turbis reddi obnoxium, constitutionem illam saluberrimam cum frequentissimo Statuum consensu promulgavit, ac electionum discordias eâdem sustulit.

CAPITULATIO CÆSAREA.

- 4 **C**apitulatio Cæsarea est conventio, quâ Imperator, per Electorum suffragia designatus, ante coronationis solennia, certas conditiones, sibi propositas, acceptat, ac iurejurando firmat.

PAX RELIGIOSA.

- 5 **P**ax Religiosa est pragmatica sanctio, qua certarum religionum liberum exercitium permittitur in Imperio. Promulgata fuit in priore sæculo Anno 1555. Vestibulum atque aditus ad eandem fuit Transactio Passaviensis, Anno 1552. inita, in quâ Augustanæ Confessionis sociis quies ac securitas permissa. Transactioni successit Pax ipsa, Anno 1555. conclusa, ac promulgata. Sed cum lubrica sit hæreticorum fides, & caduca fidelitas, rimas deinceps egit Pax illa, ac in fe-

nale bellum deflexit. Tandem tamen Anno 1648. in Comitibus Mog-
natteriensibus pax Religiosa, novis aucta capitibus, denuo coaluit.
Constitutionem hanc pacis sunt, qui mirum in modum extollant, & va-
riis encomiis exornant. Ego laudem totam, quam meretur, exhausce-
ro, si dixerò, fuisse illam, ac hodièque esse malum necessarium. De
pace hac Religiosa latà manu egi in par. 4. *Jurisprudencia Terribilis cap. 3.*
§. 3. ubi ostendi, fuisse licitè & validè conclusam: cuius sententiæ non-
dum me poenitet.

PAX PROFANA.

PAx profana est pragmatica Sanctio, quâ vis omnis injusta à Statibus
& subditis Imperii arceretur. Ansam constitutioni dedit procacia
Statuum: antiquitatem enim scrutanti, occurrunt tempora, in quibus
Imperatorum autoritas fuit tam exigua, ut, si lis inter Procere effe-
vesceret, non iudicio, sed denuntiatione hostili, armatâque manu diri-
meretur. Hinc tor arces in Germaniâ sunt excitatæ, quarum rudera
& vestigia hodièque in colliculis occurrunt. Successerê tandem paca-
tiora tempora, ac 2vo Maximiliani I. Edictum pacis publicæ emanavit,
quo repagulum proterviæ obductum, ac vis omnis subditis Imperii in-
terdicta, poenâ proscriptionis in refractarios constitutâ. Prælaudatum
Edictum successu temporis notabilissima incrementa sumpsit, ac, ut
rima omnis procaciæ occluderetur, plurimis deinceps novis capitibus,
novisque clausulis auctum, instructumque fuit.

ORDINATIO CAMERÆ.

Ordinatio Cameræ est pragmatica Sanctio, quâ omnia ferè, quæ
concernunt iudicium Cameræ, determinantur.

ORDINATIO JUDICII AULICI.

Ordinatio judicij Aulici est constitutio, quâ iudicium Aulicum fir-
mitur ac instruitur. Ordinatio novissima prodiit Anno 1654.

NEMESIS CAROLINA.

Ordinatio Criminalis est constitutio, autoritate Caroli V. promul-
gata, quâ modus procedendi in causis criminalibus determinatur,
ac plerisque criminibus poenæ suæ præfiguntur.

RECESSUS IMPERII.

10 **I**psi denique Recessus Imperij, in genere, sunt constitutiones, in Comitibus, ab Imperatore, & Statibus, de iis negotiis latæ, quæ ad convenientem Imperij gubernationem & salutem communem pertinere censentur. Nomen suum trahere videntur inde, quod post finitas consultationes & deliberationes, sub ipsum quasi discessum Imperatoris & Statuum cudantur. Vocantur nominibus aliis, *Constitutiones Imperii*: *Recessus Comitiorum*: *Ordinationes Imperii*: quæ vocabula non differunt, nisi sono nominis.

§. IV.

De Libris Apocryphis.

SUMMARIÆ

1. Recensentur Libri Apocryphi.

2. *Leges XII. Tab.* unde nomen habent.

Satis de Libris Authenticis. Irruunt apocryphi, qui duorum sunt generum: aliqui recentiorum typorum industriâ occurrunt in juris Romani corpore, alij vagantur extra. In priorem classem pertinent, *Novella Leonis*, *Constitutiones Tiberij & Justiniani*, nec non *miscellæ Constitutiones Imperatorum*, *Canones Apostolorum*, *Extraordinaria capita Feudorum*, *Leges XII. Tab. Tituli ex corpore Ulpiani*, *Institutiones Caij*. In classem posteriorem revocantur, *Codex Theodosianus*, *Codex Legum Antiquarum*, quem edidit *Fridericus Lindenbrogius*: *Constitutiones Imperij*, quas congregavit *Melchior Goldastus*: & si qui sunt Libri, supparis farinæ alij. Hi omnes authoritatem juris non obtinent; non parum tamen ad plenam & consummatam juris cognitionem conferunt.

LEGES XII. TABULARUM.

DE Legibus XII. Tab. quia frequens in jure fit mentio, verbulo dixisse, operæ fuerit pretium. Habent eæ nomen suum à XII. tabulis, quibus incisæ erant. Postquam enim, pulso Tarquinio, ac Legibus Regis abolitæ, populus Romanus per 60. annos consuetudine potius, & arbitrio magistratuum, quàm certo & statuto jure egisset; tandem anno urbis conditæ 300. tres Legati ad Græcos missi, qui in magnâ velut Legum paupertate, inclitas Solónis Leges à Græcis mendicarent, aliæque Græcarum urbium jura & instituta noscerent. His post trienni-

um reversis, Decemviri cum summâ potestate creati sunt, qui jus Romanum ex legibus ac institutis; è Græciâ petitis, conderent, ac promulgarent. Anno fortè integro in laborem hunc, insumpto, ac prælaudatis Legibus in X. Tabulas coactis, adjunctis insuper duabus adhuc tabulis, tandem anno Urbis conditæ 305. *Leges XII. Tab.* rogatae, valere jussæ, ac pro rostris sunt propositæ. Hæc præmittenda erant. Remoto jam sipario, ipsi portæ, quæ aditum recludit, ac in atrium ducit magnæ Themidis, clavem infigamus.

LIBER I.

TITULUS I.

De Justitia & Jure.

An tequam in loca interiora magnificarum ædium penetremus, in ipso vestibulo paulisper hærebimus, ac Jurisprudentiæ augustam faciem fixioribus oculis contemplantur. Ea enim dudum opinio eruditis hæsit, concinnam cuiusque disciplinæ traditionem duobus absolvi, doctrinâ generali, & speciali. Illa futuro operi viam parat, ac in naturam scientiæ eo fine accuratius inquit, ut animus discantis ad percipiendam avidius doctrinam principem disponatur. Hæc ipsam disciplinæ substantiam aggreditur ac vivis coloribus depictam discenti exhibet. Recepto huic mori nos quoque obtemperabimus, ac antequam ad specialia dilabamur, in ipso aditu, tanquam in amphitheatro, oculos circumferemus, & naturam Jurisprudentiæ curiosius expendemus.

CAPUT I.

De naturâ genericâ Jurisprudentiæ Civilis.

§ I.

De Etymologiâ & Homonymia Juris.

SUMMARIA.

1. Nomen Juris unde descendat.

2. Vocabulum juris in quas significationes diffinitur.

Juri operam daturus, nosse prius debet, unde nomen Juris descendat. *l. i. princ. ff. h. t.* Si Ulpiano credimus in *d. l. i. princ.* jus, sumptum pro Disciplinâ juris, à justitiâ derivatur. Quam originationem tametsi non pauci aspernentur, ac liturâ dignam censeant; dubitem tamen, an jure merito Ulpiano imperitiæ originationis dicam scribant. Quamvis enim ultro fatear, Jus à justitiâ non descendere, derivatione Grammaticâ; contendendo tamen, rectè ab eadem deduci derivatione Logicâ. Videas

sanè,

sanè, disciplinas quoque alias ab objectis suis appellationem sumere: sic enim Grammatica à literis, Arithmetica à numeris, Ethica à moribus, scientiarum aliarum ab objectis aliis denominantur. Cur ergo non Jus quoque, seu Jurisprudentia, à justitia, tanquam objecto suo formali, rectè denominetur? Equidem fateor, si vocabulo Juris designetur objectum justitiarum, seu debitum rigorosum, jus non à justitiâ, sed justitiam potius à jure denominari, cum objectum præsupponatur ad habitum, adeoque derivari ab eodem, tanquam posteriore, nequeat. At si per Jus significetur disciplina juris, contendo à justitia rectè derivari: partim, quia disciplinarum quoque aliarum appellationem ab objectis trahunt: partim, quia ars, est posterior objecto, adeoque potest ab eodem denominari. *Hahn ad Wesf. h. t. n. 14. Clariss. Dn. D. Braun in Jurisprud. sua general. & special. par. I. §. I. n. 2.*

Cæterum, ne vocis ambiguitas initio statim tenebras offundat, meminisse oportet, vocabulum juris significationibus variis circumfluere. I. sumitur pro lege: quo sensu jus dividitur in naturale, gentium & civile §. ult. h. t. II. pro sententiâ judicis: quo respectu Prætor dicitur jus reddere, licet iniquè decernat l. pen. ff. h. t. III. pro loco, in quo jus redditur: in quâ significatione reus dicitur in jus vocari, obtorto collo in jus rapi &c. d. l. pen. in fin. IV. pro vinculo necessitudinis: quo sensu de jure agnationis dicitur, quod capitis diminutione perimatur §. ult. De leg. agn. tut. V. pro titulo, quo rem acquisivimus: in quâ acceptione dicimus, fundum jure præscriptionis, vel donationis nostrum esse. VI. pro statu, seu conditione, quam ex dispositione legum res habet: quo sensu fundus dicitur dotalis, vel servitute affectus. VII. pro facultate agendi aliquid, vel obtinendi, cui sine injuriâ resisti non potest: in quâ appellatione dicimur habere jus eundi, jus persequendi in judicio equum domatum &c. VIII. pro debito rigoroso, quod respicit justitia commutativa: quæ acceptio proprio infra loco recurrit. Taceo significationes alias, quas passim alii agglomerant. Hoc loco vocabulum Juris sumi pro disciplinâ juris, seu Jurisprudentiâ: in quâ significatione nos deinceps vocem illam usurpabimus, donec à tractationis ordine ad significationem aliam non inviti deducamur.

§. II.

De *Existentia Jurisprudentiæ.*

SUMMARIA.

1. *Dari Jurisprudentiam, demonstratur à priori.* 2. *Id ipsum probatur à posteriori.*

1. **D**ari Artem juris, seu Jurisprudentiam, tam certum videtur, quàm certum est, dari cognitionem Legum, ac disciplinam, quâ cognitione applicantur ad facta hominum. Sed disciplina illa vocatur Jurisprudentia: ergo datur Jurisprudentia.

2. Accedit, in Scholis publicis Jurisprudentiam doceri, in Dicasteriis Tribunalibus & Rotis, usu continuo exerceri, teri ac rotari: quæ omnia tam evidenter arguunt existentiam Jurisprudentiæ, ut si abire in diversum audeas, cerebrum tuum ne integro hellebori plaustro curari posse existimem. *Clariss. Dn. D. Brauer cit. loc. §. 2.*

§. III.

De genere remoto *Jurisprudentiæ Civilis.*

SUMMARIA.

1. *Non sternitur tractationi ulteriori.* 2. *Jurisprudentia est qualitas homini superveniens, ac persinet in censum habituum.*

1. **C**um essentiam cuiusque rei definitio exhibeat, ac definitio, ut numeris suis constet, genere & differentiâ instructa esse debeat, omnis jam industria, omnisque opera in eo figenda, ut lucide monstretur, quo genere & quâ differentiâ Jurisprudentia civilis sit circumscripta. De eo vero quia constare satis non potest, nisi disciplinæ aliæ faciem præferant, necesse omnino est, ut, notiones quasdam, à Philosophia depromptas, præmittamus.

2. Quod Jurisprudentia sit qualitas homini superveniens, ac in censum pertineat habituum, nemo tam perfrictæ frontis est, quibet infici-
as. Sed an virtutis encomio sit digna, ac cuius in specie virtutis nomine tractari debeat, vehementer inter Authores discrepat. De hac lite vero quia Judicium ferre non possumus, nisi distinctè intelligamus, quid sit virtus, & quas species nominis sui ambitu complectatur, in eo jam desudandum, ut naturam virtutis, eiusque species tractatione perspicuâ exponamus.

§. IV.

De Virtute in genere, & variis eius speciebus.

S U M M A R I A.

1. <i>Definitur virtus in genere.</i>	5. <i>Denique alia cognoscitiva, alia appetitiva.</i>
2. <i>Virtutes naturâ nobis non sunt inditæ.</i>	6. <i>In quo differant hæc virtutes.</i>
3. <i>Virtus alia est acquisita, alia infusa.</i>	7. <i>Adornatur differentia adhuc alia.</i>
4. <i>Item alia Theologica, alia Moralis.</i>	8. <i>Enumerantur virtutes potentia intellectiva.</i>

Vocabulum virtutis in sententias varias accipitur. Hoc loco sumitur pro vigore animi, quo homo idoneus redditur ad operationes suas bene præstandas. Definitur in genere, quòd sit habitus, quo perficitur creatura rationalis in ordine ad operationes, naturæ suæ consentaneas. Per creaturam rationalem intelligitur natura, ratione & voluntate instructa, ac quæ ad finem suum liberè se ipsam movet.

Fuere nonnulli Veterum, qui existimarent, virtutes naturâ nobis esse inditas, neque usu, aut exercitio acquiri. Sed his oblectatur experientia, quâ erudimur, potentias exercitio ad rectam operationem expeditas reddi. Deinde, qui vitiis indulgent, habitum perversum contrahunt, quo in scelera præcipites velut aguntur. At si mali actus relinquunt post se habitum, cur non boni quoque? Ad hæc, si ab ipsâ naturâ virtutes nobis implantarentur, nullâ consuetudine contrariâ evelli possent: naturam enim opprimere frustra tentes. Lapidem si vel millies in altum projicias, non impetrabis, ut ponderis naturalis sarcinam abjiciat. Ignem diuturno licet carcere coerceas, vim tamen eius non ita infringes, ut rimam nactus non erumpat, & latè omnia flammis compleat. Fateor sanè, quædam virtutum semina esse nobis congenita: neminem enim reperias naturæ tam bardæ, tamque barbaræ, quem blanditiæ veri, bonique non inulceant. Sed promicantes has bonæ indolis scintillas virtutis encomio immeritò cohonestaveris.

Dividitur virtus variè. Primò in acquisitam & infusam. Illam frequentæ actuum: Hanc munificentæ Numinis referimus in acceptis.

Secundò, in Theologicam & Moralem. Illa proxime Deum respicit, ut *Fides, Spes & Charitas*. Hæc proxime versatur circa res creatas, ac ut mores hominum circa eas ritè se habeant, connititur. Sed hæc divisiones, ac id genus aliæ, non sunt dispectionis nostræ.

Tertio, & ad rem nostram, dividitur virtus in eam, quâ intellectus

ctus, & illam, quâ voluntas perficitur. Prior vocatur cognoscitiva: Posterior appetitiva. Illa definitur, quod sit habitus, quo intellectus disponitur ad veritatem infallibiliter attingendam. Hæc, quod sit habitus, quo voluntas movetur ad operationem sine defectu eliciendam.

6 Inter virtutes hæc non una differentia intercedit. Nam primò quidem, opus, quod procedit à virtute intellectivâ, licet imbibat rectitudinem virtutis, à quâ procedit; moraliter tamen potest esse malum, propter finem malum, ad quem à voluntate ordinatur. Contra, opus, quod procedit à virtute morali, non potest moraliter esse malum, quia si vel minima eius circumstantia malitiam contineat, jam non procedit à virtute morali. Sic v. g. si suum alteri tribuam ex motivo vanæ gloriæ, non exerceo formaliter actum justitiæ, licet occuper circa materiam justitiæ: neque enim operari possum ex virtute, nisi agam ex motivo virtutis, atque adeò, nisi bonitatem eius intendam, cum à bonitate neglectâ non possit in actum refundi prærogativa laudis. Dispar est ratio virtutis intellectivæ: hæc enim, cum verum primariò respiciat, potest inclinare ad opus moraliter malum, quia veritas stat cum malitiâ morali. Hinc si pictor juxta regulas artis venustam Venerem adornet, operatur ex virtute artis, esto perversum finem respiciat, atque adeò opus conficiat, in morali æstimatione malum.

7 Ex differentiâ priore suâ sponte fluit alia. Cum enim bonum confurgat ex integrâ causâ, malum ex quolibet defectu, hinc actus, qui procedit à virtute morali, debet esse bonus secundum omnes circumstantias; adeoque si vel minima circumstantia malitiam moralem imbibat, totus actus dicitur malus. Contra, actus, qui procedit à virtute potentie intellectivæ, non debet esse bonus secundum omnes circumstantias, quia licet pictura malo fine sit confecta, si tamen regulas artis præferat, in genere suo simpliciter bona dicitur, ac perfecta. Prudentia tamen id speciale habet, quod inclinare nequeat ad actum malum: cum enim sit regula morum, ac virtutum moralium actus dirigat, tam parum concurrere potest ad actum malum, quam parum ipsa virtus possit.

8 Virtutes morales non sunt dissectionis nostræ, exceptâ justitiâ, de quâ suo infra loco. Virtutes potentie intellectivæ quinque enumerantur:

tur: *Intelligentia, Sapientia, Scientia, Ars, & Prudentia.* Opinio non pertinet in censum virtutum cognoscitivarum. Intellectus siquidem toto naturali pondere fertur in verum, in quo, tanquam bono suo, quiescit: ergo ut habitus sapiat naturam virtutis cognoscitivæ, debet essentialiter tendere in verum, quia debet intellectum disponere ad optimum. Hoc modo autem non tendit in verum opinio, cum deceptioni sit obnoxia.

§. V.

De Intelligentiâ.

SUMMARIÂ.

1. Definitur intelligentia in genere.
2. Dividitur in eam, quæ retinet nomen generis, & illam, quæ assumit nomen aliud.
3. Definitur intelligentia in specie.
4. Definitur synderesis, ac monstratur, circa quæ principia versatur.

Intelligentia in genere definitur, quod sit habitus, quo primis principis assentimur. Prima principia sunt vel absolute talia, vel secundum quid, forte quod ex prioribus aliis sint deducta quidem, sic tamen, ut solâ apprehensione terminorum innotescant. Atque illa & ista pertinent ad Intelligentiam, quia attinguntur sub eadem ratione formali, cum luce tam perspicuâ intellectum feriant, ut solâ penetratione terminorum innotescant, absque hoc, quod indigeant medio alio, cuius splendore perstrictus intellectus, rapiatur in assensum.

Dividitur Intelligentia in eam, quæ retinet nomen generis, & illam, quæ assumit nomen aliud. Velenim prima principia respiciunt contemplationem, vel actionem. Illa attinguntur ab Intelligentiâ in specie sic dicta: Hæc à Synderesi.

Intelligentia, in specie sic dicta, definitur, quod sit habitus, quo prima contemplationis principia cognoscuntur. Per prima contemplationis principia intelliguntur veritates quædam speculativæ tam universales, tamque evidentes, ut solâ penetratione terminorum innotescant, & assensum intellectui extorqueant. Huius generis sunt sequentia: *Nihil potest simul esse & non esse: Totum est maius sua parte: Positis, omnibus partibus, confurgit totum: Quæ sunt eadem inter tertio, sunt eadem inter se: Quæ distinguuntur in uno tertio, distinguuntur inter se &c.*

Synderesis est habitus, quo prima principia moralia cognoscuntur. Per prima principia moralia intelliguntur veritates quædam præ-

Eticæ tam universales, tamque perspicuæ, ut solâ penetratione terminorum innotescant. In hunc censum pertinent sequentes regulæ: *Honestati danda opera: A malo desistendum: Suum cuique reddendum: Vivendum ex præscripto rationis: Deo præcipienti, ac omnibus iis, qui imperandæ potestatem obtinent, obtemperandum &c.* Hinc infero, Synderesin errori obnoxia non esse, quia versatur circa universales veritates practicas, quæ decipere tam parum possunt, quàm parum universales veritates speculativæ. Certè, omnis vera cognitio debet tandem reduci posse ad principium certissimum: partim, quia cæteroquin omnis humana cognitio nutaret, cum firma non possit esse notitia, quæ fulcro infirmo nititur: partim, quia omne mutabile debet tandem reduci posse ad principium immobile, nisi excurrere velis in immensum: ergo etiam cognitio actionum humanarum debet reduci posse ad principium certissimum, ad quod, tanquam ad lapidem Lydium, rectitudo earum expendatur. Id verò suggerit Synderesis: quæ proinde non pendet à regulâ priorē aliâ, sed rectitudine suâ propriâ circumscriptur.

§. VI.

De Sapiëntia.

SUMMARIÆ.

1. Definitur Sapiëntia.

2. In quo conveniat cum Intelligentia, in quo differat.

1. Sapiëntia definitur, quod sit habitus, quo res præstantissimas per causas altissimas cognoscimus.

2. Convenit cū Intelligentia, quod circa prima principia versetur, sicut illa. Differt verò, quod versetur modo alio. Intelligentia siquidem prima principia simpliciter attingit. Sapiëntia verò ad discursum deflectit, ac demonstrare illa nititur: non quidem à priori; hanc enim demonstrationem, tanquam prima, plerumque repudiant: sed per deductionem ad impossibile, vel ab extrinseco: quo respectu Regina scientiarum non immeritò salutatur, quia in omnes obtinere videtur imperium, dum omnium principia firmare nititur.

§. VII.

De Scientiâ.

SUMMARIÆ.

1. Definitur Scientia.

2. Ad Scientiam requiritur prima veritas.

3. Secunda certitudo.

4. Tercio evidentia.

8. *Evidentia est vel metaphysica, vel physica, vel moralis.*

9. *Quomodo Fides differat à Scientia.*

6. *Sufficiunt evidentia moralis ad Scientiam?*

10. *Quomodo opinio.*

7. *Defenditur, sufficere.*

11. *Desérne Scientia de singularibus, contingentibus, & corruptibilibus?*

8. *Quarò requiritur, ut sit cognitio per causam?*

Scientia est habitus, ex demonstratione ortus: sive, est cognitio rei certa & evidens per causam. Unde advertis, plura requiri ad cognitionem scientificam, nempe, ut sit vera, ut certa, ut evidens, ac per causam.

Primò itaque requiritur ad cognitionem scientificam, ut sit vera, adeoque conformis obiecto, quod repræsentat. Cognitio falsa non potest ascendere ad dignitatem Scientiæ, quia Scientia, tanquam virtus potentiz intellectivæ, debet intellectum disponere ad optimum. Sola veritas tamen ad Scientiam non sufficit, quia si ob defectum repræsentationis claræ obiectum, per se certum, attingam cognitione solum probabili, nemo dixerit, me scire, cum formido oppositi per cognitionem talem non excludatur.

II. Requiritur, ut sit certa, adeoque necessariò connexa cum statu obiecti, quem repræsentat: nisi enim determinata sit ad veritatem, atque adeò falsitatis incapax, periculum erroris non sufficienter ab intellectu removeret. Hæc ipsa tamen certitudo ad scientiam non sufficit, quia actus fidei Divinæ est certissimus, utpote subnixus autoritate infallibili Dei revelantis, nec tamen scientificus, ob defectum claritatis, cum ab obiecto fidei, tanquam obscuro, intellectus non determinetur ad assensum, sed indigeat piâ affectione voluntatis, quâ in obsequium fidei obtorto velut collo inflectatur.

III. requiritur, ut sit evidens, atque adeò, ut tantâ claritate obiectum repræsentet, cuius luce perstrictus intellectus rapiatur velut in assensum, absque hoc, quod voluntas possit intercedere, ac injectâ formidine assensum cohibere. Neque enim intellectus despoticè subditur voluntati, sed ubi veritatem clarè intuetur, in eandem velut irrui, contempto voluntatis, diversum imperantis, supercilio.

Ceterum, meminisse oportet, evidentiam suis constare gradibus. In summo eminet evidentia metaphysica, quæ est claritas, principiis metaphysicis subnixa, ac ex nudâ terminorum penetratione orta. Hac

eviden-

evidentiâ subscribimus primis principiis: ab his enim, bene apprehensis, tantâ vehementiâ rapitur intellectus noster, ut ne quidem per imprudentiam reclamare iisdem possit. Secundum gradum occupat evidentia physica, quæ est claritas, principiis physicis suffulta, pura, naturali rerum ordine, & connexione physicâ unius cum altero. Sic v. g. visâ albedine, vel accidente alio, physicè evidententer arguo, latere substantiam, quia scio, spectato naturali rerum ordine, accidens non posse consistere absque substantiâ. Sic quoque, conspecto fumo, physicè evidententer colligo, vicinum esse ignem, quia scio, viribus naturæ fumum à terrestri igne fecerni non posse. Postremo gradui insistit evidentia moralis, quæ est claritas, ex communi assensu hominum, vel signis aliis, iudicio prudentum infallibilibus, suborta. Hac evidentia scio, leges, in corpore juris nostri conspicuas, autoritate Justiniani promulgatas esse, quia à tot gravibus auctoribus, ac viris, sapientiâ inclitis, id asseritur, ut moraliter sit impossibile, fuisse omnes tot sæculis deceptos: cui proinde veritati oblitari non possim, nisi temeritatis aut dementiæ notam velim incurrere. Hæc evidentia tamen patitur obscuritatem physicam, quia per evidentiam facti scire non possim, vixisse Justinianum, cum ingens plurimum sæculorum moles Principem illum sensibus meis subtrahat.

Evidentia moralis sufficiatne ad Scientiam? in diversum trahi posse video. Dixeris, non sufficere. Evidentia moralis siquidem non excludit obscuritatem ac incertitudinem objecti: ergo non sufficit ad scientiam: hæc enim debet esse cognitio certa & evidens, deducta ex præmissis certis & evidentibus. Fac sanè, me ita concludere: Quicquid Legislator pronuntiat esse irritum, est irritum. Sed testamentum, septem testibus destitutum, Legislator Justinianus pronuntiat esse irritum: ergo est irritum. In syllogismo hoc propositio minor non est nota ex terminis: ergo si roges, unde sciam, à Justiniano id statutum esse, aliud respondere non possum, nisi, quòd probati Authores id asserant: ergo veritatem minoris suffulcio testimonio humano, atque adeò principio fallibili, cum omne suffragium humanum sit fallibile: ergo ex syllogismo hoc descendere non potest cognitio scientifica, cum fieri nequeat, ut conclusio sit certa, ubi una ex præmissis incertitudine laborat.

Sed à laude veritatis parùm sibi decerpit hæc opinio. Tamen

enim

enim evidentiæ moralis fortasse non sufficiat ad scientiam, quam Philosophorum Princeps Aristoteles legibus instruit, ac ad quam desiderat, ut sit deducta ex præmissis absolute certis & evidentibus: falleris tamen, totoque erras judicio, si existimes, nullam aliam conclusionem pertingere ad dignitatem scientiæ, nisi quæ juxta leges illas Stagiritæ sit confecta. Ad Scientiam veram & perfectam siquidem id saltem requiritur, ut sit cognitio certa & evidens, atque adeo, ut luce imperturbatâ feratur in obiectum, tantæque firmitate eidem adhæreat, ut divelli ab eodem nequeat. Tali cognitione verò tunc quoque illustratur intellectus, cum præmissæ evidentiæ morali sunt conspicuæ. Quis enim, amabo! vel minimâ latentis falsitatis suspicione tangitur, si in Authoribus probatis legat, Athenas quondam scientiarum effulxisse gloriâ: Ciceronem facundiæ laude fuisse conspicuum: Justinianum inclaruisse legibus. Certè veritatibus hisce tantâ firmitate assentimur, quantâ veritatibus aliis, principio physico suffultis: evidenter enim advertimus, non posse latere falsum, ubi tot sæcula, viris doctissimis refertissima, unitis velut vocibus, veritati succlamant. Igitur non tam in fide humanâ, quàm in principio, juxta leges prudentiæ certo & evidente, memoratæ veritates sunt fundatæ, in hoc videlicet, quòd moraliter sit impossibile, falsitatis periculo subnoxia esse ea, quæ viri, sapientiâ, probitate morum, ac omni eruditione Clarissimi, conformibus suffragiis, pronuntiant esse verissima.

IV. denique requiritur ad Scientiam, ut sit cognitio per causam, atque adeo, ut sit deducta ex præmissis certis & evidentibus. Hinc excluduntur cognitiones aliæ, certæ quidem & evidentes, non tamen scientificæ, utpote non discursivæ. Sic cognitio, enuntians rem, quam oculis percipio, est certa & evidens; non tamen scientifica, utpote non discursiva: absque medio enim assentior obiecto, visione cognito. Sic etiam cognitio, quâ subscribo primis principiis, est certa & evidens; nec tamen scientifica, utpote sine discursu elicita. Sic quoque cognitio, quâ Beati, lumine gloriæ perfusi, vident Deum, est clara & evidens; non tamen scientifica, utpote intuitiva.

Scientiæ, hucusque descriptæ, opponuntur fides & opinio. Fides est actus, quo assentimur obiecto propter testimonium asserentis. Dis-

fuit

fluit in Divinam & humanam. Divina est actus, quo assentimur objecto propter autoritatem Dei revelantis. Humana est actus, quo assentimur objecto propter testimonium hominis asserentis. Differt fides à scientia I. quia per actum fidei assentimur objecto, non quòd clarè nobis appareat, sed propter autoritatem asserentis: per actum scientiæ verò assentimur objecto, quia clarè nobis proponitur. II. ad actum fidei non determinatur intellectus ab ipso objecto, sed ab inclinatione & imperio voluntatis: ad actum scientiæ verò determinatur ab ipso objecto, clarè proposito. Fidem comparare possis auditui: scientiam visui. Uti enim obscurissima quæque audimus, ac quæ intellectu assequi non possis: sic etiam obscurissima quæque credimus, ac quæ intellectu comprehendere non valeas. Contra, quemadmodum non videmus, nisi quæ sufficienti claritate oculos perstringunt: sic etiam non scimus, nisi quæ perspicuâ luce intellectum feriunt. Motivum scientiæ stat in clarâ representatione objecti: motivum fidei circumscribitur autoritate asserentis.

10 Opinio est actus, quo assentimur objecto cum formidine oppositi. Differt à scientia I. quia actu opinionis ita assentimur objecto, ut cum assensu stet formido oppositi: actu scientiæ verò tantâ pertinaciâ adhaeremus objecto, ut virtualiter & implicite intellectus iudicet, rem non posse aliter se habere. II. ad actum opinionis non determinamur ab ipso objecto, sed indigemus imperio voluntatis, quo ad assensum inlectamur: ad actum scientiæ verò determinamur ab ipso objecto.

81 Non id ago, ut omnia curatè persequar, quæ de scientiâ tradi solent: hanc enim spartam sectæ Philosophorum lubens configno. Illam tamen controversiam strictè attingam, sitne de ratione Scientiæ, ut versetur circa universalia, necessaria, ac æterna? Apud eos, qui doctrinam Aristotelis superstitione nimis reverentur, sententia dudum increbuit, non dari Scientiam, nisi de necessariis ac æternis. Sed argumenta liquidissima in promptu habeo, quibus monstrem, etiam de singularibus, contingentibus, & corruptibilibus, veram dari Scientiam. Nam primò, quis ignorat, nisi demens atheus, Deum sumè singularem esse? Hunc verò ex effectibus singularibus, contingentibus, & corruptibilibus evidenter demonstrant Metaphysici. Deinde, quid frequentius in Physicâ, quam ex effectibus singularibus demonstrari causas singulares?

Sic visâ favillâ, evidenter arguo, ardere ignem: conspectâ die, evidenter colligo, illuxisse solem. Adhæc, Astrologi ex causis, evidenter sibi notis, infallibiliter demonstrant, per intercursum lunæ solem hac, vel illâ horâ obscurandum: Medici ex vulnere, aut signis aliis, sibi perspectis, certò concludunt, ægrum fatò concessurum. Aude negare, & ego audebo te ad agnatos ac gentiles deducere. Equidem tam perspicax non sum frontis, ut negem, dari speciem demonstrationis, quæ necessariis egeat: scio enim, demonstrationem, quâ passio, seu proprietatis ope definitionis ostenditur de subjecto, v. g. vis discurrendi de homine, tanquam subjecto rationis compote, indigere præmissis veritatis necessariæ ac æternæ. Sed illud non ferendum, ea, quæ ad certam demonstrationis speciem requiruntur à Philosopho, latius porrigi, ac ad omnem demonstrationem temerè produci.

§. VIII.

De *Arte.*

S U M M A R I A.

1. *Artes, fundente humanâ indigentia, nata sunt.*
2. *Definitur ars latè sumpta.*
3. *Definitur Ars strictè sumpta.*
4. *Artium alia sunt ingenua, alia fordida.*

Scientiæ succedit Ars, in cujus originem si inquiras, urgente humanâ indigentia natam esse, deprehendes. Unde non erraveris, si medellam dixeris necessitatis nostræ.

Sumitur vel latè, vel pressè. Latè accepta definiri potest, quòd sit habitus mentis, inclinans ad actionem cum rectâ ratione perficiendam. Definitione hac comprehenduntur non ex tantum artes, quæ opus externum & permanens post se relinquunt, ut pictoria, statuaria, fabrilis: sed illæ insuper, quæ materiæ externæ & stabili formam non imprimunt, ut ars canendi, saltandi, pullandi cytharam. Quin etiam scientiæ practice, quibus opus internum, ab intellectu profluum, perficitur, memoratâ definitione continentur.

Ars, pressè accepta, definitur, quòd sit habitus mentis, inclinans ad opus externum & permanens cum recta ratione perficiendum. Refertur in censum virtutum intellectivarum, quia est habitus essentialiter rectus: supposito enim certo fine: v. g. quòd vestis debeat esse idonea tegendo corpori: quòd domus arcere debeat eali injurias: tradit regulas infal-

libiles pro opere, secundum finem illum perficiendo. Equidem frequenter accidit, ut artificum opera imperfectionem præferant, neque fini deserviant, ad quem destinata sunt. Meminisse tamen oportet, errorem non procedere ab Arte, sed vel ab ignorantia artificis, vel à liberâ voluntate ejus: hic enim, tamen regulas artis optimè percalleet; potest tamen studio velle ab iis deflectere. Dictamina practica igitur, ab habitu artis elicita, sive regulæ de modo conficiendi operis, sunt certæ & infallibiles: his enim si insistat artifex, infallibiliter opus conficit, numeris omnibus absolutum. Ars proinde facit, ne temerè ac perperam opus producat: cum enim secundum rectam rationem procedat, non potest esse principium erroris. Hinc nullus artifex errat, quatenus artifex, sed vel tanquam ignarus artis, vel in quantum habitu artis studio abutitur.

Artium aliæ sunt ingenuæ; aliæ sordidæ. Ingenuæ dicuntur, quæ humanitatem animo conciliant, atque adeo, quæ hominem ingenuum decent, sive in negotio, sive otio, vitam transigat. Sordidæ, quæ à virtutum officiis abducunt; ac incultum & agrestem animum reliquant. In classem priorem pertinent, *Grammatica, Rhetorica, Dialectica, Arithmetica, Musica, Geometria, Astronomia*. In classem posteriorem pertinent artes mechanicæ, & mercenariæ, quæ videlicet questum potius, quàm curam animi respiciunt. Moribus hodiernis tamen quedam ex artibus mechanicis censentur homine libero & ingenuo dignæ, ut pictoria, sculptoria &c.

§. IX.

De Prudentia.

S U M M A R I A.

1. Monentur tyranni jurâ, ut paragraphum hunc omittant.
2. Encomium Prudentiæ.
3. Prudentia longo usu comparatur.
4. Dividitur in propriam & impropiam, qua diviso explicatur.
5. Evincitur necessitas prudentiæ.
6. Pertinet Prudentia in censum virtutum cognosciturarum.
7. Defenditur sententia affirmativa, ac demonstratur.
8. Eadem sententia firmatur amplius.
9. Solvitur quædam objectio.
10. Prudentia omnium virtutum moralium ac censeri potest.
11. Ad Prudentiam per modum principii requiruntur, ut erga fines virtutum animus rectè sit affectus.
12. Quodnam sit objectum materiale Prudentiæ.
13. Quod formale.
14. Quomodo differat Prudentia ab Intelligentia.
15. Quomodo à Sapientia.
16. Qui-

16. *Quomodo à Scientiâ.*
17. *Quomodo ab Arte.*
18. *Quomodo à Philosophiâ morali.*
19. *Diffinitur amplius, qua inter Prudentiam & Philosophiam moralem differentia intercedat.*
20. *Videtur differentia, qua inter Prudentiam & Conscientiam intercedat.*
21. *Quid sit Conscientia in genere. ac quid illa, qua respicit actionem præteritam.*
22. *Definitur Conscientia, qua respicit actionem futuram.*
23. *Dividitur in rectam & obliquam: qua divisio explicatur.*
24. *Exponitur, qua inter Prudentiam & Conscientiam differentia intercedat.*
25. *Inter functiones Prudentia tres præcessunt, Consultatio, Judicium, & Imperium: qua describuntur.*
26. *Quid Eubulia.*
27. *Quid Synesis.*
28. *Quid Gnome.*
29. *Quid Epiikia.*
30. *Recensentur adminicula Prudentia.*
31. *Quid Memoria.*
32. *Quid Intelligentia.*
33. *Quid Docilitas.*
34. *Quid Sclertia.*
35. *Quid Providentia.*
36. *Quid Ratio.*
37. *Quid Circumspectio.*
38. *Quid Cautio.*
39. *Quot modis desectamus à Prudentia per defectum.*
40. *Quid Prasipitatio.*
41. *Quid Inconsiderantia.*
42. *Quid Inconstantia.*
43. *Quid Negligentia.*
44. *De vitiis, quibus per excessum peccamus contra Prudentiam.*
45. *Quid Prudentia carnalis.*
46. *Quid Astutia.*
47. *Quid Dolus.*
48. *Quid Sollicitudo temporalium.*
49. *Definitur Prudentia impropria.*
50. *Dividitur in Oeconomiam, Militarem & Civilem.*
51. *Civili dividitur in Architectonicam & Rectoriam: qua dua species definitionibus illustrantur.*
52. *Abis Prudentia Rectoria in tres species, Regulatariam, Consultatariam, & Judiciariam: Regulatoria, definitur, ac quod munus ejus.*
53. *Quid Prudentia Judiciaria, ac qua functiones ejus.*
54. *Quid denique Prudentia Consultatoria.*
55. *Commendatur P. Lessius: notatur Pusendorf.*

Paragraphum hunc noli tangere, quisquis tyro es, aut ingenii tam infirmi, ut ad difficultates frontem contrahas: merces in eo venduntur, quas nemo emat, nisi doctus, aut qui ingenio pollet, adversus dura & aspera obfirmato. At cur altiora principia in elementario opere hoc propono? Quia non tantum primis legum alumni scribo, sed iis etiam, qui in penetralia magnæ Themidis admissi tanquam domestici, stipendia honoratiora ambiunt. Deinde, id ago hoc opere, ut non tantum jurans legum affeclis, sed etiam, ut Theologis prosum, qui non immerito conqueuntur, tam paucos suppetere Commentarios, ex quibus sine pertinacilabore in disciplinâ legum proficere iisdem liceat, cum tamen juris studio summè egeant, si materias *de Legibus, de Justitia & Jure, de Restitutione*, ac id genus alias intelligere cum fundamento velint. Relinque igitur hunc paragraphum, quisquis ad difficiliora expavescis, ac

me non invito, per saltum, ad paragraphos alios gressum promove.

- 2 De Prudentia si dixerò, quòd magistra sit universæ honestatis, ac Regina omnium virtutum moralium, non erravero: nullam enim virtutem reperiās, cui facem non præferat, ac splendorem non conciliet. Sine hujus luce cæcutiunt actiones nostræ, sine duce rapiuntur in *avia* & devia, sine magistrâ incurrunt in vitiorum scopulos, sine sale non sapiunt, sine regulâ à recta rationis tramite deflectunt. Age ergo! defigamus oculos in Prudentiam, ac curiosè exploremus, quam faciem præseferat.

- 3 Prudentia non beneficio naturæ, sed longo usu, ac indefesso studio comparatur. Hinc juvenes imprudentes audiunt, quia destituuntur experiētiâ, à quâ, operoso plurium annorum partu, gignitur Prudentia.

- 4 Patet latissimè, ac duo genera, toto cælo diversa, nominis sui ambitu complectitur, Prudentiam propriam, & impropriam. Propriam voco, quâ disponimur ad vitam secundùm leges honestatis transigendam. Impropriam, quâ idonei reddimur ad alios rectè gubernandos. Voco Prudentiam hanc impropriam, quia non tam sapit naturam Prudentiæ, quàm artis aut scientiæ: non enim eo collimat, ut humanæ actiones honestati congruant, sed ut proficue sint Reipublicæ, aut fortunâ belli promoveant, vel emolumentum afferant familiæ. Certè, in gubernandis aliis potes esse peritissimus; & tamen alto supercilio despiciere leges honestatis. Potes optimè callere regulas gubernandæ Reipublicæ; & tamen indulgere vitiis. Potes bello clatus esse; & tamen sordere flagitiis. Potes eminere legum peritiâ, & tamen præfractè violare leges. Deinde, Prudentia, propriè dicta, versatur circa honestum, quâ tale, ad quod amplectendum voluntatem movet ac dirigit. Hinc quicumque habitus non respicit honestum, quâ tale, atque ad eò ex fine primario non eo tendit, ut ad virtutis exercitium voluntatem moveat, non sapit indolem Prudentiæ propriè dictæ. Prudentia gubernativa verò non respicit honestum, quâ tale, neque ex fine primario eò tendit, ut ad virtutum exercitium voluntatem moveat. Equidem conveniunt Prudentia monastica, & gubernativa in eo, quòd proposito certo fine, qualibet hominem rectè disponat ad eligenda media, fini illi obtinendo

idonea:

idonea: in eo tamen differunt, quòd Prudentia monastica, seu propria, disponat ad eligenda media, ut virtutibus homo exornetur, ac ut quavis actio recte rationi congruat: gubernativa verò sine alio, nempe ut res familiaris augmentum capiat, aut vis hostium infringatur, vel bonum Reipublicæ procuretur: qui fines non imbibunt intrinsecè rectitudinem virtutis, sed consistunt cum malitiâ morali: potest enim paterfamilias studere augmento rei domesticæ ex motivo avaritiæ: potest Dux belli insistere victoriæ ex motivo vanæ gloriæ: potest Princeps invigilare felicitati publicæ ex motivo arrogantiae: qui fines non consistunt cum honestate morali. Prudentia Oeconomica itaque non tam est Prudentia, quàm simplex quædam peritia dirigendæ familiez. Prudentia militaris non tam est Prudentia, quàm ars quædam regendæ militiæ. Prudentia civilis denique non tam est Prudentia, quàm scientia gubernandæ Reipublicæ, & quidem scientia vera, ac propriè dicta: procedit enim ex principiis certis, & moraliter evidentiis, ac perspicue demonstrat, quæ leges huic vel illi Reipublicæ convenient: quid Monarchiæ vel Aristocratiae conducatur, aut noceat: quæ actio congruat justitiæ, quæ ab eadem exorbitet. Uno verbo, ad Prudentiam propriè dictam requiritur recta animi dispositio, sive, ut animus noster erga fines virtutum rectè sit affectus: quæ affectio non requiritur ad Prudentiam gubernativam, quia potes in regendis aliis esse versatissimus, & tamen sordere vitiis, eoque nomine audire imprudentissimus.

PRUDENTIA PROPRIA.

Dicamus initio de Prudentiâ propriâ, quæ ab aliis *privata, solitaria, & monastica* salutatur, ideo fortasse, quia huius adminiculo virtutibus exornamur in bonum proprium. Definitur à variis variè. A plebisque hoc modo: *Est habitus, cum verâ ratione activus eorum, quæ ad vitam honestè transigendam pertinent.* Clariorem definitionem adornabis, si *dictis*: *Est virtus potentia intellectiva, ut cuius in quovis negotio occurrente inquiramus, quid honestum, quid turpe sit, atque adeò, quid amplectendum, quid fugiendum.*

Nimirum honestas temperantiæ, ac cuiuslibet alterius virtutis duobus modis spectari potest, in abstracto, atque adeò, ut præscindit ab hac, vel illâ materiâ; & in concreto, atque adeò, in quantum respicit

hanc

hanc, vel illam particularem materiam, abſtinentiam v. g. à cibo & potu. Priore modo ſpectata attingitur à Synderesi, quæ in genere edicit, temperantiæ ſtudendum eſſe. Poſteriore modo conſiderata attingitur à Prudentiâ, quæ in particulari enuntiat, à cibo & potu hic & nunc abſtinendum eſſe. Hinc evincitur neceſſitas Prudentiæ. Nam habitus principiorum practitorum circa ea tantum verſatur, quæ ſunt per ſe notâ, vel, quia medio carent, quo demonſtrentur: vel, tametſi medium habeant, ex primis tamen principiis tantâ luce procedunt, ut ſolâ penetratione terminorum innotescant. Hoc iudicium univerſale verò ad operationem honeſtam non ſufficit, ſed iudicium particulare ſubſequatur, neceſſe eſt, quo decernatur, quid in hac vel illâ particulari circumſtantia ſit honeſtum. Sic v. g. licet per ſe conſtet: *bonum amore, malum odio dignum eſſe: juſtitiam colendam: amico ſine cauſâ damnum non inferendum: cultum Deo exhibendum: Divina legi obtemperandum: rectæ rationi aſſurgendum eſſe &c.* Per ſe tamen non conſtat, quid in his, vel illis circumſtantiis ſit honeſtum, quia non quovis tempore, ac quovis loco, cuiuslibet virtutis exercitium nobis convenit. Certè, licet per ſe liqueat, temperantiæ ſtudendum eſſe: per ſe tamen non conſtat, quo moderamine cibus aut potui in hac vel illâ occasione ſit indulgendum: nam ex loco, ex tempore, ex quantitate materiæ, ex conditione perſonæ, ac circumſtantiis id genus aliis, determinationem ſuam recipit temperantia, cuius honeſtatem proinde ſine diſcurſu aſſequi non poſſis: ergo neceſſariò admittendus eſt habitus, qui ex principiis practicis conſiſtiones colligat, ac in particulari ſtatuat, quid agendum ſit, quid omittendum. Uno verbo, Synderesi in genere tantum enuntiat, quid honeſtum, quid turpe ſit: Prudentia verò ad ſingularia digreditur, ac in particulari decernit, quid amplectendum, quid omittendum ſit.

Illud ſanè non expeditum ſatis, quo titulo, quove jure Prudentia referatur in cenſum virtutum cognoviſcivarum? Si enim tanquam virtus intellectum perficit, verum infallibiliter attingat, neceſſe eſt. Id verò non videtur ſuſtineri poſſe, quia in ſyllogismo, quem conficit Prudentia, propoſitio *minor* ſæpe numero eſt falſa. Fac ſanè, quòd inculpabiliter exiſtimem, rem, quam emi, fuiſſe venditoris, atque adeò flominium eius in me translatum eſſe. Hoc poſito, ſic arguit Prudentia.

Honestati congruis, retinere rem propriam. Sed res, titulo venditionis in me translata, est propria: ergo honestè eam retineo. Ecce! in syllogismo hoc propositio *minor* est falsa: suppono enim, rem alienam fuisse mihi venditam: ergo conclusio, quam Prudentia inde colligit, non potest infallibiliter esse vera, quia est impossibile, ut verum necessariam connexionem habeat cum falso. Fac iterum, quòd ducam Titiam, invincibiliter ignorans, consanguinitate mihi junctam esse. Hoc dato, Prudentia sic discunt. *Licetè accedo ad eam, quæ matrimonio mihi nexa est. Sed Titia matrimonio mihi nexa est: ergo licetè accedo ad Titiam.* Ecce! in syllogismo hoc *minor* est falsa: ergo conclusio, inde collecta, non potest infallibiliter esse vera: ergo Prudentia non attingit verum infallibiliter, atque adeò malè refertur in censum virtutum intellectivarum.

Sed velum non deest, pro lux opinionis huius castigetur. Summopere itaque advertendum, veritatem speculativam, quam respicit scientia, diversam esse à veritate practicà, quàm attingit Prudentia. Illa desumitur ex eo, quòd cognitio conformis sit objecto. Hæc verò ex eo, quòd actus respondeat regulis practicis, à quibus, tanquam à mensurâ suâ, pendet. Hinc iudicium, speculative falsum, practice potest esse verissimum, utpote conforme regulis practicis, à quibus pendet. Sic v. g. iudicium, quo enuntio: *Licetè accedo ad Titiam, quia censeo esse meam:* in se præcisè spectatum, potest esse falsum, quia nisi inculpabiliter existimem, Titiam esse meam, non rectè infero, accessum ad eam esse mihi licitum. Id ipsum tamen iudicium, ad regulas practicas expensum, potest esse verissimum. Sic enim arguit Prudentia. *Licetè accedo ad eam, quam post adhibitam moralem diligentiam probabiliter censeo esse meam. Sed Titiam hoc modo censeo esse meam: ergo ad Titiam licetè accedo.* In syllogismo hoc propositio *maior* est evidens, quia fundatur in principio evidente, in hoc videlicet, quòd cū invincibili ignorantia latentis inhonestatis non stet ratio peccati; ac quòd non possit operari inhonestè, qui conatur, quantum potest, agere honestè. Propositio *minor*, supposita circumstantiâ adhibitæ morales diligentie, iterum est evidens: ergo etiam conclusio, inde collecta, est evidens, quia ex præmissis certis & evidentibus non potest non sequi conclusio certa & evidens. In syllogismo practico itaque, quem format Prudentia, propositio *minor*, de-

bito modo accepta, ac ad circumstantias, quas supponit, ritè expensa, semper est vera. Tamen enim judicium, quo simpliciter enuntio, *rem esse meam*, periculo falsitatis pateat: judicium tamen, quo post adhibitam moralem diligentiam, ac expensas omnes circumstantias enuntio, *quòd sit probabile, rem esse meam*, periculo falsitatis non subjacet, quia, ubi gravis & prudens ratio suadet, *rem esse meam*, evidenter est probabile, *esse meam*.

- 8 Rem totam lucidius hoc discursu complector. Prudentia non ita arguit: *Ad meam licitè accedo. Sed Titia est mea: ergo ad Titiam licitè accedo.* Neque ita: *Rem meam licitè retineo. Sed hac res est mea: ergo rem hanc licitè retineo.* Sed in hunc modum colligit. *Quisquis id agit, quod adhibitâ morali diligentia, ac pensatis equâ tante omnibus circumstantiis, censet esse honestum, honestè operatur. Sed dum jam accedo ad Titiam, id ago, quod adhibitâ morali diligentia, ac pensatis omnibus circumstantiis censeo esse honestum: ergo ad Titiam honestè accedo.* Ostende, si potes, quæ propositio in syllogismo hoc non sit certa & evidens. Primæ inconcussam lucem conciliat immotum illud principium, quòd cum ignorantia invincibili non stet periculum peccati; ac quòd non possit operari inhonestè, qui conatur, quantum potest, agere honestè. Secundam à periculo erroris immunem reddit experientia propria: reflexè enim adverto, tantam diligentiam fuisse à me adhibitam, quantam potui. Postremam regulæ bonæ consequentiæ infractam præstant.

- 9 Neque benignas aures tibi exhibeo, si reponas, id ipsum cadere posse sub dubium, fueritne adhibita à me sufficiens industria? Redit enim argumentum, quod concutere nullâ responsione valeas: *Quisquis juxta lumen rationis, à Deo acceptum, existimat, sufficientem diligentiam fuisse à se adhibitam, evidenter certus est de sufficientiâ suâ diligentia. Sed ego juxta lumen rationis, à Deo acceptum, jam censeo, sufficientem diligentiam fuisse à me adhibitam: ergo evidenter certus sum de sufficientiâ meâ diligentia.* Certè, nisi velis, Deum pessimè prospexisse humano generi, ac cæcitate perpetuâ miseros nos percussisse, fatearis, necesse est, id evidenter nobis esse licitum, quod adhibitâ morali diligentia, ac pensatis omnibus circumstantiis censemus esse licitum: pertinebat enim ad bonitatem Dei, hominem redigi non posse in eas angustias, ut quamvis pro-

virtutibus conetur id agere, quod Deo placet, ac honestati congruit, effugere tamen nequeat formidinem ac periculum, ne de facto fortasse Deo displiceat, ac irâ Divinâ se dignum reddat.

Planè, licet Prudentia pertineat in censum virtutum cognoscitivarum; virtutibus tamen etiam moralibus accenseri potest. Quamvis enim non eliciat actus, intrinsecè honestos, ac bonitate morali conspicuos: per se tamen ordinatur ad actus honestos, ad quorum exercitium voluntatem movet. Certè, sine Prudentiâ subnasci non potest perfectum virtutis opus: hoc enim ut consurgat, non tantum procedere debet ex proposito honesto, sed parari quoque in mediis honestis, quorum determinatio pertinet ad Prudentiam. Cum itaque sine adminiculo Prudentiæ non possit emergere honestas moralis, virtus moralis non immeritò salutaris.

Ad Prudentiam per modum principii requiritur, ut erga fines virtutum animus noster rectè sit affectus, atque adeò, ut fixum nobis sedeat, vitam castam, temperantem, ac reliquiarum virtutum pompâ ornatam ducere. Affectio hæc si desit, nunquam sequetur, aut bona consultatio de mediis, aut sana electio. Cur enim, quæso! de mediis labores, ad obtinendam temperantiam idoneis, si amore virtutis huius animus tuus non distringatur? Propensionem igitur in virtutes Synderefis ingenerat: hæc enim, dum honestatem earum proponit, dum pulchritudinem ac decentiam commendat, voluntatem, vitiis non depravatam, laudabili fascino in amorem earum inflectit. Scintillæ amoris huius ubi intellectui innotescunt, continuo Prudentia proxeneta munus suscipit, ac de mediis anxia, nihil non agit, ut virtutes nexu pulcherrimo voluntati despondeat.

Objectum materiale. Prudentiæ est omnis actio, ad vitam bene instituendam pertinens, atque adeò omnis actio capax honestatis.

Objectum formale. Prudentiæ est honestas humanæ actionis. Nam in habitibus practicis objectum formale, & finis intrinsecus, ac primarius, in unam velut essentiam coalescunt. Sic v.g. objectum formale Medicinæ est sanitas humani corporis; quæ ipsa sanitas est finis, quem ars medendi intrinsecè attingit. Sic quoque, objectum formale artis pictoriæ est figura v. g. Alexandri Magni; quæ ipsa figura est finis, quem ars

pictoria per se respicit. *Subsumo jam.* Sed finis intrinsecus Prudentiæ stat in honestate humanæ actionis: ideo enim in qualibet particulari materiâ determinat, quid honestum sit, quid turpe, ut veram honestatem humanis actionibus conciliet: ergo &c. Neque tamen inferre hinc possis, Prudentiam à virtutibus moralibus non distingui: tamen enim idem objectum formale respiciat; id tamen attingit modo proprio. Virtutes morales siquidem honestatem humanæ actionis respiciunt tanquam bonam: Prudentia verò tanquam veram, quia pertinet in censum virtutum cognoscitivarum, adeoque pro ratione formali objectivâ habet veritatem, non bonitatem honestæ actionis.

14 Atque ex iis quæ hæcenus disputavimus, faciliè intelligitur, quomodo differat Prudentia à reliquis virtutibus potentie cognoscitivæ. Ab Intelligentiâ quidem discrepat, quia hæc non attingit, nisi principia universalialia, ac per se nota: illa verò digreditur ad singularia, ac ex principiis universalibus conclusiones particulares colligit; Deoque utitur primis principiis practicis, quemadmodum scientia utitur primis principiis speculativis.

15 A sapientia differt, quia hæc considerat res præstantissimas per causas altissimas, ac non conclusiones tantum, ex principiis deductas, sed ipsa quoque principia vocat ad trutinam, & eâ, quam ferunt, ratione munit. Prudentia verò stabili cursu dilabitur ad singularia, ac quid hic & nunc honestati congruat, demonstrat. Deinde, Sapientia nihil molitur, sed in contemplandis rerum altissimarum naturis, ac cognitione rerum æternarum & immutabilium otiosa velut consumitur. Prudentia verò tota quanta est activa, ac omnibus humanis actionibus negotiosè se immiscet.

16 A Scientiâ differt, quia hæc nullum principium assumit, nisi vel per se notum, vel ex per se notis legitime deductum. Prudentia verò pro principio assumit particulares circumstantias, ex quibus conclusiones suas colligit.

17 Differt denique ab arte, quia hæc per se, ac ex ratione propriâ excurrit ad actionem externam, cui formam imprimit, debito partium ordine circumscriptam. Prudentia verò per se, ac ex fine primario operationes internas dirigit, quibus honestatem conciliare nititur.

Cave quoque, cum Philosophia morali Prudentiam commiscas: 18
 differunt enim, nec confundi possunt, nisi confundere te ipsum velis. Philosophia moralis siquidem respicit objectum universale, ac, tamen in genere enuntiet, quæ actio honestati congruat, quæ non: in particulari tamen non commonstrat, quid in his, vel illis circumstantiis sit amplectendum, quid fugiendum. Prudentia verò excurrit ad singularia, acin particulari edicit, quid in his vel illis circumstantiis honestati congruat, quid non congruat. Equidem solet Prudentia in unâ præmissarum assumere conclusionem Philosophiæ moralis, ac ex eâ deinde conclusionem aliam, & particularem deducere: de ipsâ tamen conclusionem, quam à Scientiâ morali sumit, non judicat, sed eandem supponit tanquam notam, ac à Scientiâ morali demonstratam. Sic v.g. Philosophia moralis ita colligit: *Inter capacitatem agentis & indolem actionis, justa sit proportio, necesse est: ergo ab homine levioris indolis negotium gravioris momenti non tractandum.* Conclusionem hanc supponit Prudentia, ac majorem ex eâ conficit. Subsumit deinde experientia propria: *sed ego sum homine levioris indolis, ac inidoneus ad negotia graviora.* Concludit Prudentia: *ergo negotiis gravioribus immiscere me non debeo.* Subsumit rursus experientia propria: *sed negotium, quod jam occurrit, est gravioris indolis.* Infert denique Prudentia: *ergo à negotio hoc abstinere debeo.* Sic quoque Philosophia moralis ita colligit. *Voluptatibus infringitur vis animi, ac à seriis abducitur: ergo homini, ad scientias aspiranti, abstinendum à voluptatibus.* Conclusionem hanc assumit Prudentia, ac ad dignitatem majoris evahit. Subnectit experientia minorem: *Sed ego ad scientias adspiro.* Concludit Prudentia: *ergo abstinere debeo à voluptatibus.* Subducitur rursus propositio alia, per experientiam, vel aliunde cognita: *Sed hac, vel illa actio sapit naturam voluptatis.* Concludit denique Prudentia: *ergo ab hac vel illâ actione abstinere debeo.*

Conveniunt itaque Philosophia moralis & Prudentia in eo, quod 19
 utraque ex principiis universalibus conclusiones particulares de honestate, vel malitiâ humanæ actionis colligat. Differunt tamen, quia conclusio, quam subducit Philosophia moralis, ab omni prorsus materiâ singulari abstrahit: conclusio verò, quam format Prudentia, necessario attingit materiam singularem. Sic v. g. Philosophia moralis ita arguit.

Actus, qui educationem prolis adducit in periculum, est inhonestus. Sed fornicatio educationem prolis adducit in periculum, quia nisi inter virum & feminam vinculum stabile intercedat, educatio prolis periclitatur: ergo fornicatio est inhonesta. Ecce! conclusio hæc ab omni planè materiâ singulari abstrahit, ac in genere saltem enuntiat, fornicationem illuvie peccati esse sordidam. Hinc est, quòd hanc ipsam conclusionem Prudentia assumat pro principio, ac conclusionem aliam, & singularem inde colligat. Sic enim progreditur: *Fornicatio est inhonesta: ergo non licet mihi accedere ad Titiam.* En! perspicuam differentiam inter conclusionem Scientiæ moralis, & conclusionem Prudentiæ. Illa enim, tamen attingat speciale vitium; ab omni tamen penitus materiâ singulari abstrahit: hæc verò attingit materiam singularem, ac de congressu carnali, ad quem de facto libido allicit, enuntiat, inhonestum esse.

Magna quoque inter Conscientiam & Prudentiam affinitas intercedit; non tam arcta tamen, ut in eandem essentiam coalescant. De hac verò differentiâ quia iudicium ferre non possumus, nisi ante nobis constet, quid sit Conscientia, de huius indole pauca delibabo; eoque libentius, quòd sciam, eum errorem multorum, animis altè impressum esse, ut perniciosè censeant, curam conscientiæ à Jureperitis sine damno negligi. Aliud longè nobis occinit Ulpianus in *l. i. ff. h. t.* ubi JCs appellat Sacerdotes justitiæ, bonique cultores, ac officium illorum in eo collocat, ut æquum ab iniquo, licitum ab illicito secernant. Hoc munere verò fungi nequeas sine ope conscientiæ: hæc enim æquitatem & honestatem humanarum actionum determinat. Hinc, quisquis studium bonæ conscientiæ separat à Jurisprudentiâ, ac Pluto, Plutonique sæpius, quàm Sacre Themidi victimas immolat, filius Mammonæ & iniquitatis nuncupari quidem possit, verus Sacerdos Justitiæ non possit.

Definitur Conscientia, quòd sit iudicium potentiæ intellectivæ, etiam si, hanc vel illam actionem esse honestam, aut turpem. Respicit vel actionem præteritam, vel futuram. Quæ respicit actionem præteritam, describi potest, quòd sit iudicium speculativum, quo intellectus censet, hoc vel illud opus bene, aut malè factum esse. De Conscientiâ hæc, si insons sit, & mali nescia, dicimus, quòd soletur, quòd pacem menti conciliet, quòd inter adversitates impavida rideat, quòd cale-

celestes delicias animo, in terris adhuc exuli, propinet. De eadem vero, si scelerum recorderetur, asserimus, quod moneat, quod vellicet, quod angat, quod increpet, quod torqueat, quod castiget. Nimirum, nullum est scelus, quod non sua exergo sequatur Nemesis. Ipsa Conscientia, cognito flagitio, ultro flagella arripit

Es nimium feras repetis de crimine penas.

Sine apparitu cogit miseros ad tribunal: sine delatore reos agit decoctis honestatis: sine tormentorum apparatu convincit scelerum: sine listore flagellat, ac vindictam asperissimam funnit de admissis.

Conscientia, quae respicit actionem futuram, definitur, quod sit ²² iudicium practicum, equans, hanc vel illam actionem esse honestam, aut turpem, eoque nomine amplectendam, aut fugiendam.

Dividitur in rectam & obliquam. Conscientia recta est iudicium ²³ certum & evidens de honestate, aut turpitudine huius vel illius actionis. Conscientia obliqua est iudicium falsum, & erroneum de honestate aut turpitudine huius vel illius actionis. Affundamus definitionibus lucem ab exemplis. Fac, quod expensis æquæ lance omnibus circumstantiis probabiliter existimem, Titiam iusto matrimonio mihi nexam esse. Hoc positum sic intellectus arguat: *Honestè accedo ad eam, quam pensatis omnibus circumstantiis probabiliter censeo esse meam. Sed hoc modo Titiam censeo esse meam: ergo ad Titiam honestè accedo.* Conclusio hæc est iudicium conscientia rectæ, quia est conclusio certa & evidens, utpote deducta ex præmissis certis & evidentibus. Fac contra, quod ex ignorantia vincibili, atque adeo culpabiliter existimem, Titiam iusto thoro mihi nexam esse. Hoc dato, intellectus ita colligat: *Honestè accedo ad eam, quam censeo esse meam: ergo honestè accedo ad Titiam.* Conclusio hæc est iudicium conscientia obliquæ, quia est conclusio falsa & erronea, utpote fundata in principio falso & erroneo: falsum enim est, quod licitè accedam ad eam, quam ex ignorantia vincibili, atque adeo culpabiliter censeo esse meam.

His prælibatis, facili negotio commonstro, quæ inter Prudentiam ²⁴ & Conscientiam differentia intercurrat. Nam iudicium Prudentia est essentialiter rectum, quia necessario pendet ex principio recto, cum Prudentia, utpote virtus cognoscitiva, non possit disponere intellectu, ctum,

Etum, nisi ad optimum. Contra, iudicium Conscientiæ potest esse obliquum, quia potest procedere ex principio falso & erroneo. Hinc dari potest actus Conscientiæ, qui tamen non sit actus Prudentiæ, quia si temere censeam, Titiam iusto thalamo mihi iunctam esse, indeque colligam, accessum ad eam mihi esse licitum, formo iudicium Conscientiæ, non tamen Prudentiæ, quia conclusio, fundata in iudicio temerario, non potest esse actus Prudentiæ. Omne igitur iudicium Conscientiæ recte est actus Prudentiæ, quia procedit ex principio essentialiter recto. Contra, nullum iudicium Conscientiæ oblique est actus Prudentiæ, quia nulla conclusio Prudentiæ pendere potest ex principio falso & erroneo: adeoque Conscientia latius patet, quam Prudentia, quia datur iudicium Conscientiæ, quod non sit iudicium Prudentiæ.

25 Functiones Prudentiæ plures occurrunt, quas inter tres eminent, *Consultatio, Iudicium & Imperium*. Consultationem definire possis, quod sit diligens inquisitio, quæ media ad finem virtutis obtinendum sint idonea. Iudicium describere possis, quod sit actus, quo decernitur, quodnam ex pluribus mediis ad finem virtutis obtinendum sit optimum. Imperium denique definitur, quod sit actus, quo electio certi medii decernitur. Unde advertis, quæ differentia inter prælaudatas functiones hiet. Per Consultationem intellectus præcisè disquirat, quibus mediis obtinere finem virtutis liceat, absque hoc, quod unum præferat alteri. Per Iudicium verò decernit intellectus, quodnam ex pluribus mediis ad finem virtutis obtinendum maximè conducat. Per Imperium denique intellectus movere voluntatem nititur, ut medium, iudicio definitum, eligat.

26 Functionibus, proximè descriptis, serviunt tres habitus, *Eubulia, Synesis & Gnome*. *Eubulia* est habitus, quo de mediis rectè consultamus. Nam, ut dictum, inter præcipuas functiones Prudentiæ locum non potestremum occupat Consultatio, quâ disquiritur, quæ media ad finem virtutis obtinendum conferant, ac quibus commodis, quibus incommodis illa substant.

27 *Synesis* est habitus, quo de mediis, in consultationem deductis, secundum communia principia practica, ius naturæ, & leges positivas rectum iudicium ferimus.

Gnome est habitus, quo, neglectis legum verbis, ex altiore principio iudicium ferimus. Eo nimirum leges fato laborant, ut casus omnes, qui quotidie emergunt, verborum ambitu complecti nequeant. Hinc æquitate opus, quâ suppleatur, quod legideest, ac id decernatur, quod ipse Legislator, si præsens foret, probaturus erat. Sic v. g. lex jubet, ut homicida puniatur ultore gladio. Hâc lege non tenetur, qui invasus ab alio, occidit aggressorem. Sic quoque lex præcipit, ut res deposita reddatur deponenti: legis huius nexu non constringitur depositarius, si gladium furiosus repetat. Unde vides, quod *Gnome* non tam verba legis, quàm intentionem Legislatoris spectet, atque aded, non tam scripturam, quàm æquum & bonum pro mensurâ habeat. Atque hæc differt à *Synesi*: hæc enim considerat verba legis, ac juxta sensum, quæ præferunt, promuntiat; quo respectu custodem legum nuncupare possis. *Gnome* verò non tam verba legis, quàm dictamina æquitatis naturalis ponderat, ac ex principiis altioribus verba legum negligit. Sic v. g. lex jubet, ne civis Romanus muros transcendat. Huic legi pacis tempore obtemperandum esse, monet *Synesis*. At ubi bellum ingruit, ac hostilis legio mœnibus imminet, *Gnome* iudicat, hostis repellendi gratiâ muros transcendendos esse, ne, quod urbi conservandæ constitutum est, convertatur in eius excidium.

Habitui, hucusque descripto, respondet in voluntate virtus, quæ *Epikta* dicitur. Definitur, quod sit virtus, inclinans ad verba legis negligenda, ne virtus alia offendantur. Sic v. g. lex jubet, ut reddas depositum. Sed *Epikta* suadet, ne reddas gladium, si advertas, ad perpetuandum flagitium reposci, quia Charitas te obligat, ne damni periculo incautè alios exponas. Hinc intelligis etiam, quis differentie cuneus *Gnomen* ab *Epiktiâ* separet. *Gnome* siquidem intellectum: *Epikta* voluntatem perficit. Illa attingit æquum & bonum sub ratione veri: Hæc sub ratione honesti. Illa Prudentiæ: Hæc iustitiæ famulatur.

Admunicula, quorum subsidio Prudentiæ functiones suas perficit, sequentia recensentur: *Memoria*, *Intelligentia*, *Dacilitas*, *Prævidentia*, *Ratio*, & *Cautio*.

MEMORIA.

Memoria est reminiscencia præteritorum. Ab hac egregiè perficiuntur

ciuntur functiones Prudentiæ, quia dum perpendimus, quid in casu simili nobis, vel aliis, bene aut malè cesserit, faciliè dignoscimus, quid jam expediat.

INTELLIGENTIA.

- 32 **I**ntelligentia duobus constat, cognitione rerum præsentium, & notitiâ principiorum moralium. Utraque dispexio valde conducit ad Prudentiam: vix enim est, ut ferre possis sanum iudicium, nisi & præsentem rerum statum perspectum habeas, & principia moralia percalceas.

DOCILITAS.

- 33 **D**ocilitas est promptitudo animi ad discendum. Ab hac quoque valde impellitur cursus Prudentiæ. Quis enim magis idoneus ad ferendum sanum iudicium, quàm, qui excussis veteris sapientiæ monumentis exploratum habet, quid in simili Plato senserit, quid Seneca, quid viri alii, doctrinâ morum incliti.

SOLERTIA.

- 34 **S**olertia est vis animi, quâ expediti reddimur ad rectum consilium in negotiis subitaneis inveniendum. Ab hac quoque ingens emolumentum recipit Prudentia. Negotia enim quandòque ingruunt, quæ morosam deliberationem non ferunt, sed consilium in arenâ desiderant. Huic suggerendo deservit prompta vis animi.

PROVIDENTIA.

- 35 **P**rovidentia est circumspexio animi, quâ futuros eventus scrutamur. Equidem futuri notitia servatur in archivio Divinitatis, cuius nemo in terris claviger: Prudentis tamen est, anxie disquirere quam commodum & incommodum turbam actio post se trahat.

RATIO.

- 36 **R**atio est vis animi, quâ expediti reddimur ad unum ex alio promptè inferendum. Hæc quoque valido præsidio munit Prudentiam: valde enim juvat, si mens nostra à jam intellectis ad cognoscenda & intelligenda alia celeri motu decurrat.

CIRCUMSPECTIO.

- 37 **C**ircumspectio est labor animi, quo circumstantias, negotio connexas, sollicitè expendimus. Nimirum, nihil inconsideratè, nihil temerè

agendum, nihil tentandum, cui perficiendo sis impar: nullum negotium suscipiendum, nisi locum, nisi tempus, nisi modum, & circumstantias id genus alias accuratè prius perspexeris.

CAUTIO.

Cautio denique est cura mentis, qua viam nitimur præcludere incommotis, quæ negotium circumstant. 38

Quemadmodum venustatem diurnæ lucis commendant noctis tenebræ; sic eximium splendorem virtutibus conciliat vitiorum obscura facies. Doctrina de Prudentiâ itaque ut pleniore luce oculos perstringat, de vitiis eius paucula subnectemus. Declinamus autem à Prudentiæ regulis, vel per defectum, vel per excessum. Per defectum, *Præcipitatione, Inconsiderantiâ, Inconstantia, & Negligentiâ.*

PRÆCIPITATIO.

Præcipitatio est vitium, quo, deliberatione intermissâ, cum impetu passionis opus aggredimur. Opponitur Prudentiæ, dictanti, ut, antequam operi accingamur, media, ad finem assequendum idonea, nec non modum & ordinem conficiendi operis, ad disquisitionis trutinam vocemus. 40

INCONSIDERANTIA.

Inconsiderantia est vitium, quò pertæsi moræ, sine dispectione ac prævisione animi, præproperum judicium ferimus. Adversatur Prudentiæ, jubenti, ne præcipitemus judicium, ex quo vel nobis, vel aliis evenire potest damnum. 41

INCONSTANTIA.

Inconstantia est vitium, quo ad omnem fortunæ sævientis idum expallesimus, animo concidimus, ac bona proposita deserimus. Opponitur Prudentiæ, præcipienti, ut animo infracti, ac spiritu constanti obarmati, non quâvis difficultate, velut arundo, ad ludibrium verborum agitata, deprimamur, sed rationis pondere firmati, in virtutum studio immoti persistamus. 42

NEGLIGENTIA.

Negligentia est vitium, quò intellectus, socordiâ, segnitieque vinctus, omittit inquirere in rationes, quarum impetu concussa voluntas, 43

impelleretur ad virtutis studium. Adversatur Prudentiæ, volenti, ut ratio faciem voluntati præferat, cuius luce perfusa, ad amorem virtutum excitetur.

- 44 Superfunt vitia, quibus per excessum, non tam deflectimus, quàm exorbitamus à regulis Prudentiæ.

PRUDENTIA CARNIS.

- 45 **H**Uc pertinet I. Prudentia carnis, quâ vitæ blandimenta quærimus, ac omnem curam in eo figimus, ut voluptatum illecebris affluamus. Opponitur Prudentiæ, quæ finem suum ultimum non figit in bono fragili, fugaci & caduco.

ASTUTIA.

- 46 II. **A**stutia, quâ in media studiosè inquirimus, quibus incautos fallamus.

DOLUS.

- 47 III. **D**olus, quo mediâ, circumveniendis aliis inventa, ad actum deducimus, ac astutiam, mente conceptam, verbis aut factis exequimur. Executio tamen, factis suscepta, fraudis nomine mactatur.

SOLICITUDO TEMPORALIUM.

- 48 IV. **S**olicitudo temporalium, quâ animus in res terrenas & caducas ita exæstuat, ut à studio virtutum abductus, ac vanissimarum curarum pondere prægravatus, respirare, ac suspirare ad cælum nequeat. Solitudinem moderatam, & diligentiam providam non damnant, sed commendant Sacre Paginæ. Proverb. 10.

PRUDENTIA IMPROPRIA.

- 49 **S**atis de Prudentiâ propriâ. Sequitur de impropriâ, seu Gubernativâ, quam supra definivimus, quod sit habitus, quo idonei reddimur ad regendos alios.

Dividitur in *Oeconomicam, Militarem & Civilem*. Prudentia *Oeconomica* est, quâ idonei reddimur ad regendam familiam. *Militaris*, quâ habiles reddimur ad dirigendam militiam. *Civilis* denique, seu *Politica*, quâ expediti reddimur ad gubernandam civitatem.

- 50 Prudentiæ huius duæ principes occurrunt species; *Architectonica*, & *Reçtoria*. *Architectonica* est, quæ docet, quomodo constituenda sit

Respublica. Vocatur Architectonica, quia ope Prudentiæ huius confurgit formidabilis machina Reipublicæ: hæc enim basin operi substat, materiam futuræ civitatis præparat, naturam & causas regiminis scrutatur, summam in civitate potestatem disquisitionis lanci appendit, vincula obsequij explicat, subditorum officia determinat &c. Prudentia Rectoria vocatur, quæ Rempublicam constitutam sequitur, ac demonstrat, quomodo ritè sit administranda.

Diffinitur in tres species, *Legislatoriam, Consultatoriam & Judiciariam*. 52
Legislatoria dicitur, quæ Rempublicam constitutam legibus instruit. Laborare debet hæc Prudentia, ut pro omni conditione hominum leges suppetant. Primò quidem pro iis, qui honestum sua sponte appetunt, ut sciant, quæ servanda sint, quæ omittenda. Secundo, pro iis, qui virtutis amore à malo non abstinere, ut formidine penarum saltem ad regiam honestatis viam perducantur. Tertio, pro iis, quibus fons ad pudorem & honestatem tota jam obdruit, ut ense recidantur, ne pars sincera trahatur.

Prudentia Judiciaria est, quæ Leges jam latas respicit. Huius varia 53
sunt munera. Vel enim I. leges explicat, ac quo sensu latæ, aut receptæ sint, exponit. Vel II. absque respectu ad hunc vel illum casum, varias conclusiones scientificè ex legibus deducit. Vel III. digreditur ad singularia, ac an hoc, vel illud negotium, de facto occurrens, legibus congruat, explorat. Vel denique IV. jus secundum leges reddit. Primum & secundum munus Professores legum sibi vendicant: hi enim toti quanti in eo defudant, ut legum sensum perspicuè explicatione reddant: ut ad principia sua eas revocent: ut conclusiones varias discursu scientifico ex iisdem colligant. Tertio munere funguntur Jure Consulti, & Advocati, qui in id præcipuè incumbunt, ut ad facta particularia leges accommodent. Quarto munere distinguntur Judices, qui in id præcipuè incumbunt, ut secundum normam legum jus reddant, ac justitiam administrent.

Prudentia Consultatoria dicitur, quæ consilia suggerit, quomodo 54
civitas, secundum universales publicæ utilitatis regulas, sit moderanda. Differt à Prudentiâ Judiciaria: quia non respicit negotia legibus definita, ut illa, sed negotia vaga, ac nullis legibus circumscripta, conni-

turque modis omnibus, ut secundum normam utilitatis publicæ, ac universales æqui, bonique regulas expediantur.

55 Plura de Prudentiâ scire si deideres, adi *P. Lessium*, qui toto *Libro I. D. Just. & Jur.* fusè & accuratè de eadem disserit. Velim sanè, ut omnes, qui ad solidam legum scientiam adspirant, opus illud præstantissimum commendatum sibi habeant, in quo Vir eximius non ea tantum, quæ jus naturæ tangunt, sed plurima quoque utriusque juris principia, succinctè quidem, solidè tamen, dilucidè, & accuratè explicat. Utinam *Samuel Pufendorff*, præferocis Vir ingenii, *Lessium*, ac Theologos orthodoxos alios, quos alto supercilio audet despiciere, pygmæus scilicet Gigantes, diligentius evolvisset, fortasse opus suum, *De jure natura & gentium*, solidioribus fundamentis instruxisset.

§. X.

Adstruitur Genus Jurisprudentiæ.

SUMMARIA.

1. Jurisprudentia est vera pars Philosophia.
2. Jurisprudentia non est intelligentia.
3. Neque ad virtutem Sapientia revocari potest Jurisprudentia.
4. Jurisprudentia non est merns habitus fidei humana.
5. Neque est species Prudentia propria.
6. Est tamen species Prudentia impropria, ac pertinet ad Prudentiam Judiciariam.
7. Potest etiam Artis nomine mactari.
8. Jurisprudentia salubris instructa est principiis, ut pleræque conclusiones suas scientificè deducere ex iisdem possit.
9. Nulla datur scientia, quæ non suffulta sit principis, tumine natura perspicuis.
10. Principia sunt vel communia, vel propria, & impropria vel unumversalia, vel particularia.
11. Quoniam sunt principia communia Jurisprudentia.
12. Quoniam sunt principia proprium & unumversale Jurisprudentia.
13. Quoniam sunt principia propria & particularia Jurisprudentia.
14. Quomodo ex jure natura conclusiones suas deducas Jurisprudentia.
15. Quomodo ex legibus possit.
16. Refutantur ij, qui censent, ex legibus possit veras demonstrationes colligi non posse.
17. Leges positivæ non nituntur merâ opinione hominum.
18. Solvitur argumentum, desumptum ex l. 20. ff. De LL.
19. Eliditur argumentum, desumptum ex l. 21. ff. eod.
20. Quomodo ex consensu Auctorum Jurisprudentia conclusiones suas colligas.
21. Jurisprudentia respicit obiectum verè scientificum.
22. Solvitur quoddam obiectio.
23. Eliditur argumentum aliud.
24. Jurisprudentia est vera, ac propriè dicta scientia.
25. Non omnes juris articuli demonstrari possunt.

HActenus ad genus Jurisprudentiæ viam nobis munivimus. Lubet ipsum jam iter pede auspicato ingredi, ac in toto decursu assertiones plenâ manu spargere. Sit proinde.

ASSERTIO I. Jurisprudentia est vera pars Philosophiæ. Ita Clariss. Dn. D. Braum part. 1. *Jurisprud. cap. 1. §. 3. n. 1.* qui præ aliis totam hanc materiam, more suo, accuratè pertractat.

Probatur ex l. 1. §. 1. ff. h. t. ubi Jurisprudentia à Jcto Ulpiano *Philosophia vera, non simulata*, expressè nuncupatur. Quo encomio sine dubio ideo mactatur, quia non in cortice verborum vano labore hæret, sed nucleum scrutatur: neque fumos ac fucos inani quæstu vendit, sed promovendæ felicitati publicæ, merces utilissimas venales exhibet: neque umbram asini ingloriâ virgulâ perstringit, sed mores hominum severitate censoriâ sub examen vocat: nec denique in lanâ caprinâ umbratile studium defigit, sed, speculationibus ad salutem Reipublicæ translatis, res Divinas & humanas contemplatur §. 1. *h. t. Confirmatur.* Disciplina, quæ procedit per causas, ac proprietates objecti sui ex certis principiis deducit, est vera pars Philosophiæ. Sed hoc præstat Jurisprudentia, ut infra demonstrabitur: ergo &c.

ASSERTIO II. Jurisprudentia non est Intelligentia. Ita Dn. D. Braun, ubi supra n. 3.

Probatur. Intelligentia, seu habitus principiorum, ea solum attingit, quæ sunt per se nota, vel quia medio carent, quo demonstrantur; vel quia ex primis principiis tantâ luce fluunt, ut solâ penetratione terminorum innotescant. Sed veritates, tanto splendore conspicuas, vel planè non, vel certè non per se attingit Jurisprudentia, quia conclusiones eius vel omnino non procedunt ex primis principiis, aut certè non cū tantâ evidentiâ, ut solâ penetratione terminorum ad assensum intellectus inflectatur: ergo &c. *Confirmatur.* Neque Jurisprudentia naturalis, neq; positiva est portio Intelligentiæ. Non illa: quia tametsi utatur primis principiis; per se tamen illa non attingit, sed supponit, tanquā aliunde notâ, ac conclusiones suas ex iisdem colligit, neque colligit cum tantâ evidentiâ, ut solâ penetratione terminorum in assensum intellectus diffuset. Non ista etiam: huius enim conclusiones non procedunt impetu necessario ex primis principiis, sed fundantur proximè in arbitrariâ voluntate hominum, ac ad summum negativè pendent ex principiis naturæ, in quantum videlicet iisdem non repugnant. *Promovetur argumentum.* Jurisprudentia, tam naturalis, quam positiva, est discursiva, ac ex

principiis aliis conclusiones suas colligit : ergo neutra meretur nomen Intelligentiæ ; hæc enim non discurrit, sed veritatibus universalibus, rectâ terminorum apprehensione cognitis, assensu simplici subscribit.

3 **ASSERTIO III.** Neque ad virtutem Sapientiæ revocari potest Jurisprudencia. Ita *Dn. D. Braun cit. loc. n. 6.*

Probatur. Sapientia considerat res præstantissimas per causas altissimas, ac omnium scientiarum principia firmare nititur : ergo Jurisprudencia non est Sapientia, quia neque considerat res præstantissimas per causas altissimas, neque aliarum disciplinarum principia, tanquam Regina, se immiscet. *Confirmatur.* Jurisprudencia tota quanta occupatur circa actiones hominum, quibus justitiam conciliare nititur, legibus principiorum vices sustinentibus : ergo non est portio Sapientiæ ; hæc enim versatur circa res præstantissimas per causas altissimas. *Promoveatur argumentum.* Sapientia nihil molitur, sed contemplationi rerum altissimarum & immutabilium immerfa, actionem omnem alto velut supercilio dedignatur : ergo ad sublimem naturam Sapientiæ non assurgit Jurisprudencia ; hæc enim actionibus hominum toto labore insudat, ac justitiæ laudem operoso conatu accersere iisdem properat.

4 **ASSERTIO IV.** Jurisprudencia non est merus habitus fidei humanæ.

Probatur. Jurisprudencia plurimas conclusiones format, ex principiis naturæ evidenter deductas, ut infra ostendemus : ergo non est merus habitus fidei humanæ ; hæc enim assentitur objecto præcisè ob auctoritatem & testimonium asserentis. *Confirmatur.* Jurisprudencia non ita arguit : *Testamentum, septem testium signaculis destitutum, est irritum : ergo testamentum Titii est irritum, quia caret septem testium signaculis.* Hic enim arguendi modus, tametsi necessitatem in foro civili inferat ; addignitatem scientiæ tamen sine dubio non ascendit, quia fide potius, quàm ratione nititur. Sed ita colligit Themilogia nostra : *Actus, irritatus ab eo, qui potestatem irritandi habet, est invalidus. Sed testamentum, signaculis septem testium destitutum, est irritatum ab eo, qui potestatem irritandi habet : ergo est irritatum.* In syllogismo hoc nulla propositio fide merè humanâ nititur. *Major* est evidens evidentiâ Me-

taphysica. Minor fulget evidentiâ morali, quia fundatur in principio, juxta leges Prudentiæ certo & evidente, in hoc videlicet: Quod viri innumeri, sapientiæ laude illustres, testantur esse verum, non potest esse falsum, quia est moraliter impossibile, in re facti tot homines, omni eruditione conspicuos, hallucinari. Consequentia edicta Logica evidentiâ conciliant.

ASSERTIO V. Jurisprudentiâ non est species Prudentiæ propriæ.

Probat. Prudentiâ propria illa dicitur, quâ disponimur ad vitam secundum leges honestatis transigendam. Sed hoc modo non disponimur à Jurisprudentiâ: hæc enim abstrahit ab honestate actionum humanarum, ac ex motivo felicitatis publicæ, atque adeo ex fine politico id saltem agit, ut justitiæ actiones nostræ congruant. *Confirmatur.* Prudentiâ, propriè dicta, versatur circa honestum, quâ tale, ad quod amplectendum voluntatem movet: ergo Jurisprudentiâ non est species Prudentiæ, propriè dictæ, quia actiones hominum legibus conformare nititur, non, ut ad virtutum exercitium voluntatem moveat, sed ut felicitatem politicam Reipublicæ concillet. *Promovetur argumentum.* Ad Prudentiâ, propriè dictam, requiritur recta animi dispositio, five, ut animus noster erga fines virtutum rectè sit affectus. Sed dispositionem hanc non requirit Jurisprudentiâ, quia fungi possum officio Professoris, Advocati, Judicis, ex fine alio, quàm virtutis, puta, vanæ gloriæ, aut avaritiæ: ergo Jurisprudentiâ non est species Prudentiæ propriæ.

ASSERTIO VI. Jurisprudentiâ est saltem species Prudentiæ improprie, ac nominatim pertinet ad Prudentiâ Judiciariam,

Probat. Prudentiâ Judiciaria illa dicitur, quæ leges exponit, conclusiones varias ex iis colligit, de jure litigantibus respondet, jus secundum leges reddit. Sed istæ sunt propriæ ac domesticæ functiones Jurisprudentiæ: hæc enim tota quænta in eo defudat, ut leges explicet, ac ad principia sua revocet: ut conclusiones varias ex iis colligat: ut ad facta particularia easdem applicet: ut denique administrationem justitiæ promoveat: ergo Jurisprudentiâ sapit naturam Prudentiæ Judiciariæ.

ASSERTIO VII. Jurisprudentiâ potest etiam Artis nomine nâstari. Ita Dn. D. Brann ubi supra n. 9.

Probatur ex l. 1. princ. ff. h. t. ubi Jurisprudentia expresse nuncupatur Ars equi & boni. Confirmatur Ars, latius accepta, est habitus, inclinans ad actionem, cum recta ratione perficiendam: ergo etiam Jurisprudentia sapit naturam artis, quia disponit ad jus secundum normam legum, atque adeo cum recta ratione reddendum.

8. **ASSERTIO VIII.** Jurisprudentia talibus instructa est principiis, ut plerasque conclusiones suas scientificè deducere ex iis possit.

9. Antequam probationi accingar, adverto, nullam dari scientiam, quæ non suffulta sit principiis, lumine naturæ perspicuis, in quæ pleræque conclusiones resolvi possint. Omnis enim scientia fundatur in progressu discursivo, quo intellectus à notis procedit ad ignota. Principia verò illa, à quibus progreditur, non possunt supponere principia rursus alia & alia, quia omnis tandem motus debet reduci posse ad principium immobile, nisi excurrere velis in immensum, ac fateri, nullam cognitionem humanam à periculo erroris immunem esse, cum firmo pariete niti nequeat notitia, cui fundamentum immotum non succollat.

10. Principia verò, quibus utuntur scientiæ, sunt vel communia, vel propria. Communia appellito, quibus pleræque Scientiæ utuntur ad conclusiones suas demonstrandas. In hunc censum pertinent prima principia, tum speculativa, tum practica, quæ scilicet tantâ luce intellectum feriunt, ut solâ penetratione terminorum innotescant: hæc enim pleræque scientias pervagantur, eamque necessitatem perseferunt, ut iisdem non suppositis demonstratio vix ulla consistat. Principia propria vocito, quibus particulares Scientiæ utuntur tanquam domesticis. Dividuntur in universalia, & particularia. Universalia nuncupo, quæ certam Scientiam ita percurrunt, ut in illa conclusiones omnes ultimò resolvi possint. Vocari etiam solent prima, non quòd ex aliis non sint deducta, sed quia intellectus, huic vel illi Scientiæ intentus, de iis planè non laborat, sed tanquam demonstratis assensu simplici subscribit. Non prima dico, quæ huic, vel illi scientiæ ad certas demonstrationes quidem serviunt, sic tamen, ut conclusiones omnes virtute non contineant.

11. Attexo jam principia, tam communia, quàm propria, & propria tam universalia, quàm particularia, ex quibus Jurisprudentia conclusiones suas scientificè deducit. Principia communia suggerit textus in §. 1.

h. t.

ubi tria recensentur juris præcepta: *Honestè vivere: alterum non ledere: suum cuique tribuere.* Voco principia hæc communia, quia non Jurisprudencia tantum, sed omnes reliquæ Scientiæ morales iisdem utuntur, tanquam lumine naturæ perspicuis, ac plerâsque conclusiones suas ultimo ex illis colligunt. Certe in Jurisprudencia conclusionem vix ullam monstras, quæ non in unum ex tribus illis principiis scientificè resolvi possit. Sic v.g. edicit Jurisprudencia, *Deum colendum, Parentes honore prosequendos, obedientiam iis exhibendam esse, quibus potestas imperandi affides.* Conclusiones has ex primo juris præcepto sic deducit. *Id agendū nobis, quod honestatis laudem vita nostra conciliat. Sed cultus Dei, honor parentum, obedientia, superiorum præceptis intenta, honestatis laudem vitam nostram conciliant: ergo Deus à nobis colendus, parentes honore prosequendi, obedientia legitimis superioribus exhibenda.* Sic quoque enuntiat Jurisprudencia, *homicidium gravi pœna plectendum esse.* Conclusionem hanc ex secundo juris præcepto sic colligit. *Actus, quo graviter offenditur Respublica, ac disciplina eius, meretur gravem pœnam. Sed homicidium est actus, quo graviter offenditur Respublica, ac disciplina eius: ergo meretur gravem pœnam.* Sic etiâ decernit Jurisprudencia, *fructus, malâ fide ex re alienâ perceptos, domino reddendos esse.* Conclusionem hanc ex tertio juris præcepto ita colligit. *Quod jure dominii pertinet ad alterum, id eidem est reddendum. Sed fructus, malâ fide ex re alienâ percepti, jure domini pertinent ad alterum: ergo eidem sunt reddendi.*

Principium proprium, & universale Jurisprudenciæ stat in sequentia axiomate: *Legi justæ obtemperandum est, dum obligatione eius non solvitur.* Principio hoc tota nititur Jurisprudencia. In jure universo conclusionem vix ullam reperias, quæ ad principium hoc reduci nequeat. Si petas, cur testamentum, septenario testium suffragio destitutum, sit irritum? responsio non aliâ suppetit, nisi, quia legitima potestas jubet esse irritum. Si roges, cur pupillus, sine tutoris autoritate contrahens, obligationem non subeat? aliud non succurrit, nisi, quia lex obligationem aufert. Si inquiras, cur fur manifestus plectatur pœnâ quadrupli? non aliam responsionem feres, nisi, quia pœnam hanc lex determinat. Si postules, cur homo, pretii participandi gratiâ se ipsum vendens, libertate cadat? reddibit antiqua cantilena, quia in pœnam im-

probitatis lex eidem libertatem adimit. In hoc itaque principium, tamquam in domesticum & universale, omnes ferè conclusiones juris resolvuntur. Principium hoc si admittas, de plerisque aliis, in jure occurrentibus, nullo negotio te convincam. Id verò si negare præfractè audeas, demonstrationes passim deficient, quibus legum capita tibi persuadeam.

13. Principia propria & particularia Jurisprudentiæ consistunt, partim in jure naturæ, partim in legibus positivis, tum scriptis, tum non scriptis, partim denique in consensu & suffragiis Authorum.

14. Ex jure naturæ Jurisprudentia conclusiones innumeras deducit, ac plerâque leges in principium aliquod, lumine naturæ notum, scientificè resolvit; modo tamen alio & alio; aliquando positivè, aliquando negativè. Positivè toties, quoties monstrat, legem virtualiter includi, ac latere in principio quodam naturæ. Negativè verò, dum ostendit, legem principiis naturæ adversam non esse. Sic v. g. lex enuntiat, *spolium, aut homicidium mandari non posse* l. 6 §. 6. ff. Mand. Legis huius placitum sic demonstrat Jurisprudentia. *Non potest dari vinculum juris, adstringens ad aliquid inhonestum: ergo non tenet mandatum spolii, aut homicidii, quia daretur vinculum juris, adstringens ad aliquid inhonestum.* Sic quoque edicit jus civile, *venditionem esse nullam, si contrahentes in corpore dissentiant* l. 9. princ. ff. De contrah. empt. l. 57. ff. De O. & A. Hoc juris caput sic demonstrat Jurisprudentia. *Sine consensu non tenet contractus: ergo si contrahentes in corpore dissentiant, non tenet venditio.* Sic videas, servitutem, ac modos eius constituendæ authoritate legum niti. Hoc juris suffragium Jurisprudentia ita firmat: *Servitus per se nullam involvit inhonestatem, neque rectè rationi adversatur: ergo potuit lege humanâ introduci.*

15. Leges positivæ quoque innumeris demonstrationibus fundamentum substernunt. Sic enim colligit Jurisprudentia. *Contractus, sine tutore initus, ex parte pupilli est ipso jure nullus: ergo ex contractu tali pupillus non obligatur.* Item: *Ex pacto nudo non descendit actio: ergo si duo convenient de permutandis libris suis, neuter conveniri potest.* Rursus: *Ad usucapionem requiritur bona fides: ergo suppositâ malâ fide usucapio non confert dominium.* Fateor sanè, adducta recens argumenta, si præcisè

fuman-

sumantur, ut jacent, ad demonstrationis prerogativam non pertingere, cum antecedenti fides potius, & legis autoritas suffragetur. Si tamen ad justas differendi leges revocentur, ad demonstrationis laudem nihil deesse iis deprehendes. Sic proinde differit Jurisprudencia. *Contractus, ex justâ causâ à legē irritatus, non inducit obligationem. Sed contractus, sine tutore à pupillo initus, ex justâ causâ est à legē irritatus: ergo non inducit obligationem.* Item: *Conventio, quam litium minuendarum gratiâ lex jubet esse inefficacem, actionem non parit. Sed pactum de permutandis equis est conventio, quam litium minuendarum gratiâ lex jubet esse inefficacem: ergo actionem non parit.* Rursus: *Sine quo lex usucapionem non vult procedere, sine eo non confert dominium. Sed absque bonâ fide lex usucapionem non vult procedere: ergo sine hac non tribuit dominium.* Deinde, innumeræ definitiones in jure occurrunt, quas vel ipsæ leges formant, vel exhibitâ materiâ relinquunt nobis formandas. Tot jam ego in Jurisprudenciâ demonstrationes tibi polliceor, quot definitiones numeraveris. Si definias dominium, quoddam sit jus, nomine proprio de re disponendi, scientificè inferatur, usumfructum cum dominio in eandem essentiam non coalescere, quia jus non tribuit de re, in fructum concessâ, perfectè disponendi. Si agnatum asseras esse illum, qui per masculum cognatione mihi jungitur, evidenter colligo, sororis filiam mihi agnatam non esse, quia non per masculum cognatione mihi jungitur. Si actionem realem nuncupes esse illam, quæ nascitur ex jure in re, apertissimè concludo, rei vindicationem pertinere in numerum actionum realium, quia oritur ex dominio. Est enim immotum Philosophorum axiomâ: *De quocunque affirmatur, vel negatur definitio, de eodem affirmatur quoque vel negatur definitum, & versâ rotâ* En igitur densam demonstrationum juridicarum sylvam, quibus omnibus leges positivæ fundamentum substernunt, ut meritò de his supra dixerim, demonstrationes innumeras deduci ex iis posse.

Sunt tamen, qui in omnia alia discedant, ac censeant, ex legibus positivis veras demonstrationes deduci non posse. Arguunt illi hoc modo. *Conclusio scientifica debet niti principiis certis & immutabilibus: ergo conclusio deducta ex legibus positivis non est scientifica: hæ enim non sunt certæ & immutabiles, cum pendeant ex instituto hominum, ac*

figi, refigique possint. Sed ad argumenti huius supercilium, tanquam ad dictatoriam majestatem, non expavescō. Tamen si enim Leges positivæ ab arbitrio hominum eo sensu pendeant, quod promulgari possint, vel non possint; si tamen semel juris titulo sint conspicuæ, à principis æternæ veritatis directionem capiunt, eoque respectu innumeris demonstrationibus fundamentum substernunt. Quis neget veritatis inconcussæ gloriâ fulgere hæc axiomata? *Actus, commensus sua regula, est justus: Contractus, legum auctoritate nixus, parit obligationem: Consensus, legum decreto irritatus, non constringit juris vinculo: Voluntas, juris calculo munita, transfert dominium: Actus, severâ legum comminatione perstrictus, meretur gravem pœnam: Actus, jurium indulgentia circumscriptus, castigationem non formidat.* His principiis verò si jungantur leges, innumeras demonstrationes fecundo partu gignent. Sic enim licet concludere. *Actus, commensus sua regula, est justus. Sed venditio, in qua pretium iusta proportionē respondet meriti, est commensa sua regula: ergo est justa.* Similiter: *Contractus, legum auctoritate nixus, parit obligationem. At societas, honesto siue, ac juxta normam iusta aequalitatis inita, vitatur auctoritate legum: ergo parit obligationem.* Item: *Consensus, legum decreto irritatus, non constringit juris vinculo. Sed consensus, quo prodigus sine curatore suo promittit centum, est legum decreto irritatus: ergo non constringit juris vinculo.* Iterum: *Voluntas, legum calculo munita, transfert dominium. Sed voluntas, qua dominus, alienare non prohibitus, rem propriam donat Titio acceptanti, est munita legum calculo: ergo transfert dominium.* Rursum: *Actus, severâ legum comminatione perstrictus, meretur gravem pœnam. Sed corruptio albi prætorii est actus, severâ legum comminatione perstrictus: ergo meretur gravem pœnam.* Denique: *Actus, benevolentia legum circumscriptus, castigationi non substat. Sed concubinaria conjunctio est actus, benevolentia legum circumscriptus: ergo castigationi non substat.*

17

A veritatis augustâ portâ longius ij. recedunt, qui leges positivas ad demonstrandum ineptas ex eo capite confingunt, quod ratione vacuæ solâ nitantur opinione hominum. Digna profectò sententia, cui aqua & igni interdicitur! Certe solum Digestorum volumen si percurrere sustineas, plerasque leges ex limpidissimis naturæ fontibus deductas esse

deprehendes: fuerunt enim Jcti, ex quorum fragmentis systema Pandectarum coaluit, juris naturalis peritissimi, ac summâ industriâ id egerunt, ut responsa redderent, intra hæc rationis luce conspicua.

Equidem fateor, non omnium, quæ à Maioribus nostris constituta sunt, rationem reddi posse l. 20. ff. De LL. Sed quid tum postea? Sufficit, potissimos legum articulos rationis pondere firmari posse. Deinde, tametsi determinatè semper non constet de illâ ratione, quâ Legislator motus fuit ad legem promulgandam; plerumque tamen occurrit ratio alia, ad commendandam legis prudentiam idonea. Sic v. g. si roges, cur ad testamentum requirantur septem testes? rectè subjungo, quia numerus iste Legislatori visus est sufficiens ad fraudes à testamento arcendas. Si urgeas, cur non potius numerus sexenarius, aut octonarius arriserit? prudenter subnecto, quia numerus aliquis debuit determinari: ergo cum numerus septenarius visus sit sufficiens ad fraudes præcavendas, prudenter potuit determinari. Ad hæc, tametsi quandoque non superat ratio legis positiva; semper tamen occurrit negativa: sic enim concludere plerumque licet: *Neque rectè a rationi, neque utilitati publica adversatur, hoc vel illud statui: ergo potuit statui.*

Sed neque illud argumentum in diversum trahit, quod desumitur ex l. 21. ff. De LL. ubi negat Jctus, in rationem legis inquirendum esse, ne alioquin multa, quæ certa sunt, subvertantur. Fateor enim, in rationem legis eo animo inquirendum non esse, ut juris nexu constringi non ante velimus, quàm de ratione eius nobis constiterit: perniciosum enim foret, ac exemplo grave, obligationem legis pendere à crisi & censurâ tot hominum. Interim nil vetat, in rationem legis eo animo inquirere, ut de vero sensu eius constet, ac liqueat, quibus limitibus sit conclusa, quosve casus orationis ambitu complectatur. Argumenta reliqua solo contemptu diffingo.

Denique etiam ex consensu & suffragio Authorum Jurisprudentiæ conclusionēs scientificæ deducit; non passim quidem, sed ubi de significatione verborum quæstio procedit, vel in dubium trahitur, quo sensu lex recepta sit: optima enim legum interpret est consuetudo l. 37. ff. De LL. Sic proinde differit Jurisprudentia. In quæstionibus facti communis sententia Doctorum inducit evidentiā moralem; quia ex depositio-

ne tot testium, sine contradictione facto subscribentium, resultat plenissima probatio, ac evidentia moralis. Sed est quaestio facti, quam significationem hæc, vel illa vox habeat, aut quo sensu hæc vel illa lex sit recepta: ergo in quaestione unâ & alterâ consensus omnium Authorum inducit evidentiam moralem, quia est impossibile, à tot peritis ignorari, quam usurpationem vox habeat, aut quo sensu lex sit recepta.

21 ASSERTIO IX. Jurisprudencia habet objectum verè scientificum.

Probatur. Objectum scientificum illud dicitur, quod veras proprietates habet, quæ de eodem demonstrentur. Sed tale respicit Jurisprudencia, quia, ut infra dicitur, huius objectum est actio iusta, quæ, sive in genere spectetur, sive in specie, veris proprietatibus circumscrit: ergo &c. *Confirmatur.* De actione iustâ in genere ostendit Jurisprudencia, quòd valeat, quòd obligationem restituendi non pariat: quòd sine causâ retractari nequeat. In specie, demonstrat de venditione iustâ, quòd pariat obligationem tradendæ mercis, ac evictionis præstandæ: de testamento iusto, quòd jus succedendi in universa bona, à defuncto relicta tribuat: de possessione iustâ, quòd fructuum percipiendorum potestatem conferat &c. ergo objectum tam genericum, quàm specificum Jurisprudencie habet veras proprietates, quæ de eodem demonstrentur.

22 Ne ratis assertionis nostræ, adversæ procellæ impetu abrepta, in fyrtes impingat, lubet arcere scopulos, ac remove obstackula, quibus cursus disputationis frangi possit. Sic proin fortè argues. De singularibus non datur scientia. At Jurisprudencia versatur circa singularia, nimirum actiones hominum: ergo non est scientia. Sed utroque crure claudicat paralogismus iste: propositio maior, & minor à vero defleunt. Illa quidem, quia supra ostendimus, de singularibus veram dari scientiam. Ista verò, quia Jurisprudencia per se non respicit singularia, sed attingit actionem iustam modo universali, nempe ut abstrahit ab hac vel illâ singulari materiâ: neque enim Jurisprudencia per se de hoc vel illo testamento statuit, esse validum aut invalidum, cum singulorum infinita sit turba: sed in genere enuntiat, testamentum, septem testium suffragio destitutum, esse invalidum. Tamen si verò deduci hinc possit, etiam hoc vel illud testamentum esse invalidum; id tamen non concur-

har rationem scientiæ, quia in quovis discursu scientifico propositio particularis continetur sub universali. Quemadmodum enim, si in genere concludam, hominem esse rationis compotem, eadem operâ subduco, Titium esse rationis compotem: sic quoque, si in genere inferam, testamentum absque numero septem testium non consistere, eodem labore colligo, testamentum Titii esse irritum.

Nondum fortè acquiescis, sed navigium assertionis nostræ quassa-
re sequente argumento sustines. Actio humana justa est contingens,
quia pendet ex liberâ voluntate hominis: ergo non constituit objectum
scientiæ; hæc enim desiderat objectum necessarium ac æternum. Sed
non est tantâ vis argumenti huius, ut non obviâ responsione frangi,
debilitarique possit. Fateor enim, actionem justam pendere ex volun-
tate hominis quoad existentiam: nego tamen, pendere quoad essentiam,
quia si libera voluntas velit agere, debet agere ex præscripto legum: alio-
quin aut nihil aget, aut certè finem præfixum non attinget. Sic, licet
in libero meo stet arbitrio, velimne matrimonium contrahere, vel non;
si tamen contrahere fixum sedea teneor me conformare legibus, ac ea
omnia observare, quæ ad substantiam matrimonij jura exigunt; alioquin
nil minus contraho, quàm matrimonium. Pendet itaque actio justa à
liberâ voluntate hominis quoad existentiam, non quoad essentiam:
hanc enim ab æterno habet, quia est immota, ac temporum injuriis non
subjecta veritas, quod actio justa debeat commensura esse sua regula.

ASSERTIO X. Jurisprudentia est vera, ac propriè dicta scien-
tia. Ita Dn. D. Braun ubi supra n. 10.

Probatur solide ex dictis. Habitus, qui respicit objectum scientifi-
cum, ac circumfluit principiis universalibus & certis, ex quibus conclu-
siones suas colligit, est verè scientificus. Sed talis est Jurisprudentia, ut
monstravimus: ergo est habitus verè scientificus. *Confirmatur.* Ju-
risprudentia est habitus, ex demonstratione ortus: ergo sapit indolem ve-
ræ scientiæ. *Antecedens* operâ non aliâ facilius evicero, quàm si demon-
strationes quasdam juridicas in medium attulero.

Tribunal itaque auguste pede Justinianus scandat, ac edicat, *per
servum omnia acquiri domino §. 3. Per quas person. cuique acquir.* Edi-
ctum hoc Themisophia ita firmat. *Qui patrimonio alieno ipse contine-*

cur, nihil habere potest in suo patrimonio. At Servus in patrimonio alieno ipse continetur: ergo nihil habere potest in suo patrimonio.

Secundâ vice prætorium fubeat sacer Legislator noster, ac decernat, *res sacras alienari non posse §. 8. De rer. Div.* Decretum hoc ita munit Legum Scientia. *Res exempta commercio humano alienari nequeunt. Sed res sacra sunt exempta commercio humano: ergo alienari nequeunt.*

Tertiâ vice pro tribunali sedeat Princeps noster, ac pronuntiet, *bestias, in naturali libertate relictas, cedere occupanti §. 12. De Rer. Div.* Constitutionem hanc sequente discursu Themilogia roborat. *Quæ sunt nullius, cedunt occupanti. Sed fera bestia, in naturali libertate relictæ, sunt nullius: ergo cedunt occupanti.*

In atrio suo Ulpianus confideat, ac domestico suffultis solio responsitet, *res alienas nomine proprio alienari non posse l. 20. princ. ff. De A. R. D.* Responsum hoc sequente apodixi circumferibit Jurisprudentia. *Alienatio est actus, quo transfertur dominium. Sed rei aliena nomine proprio non potest transferri dominium: ergo rei aliena non potest nomine proprio alienari.*

In publicum Ulpianus prodeat, ac foro transverso ambulans consulenti acclamet, *ob gratiosam sententiam datum judici, heredibus extorquendum esse l. 5. princ. ff. De calumn.* Assertum hoc sequenti argumento circumvallat Legum Prudentia. *Quod sapit turpe lucrum, extorquendum est heredibus. Sed quod ob gratiosam sententiam oblatum est judici, sapit turpe lucrum: ergo extorquendum est heredibus.* Mensis non sufficiat recensendis demonstrationibus, quas conficit Jurisprudentia. Hunc ipsum sanè commentarium tot scientificis argumentis insttuam, ut quivis facile sit perspecturus, demonstrationum copiâ Jurisprudentiam nulli disciplinæ secundam esse.

Equidem tam deperditæ non sum frontis, ut censeam, omnes planè juris articulos ad demonstrationis lineam reduci posse: scio enim; firmandis legum capitibus rationes quandoque non alias, quàm probabiles suppetere. At, si ideo Jurisprudentiam excludere velis è numero scientiarum, eâdem operâ disciplinas reliquas ex atrio scientifico ejeccris, cum ad eam felicitatem nulla pertingat, ut conclusiones omnes in concusso demonstrationis robore firmare possint.

CAPUT II.

De naturâ specificâ Jurisprudentiæ
Civilis.

Adstruximus genus Jurisprudentiæ civilis. Ordo postulat, ut differentiam eius specificam adornemus. Hæc verò, quia in habitibus desumitur ab objecto, industria omnis in eo jam desigenda, ut objectum Artis nostræ doctrinâ perspicuâ exponamus. Cæterum, ne temerè, ac cæco impetu tractatio excurrat, hisce limitibus discursum coarctabimus. Primò, notitias quasdam, è Philosophiâ depromptas, prælibabimus. Deinde expendemus, quem finem Jurisprudentia civilis habeat. Tum objectum materiale & formale eius determinabimus. Denique ostendemus, quomodo ab aliis scientiis moralibus Ars nostra differat.

§. I.

Præcognita.

S U M M A R I A.

1. Exponitur, quòdam dicatur objectum materiale, quòdam formale, quod totale.
2. In habitibus practicis finis & objectum formale in eandem Essentiam coalescunt.
3. Exponitur, de quo sine id sit intelligendum.
4. Summa paratur assertionibus.

Objectum materiale & formale varii variè definiunt, quorum placita referre, nec volo, nec debeo, ne videar quæstiones de nomine, studio & obtorto velut collo, velle injurare. Transibo proinde in studio hoc Philosophico cum sententiâ communi, ac, quod fusè alii disquirunt, paucissimis perstringam. Objectum materiale, juxta communio-rem sententiam, illud dicitur, quod per se quidem, non tamen propter se attingitur ab habitu. Formale est ratio illa, propter quam objectum materiale per se attingitur ab habitu. Objectum materiale comparare possis materiæ primæ: uti enim hæc est indifferens ad varias, ac diversas formas recipiendas; sic etiam objectum materiale est indifferens, ut ab hoc, vel illo habitu attingatur. Objectum formale assimilare possis formæ substantiali: quemadmodum enim hæc determinat indifferentiâ materiæ, ac contrahit ad certum genus entis; sic etiam objectum formale restringit indifferentiam objecti materialis, ac contrahit ad certum &

determinatum habitum. Objectum formale itaque est ratio illa, per quam determinatur objectum materiale, ut ab hoc potius, quam illo habitu per se attingatur. Objectum, quod ex materiali & formali coalescit, totale, seu adæquatum salutatur. Sic v. g. corpus hominis est objectum materiale Medicinæ, quia ab hac per se quidem, non tamen propter se attingitur. Sanitas verò est objectum formale, quia propter hanc corpus hominis attingitur à Medicinâ: per se enim corpus hominis est indifferens, ut consideretur, vel à Physicâ, vel Medicinâ. Quod ergo à Medicinâ potius, quam Physicâ attingatur, ratio sanitatis efficit. Corpus sanum denique est objectum totale & adæquatum Medicinæ.

2 In habitibus practicis finis & objectum formale constanti nexu in unam, eandemque essentiam coalescunt; adeoque, si de objecto formali disciplinæ practicæ labores, in finem eius inquire; quo invento, objectum formale suâ sponte occurret. In disciplinis practicis siquidem objectum formale illud dicitur, quo movetur habitus ad operandum: ergo, cum moveatur à fine, hic locum objecti formalis sustineat, necesse est. Sic v. g. finis medicinæ est sanitas humani corporis; quæ ipsa sanitas vicem objecti formalis sustinet: ab hac enim excitatur habitus medicinæ ad operandum.

3 Cæterum, meminisse oportet, in habitibus practicis finem triplicem occurrere. Unum artifex sibi præstituit. Alterum opus, seu artefactum respicit. Ad tertium Ars ipsa, per se, & quæ talis, ordinatur. Finis, quem artifex in usu artis sibi præstituit, variat, ac quandoque spe lucri, quandoque cupidine clari nominis, aut realiâ concluditur. Finis operis stat in emolumento & commodo humanæ felicitatis, quod ex usu operis emergit. Finis artis denique is dicitur, ad quem habitus per præcepta sua intrinsecè ordinatur; adeoque est ipsum opus, quod secundum regulas artis ab habitu perficitur. Primi duo fines, quia respectu artis sunt planè extrinseci, in objectum formale non transeunt. Ultimus verò, quia ab arte per se intenditur, vicem objecti formalis sustinet.

4 Suppono tanquam certum, Jurisprudentiam civilem esse practicam, quod suo infra loco demonstrabo. Ut proinde objectum formale Jurisprudentiæ oculos perspicuè luce subeat, à fine ducam initium, ac

THE orania explorabo, quæ finem respiciat Jurisprudentia civilis. De hoc enim ubi semel constituerit, non erit deinceps de objecto formalis Disciplinæ nostræ anxie nobis laborandum.

§. II.

De fine Jurisprudentiæ Civilis.

SUMMARIUM.

1. Finis proximus, ac per se intentus Jurisprudentiæ civilis stat in naturali justitiâ actionum humanarum.
2. Finis proximus & intrinsecus Jurisprudentiæ civilis non est sola justitia commutativa, sed justitia legalis seu universalis.
3. Finis ultimus Jurisprudentiæ civilis non consistit in felicitate & justitiâ internâ hominum.
4. Finis ultimus Jurisprudentiæ civilis etiam non consistit in felicitate externâ singulorum hominum.
5. Finis ultimus Jurisprudentiæ civilis stat in pace & felicitate politicâ totius Reipublicæ.

ASSERTIO I. Finis proximus, ac per se intentus Jurisprudentiæ civilis, stat in naturali justitiâ actionum humanarum. Ita Clariss.

Dr. D. Braun par. I. Jurisprud. rap. I. §. 6. n. 1. & seq.

Probatur. Jurisprudentia civilis ad eundem finem tendit, ad quem leges, quibus utitur, tanquam principiis domesticis, quia, quem finem respiciunt principia, eundem quoque respicit scientia, quæ iisdem utitur. Sed finis legum proximus & intrinsecus stat in naturali justitiâ actionum humanarum: ideo enim feruntur, ut actiones hominum iisdem conformentur: ergo finis proximus & intrinsecus Jurisprudentiæ civilis stat in naturali justitiâ actionum humanarum. *Confirmatur.* Finis proximus & intrinsecus disciplinæ practicæ is censetur, ad quem habitus per regulas suas intrinsecè ordinatur, ac quo obtento quiescit. Sed Jurisprudentia civilis per regulas suas intrinsecè ordinatur ad justitiam, quia omnes ipsius regulæ non sunt, nisi præcepta quædam justitiæ; hæcque obtentâ quiescit: ergo finis proximus, & intrinsecus Jurisprudentiæ civilis est justitia. *Promovetur argumentum.* Ex eo, quod Philosophia moralis toto præceptorum suorum apparatu in id collimet, ut actionibus humanis honestatem conciliet, bene inferitur, finem primarium, & intrinsecum Philosophiæ moralis consistere in honestate actionum humanarum: ergo etiam ex eo, quod Jurisprudentia civilis omnibus præceptis suis id agat, ut actionibus humanis justitiam accersat, bene inferitur, finem primarium & intrinsecum Jurisprudentiæ consistere in justitiâ actionum humanarum.

2 **ASSERTIO II.** Finis proximus & intrinsecus Jurisprudentiæ civilis non est sola justitia commutativa, sed justitia universalis, seu legalis.

Probatnr. Finis Jurisprudentiæ civilis est idem, qui legum civilium. Sed finis legum civilium est justitia universalis, quia non tantum de justitiâ particulari, sed de aliis quoque virtutibus in Legislatione Romanâ statui advertas. Vera Religio decernitur, dum hæresis & apostatis poenæ varix dictantur *tt. C. De her. & apost.* Gratitude præcipitur, dum ingrati liberi comminatione servitutis perstringuntur *l. 2. C. De libert.* Castitati consulitur, dum pupillus apud cognatum, de incontinentiâ suspectum, prohibetur educari *l. 5. ff. Ubi pupill. educ. deb.* Libidini dies dicitur, dum Lenocinium infamiæ cauterio signatur *l. 1. l. 4. §. 2. ff. De his, qui not. infam.* Temperantia auctoritate juris concluditur, dum monstrosa venus comminatione poenæ gravissimæ circumscribitur *l. 3. 1. C. Ad Leg. Jul. de adult.* Reverentia parentum ad necessitatem juris reducitur, dum liberi, impietate vecordes, poenis variis castigantur *l. 3. l. 4. C. De patr. pot. l. pen. ff. De iur. voc.* Fortitudo commendatur, dum miles, stationis desertæ reus, exauctoratione plectitur *l. 2. §. 2. ff. De his, qui not. infam.* Inhonestas morum in jus rapitur, dum ii, qui artis ludicæ gratiâ in scenam prodeunt, infamiâ notantur *l. 1. l. 2. §. ult. ff. eod.* Prætereo virtutes alias, de quibus passim leges nostræ statuunt.

Confirmatur. Jus civile non potest finem suum assequi, nisi etiam in materiâ aliarum virtutum statuat: finis enim juris huius stat in felicitate politicâ Reipublicæ; qui finis obtineri non potest, nisi pleræque virtutes morales in eommunitate florent. Si cives religione discordent, fluctuabit internis moribus concussa navis felicitatis publicæ. Si in venærem illicitam populus exæstuet, frangetur animorum vigor, ac propagatio humani generis contabescet. Si prodigè sua disperdant subditi, egestate laborabit Respublica. Si fortitudo exulet, furori hostium cederet imbellis patria: ergo finis legum civilium, atque adeo etiam Jurisprudentiæ civilis non circumscribitur solâ justitiâ particulari. Deinde, munus proprium Jureconsulti stat in eo, ut æquum ab iniquo, licitum ab illicito seceruat *l. 1. §. 1. ff. h. t.* ergo non solam justitiâ particularem respicit Jurisprudentia civilis. Certè, leges nostræ non solam jubens,

ut ab offensione aliorum nobis temperemus, ac suum cuique reddamus, sed etiam, ut honestè vivamus §. 3. *h. t. l.* 10. §. 1. *ff. cod.* ergo non solam justitiā particularem respicit Disciplina nostra, quia administratione huius solius non concluditur honestas vitæ.

ASSERTIO III. Finis ultimus Jurisprudentiæ civilis non consistit in felicitate & Justitiâ internâ hominum. Ita *P. Suarez, Lib. III. de Leg. cap. 11. n. 6.* 3

Probatur. Finis ultimus Jurisprudentiæ civilis est idem, qui legum civilium. Sed leges civiles per se non respiciunt felicitatem, & sanctitatem internam hominum, quia felicitas interna hominum per se ordinatur ad sanctitatem supernaturalem vitæ æternæ, quem finem respicere non potest potestas merè naturalis. *Confirmatur.* Potestas ferendarum legum civilium est merè naturalis, quia posito consensu hominum in societatem civilem, resultat in communitate tanquam naturalis eius proprietas, cum absque hac conservari nequeat: ergo non potest per se respicere felicitatem & sanctitatem internam hominum, quia ceteroquin per se respiceret finem supernaturalem, cum sanctitas interna hominum per se ordinetur ad felicitatem supernaturalem.

ASSERTIO IV. Finis ultimus Jurisprudentiæ civilis etiam non consistit in felicitate externâ singulorum hominum. Ita *P. Suarez, cit. loc. n. 7. & seq.* 4

Probatur. Jus civile per se non respicit felicitatem externam singulorum hominum: ergo neque Jurisprudentia. *Antecedens ostendo.* Potestas ferendarum legum civilium per se non residet penes singulos, sed penes totam communitatem, tanquam omnino necessaria ad conservationem eius: ergo per se non respicit bonum singulorum, sed felicitatem totius communitatis, quia inter principium & finem intercedere debet iusta proportio; adeoque cum memorata potestas per modum proprietatis resultet in totâ communitate, debet quoque bonum respicere totius communitatis.

ASSERTIO V. Finis ultimus Jurisprudentiæ civilis stat in pace & felicitate politicâ totius Reipublicæ. 5

Probatur. Finis ultimus Jurisprudentiæ civilis neque consistit in felicitate internâ hominum, neque in felicitate externâ singulorum: ergo in

in felicitate externâ totius Reipublicæ. *Confirmatur.* Finis ultimus disciplinæ alicuius is censetur, qui finem proximum per se consequitur. Sed iustitiam legalem, tanquam finem proximum Jurisprudentiæ civilis, felicitas externa Reipublicæ per se consequitur, quia si omnes in communitate conformiter vivant legibus, per se confurgit pax, & felicitas politica Reipublicæ: ergo felicitas externa totius Reipublicæ est finis ultimus Reipublicæ civilis.

§. III.

De Objecto materiali, & formali Jurisprudentiæ Civilis.

SUMMARIÆ.

1. Objectum materiale remotum Jurisprudentiæ civilis sunt res Divinæ & humana.
2. Objectum materiale proximum Jurisprudentiæ civilis sunt actiones hominum.
3. Objectum formale Jurisprudentiæ civilis est iustitia, & quidem universalis.
4. Objectum adequatum & totale Jurisprudentiæ civilis est actio humana iusta, sive alio humano, conformis legibus.

A Dstruximus finem Jurisprudentiæ civilis. Facillimâ jam operâ objectum eius, tum materiale, tum formale determinabimus. Sit proinde

ASSERTIO I. Objectum materiale remotum Jurisprudentiæ civilis sunt res Divinæ & humanæ. Ita *Dn. D. Braun par. 1. Jurisprud. cap. 1. §. 4. n. 4.*

Probatur ex l. 10. §. 1. ff. h. t. ubi definitur Jurisprudentia, quod sit rerum Divinarum, atque humanarum notitia. Deinde, objectum materiale remotum illud dicitur, quod attingitur ab habitu mediante alio. Sed hoc modo attinguntur res Divinæ, & humanæ à Jurisprudentiâ civili: proximè enim versatur Ars nostra circa actiones hominum, quæ deinde respiciunt res vel Divinas, vel humanas: ergo &c.

ASSERTIO II. Objectum materiale proximum Jurisprudentiæ civilis sunt actiones hominum. Ita *D. Braun ubi supra n. 5.*

Probatur. Objectum materiale proximum illud dicitur, quod per se quidem & proximè, non tamen propter se attingitur ab habitu. Sed hoc modo actiones hominum attingit Jurisprudentia civilis: per se enim versatur circa actiones hominum propter iustitiam, quam per regulas suas & præcepta conciliare iisdem nititur: ergo objectum materiale proximum Jurisprudentiæ civilis sunt actiones hominum.

ASSERTIO III. Objectum formale Jurisprudentiæ civilis est justitia, & quidem universalis.

Probatur facile. Justitia universalis est ratio illa, propter quam actiones hominum attinguntur à Jurisprudentiâ civili: ergo sapit naturam objecti formalis. *Confirmatur.* In habitibus practicis finis intrinsecus, & objectum formale coalescunt in eandem essentiam: ergo cum ostensum sit, finem proximum & intrinsecum Jurisprudentiæ civilis consistere in justitia legali actionum humanarum, suâ sponte sequitur, justitiâ hanc esse objectum formale disciplinæ nostræ.

ASSERTIO IV. Objectum adæquatum & totale Jurisprudentiæ civilis, est actio humana justa, sive, actio humana conformis legibus.

Probatur. Objectum totale illud dicitur, quod ex objecto materiali & formali coalescit. Sed actio humana justa coalescit ex objecto materiali & formali Jurisprudentiæ civilis: ergo est objectum totale, finis intrinsecus, ac opus per se intentum disciplinæ nostræ.

§. IV.

Quomodo differat Jurisprudentia Civilis à disciplinis aliis, affinitate junctis.

SUMMARIA.

1. *Nulla alia disciplina idem objectum eundemque finem respicit, quem Jurisprudentia civilis.*
2. *Quomodo Jurisprudentia civilis differat à Scientiâ Canonica.*
3. *Adornantur plures alia differentia inter civile & Canonicum.*
4. *Quomodo differat Jurisprudentia civilis à Theologia morali.*
5. *Quomodo discrepat Theologia moralis à Scientiâ Canonica.*
6. *Quomodo differat Jurisprudentia civilis à Philosophia morali.*
7. *Quomodo à Politica.*

EX his, quæ hucusque disputavimus, nullo negotio intelligitur, quis differentiæ paries Jurisprudentiam civilem ab aliis disciplinis, affinitate junctis, separet: omnes enim si perlustres, nulla occurret, quæ idem objectum, eundemque finem respiciat. Labet indulgere veritati, ac in specie ostendere, quomodo à Scientiâ Canonica, à Theologia morali, Ethicâ, à Politica Ars nostra differat.

Cum Scientiâ Canonica in eo convenit Jurisprudentia civilis, quod utraque legibus temperet Rempublicam: differunt tamen, quia Scientia Canonica versatur circa actionem Religiosam, tanquam circa objectum suum adæquatum: Civilis verò circa actionem justam, justitiâ eternâ & politicâ.

3 Maiori luce differentia hæc intellectum perstringet, si monstravero, quibus intervallis jus Canonicum & Civile disjungantur. Differunt itaque jus Canonicum & Civile I. quia illud fertur à potestate supernaturali: hoc à potestate merè naturali. Nam potestas ferendarum legum Ecclesiasticarum est absolute supernaturalis: partim, quia immediate procedit à Deo, tanquam libero collatore: partim, quia non potest humanæ naturæ esse debita, cum per se respiciat finem supernaturalem, nempe, sanctitatem internam animæ, ac per consequens, felicitatem vitæ æternæ; quos inter fines connexio tam arcta intercedit, ut unus ab altero separari nequeat. Contra, potestas ferendarum legum civilium est merè naturalis, quia resultat in communitate tanquam naturalis eius proprietas, eoque nomine procedit à Deo, non tanquam à libero collatore, sed tanquam ab authore naturæ. II. Jus Canonicum versatur primario circa negotia, quæ Religionem promovent, & sanctitatem internam vitæ nostræ; vel, si ad ea discedat, quæ pertinent ad gubernationem externam Reipublicæ Ecclesiasticæ, discedit tamen cum respectu ad cultum Divinum, & sanctitatem internam hominis: Jus Civile verò illa saltem attingit, quæ felicitatem politicam humanæ communitatis promovent. III. Finis proximus, intrinsecus, & adequatus juris Canonici est actio Religiosa: Juris Civilis verò actio iusta, iustitiâ naturali & externâ. IV. Finis ultimus juris Canonici stat in felicitate & sanctitate internâ hominum, atque adeò in felicitate supernaturali communitatis Christianæ: Legum civilium verò in felicitate externâ Reipublicæ politicæ.

4 Eodem ferè modo differt Jurisprudentia Civilis à Theologia morali: hæc enim non respicit actiones hominum, in quantum conducunt ad felicitatem naturalem communitatis politicæ; sed, quatenus conferunt ad beatitudinem supernaturalem, quæ consistit in æternâ possessione, ac fruitione Dei.

5 Illud promptè non dixeris, quæ discriminis intercapedo Theologiam moralem separet à Scientiâ Canonicâ? nam utraque per se versatur circa actionem Religiosam, & sanctitatem internam hominis. Discrepant tamen, quia Theologia moralis attingit actionem Religiosam & sanctitatem internam hominis cum solo respectu ad Deum & beatitudinem

dicem æternam. Scientia Canonica verò respicit insuper Ecclesiam, in quantum sapit corpus mysticum, nexu eorundem sacramentorum, eiusdemque fidei sub uno capite colligatum, ac per actiones Religiosas cultumque Dei veram felicitatem eidem conciliare nititur.

A Philosophiâ morali, seu Ethicâ, differt Jurisprudencia Civilis, ⁶ quia illa considerat actiones hominum præcisè ut honestas, sive in quantum conducunt ad obtinendam beatitudinem naturalem & privatam, quæ consistit in honestate vitæ: hæc verò considerat actiones hominum ut iustas, sive in quantum promovent felicitatem politicam Reipublicæ.

A Politicâ denique differt Jurisprudencia civilis, quia illa considerat Rempublicam civilem in abstracto, eiusque naturam, affectiones, diversas formas, & species, modos constituendæ, administrandæ, & conservandæ, in genere exponit: Hæc verò digreditur ad specialem Rempublicam, ac leges aggreditur, pro eadem latas, utque actiones hominum iisdem congruant, toto nisu allaborat. ⁷

CAPUT III.

De Proprietatibus Jurisprudentiæ Civilis.

NUllam reperias veram essentiam, quæ in proprietates suas non diffusetur. Expressimus hucusque essentiam Artis nostræ. Ut plenior sit doctrina, in proprietates eius jam inquiremus.

§. I.

Sine Jurisprudencia practica, an speculativa?

SUMMARIA.

1. *Quis habitus dicatur practicus, quis speculativus, variant Auctores.*
2. *Definitur habitus practicus, & habitus speculativus.*
3. *Quanam requirantur ad cognitionem practicam.*
4. *Demonstratur, Jurisprudentiam civilem esse purè practicam.*
5. *Non omnis cognitio speculativa evectit puritatem Scientiæ practicæ.*

QUIS habitus dicatur practicus, quis speculativus, mirè vaciant Auctores, quorum pugnæ me immiscere, supervacaneum censeo: Vitandus enim morbus hominum, operosè nihil agentium. Sunt, qui merissimas quæstiones de nomine tam operosè pertractent, tanquam aras & focos lis concernat. Docta profectò vanitas, ac putida sedulitas!

Cur, quæso! tempus teramus inutilibus, cum necessariis vix sufficiat? Ego quæstionem, quam Philosophi cum strepitu, & clamore ventilant, paucis absolvam.

1. **Habitus practicus dicitur, qui inclinat ad eliciendas cognitiones practicas. Speculativus, qui inclinat ad cognitiones speculativas. Cognitionis practica censetur illa, quæ ex modo intrinseco tendendi, atque adeo vi suâ cognoscentem dirigit ad efficiendum objectum cognitum. Speculativa, quæ per se quiescit in solâ notitiâ veritatis; sive, quæ suapte naturâ non aliò tendit, quàm ut cognoscenti veritatem objecti manifestet.**

3. **Unde advertis ad cognitionem practicam plura desiderari. I. ut respiciat objectum effectiois capax. Hinc cognitio, quâ in contemplandis Divinis perfectionibus desigor, non est practica, quia perfectiones illæ effectioem omnem respuunt. II. ut objectum respiciat, quod effici ab ipso cognoscente possit: alioquin quævis cognitio entis creati foret practica, cum nullum sit, quod produci à Deo nequeat. III. ut per se ordinetur ad efficiendum objectum cognitum; atque adeo, ut non meram occasionem operi qualicunque præbeat, sed, ut vi suâ cognoscentem dirigit ad efficiendum illud ipsum objectum, quod repræsentat: sequeretur enim cæteroquin, omnem planè cognitionem potentia intellectivæ esse practicam, cum nulla sit, quâ non vel ad amorem, vel odium objecti cogniti moveri cognoscentem possit. Deinde, quâvis contemplatione Dei excitari possumus ad amorem Dei, neque tamen dicere possis, quamvis contemplationem Dei esse practicam, cum per se, & intrinsecè non ordinetur ad amorem objecti cogniti; ac licet à cognoscente ad finem hunc possit dirigi, per se tamen, ac vi representationis suæ ad eundem non ordinatur.**

4. **Ostendo jam nullo negotio, Jurisprudentiam civilem purè & simpliciter esse practicam. Illa enim disciplina est purè & simpliciter practica, cujus actus præcipui, & primariò intenti sunt practici. Sed actus præcipui Jurisprudentiæ civilis omnes sunt practici, quia universæ cognitiones, ab eadem elicitæ, ac per se intentæ, versantur circa actionem justam, atque adeo circa objectum, effectiois capax, ac per se aptæ sunt, ut dirigant cognoscentem ad efficiendum objectum cognitum: ergo &c.**

Confirmatur. Cognitio enuntians, *rem alienam, sine iusto titulo detentam, reddendam esse domino*, est per se apta, ut dirigat cognoscentem ad ponendum objectum cognitum: ergo pleræque cognitiones, quas elicit Jurisprudencia, sunt practicæ, quia simili chordâ pleræque oberrant. Certè, Jurisprudencia tota quanta desudat in tradendis regulis & præceptis justitiæ: ergo tota quanta est practica.

Equidem nolim ire inficias, etiam cognitiones speculativas in Jurisprudentiâ occurrere; præsertim si ad illam doctrinam animum advertas, quâ leges ab iniquitate vindicantur. Meminisse tamen oportet, ad disciplinam practicam sufficere, quòd cognitiones, per se, ac primariò intentæ, sint practicæ. Certè, dum legibus, ab iniquitate vindicandis, Jurisprudencia insudat, non tam agit ex suæ proprio, quàm deservit Nothethicæ, seu Prudentiæ Legislatoriæ.

§. II.

Sitne Jurisprudencia una, integra, & completa Scientia?

SUMMARI.

1. *Quis dicatur completus habitus scientificus.*

2. *Jurisprudencia Civilis est una integra, & completa Scientia.*

Completus & integer habitus scientificus is censetur, qui attingit, & considerat omnes proprietates, ac veritates, quæ de objecto aliquo demonstrari possunt, & quidem sub unâ, eadèmq; ratione formali. Dicitur completus ideo, quia hoc ipso, quòd sub unâ, eadèmq; ratione formali adæquet totam scibilitatem objecti, omnesque proprietates eius exhauriat, non potest constituere partem alterius scientiæ; adeoque in ratione scientiæ censetur unus, integer, & completus habitus.

Hinc infero, Jurisprudenciam civilem esse unam, integram, & completam scientiam, quia respicit objectum formale unum, integrum, ac distinctum ab objectis formalibus omnium reliquarum scientiarum: actionem justam videlicet, de quâ sub unâ, eadèmq; ratione formali, demonstrat omnes veritates, quæ demonstrari de eadèmq; possunt; adeoque adæquat totam scibilitatem actionis justæ, omnesque proprietates eius exhaurit.

§. III.

*Sitne Jurisprudentia Civilis respectu aliarum scientiarum
subalterna?*

S U M M A R I A

1. *Quanam dicatur Scientia subalterna,*2. *Offenditur, Jurisprudentiam civilem esse scientiam absolutam.*

Scientia subalterna censetur illa, quæ in ratione scientiæ essentialiter pendet ab aliâ, ita; ut non possit ascendere ad dignitatem scientiæ, nisi evidentiam principiorum sumat à disciplinâ aliâ. Scientia subalterna itaque nō est instructa principiis domesticis, ac per se notis, sed meras conclusiones, à scientiâ aliâ demonstratas, assumit, ac principiorum loco adhibet: adeoque, sicut omnis scientia essentialiter pendet ab habitu principiorum; sic quoque Scientia subalterna essentialiter pendet à disciplinâ illâ, à quâ principia sua sumit mutua. Hinc scientia, quæ instructa est principiis propriis, & domesticis, talibus videlicet, quæ non aliunde pendent, quàm ab habitu principiorum, non rectè subalterna dicitur, quia per se non pendet à scientiâ aliâ.

Sunt, qui negent, Jurisprudentiam civilem esse scientiam absolutam. Sed contrarium ex eo perspicuè monstratur, quia Ars nostra copioso principiorum domesticorum apparatu instructa est, ac plures conclusiones suas ex primis principiis proximè deducit, ut supra evicimus: ergo non sapit scientiam subalternam; hæc enim caret principiis propriis & domesticis. Deinde, Jurisprudentia Civilis multis circumfluit principiis, quæ neque sumit à Philosophiâ morali, neque à Politicâ, neque à Prudentia Legislatoria. A Philosophiâ morali & Politicâ non accipit illa principia, quæ proximè pendent ex legibus positivis: has enim neque Philosophia moralis, neque Politica per se attingunt. A Prudentia Legumlativa non sumit illa principia, quæ proximè fluunt ex jure naturæ, aut habitu principiorum: ergo &c.

§. IV.

De necessitate, utilitate, ac dignitate Jurisprudentia Civilis.

S U M M A R I A.

1. *Adstruitur necessitas Jurisprudentia Civilis.*3. *Delibatur quoque dignitas.*2. *Adornatur eiusdem utilitas.*

Jurisprudentiam civilem Reipublicæ summè esse necessariam, vel inde

de colligas, quòd leges Reipublicæ sint necessaria: partim, quia ad congruam & convenientem gubernationem communitalis politicæ multa sunt necessaria, quæ determinationem suam ex jure naturæ non recipiunt: partim, quia sola ratio naturalis non sufficit ad discernenda ea, quæ justitiæ congruunt, cum privata crisi affectionibus & passionibus sit obnoxia: partim, quia singuli homines difficulter intelligunt, quæ ad bonum commune pertinent; adeoque legibus indigent, quibus ad parandam felicitatem publicam inflectantur: partim denique, quia homo, societate civili circumscriptus, non sibi tantum, sed aliis quoque prodesse debet; quo officio pauci fungerentur, nisi legum vinculis constringerentur. At, si leges Reipublicæ sunt necessaria, fatearis, necesse est, Jurisprudentiam civilem quoque esse eidem necessariam: tum, quia facta hominum in eum numerum excreſcunt, ut non possint singula legibus comprehendere; adeoque opus est habitu, quo leges, simpliciter factæ, ad facta singularia accommodentur: tum, quia verba legum quandoque sunt obscura, adeoque explicationem exigunt: tum, quia mens quoque legis & ratio non raro latitat, ut sine arte juris constare nequeat, amplius, an strictis terminis sit conclusa: tum denique, quia leges quandoque rigorem nimium præferunt, adeoque artem æqui & boni desiderant, à quâ temperentur.

De utilitate Jurisprudentiæ Civilis differere si instituam, dies peroranti non sufficiat. Paucis multa perstrinxero, si dixerò, quòd sit curiarum lumen, tribunalium columnen, fulcrum immotum felicitatis publicæ. Quòd sit stimulus virtutum, terror scelerum, repagulum proterviæ. Quòd sit levamen viduati thalami, solamen afflictiæ paupertatis, tutamen ætatis fragilis & inconsultæ. Quòd sit asylum contemptæ simplicitatis, scutum pressæ innocentie, refugium suspirantis miserie. Quòd denique sit portus jactatæ fluctibus fortunæ, Pharus disjectæ spei, sacra anchora naufragæ prosperitatis.

De dignitate quoque Artis nostræ pauca subnecto. Theologiæ, nec non Scientiæ Canonice subens cedit Jurisprudentia Civilis, quia finem tam alium & sublimem non attingit, ut illæ. Assurgit quoque Prudentiæ Legislatoriæ, eamque velut Dominam reveretur. Cum Politicâ de loco disputat. Philosophiam moralem, velut inferiorem despe-

dat: maioris enim momenti opus est, conciliare felicitatem publicam toti communitati, quàm promovere bonum privatum singulorum. Medicinam quoque in eodem secū gradum non patitur consistere. Nam sanitati humani corporis præstat justitia humanarum actionum, quia ex illâ incolumitas privatorum, ex istâ salus consurgit totius Reipublicæ. Confer *Clariss. Dn. D. Braun par. 1. Jurisprud. cap. 2. §. 5. n. 3.* ubi celeberrimi cuiusdam medici, in diversum tendentis, sententiam doctè prostiuit.

§. V.

Definitur Jurisprudentia Civilis.

SUMMARI A.

1. Adornatur definitio Jurisprudentiæ civilis.

2. Adducitur definitio adhuc alia & clarior.

EX iis, quæ fusè hucusque disputavimus, facillè intelligitur, quomodo definienda sit Ars nostra. Cùm enim dixerimus, esse scientiam practicam, ac respicere actiones hominum, tanquam objectum materiale; justitiam verò, tanquam objectum formale, suâ sponte emergit sequens definitio: *Jurisprudentia civilis est Scientia practica, versans circa actiones hominum, quæ justas.*

Forè adhuc clarior erit definitio, si ita formetur: *Jurisprudentia Civilis est scientia practica, in id intentæ, ut legibus civilibus congruant actiones hominum.*

CAPUT IV.

De variis divisionibus Jurisprudentiæ.

CUM Jurisprudentia, latius accepta, in quantum scilicet in genere significat artem juris, varias species nominis sui ambitu contineat, ut lucidius appareat, cui Spartæ exornandæ industria nostra sit destinata, Genealogiam Jurisprudentiæ contexam, ac erectâ, ut sic dicam, consanguinitatis arbore, perspicuè monstrabo, quo cognationis vinculo diversæ Jurisprudentiæ species cohæreant. Respicit nimirum Legumprudentia vel jus naturæ, vel positivum. Illa Naturalis: Hæc positiva nuncupatur. Jus positivum est vel Divinum, vel Humanum. Quæ attingit Jus Divinum, Jurisprudentiæ Divinæ: quæ humanum, Humanæ nomen obtinet. Jurisprudentia Divina excurrit vel ad leges Hebraicas,

vel

vel Evangelicas. Illa Hebraica : hæc Evangelica salutatur. Jurisprudentia humana versatur vel circa leges Ecclesiasticas, vel Politicas. Prior Sacra : posterior Profana appellatur. Jurisprudentia profana exponit, vel leges pluribus gentibus communes, vel huic aut illi Reipublicæ proprias. Illa Scientia Juris gentium : hæc Jurisprudentia civilis audit, æ tot diversas species complectitur, quot dantur diversa jura civilia. Nostra industria in Jurisprudentiâ Romanâ defudabit, quæ vel privata, vel publica. En ! varias Jurisprudentiæ species, perpetuis divisionum vinculis concordî discordiâ colligatas. Has omnes verbulo delibabo, ut numerosâ Scientiarum cognatarum pompâ perstrictus, disciplinam nostram prolixiore affectu discas aut revereri, aut æstimare.

§. I.

De divisione Jurisprudentiæ in Naturalem & Positivam.

SUMMARIA.

1. <i>Quonam dicatur Jurisprudentia naturalis, quæ positiva?</i>	<i>probabili ratione deducti potest ex jure positivo, recurrendum est ad jus naturæ.</i>
2. <i>Quando lis inter eos versatur, quorum vel uterque, vel unus saltem superiorem inter-
is non agnoscit, deficiente jure gentium, decidenda est ex legibus naturæ.</i>	4. <i>Quando jure naturæ aliquid certum est, jure positivo verò dubium, standum est juri naturæ certo.</i>
3. <i>Quando casus emergit, cuius resolutio nullâ</i>	5. <i>Ostenditur regula huius utilitas.</i>
	6. <i>Monstratur amplius usus huius regulæ.</i>

Primò itaque dividitur Jurisprudentia in Naturalem & Positivam. Naturalis dicitur, quâ ea cognoscimus, quæ jure naturæ sunt vel permixta, vel præcepta, aut prohibita. Positiva, quâ ea intelligimus, quæ cauta sunt jure arbitrario. Divisio hæc utilissimas notitias fecundo partu generat, quas hisce regulis coneludo.

REGULA. I.

QUando lis inter eos versatur, quorum vel uterque, vel unus saltem superiorem in terris non agnoscit, deficiente jure Gentium, decidenda est ex legibus naturæ. Ita *Clariss. Dn. D. Braun par. 2. Jurisprud. cap. un. §. 1. n. 7.*

Probatur. Quando litigantes superiorem in terris non agnoscunt, non potest lis decidi ex jure positivo, quia jus gentium, ut suppono, deficit; leges civiles verò determinatè feruntur pro certâ Republicâ, extra quam vim non obtinent: ergo lis talis ex jure naturæ decidenda; hujus enim majestati etiâ imperiosa sceptræ, ac exleges coronæ incurvantur.

REGULA II.

- 3 **Q**Uando casus emergit, cuius resolutio nullâ probabili ratione deduci potest ex jure positivo, recurrendum est ad jus naturæ, ac æquitatem, quam lumen rectæ rationis suggerit. Ita *Dn. D. Braun, cit. loc. n. 8.*

Probatur. Debet dari norma & regula, ad quam justitia humanarum actionum examinetur; alioquin Divina Bonitas non sufficienter prospexisset humanæ indigentia: ergo deficiente jure positivo, recurrendum est ad æquitatem naturalem, quia mensura tunc alia non occurrit, ad quam justitia humanæ actionis expendatur.

REGULA III.

- 4 **Q**Uando jure naturæ aliquid certum est, clarum & indubitatum, jure positivo verò dubium, standum est juri naturæ certo & claro. Ita *D. Braun cit. loc. n. 9.*

- 5 Regula hæc maximam in jure utilitatem habet, ac solidissimis argumentis fundamentum subternit. Plurimæ juris quæstiones occurrunt, in quibus quæ plerumque sententia pertinaci odio inter se dissident, ac iis instructæ sunt fundamentis, ut diu ambigas, cui parti adhaereas. Quod si ad regulam nostram sententias illas examines, protinus intelliges, utra opinio meritorum pondere prævaleat. Procedit modus iste arguendi cum summâ efficaciam, quando actus jure naturæ est permissus, sive non prohibitus, ac quæstio incidit, sitne etiam permissus jure positivo? vel, quando inspecto jure naturæ actus est validus, ac dubium versatur, sitne quoque validus jure positivo? vel, quando actus jure naturæ est obnoxius restitutioni, ac ambigitur, sitne etiam obnoxius jure positivo? vel, quando, spectatâ naturâ, actus est immunis ab onere restitutionis, ac deliberatur, sitne quoque immunis jure positivo? nisi enim producat textus expressus, quo actus interdicatur, vel irritetur, aut à restitutione immunis proclametur, vel restitutioni obnoxius decernatur, intrepidè asserendum, quod sit licitus, quod validus, quod rescissioni, obnoxius, vel non obnoxius. Sic enim licet arguere. Quando jure naturæ aliquid certum est, jure positivo verò dubium, assurgendum est juri naturæ certo, quia jus certum semper prævalet juri dubio.

Sed jure naturæ certum est, quod iste, vel ille actus sit **permis-**sus, quod validus, quod restitutioni obnoxius, quod à restitutione liber; jure positivo verò id est dubium, quia textus clarus non occurrit, quo jus positivum à naturali hætenus recesserit: ergo standum est juri naturæ certo.

Ut regulæ huius usum apertius tibi monstrem, assumo exemplum, quod tyro etiam intelligat, ac ad oculum ostendo, quantâ cum efficacîâ argumentari ex eâdem liceat. In bivio Authores hærent, valeatne donatio omnium bonorum? Jure naturæ certum est, quod valeat, quia plenus ac perfectus dominus potest liberrimè de rebus suis disponere; neque donatio talis per se impingit in gravia incommoda, ut debuerit à naturâ reddi illicita, aut irritari. An verò idem obtineat jure positivo, in ambiguum trahi videas. A regulâ nostrâ si abstrahas, sententia, quæ donationem talem pronuntiat esse invalidam, videtur satis propabilis: partim, quia defenditur ab eximiis Authoribus: partim, quia ius fundamentis nititur, quibus vir prudens moveri possit ad assensum. Ad regulam verò nostram si animum advertas, illam ipsam sententiam, quam suspiciebas prius tanquam probabilem, de gradu probabilitatis suæ dejectam cernes. Sic enim apodicticè impugnari potest. Donatio omnium bonorum est evidenter valida jure naturæ, quia jure hoc plenus, ac perfectus dominus potest de rebus suis liberrimè disponere: ergo valet etiam jure positivo, quia textum apertum non reperias, quo jus positivum à jure naturæ hoc in passu recesserit; adeoque subintrat regula, quod jus certum prævaleat juri dubio. *Confirmatur.* Est sententia certo probabilis, quod donatio omnium bonorum sit omni jure valida: ergo sententia opposita est evidenter dubia, quia implicat, unam partem contradictionis esse probabilem, & alteram esse certam, cum certitudo unius sententiæ non ferat probabilitatem opinionis oppositæ: ergo etiam jus, quo nititur sententia opposita, est dubium, quia repugnat, jus esse certum, ac sententiam, in eodem fundatam, esse dubiam. At, quando duo jura colliduntur, id prævalet, quod est certum, & clarum: ergo in præsentî jus naturæ prævalet, utpote certum, & clarum. *Promovetur argumentum.* Possessio certa semper prævalet juri dubio. *arg. l. 126. §. 2. & l. 128. ff. De R. J.* ergo si jus naturæ sit in possessione certâ, ab hac deijci non potest ob authoritatem dubiam legis positivæ. Vel sic.

Quando jure naturæ actus est permissus, is, qui exercere vult actum, est in possessione certâ libertatis: sive, ut clarius dicam, est in possessione certâ exercendæ actionis, naturâ permissæ: ergo ab hac depelli non potest ob autoritatem dubiam juris positivi, quia possessio certa semper prævalet juri dubio *d. l. 126. §. 2. & l. 128. ff. De R. J.* En! mera argumentorum fulmina, quibus sententia sustinens, donationem omnium bonorum esse invalidam, ita stérnitur, ut intercluso spirítu penitus contrabescat. Eâdem verò efficacîâ sæpissime argumentari potes, quia huius generis controversiæ plures in jure occurrunt, quibus resolvendis prælaudata regula cum successu maximo adhibetur.

§. II.

De divisione Jurisprudentiæ in Divinam & Humanam.

S U M M A R I A.

1. *Quenam dicatur Jurisprudentia Divina, quæ humana.*
2. *Jurisprudentia Divina est vel Hebraica, vel Evangelica.*
3. *Quam utilitatem hodie obtineat Jurisprudentia Hebraica, Vbi de legibus Cerecmonialibus & Judicialibus.*

SECUNDO dividitur Jurisprudentia in Divinam & humanam. Divina est, quæ immoratur legibus Divinis, quas scilicet ipse Deus, tanquam supremus Legislator promulgavit. Humana, quæ occupata est circa Leges humanas, quas videlicet constituerunt homines, jurium ferendorum potestate præditi.

Leges Divinæ dissepuntur in Hebræicas, & Evangelicas. Hebræicæ dicuntur, quas temperandæ Hebræorum Reipublicæ Deus, tanquam Legislator, olim constituit. Evangelicæ, quas Christus, pretioso sanguine suo signatas, præiitit, quos redemit. Jurisprudentiam, legibus Hebræicis immersam, nuncupare possis Hebræicam. Intentam legibus Evangelicis voce non incongruâ Evangelicam salutaveris.

Jurisprudentia Hebraica non magnam hodie utilitatem obrinet, postquam sublatae sunt leges positivæ, temperandæ Hebræorum Reipublicæ olim à Deo constitutæ. Leges illæ duorum erant generum, Cerecmoniales, & Judiciales. Cerecmoniales dicebantur, quibus determinabatur Religio, ac cultus Dei. Judiciales, quibus concludebatur gubernatio politica Reipublicæ Hebræicæ. Leges prioris generis auctoritatem ideo decoxerunt, quia legem novam tanquam mera umbra præ-

signabant, cuius tunc proinde debebant cedere. Leges posterioris generis ideo, quia constitutæ erant pro Republicâ Hebræorum, quæ proinde sublata, non poterant deinceps consistere. Planè, quamvis leges judiciales vim suam amiserint, novâ tamen lege firmari possunt, & conducere videantur huic, vel illi Republicæ. Ceremoniales verò novâ lege stabiliri nequeunt: partim, quia indecens videtur, in meridiana Evangelii luce evanidas, disiectasque rituum antiquorum umbras sectari: partim quia ceremoniæ, legibus illis definitæ, non possunt hodie prudenter adhiberi colendo Numini, ob ingens periculum, ne specie, & figurâ antiquæ pietatis delusi mortales, à fide Christianâ ad Judaismum incautè deflectant. Hodie itaque leges ceremoniales fortè non aliam utilitatem afferunt, nisi, quòd serviant ad intelligendas melius leges Evangelicas, quas tanquam figura præsignabant. Jurisprudentiam Evangelicam exodæ Theologorum, & Sacra pulpita sibi vendicant.

§. III.

De divisione Jurisprudentiæ in sacram & Profanam.

SUMMARIA.

1. *Quanam dicatur Jurisprudentia Sacra, quæ profana.*
2. *Quando leges civiles attingunt materiam spirituales, vel disponunt de personis, aut rebus Ecclesiasticis, neglecta earum dispositione, unice recurrendum est ad jus Canonicum.*
3. *Hinc multa constitutiones civiles, Cæditi insertæ, auctoritate sunt vana.*
4. *Quando leges civiles attingunt materiam spirituales, vel disponunt de personis, aut rebus Ecclesiasticis, auctoritate carent, licet respectare videantur favorem Ecclesiæ.*
5. *Quid sit tamen constitutio Civilis morissimum concernat favorem Ecclesiæ, videatur subsistere.*
6. *Quando inter jus Canonicum & Civile occurrat differentia, ac leges Civiles occasionem peccatis præbent, observandum est solum jus Canonicum.*
7. *Ecclesiæ multas leges civiles, de iniquitate sua spectas, abrogavit.*
8. *Quando inter jus Civile & Canonicum occurrat discordia, ac leges Civiles attingunt materiam profanam & politicam, nec periculum peccati invadunt, quolibet jure in suo foro servandum est.*
9. *Quando materia legis est politica, ac jure Civili clarè aliquid decisum est, jure Canonico subobscurè, standum est juri civili clario, & vice versâ.*

Tertio dividitur Jurisprudentia in Sacram, & profanam. Sacra, seu Canonica nuncupatur, quæ insudat legibus Ecclesiasticis. Profana, quæ immoratur legibus politicis. Divisio hæc utilissimis notiis abundat, quas hisce regulis coerceo.

REGULA I.

Quando leges civiles attingunt materiam spirituales, vel disponunt de

de personis, aut rebus Ecclesiasticis, neglectâ earum dispositione, unice recurrendum est ad jus Canonicum. Ita *P. Engel Coll. Jur. Can. in proœm. n. ult. Reg. 4. & seq. Clariss. Dn. Collega P. König. in proœm. jur. Can. n. 8. deduct. 1. & 2.*

Probat. Quando Legislator civilis disponit de materiâ, supremæ potestati suæ non obnoxia, egreditur limites jurisdictionis suæ, eoque nomine statuit invalidè *arg. l. ult. ff. De jurisd.* Sed, dum legibus suis attingit materiam spiritualem, vel se immiscet personis, aut rebus Ecclesiasticis, disponit de re, supremæ potestati suæ non obnoxia, quia neque materia spiritualis, neque personæ, aut res Ecclesiasticæ subsunt jurisdictioni sæculari. Non illa: quia potestas merè naturalis non potest attingere finè supernaturalem, atque adeò neque disponere de materiâ purè spirituali. Non istæ etiam: quia personæ & res Ecclesiasticæ absolute sunt exemptæ à jurisdictione Principum sæcularium, utpote quos manet obsequendi necessitas, non autoritas imperandi *cap. 10. De constit. cap. fin. De reb. Eccles. non alien. can. 1. dist. 96. ergo &c.*

Unde suâ sponte sequitur, plures constitutiones, quæ occurrunt in Codice sub titulis, *De SS. Ecclesiis, De Episc. & Cler. & passim in Novellis*, in quibus agitur de personis & rebus Ecclesiasticis, esse ipso jure nullas, ac omni autoritate vacuas, quia Justinianus nullam potestatem habuit in personas & res Ecclesiasticas, de quibus proinde non potuit cum efficacîâ statuere, cum sine jurisdictione in caducum parietem inclinet discernendi autoritas. Quin, licet constitutio aliqua Decreto inveniaturs inserta, non tamen ideo robur obtinet, quia, cum per se autoritate sit vacua, eandem recipere non potuit à Gratiano. Quod si ipse SS. Pontifex in Responso Decretali constitutionem talem referat, vel ex usu & praxi Ecclesiæ, aut aliunde constet, ab Ecclesiâ receptam esse, vim juris obtinet, non quòd à Justiniano lata sit, sed quia naturam sapit constitutionis Ecclesiasticæ. *Layman. ad cap. 10. De Const. n. 3.*

REGULA II.

Quando leges civiles attingunt materiam spiritualem, vel disponunt de personis, aut rebus Ecclesiasticis, autoritate carent, licet respicere videantur commodum & favorem Ecclesiæ. Ita *P. Layman ad d. c. 10. De const. n. 1. P. Engel ubi supra reg. 6. Clariss. Dn. P. König cit. loc. ded. 2.*

Probatur ex cap. 10. De conf. ubi perspicuè dicitur, constitutiones civiles, de rebus Ecclesiasticis, vel personis latas, autoritate esse vacuas, licet respiciant favorem Ecclesiæ. *Confirmatur.* Esto constitutio talis concernere videatur favorem Ecclesiæ, manet tamen, quòd terminos excedat legitimæ potestatis: ergo non obstante favore Ecclesiæ est invalida. *Promovetur argumentum.* Constitutio talis magis noceret, quàm prodesset Ecclesiæ; quia Principes sæculares viam haberent extendendæ jurisdictionis suæ, ac obtentu utilitatis, in Ecclesiam redundantis, possent de personis & rebus Ecclesiasticis pro arbitrio statuere: ergo non expediebat, sine approbatione Ecclesiæ constitutionem talem esse validam.

Planè, si constitutio civilis, de personis Ecclesiasticis, aut rebus lata, concernat merissimum favorem Ecclesiæ, existimem subsistere: partim, quia non tam sapere videtur naturam legis, quàm privilegii, cuius author nullam sibi jurisdictionem arrogat in privilegiarium, cum etiam non subdito ac extraneo concedi possit: partim, quia privilegium merè favorabile vim donationis obtinet, adeoque non tam ex voluntate concedentis, quàm acceptione donatarii robur capit: partim denique, quia æquitas non patitur, ut, quod in favorem Ecclesiæ constitutum est, convertatur in dispendium *cap. 61. De R. J. in 6. P. Layman. cit. loc.*

n. 2.

REGULA III.

Quando inter jus Canonicum, & civile occurrit discordia, ac leges civiles occasionem peccatis præbent, observandum est solum jus Canonicum. Ita *P. Engel ubi supra Reg. 4.* & communiter Canonistæ.

Probatur. Potestas spiritualis SS. Pontificis extenditur ad omnes Principes Christianos, ac quoscunque alios, Ecclesiæ obnoxios, vi cuius Pontifex ea omnia inter fideles potest exsequi, quæ expedire prudenter judicaverit ad obtinendam spiritualem salutem animarum: quia omnis illa potestas conferri debuit in Pontificem, quæ moraliter erat necessaria ad bonvenientem gubernationem Ecclesiæ, & spirituale regimen fidelium, cum Deus & natura non deficiant in necessariis: ergo si leges civiles bonis moribus repugnent, aut peccatis animum præbent, possunt à Pontifice reformari, quia ad munus supremi Pastoris pertinet, impedi-

re peccata, autoritate publicâ subnixa, ac occasiones eorum tollere. *Confirmatur.* Ad munus spectat SS. Pontificis, promovere Fidem, Religionem, ac virtutes alias, ad sanctitatem vitæ, & salutem animarum necessarias, quia Petrus & successores eius acceperunt à Christo potestatem universalem regendi animas: ergo si leges civiles prædictis virtutibus impedimentum afferant, ac in discrimen salutis animas deducant, possunt à S. Pontifice recantari. *Promovetur argumentum.* Non tantum supremi Principes, sed ipsa quoque potestas ferendarum Legum civilium est obnoxia authoritati S. Pontificis, in ordine ad ea omnia, quæ concernunt spirituale regimen animarum: partim, quia vis dirigendi potestatem ferendarum legum civilium videtur omnino necessaria ad spirituale regimen animarum, cum possint Principes sæculares abuti authoritate suâ, ac iniqua decernere, aut peccatis laxare fibulam, cum ingenti dispendio animarum: partim, quia suprema potestas spiritualis, & suprema authoritas temporalis debebant ita conferri, ne periculo gravis damni exponeretur Christiana communitas; adeoque necessarium erat, ut inter potestates illas daretur ordo aliquis, quo sine efflorescere non poterat pax & unitas Ecclesiæ, cum sæpe commoda temporalia spiritualibus repugnent: ergo si potestas ferendarum legum civilium exorbitet, ac ea statuatur, quæ vergunt in dispendium animarum, debet SS. Pontifex pro plenitudine autoritatis suæ posse intercedere, ac iniquitatem constitutionum civilium lege contrariâ abstergere: quia cæteroquin non daretur conveniens ordo inter regimen spirituale & politicum, neque Pontifex armatus esset potestate necessariâ ad animas in viam salutis dirigendas.

Videmus sanè, quòd de factò Ecclesia autoritate hac non semel sit usa, ac plures constitutiones civiles, de iniquitate suspectas, sub censuram vocaverit. Jus civile, quo usucapio cum malâ fide approbatur, legibus Canonicis retractari audias *cap. ult. De præscript.* Constitutionem civilem, quâ liberis, ex complexu damnato susceptis, alimenta negantur, jure Pontificio reformari intelligas *cap. 5. De eo, qui dux. in uxor. quam poll. per adult.* Leges civiles alias, de improbitate suspectas, canonibus aliis reprobari videas. Unde sic arguo. Ecclesia universalis errare non potest in iis, quæ concernunt fidem, & bonos mores: partim, quia repugnat,

repugnat, Ecclesiam non esse sanctam, cum in symbolo fidei appellitur sancta: parum, quia finis, à Christo Ecclesie præstitutus, stat in sanctitate internâ hominum; cum quo fine non consistit universale periculum errandi in materiâ fidei, & morum, cum hæresi, & improbitate morum impediatur sanctitas interna vitæ. At leges Canonice, quibus constitutiones civiles damnantur, tanquam iniquæ, ac peccatis obnoxie, approbantur ab universâ Ecclesiâ tanquam iustissimæ: ergo repugnat, non esse iustissimas, quia repugnat, ab Ecclesiâ sanctissimâ reprobari aliquid tanquam iniquum, cum quo stat honestas morum, & sanctitas interna vitæ. Utinam sectarii ætatis nostræ tandem saperent, ac veritatibus invictissimis subscriberent!

REGULA IV.

Quando inter jus Civile & Canonicum occurrit discordia, ac leges civiles attingunt materiam profanam & politicam, neque periculum peccati invehunt, jus quodlibet in foro suo servandum est. Ita *P. Engel d. loc. reg. 3. & Clariss. Dn. Collega P. König ubi supra ded. 3.*

Probatur. Potestas ferendarum legum civilium in ordine suo est suprema: ergo si statuat in materiâ, sibi obnoxia, nec periculum peccati invehat, non subjacet censuræ S. Pontificis. *Confirmatur.* Pontifex non accepit à Christo potestatem temporalem pro universo orbe Christiano, quia hanc non exigebat spirituale regimen animarum: ergo si in materiâ, sibi subjectâ, Legislator civilis statuat, non potest autoritas Ecclesiastica intercedere; adeoque si diversum Pontifex decernat, jus quodlibet in foro suo servandum est.

REGULA V.

Quando materia legis est politica, ac jure civili clarè aliquid decisum est, jure Canonico verò subobscurè, standum est juri civili claro, & vice versâ. Ita *P. Engel ubi supra reg. 1. & 2. Clariss. Dn. P. König cit. l. n. ult. & Doctores communiter.*

Probatur. Jus Canonicum non est supercilii tam elani, ut sequi dedignetur leges civiles *cap. 1. & 2. De nov. oper. nunt.* ergo quando jure civili clarè aliquid decisum est, jure Canonico verò subobscurè, standum est juri civili claro & vice versâ: quia semper inter jura, quorum unum ex altero interpretationem recipit, id prævalet, quod est clarum.

§. IV.

De divisione Jurisprudentiæ in Scientiam Jurisgentium,
& Jurisprudentiam civilem.

SUMMARI A.

1. *Quanam dicatur Scientia Jurisgentium, qua* 2. *Commendatur Jurisprudentia Romana.*
Jurisprudentia Civilis.

1. **Q**uartò dividitur Jurisprudentia in Scientiam juris gentium, & Jurisprudentiam civilem. Illa attingit jura, pluribus gentibus communia. Hæc aggreditur leges, huic, vel illi Reipublicæ proprias.

2. Jurisprudentia civilis in tot abit diversas species, quot diversa occurrunt civilium legum genera, ac Spartana, Attica, Romana, aliisque nominibus salutatur. Romana tamen inter omnes, velut inter stellas Luna minores, eminet. Eam enim sapientiam, eam sanctitatem, eam æquitatem, ac utilitatem Romanæ leges præferunt, ut non tam monumenta humani ingenii, quàm simulacra quædam Divinæ mentis credi possint. Solum volumen Digestorum si perlustres, quot leges, tot ferè oracula invenies. Pleraque responsa, in opus illud relata, acrimæ, magnoque judicio ex principiis naturæ tam solidè collecta, deductaque ad veritas, ut non erraveris, si legum naturalium sacrarium *Digesta* nunguam paveris. Hinc non mirum, in omnibus propemodum Europæ Athenæis leges Romanas publicè doceri, ac ab omni ferè orbe Christiano, velut jus quoddam gentium, coli, æstuarique: experientia enim, inveterato usu firmata, docuit, quoddam evidentissimam æquitatem plenam, ac utilitatis, justitiæque summam laudè conspicuam, in decidendis difficillimis controversiis momenti plurimum obtineant. Confer *Clariss. Dn. D. Braun par. 2. Jurisprud. cap. un. n. 14.*

§. V.

De divisione Jurisprudentiæ in privatam & publicam.

SUMMARI A.

1. <i>Quanam dicatur Jurisprudentia privata, qua publica.</i>	<i>maris redundas, sed quod auctoritate publica constitutum est.</i>
2. <i>Adstruitur differentia inter jus privatum & publicum.</i>	5. <i>Quandoque jus publicum opponitur, non juri privato, sed privilegio.</i>
3. <i>Explicatur definitio juris publici, qua traditur in §. 4. h. t.</i>	6. <i>Sicne jus publicum collectum ex principiis naturæ gentium, & civilibus, quemadmodum jus privatum.</i> (circa)
4. <i>Aliquando appellatio juris publici designatur, non illud, quod in bonum publicum pri-</i>	7. <i>Adducuntur argumenta pro sententiâ nega-</i>

8. Solvitur argumentum primum.

9. Enervatur argumentum secundum.

10. Exploditur argumentum tertium.

11. Defenditur sententia affirmativa, ac demonstratur, etiam jus publicum ex preceptis naturæ gentium & civilibus collectum esse.

Quindò dividitur Jurisprudentia in privatam & publicam. Illa juri privato: hæc publico immoratur.

Differunt jus privatum & publicum, quia objectum proximum illius constituunt actiones, ex quibus utilitas immediatè redundat in privatos: huius verò actiones, ex quibus utilitas immediatè redundat in totam Rempublicam. Sic v. g. jus, quo agitur de servitute, de potestate patriæ, de tutelâ, de usucapione, de testamento, de emptione venditione, ac negotiis id genus aliis, dicitur privatum, quia ex causis hisce utilitas proximè redundat in privatos. Contra, jus, quo agitur de potestate magistratuum, de bello & pace, de fœderibus, de vectigalibus, ac causis id genus aliis, nuncupatur publicum, quia negotia, recens memorata, proximè concernunt utilitatem publicam. Equidem fateor, non minus juris privati, quàm publici finem ultimum consistere in felicitate totius Reipublicæ: differentia tamen stat in eo, quia actiones, quas respicit jus privatum, remotè tantum; illæ verò, quas respicit jus publicum, proximè concernunt, ac promóvent utilitatem totius Rei publicæ.

A definitionibus adductis non multum abludunt illæ, quas tradit Imperator in §. 4. h. t. ubi jus publicum describit esse illud, quod ad statum rei Romane spectat: privatum verò, quod ad singulorum utilitatem pertinet. Certè, si unicam particulam utrique definitioni assuas, ac jus publicum describas esse illud, quod proximè ad statum rei Romane spectat: privatum verò, quod proximè pertinet ad utilitatem singulorum, verborum externâ specie memoratæ definitiones different; interno spiritui non different.

Cæterum, meminisse oportet, vocabulum juris publici esse ambiguum, ac non in eadem significatione semper accipi. Aliquando appellatione juris publici non illud designatur, quod felicitatem publicam primariò concernit, sed quod autoritate publicâ constitutum est. Hoc sensu tutela, detractio Falcidiæ, Usucapio, testamenti factio, ac negotia id genus alia, accensentur juri publico, quia, licet ad statum Rei Romane non spectent; nituntur tamen autoritate publicâ, eoque respec-

Et revocantur ad jus publicum *l. 29. ff. De testam. tut. l. 15. §. 1. ff. Ad Leg. Falcid. l. 18. §. 1. ff. De damn. inf. l. 3. princ. ff. Qui testam. fac. poss.* Confertur itaque jus publicum, prædicto modo acceptum, non cum illo, quod privatam utilitatem respicit, sed quod ex conventionem natum est, ac id exprimitur, majori authoritate circumseptum esse jus, lege publicâ delatum, quàm ortum ex conventionis privatæ placito. Hinc nata apud nostros parçemia, quæ juris sunt publici, conventionem privatorum mutari non posse. *l. 38. ff. De pact. l. 20. ff. De relig. & sumpt. fun. l. 15. §. 1. ff. Ad Leg. Falcid. l. 27. §. 1. ff. De R. I.* Quo axiomate id significatur, jus, ex conventionem ortum, posse infringi voluntate contrariâ: jus, lege publicâ delatum, non posse, quoniam juris ratio non ferat, authoritatem legum subesse privatorum arbitrio *dd. ll.*

Occurrit acceptio adhuc alia juris publici: aliquando enim vocabulo hoc designatur jus, non illud, quod ad statum rei Romanæ spectat, sed quod omnibus commune est, ac universos tangit; adeoque opponitur, non juri privato, sed privilegio. Hoc sensu, leges, SCta, constitutiones Principis, mores, censentur portio juris publici, quia non privatos respiciunt, sed universos. *l. 116. §. 1. ff. De R. J. l. 2. C. Neuxor pro mar.* In significatione tamen primariâ vocabulo juris publici designatur illud, quod concernit statum rei Romanæ, sive, quod proximè respicit felicitatem publicam *d. §. 4. h. t.*

Controversia superest, cathedrariis trita pulpitis, an, sicut jus privatum collectum est ex principiis naturæ, gentium, & civilibus, sic etiam jus publicum?

Sunt, qui negent, jus publicum ex præceptis naturæ & gentium collectum esse: cuius sententiæ aciem instruunt *Wesemb. ff. h. t. n. 14. Ungepaur Exerc. 1. quæst. 14. Frantzk. ad §. ult. h. t. n. 24. & alii, ab his re- lati.* Nititur prædicta opinio sequentibus argumentis. Primum in eo ponitur, quod non æquitas naturalis, sed ratio statûs in jure publico prævaleat. Secundum desumitur ex *§. ult. h. t. & l. 1. §. 2. in fin. ff. eod.* in quibus locis nominatim asseritur de jure privato, quod ex præceptis naturæ, gentium, & civilibus sit desumptum: ergo dispar videtur ratio juris publici. Tertium inde trahitur, quod jus publicum respiciat Rempublicam, in quantum dicit personam fictam, & imaginariam, cui proinde non possit innata esse naturalis qualitas. Sed

Sed arundinem pro ferro stringunt, qui ita arguunt. Argumentum primum confundit falsam rationem statûs cum verâ. Falsam describit non nemo, quod sit *jus quoddam, Principum utilitati deserviens, Divinis humanisque legibus contrarium.* Atque hæc ratio statûs sine dubio ex præceptis naturæ non est collecta, cum sit improba, rectæ rationi directè contraria, & quâ utuntur ii tantùm, qui libidine dominandi in transversum acti, honestatem omnem decoxerunt. Vera ratio statûs definitur, quod sit *norma politica, ad quam omnia consilia, omnesque actiones in Republicâ dirigenda, ut salus & incrementum communis procuretur.* Hæc norma & regula, si sincera sit, ut esse debet, ne latum quidem unguem deflectit ab æquitate naturali, sed in id potius directâ est, ut pacem & prosperitatem, nomine Christiano non indignam, Reipublicæ conciliet.

Faciliori suffragio auctoritatem argumento secundo abrogavero. Nam in *§. ult. h. t.* ideo de solo jure privato dicitur, quod ex præceptis naturæ, gentium & civilibus sit collectum, quia de hoc solo agere Principi nostro constitutum erat.

Argumentum tertium hastâ penitus obtusâ nititur. Falleris enim, si Rempublicam pro ente rationis, ac mero humanæ mentis figmento habeas. In societatem civilem si homines consentiant, eoque nomine congregentur, seclusâ omni fictione, confurgit verum corpus politicum: quemadmodum positâ unione inter materiam & formâ, confurgit verum corpus physicum. Uti verò corpus physicum naturaliter exigit certas proprietates, sine quibus conservari non potest: sic etiam corpus politicum naturaliter exigit certas proprietates, sine quibus conservari non potest: adeoque, posito consensu hominum in societatem civilem, in communitate continuò resultat suprema potestas, tanquam omnino necessaria ad conservationem eius; atque adeò confurgit moralis necessitas constituendorum magistratuum, ac esplendorum eorum omnium, ad quæ potestas illa à naturâ ordinata est. Hinc vides, Rempublicam, quatenus dicit corpus politicum, non minùs à jure naturæ dirigi, quàm dirigantur homines privati.

Verior proinde sententia sustinet, non minùs jus publicum, quàm privatum constare præceptis naturæ, gentium & civilibus. Ex placito

tis gentium desumptum esse jus publicum, ostenditur ex eo, quia negotium belli pertinet ad jus publicum: tum per textum in *l. 24. ff. De capt. & postlim. revers*: tum quia proximè concernit felicitatem publicā. Sed jure gentium bella introducta sunt *l. 5. ff. h. t.* ergo etiam præceptis gentium constat jus publicum. Deinde, immunitas legatorum reducit ad jus publicum, quia proximè respicit bonum publicum. Sed immunitatem hanc firmat jus gentium *l. ult. ff. De legationi*: ergo etiam ex placitis gentium collectum est jus publicum. Evinco eodem spiritu, etiam præceptis naturæ constare jus publicum. Nam fœdera, conventiones pacis, aliæque pacta publica pertinent ad jus publicum. Sed observantiam pactorum imperat jus naturæ: ergo etiam præceptis naturæ constat jus publicum. Deinde, suprema potestas, ac jura eius, utramque ferè implent paginam in jure publico. Sed pleræque jura majestatis fundamentum suum habent in jure naturæ, tanquam omnino necessaria ad congruam, & convenientem gubernationem communitalis politicæ: ergo magna portio juris publici fundatur in principiis naturæ.

§. VI.

De divisione Jurisprudentiæ in theoreticam & practicam.

SUMMARIÆ.

1. *Quanam dicatur Jurisprudentia theoretica, qua practica.*
2. *Inter theoriam juris, & praxim fœdus tam arctum intercedit, ut separari nequeant.*
3. *Ostenditur, paucos dari bonos practicos.*
4. *Praxis spuria sequentes occurrunt species, præ Exlex, Empirica, Formularia, & Rabularia.*
5. *Quanam dicatur praxis Exlex.*
6. *Notatur hæc praxis, ac ij castigantur, qui contemptæ legum autoritate, cerebrinam aquiratem in forum & tribunalia invehunt.*
7. *Quanam sit praxis empirica.*
8. *Notantur ij, qui stylum Curie & auctoritatem rerum judicatarum legibus præferunt.*
9. *Ostenditur, periculosum esse, rebus judicatis nimium deferre.*
10. *Qua dicatur praxis formularia.*
11. *Explosionitur ij, qui à procuratoribus, actoribus, ac id genus hominibus praxim conantur addiscere.*
12. *Quanam dicatur praxis rabularia.*

Retulimus potissimas divisiones Jurisprudentiæ. Unica superest, disquisitione digna, quâ discerpitur Jurisprudentia in Theoricam, & Practicam. Theorica dicitur, quæ leges, juxta regulas Artis, interpretatur, ac conclusiones varias scientificè ex iisdem colligit, absque hoc tamen, quòd descendat ad facta singularia. Practica, quæ leges co-

gnitas

gnitas, juxta regulas artis, applicat ad singularia facta hominum. Unde advertis, quæ inter Theoriam juris, & praxin differentia intercedat. Illa ad facta singularia non digreditur, sed elucidandis & firmandis legibus tota quanta insudat; ac licet conclusiones particulares scientificè ex iisdem colligat, ab omni tamen materiâ singulari abstrahit. Hæc verò constanti motu dilabitur ad facta singularia, ac de hoc, vel illo particulari negotio enuntiat, quod legibus congruat, vel non congruat.

Ex definitionibus allatis suâ sponte sequitur, inter Theoriam juris & Praxin fœdus tam arctum intercedere, ut separari nequeant. Qui enim leges ignorat, non potest scientificè easdem applicare ad particularia facta hominum: ergo praxis consistere non potest sine Theoriâ. Contra, qui scit in genere, quæ solennitatum pompa requiratur ad testamentum, scit quoque in specie, quis solennitatum apparatus desideretur ad hoc, vel illud testamentum, atque adeò scit etiam, an hoc vel illud testamentum definitis solennitatibus sit instructum: quia in omni habitu scientifico propositio particularis necessitate inevitabili concluditur in universali: ergo qui Theoriâ juris est instructus, callet hoc ipso etiam Praxin, quia ex cæteris legum principiis de quavis particulari actione scit ostendere, an juri congruat.

Hinc infero, paucos dari bonos practicos, quia rari occurrunt, qui Theoriam juris ex fundamento intelligant: ad hanc enim multa requiruntur, nempe ut intimum legum sensum calleas: ut rationes, quibus nituntur, perspectas habeas: ut principia, ex quibus pendent, intelligas: ut conclusiones, quas virtute continent, scientificè possis ex iis deducere. Hac verò scientiâ quàm pauci sunt instructi! Multos rei difficultas terret, ac ita conturbat, ut ad notitiæ tantæ gloriam ne aspirare quidem audeant. Aliis paræ ingenij dotes tantam felicitatem invident. Plerisque fatalis quædam socordia ad perfectam legum notitiam iter præcludit: faciunt enim in otiosæ tranquillitatis umbraculis consenescere, quàm glorioso labore nomen transcribere immortalitati. Hinc nihil non tentant, ut faciliore viâ ad jurium notitiam perveniant, ac ad famam grassentur boni practici. Sunt, qui omnia juris volumina, in quibus, Consilia, Decisiones, Observationes practicæ, Quæstiones forenses, ac, nescio, quæ alia disperforum, & dissolutorum jurium

minutiæ venduntur, magno pretio comparent. Libros hosce, tanquam penates domesticos, reverentur, ac intimam suam in iis ponunt fiduciam, integram acturi legalem animam, ac universam jurium notitiam uno spiritu effusuri, si ex memoratis libris vel soli indices tollantur. Sed aquam cribrò haurire fatagunt, qui ex libris talibus fundamenta juris conantur addiscere. Ipsis legibus, & commentariis, quibus illustrantur, impallescas, necesse est, si pertingere velis ad solidam legum notitiam. Nisi volumina Romani juris pertinaci labore teras: nisi legibus intelligendis indefessâ industria insistas: nisi quotidie legali sudore mades, Theoriam juris nunquam addisces, atque adeò, neque nomen & encomium feres boni practici, indignus proinde, qui vel in foro causas ores, vel in dicasteriis splendidum assessoris munus obeas, vel denique ad gubernacula justitiæ tanquam Prætor sedeas.

4 Praxi legitimæ, de quâ hætenus, opponitur spuria, numerosâ prole infamis. In turbâ ingloriâ sequentes species celebrantur: *Praxis Exlex: Empirica: Formularia: & Rabularia.*

5 Praxin Exlegem voco, quæ, spretâ legum Romanarum auctoritate, toto nisu in id intenta est, ut ex æquitate potius, quàm civilium legum placitis, causæ forenses decidantur.

6 Eâ nimirum tempestate vivimus, quâ juris Romani auctoritas in multorum animis penitus evulsit. Leges saluberrimas, ac non minùs rationum pondere, quàm sententiarum mole gravissimas, velut leves, ac fructu inanes paleas, contemni audias: cerebrinam æquitatem in forum & tribunalia invehi intelligas. Ipsa Romana Legislatio, magistra illa morum civilium, fundatrix justitiæ, conservatrix felicitatis publicæ, incorrupta æqui, bonique arbitra, innumeris criminationibus læditur, ac velut spinis horrida, omnique utilitate vacua, iniquissimè traducitur. Latialem Themidem meris subtilitatibus, ætati nostræ non consonis, abundare, & in toto Digestorum opere non nisi aniles decrepitæ antiquitatis fabulas, ac obsoletas, detritasque merces vendi, Lectorique obtrudi, impudenti ore clamitant. In toto Latio paucas leges occurrere ingeminant, in quibus sacram anchoram figere iis liceat, qui inter quotidiana fori discrimina versantur. Sed quis, amabo! cæcum non rideat, si de coloribus ferre judicium præsumat? Hos

censores quoque quis non explodat, si leges, quas non intelligunt, calumniis proscindere, ac Theonino dente arrodere sustineant? Ita est, ô Mome, subtiles sunt Romanæ leges; sed ad obtrusum ingenium tum si conferantur. Non conveniunt ætati nostræ; si crassa ignorantia spectetur, quâ tu, ac innumeri alii, tibi similes, laborant. Fructu sunt vacuæ; si à vacuo attingantur capite. Sed ignaviam exue, si vires: contra socordiam ære triplici pectus obfirma: ad vigilem lucernam leges Romanas examina; ac ubi difficultates, in quas impinges, indefessâ industriâ superaveris, aliud longè judicium, scio, de latâ Legislatione feres. Dolendum interim, ab iis, quorum industriâ conservari deberet legum authoritas, ac inconcussa transmitti ad posteros, id agi, ut convellatur. Interest sanè Reipublicæ, actiones hominum stabili legum vinculo constringi. Interest, salvam & intactam persistere legum majestatem, ac jus certum & stabile suppetere, ad cuius præscriptum, tum publicè universi, tum privatim singuli se conforment. Jure enim arbitrario si regatur communitas, materia præbetur litibus & contentionibus, tribunalium evertitur authoritas, justitia obtentu æquitatis supprimitur, fraudibus & fallaciis laxatur fibula, janua ditioribus recluditur, mole nummatæ potentiæ opprimendi inopes adversarios, ac facerrima justitiæ delubra in speluncas transformantur iniquitatis. Certè, qui satius existimant, in perpetuo dubii, obscurique juris oceano fluctuare Rem publicam, quàm oracula justitiæ è Themide Romanâ peti: qui votis omnibus exoptant, ut inter tineas Romanæ Legislationis gloria consenescat: qui denique decidendis controversiis forensibus jus arbitrarium obtendunt, ac æquitatem plenis buccis crepant, non aliud agunt, quàm ut vincula quietis publicæ convellant: ut irreparabile damnum humanæ felicitati invehant: denique ut turpem ignorantiam suam specioso velo inumbrent, ac sordidam ignaviam tectorio inerustent, dignissimi profectò, qui è toto Jurisprudentiæ Romanæ territorio proscripti, in Arcadicas, Bœoticasque terras relegentur.

Praxis empirica est. quæ destituta juris arte, solo usû & experientiâ rerum judicatarum nititur. Praxis hæc de legibus non laborat, sed stylum Curiæ pleno ore ingeminat, neque attendit, cum jure Romano pugnet, an conveniat. Equidem fateor, rebus judicatis robur non mo-

dicum

dicum constare: nam si jura sint ambigua, rerum similiter judicatarum autoritas vim legis obtinet *l. 38. ff. De LL.* Illud verò, quis æquo animo sustineat, res judicatas promiscuè, & sine delectu commendari, ac velut regulas obtrudi, ad quarum normam fata similium causarum componantur? Tunc demum res judicatæ autoritatem juris obtinent, ubi leges sunt ambiguae, aut certè, ubi ex tenore conformium sententiarum constat, jus scriptum consuetudine contrariâ sublatum esse *d. l. 38.* At, ubi leges sunt perspicuae, neque evidenter constat, consuetudine contrariâ sublatas esse, contemnenda sententiarum antecedentium autoritas, nèque attendendum, quid temerè judicatum sit, sed quæ sententia nunc ferenda, ut legibus congruat.

8 Increpandi proinde, ac severâ oratione castigandi, qui ad stylum Curiae passim provocant, ac, ubi lege aliquâ premuntur, praxi sublatam esse, audacter clamitant. Quid ais, vir bone? legem scriptam praxi subactam esse asseris? At vide, quæso! quàm turpiter tibi ipsi contradicas. Quid enim praxis, nisi applicatio legum ad singularia facta hominum? At, qui fieri potest, ut leges, dum secundum artis regulas accommodantur ad facta hominum, exauctorentur, ac ipsâ observantiâ in desuetudinem fatiscant? Quod si vocabuli ambiguitate ludas, ac, quæ de praxi asseris, de consuetudine intelligas; adeoque id velis, legem scriptam consuetudine contrariâ sublatam esse, onus tibi imponis, cui sufferendo, dubitem, an imbelles humeri tui sufficiant. Nam pro lege scriptâ stat præsumptio, adeoque dum consuetudine contrariâ infractam esse asseris, lucidissimè id demonstres, necesse est: obtentu enim consuetudinis incertæ, & dubiæ non potest jus certum & liquidum de gradu & possessione legalis autoritatis suæ dejici. Perpende verò, per Jovem lapidem te obtestor, quoties aqua tibi sit hæsuræ, si ad jus non scriptum provocanti, onus & necessitas imponatur, ut omnia requisita legitimæ consuetudinis liquidâ probatione adstruas. Cur ergo non assurgis potius autoritati legum, ac ignorantiam juris, cui inumbrandæ praxin & stylum curiæ toties obtendis, pertinaci studio emendas, ut dignum tandem te ipsum præstes, qui honorifico subsellio inter Toga-tos sededas.

9 Summopere itaque allaborandum, ac magno studio in id incum-

bendum, ut praxis hæc spuria exauctoretur: tum, quia legum auctoritati detrahit: tum, quia manifesto discrimini exponit justitiam. Neque enim timore Numinis tribunalia omnia sunt circumsepta: sordibus quandôque patent, ac studiis partium distringuntur. Rebus judicatis proinde si tanquam juris regulis deferendum censeas, quid aliud agis, nisi quod sententiis, justitiæ larvâ personatis, adstruere auctoritatem juris satagas? In Dicasteriis sat multis mos invaluit, ut, antequam feratur sententia, unus ex Consiliariis, vel Assessoribus ad legum trutinam jubeatur expendere causæ merita, ac expensa, discussaque in pleno Senatu orare. Circumstantias litis reliqui, aut ignorant, aut certè confusè tantùm, ac perfunctoriè intelligunt; quas proinde ex nudâ relatione coguntur discere. Itur deinde ad suffragia, ac concordibus plerùmque calculis approbatur sententia, pro quâ Orator steterât. Quod si unus ex Assessoribus in diversum abeat, ac contradicere sustineat, velut morosus Cato, aut insulsus didascalus falsè à reliquis traducitur. His jam sententiis id auctoritatis tribuas, ut existimes, ad normam earum fata causarum similium componenda esse? Ego verò in omnia alia discedo, ac intrepidè pronuntio, summè id periculosum esse. Quid si enim Assessor, ad ponderanda litis momenta constitutus, eâ doctrinâ non fuerit instructus, quam desiderabat causæ intricatæ pervicacia? Quid si victus, victusque socordiâ, aut obrutus negotiorum multitudine, omiserit diligentiam, quam deposcebat controversiæ gravitas? Quid si tædio, fastidiôque modici salarii causam studio perfunctoriè discussit? Quid si corruptus sordibus, præcipuas litis circumstantias datâ operâ dissimulaverit? Quid si affectibus in transversum actus, jura partium inæquali studio oraverit? In sententiam eius tamen reliqui discedent: nisi enim memoriæ prodigiôsæ laude floreant: nisi judicio quasi Divino polleant: nisi leges omnes devoraverint, vix est, ut totum litis apparatus, omnésque eius circumstantias ex solâ relatione discere, jura juribus conferre, momenta utriusque causæ ad lancem appendere, ac in arenâ velut consilium capere, decerneréque possint, cuius partis merita præponderent. Periculosa itaque, ac in perniciem boni publici directa praxis est, quæ auctoritatem rerum judicatarum legum majestati anteponit.

10 Praxis formularia est, quæ de jure non anxia, solennibus rerum agendarum formulis, ac processuum ceremoniis immoratur. Praxis hæc, tamen laude suâ sit digna, de verâ tamen, ac in administrationem justitiæ defixâ praxi non participat, sed velut mera ancilla eidem famulatur.

11 Hinc meritò illos rideas, qui, ut praxin juris addiscant, relicto legum studio, procuratores, actuarios, scribas, aut, nescio, quos alios, supparis farinæ socios, accedunt, ac, ubi multas rerum agendarum formulas didicerint, in praxi juris splendidissimè se profecisse autumant, in nullâ re minùs, quàm in hac versati, & aptiores, qui ferulam ingloriâ manu regant, ac in formandis characteribus elementariam, juventutem imbuant, quàm qui causas forenses tractent.

12 Praxis rabularia denique illa dicitur, quæ instructa sufficiente juriū notitiâ, ex professo legibus abutitur, easque lucti gratia in quamvis partem inflectere conatur. Praxis hæc solum lucrum pro fine habet, cujus gratiâ mille calumniis lacerat justitiam: leges lucidissimas sinistra interpretationis caligine involvit: causas fordidissimas æquitatis fucō inaurat, ac ipsum jus armat in tutelam injustitiæ. De praxi hæc meminī, me alibi dixisse, nempe *par. 1. quæst. sch. quæst. 26.*

CAPUT V. De Justitiâ, eiusque speciebus.

Memoravimus suprà loco objectum formale, ac finem proximum & intrinsecum Jurisprudentiæ civilis consistere in justitiâ humanarum actionum. Huius genium proinde ut persequamur, justitiam ordinis præscribit ratio. Quæ materia eò videtur dignior, cui præfatus, firmatòque pedè insistamus, quia nullus ex nostris, quod ego sciam, eandem pro merito discussit. Cuius rei summâ admiratione teneor. Quæ enim ignavia, illam materiam aut negligi, aut operâ perfunctoriâ tractari, cui universa Legislatio, totaque Jurisprudentia dicata est. Fateor sanè, subtilem, difficilem, & arduam esse disquisitionem, quæ arcana Justitiæ scrutatur. Sed quis militi non succenseat, si declinare audeat pericula, quibus solemnī jurejurando se, vitamque suam ob-

intrinxit? Sacerdotibus quoque justitiæ quis non æquâ bile succenseat, si difficultates fugiant, ad quas, pertinaci labore frangendas, ære publico sunt conducti?

Sed, quid mirum, ò alma Themis, à tam paucis sincero studio Te coli? Ubique ferè ultimâ hac mundi declinantis fæce derisa, neglectaque jaces. Passim Tibi illuditur, ac struuntur insidiæ. Repelleris à foro; non curant Te Curia: dicam non unam Tibi scribunt Dictionaria: neque semel tantum solum vertere, terrasque relinquere, sed frequenti fugâ cælos repetere compelleris. Principibus ignota es: Magnates Te spernunt: Sacerdotes Tui, quod indignissimum, pro turpi quæstu Te prostituunt. Imposturæ, fraudes, sordes, injuriæ ubique grassantur, ac, licet formosa frons Tibi appingatur, à tergo tamen mille doli artexuntur. Manifestis calumniis juris color, palliûmque obtenditur, ac ipsa legum sanctimonia indigno sacrilegio in excidium Tuum convertitur. Ad despectum Tuum leges antiquantur, negliguntur rescripta, contemnuntur decreta, exploduntur edicta, ac jura omnia ausu nefario convelluntur. Hinc copiosæ ubique lachrimæ: hinc gemitus, & suspiria contabescentis innocentia. Acclamant Ministri Tuis pupilli, & viduæ. Sed celsâ voce! surdi enim sunt, quia aures auro obstructas habent. Opem Tuorum implorant inopes, ac jus sibi reddi, ore gemebundo rogitant. Sed vanis precibus! muti enim sunt mystæ Tui, quia vocem argentangina interceptit. Quid prodest, ò Diva, Te cæcam esse, si Sacerdotes Tui videant, & oculos in loculos defixos teneant? Quid juvat, ò Alma, discrimen nullum à Te agnosci inter superbas divitum purpuras, & laceros, detritosque pannos inopum, si Antistites Tui agnoscant, ac opem negent inopiæ? Census, dignitas, pretiosæ vestes, cognatus sanguis, splendor natalium attenduntur, non causæ merita. Si pupilli Tuum præsent ostium: si trino pede adrepant claudi: si viduæ accurrant, occluduntur fores, neque obscuri centones ab iis agnoscentur, quorum oculos auri fulgor occæcavit. Spernuntur in Curiis, qui curas cum egestate dividunt: nummis instructos tutatur favor judicis, ac prolixius indulget diviti, quàm sordenti pallio. Viliores animæ vel omnino non, vel ægrè, & cum fastidio admittuntur ad causam dicendam, non victuri, nisi auro vincant.

vincant. Potentiùs in Tribunalibus nummi perorant, quàm Hortensii, Demosthenes, Tullii. Ne ipsa quidem vitia causâ cadunt, si patrociniũ eorum suscipiant divitiæ. Non Te, ò Diva, sed idolum proprii commodi adorant Mystæ Tui, ac pro Numine nummos colunt. Manus ad munus promptas habent, parum anxii, tametsi sordes ab argento contrahant. Compendia quærunt cum fortunæ alienæ dispendio. Ut annum censum augeant, ac numerosæ posteritati consulant, pro auro leges venales exhibent, ac opulentiam ex sanguine & visceribus parant oppressæ innocentæ. Etiam silentium promercale offerunt, ac, dum loqui deberent, silent, si funibus argenteis lingua eorum constringatur. Qui confixi timore Dei opes, & munera contemnant, rari occurrunt.

Sed audite Reges & Principes, quorum potentia incurvantur populi, ac iræ, & indignationi terra ipsa velut attemit. *Intelligite, acclamat vobis Psalter Regius, & erudimini, qui judicatis terram: servite Domino: apprehendite disciplinam, pietatem & justitiam, ne quando sit, qui rapiat, & non sit, qui eripias.* Auscultate quoque Justitiæ Antistites, ac videte, quid agatis. *Non enim hominum exercetis judicium, sed Domini, & quodcunque judicaveritis, in vos redundabit. Sit timor Domini vobiscum, & cum diligentia cuncta facite: non enim est apud Dominum Deus nostrum iniquitas, neque personarum acceptio, neque capido munerum.*

2. Paralipom. cap. 10. vers. 6. & seq.

§. I.

De virtutibus moralibus in genere, ac earum inter se diversitate.

S U M M A R I A.

1. Justitia pertinet in censum virtutum moralium.
2. Ingens difficultas est, qua differentiam inter Justitiam, ac virtutes morales alias intercedas.
3. Quædam virtutes per se ordinantur ad alterum, quædam non.
4. Virtutes, ad alterum directæ, respiciunt vel
 ius alterius, vel non.
5. Jus, quod vim ad alterum directæ respiciit, pendet quandoque à voluntate obligantis, quandoque non.
6. Jus, quod pendet à voluntate obligantis, respiciit quandoque commodum eorum, qui obligationem jubeunt, quandoque verò commodum obligantis.

I **Q**UOD Justitia pertineat in censum virtutum moralium, exploratum est. Nam virtus moralis, in genere, illa dicitur, quâ voluntas movetur ad operationem sine defectu eliciendam. Hoc modo autem movetur

moveretur voluntas à Justitiâ, quia satisfacere Juri alterius, per se honestati, ac rectæ rationi congruit.

Sed illud valde ambiguum, & obscurum, quis differentię paries 2
Justitiā à virtutibus aliis, affinitate junctis, separet? Nostri difficultatem hanc non attingunt. Theologi, tanquam à nostris derelictam, turmatim invadunt, ac, velut dignam perspicacibus ingeniis, in omnes partes improbo labore versant. Si dentes tibi in subtilia inventa pruriant, consule Romanæ Theologiæ Triumphiros, *Cardinalem de Lugo, Esparzam, & Pallavicinum*, ac miraberis, quid non egerint Gigantes illi, ut, subversis antiquæ sapientiæ delubris, novam veritatis aram Themidi statuerent. Ego, quia non prosperitati famæ, sed legentium utilitati studeo, in id operam, laborémque conferam, ut genium Justitiæ, simplicibus quidem, vivis tamen coloribus adumbrem, ac perspicuè ostendam, quâ lineamentorum diversitate à virtutibus aliis distinguatur. Ad calcem verò ut felicioribus auspiciis pertingam, ab ipsis carceribus incipiam, ac de virtutum moralium diversâ indole nonnulla, scitu necessaria, præmittam.

Virtutum moralium duo sunt genera: quædam per se, ac ex fine 3
intrinseco non respiciunt alterum, sed sistunt in perfectione operantis; quædam verò per se ordinantur ad alterum. In censum priorem pertinent, *Temperantia, Fortitudo, Patientia*, ac virtutes id genus aliæ, quæ per se, & principaliter non respiciunt alterum, sed passiones temperant, ac, ne animus, appetentiæ sensitivæ impulsu in transversum actus, à veræ honestatis tramite abducatur, elaborant. In censum posteriorem pertinent, *Religio, Pietas, Observantia, Justitia*, ac virtutes id genus aliæ, quæ non sistunt in nudâ perfectione operantis, sed per se attingunt actiones, ad alterum directas.

Virtutes, ad alterum directæ, in diversas species rursus abeunt. 4
Quædam enim ordinantur ad alterum, absque hoc, quòd supponant jus in altero; quædam verò per se respiciunt jus alterius. Sic v.g. Gratitude per se ordinatur ad alterum, nec tamen supponit jus in altero: non enim ideo beneficio rependo officium, quòd benefactor jus contra me habeat, sed quia per se honestum est, & rectæ rationi consentaneum, beneficium grato animo agnoscere: adeoque obligatio; quam pa-

rit Gratitude, non tam fundatur in jure alterius, quàm in honestate & rectitudine intrinsecâ virtutis. Contra, Pietas ita ordinatur ad alterum, ut simul supponat jus in altero. Ideo enim filius patri exhibet cultum, & obsequia, quia titulo generationis pater jus habet ad obsequia: adeoque obligatio, quam gignit pietas, non tam fundatur in honestate, & rectitudine virtutis, quàm jure patris.

5 Jus, quod virtus ad alterum directâ respicit, pendet quandôque à voluntate obligantis, ac ita quidem, ut si jure suo cedat, non maneat in debitore obligatio; quandôque verò planè non pendet à voluntate obligantis. Sic v. g. jus, ex contractu natum, ita pendet à voluntatē creditoris, ut, si eodem cedat, debitor liberetur. Contra, jus, quo pater filium obstrictum tenet ad opera Pietatis, non pendet à liberâ voluntate patris, quia licet hîc jure suo velit cedere, tamen in filio perdurat obligatio Pietatis.

6 Jus, quod pendet à liberâ voluntate obligantis, respicit quandoque bonum, & commodum eorum, qui obligationem subeunt, quandoque verò utilitatem ipsius obligantis. Sic v. g. potestas ferendarum legum per se non respicit utilitatem Principis, sed eorum, pro quibus feruntur leges. Contra, potestas, quâ te ex promissione obstrictum teneo ad solvendo mille, principaliter respicit meam utilitatem, quia præciso omni tuo commodo, ex motivo purissimi mei placiti teneris mihi solvere summam promissam. Atque postrema hæc species juris, usitato hodie vocabulo, jus activum nuncupatur; cuius naturam accuratius expendisse, operæ fuerit pretium.

§. II.

De Jure activo.

SUMMARIA.

1. Jus activum nomen suum inde habet, quod stando in jure natura sit ad agendum efficax.
2. Vocatur nominibus aliis jus proprietatis, juri-gerosum, jus strictè dictum.
3. Definitur, quod sit potestas liberè alios obligandi ad actionem aliquam, vel omissionem actionis, principaliter in nostrum commodum.
4. Ad jus activum duo requiruntur I. ut principaliter respiciat nostrum commodum. II. ut pendeat ex liberâ voluntate nostra.
5. Non tamen requiritur ad jus activum, ut dimitti de facto possit.
6. Quandôque circa idem negotium jus duplex occurrit, quorum unum si non dimittatur negotium laborat injustitiâ.
7. Jus omne, quod titulo proprietatis nostrum est, censetur activum.
8. Ut emergat jus activum, duo requiruntur. I. titulus. II. acceptatio.
9. Capaces sunt juris activi creatura rationales,

Jus de facti usque rationis possit, siue non.

10. *Jus activum remota excutitur ad res omnes, in quas cadit jus vel in re, vel ad rem: prout attingit actionem, vel omissionem actionis, ab alio nobis debitam.*

11. *Actiones propria non constituunt obiectum juris activi.*

12. *Differt jus activum à juribus aliis, quod alia vel non pendeant ex liberâ voluntate nostrâ, vel non respiciant principaliter utilitatem nostram.*

13. *Potestas ferendarum legum non sapit naturam juris activi, connexum tamen habet jus activum.*

14. *Ex violatione juris activi oritur obligatio restituendi.*

15. *Jus activum, stando in lege natura, est efficax ad agendum.*

16. *Jus passivum est actio, vel ommissio actionis, ad quam principaliter in commodum proprium liberâ alterum tenemus obstrictum.*

JUS activum appellationem suam inde habet, quod stando in jure naturæ ad agendum sit efficax, ita, ut nisi ultro rem debitam alter præstet, autoritate publicâ ad id compelli possit.

Vocatur nominibus aliis *Jus proprietatis*, *Jus rigorosum*, *Jus strictè dictum*: quas inter voces non intercedit differentia alia, quam vocabulorum.

Definiri potest, quod sit potestas liberè alios obligandi ad actionem aliquam, vel omissionem actionis, principaliter in nostrum commodum.

Duo itaque requiruntur ad jus activum. I. ut principaliter respiciat nostrum commodum. Hinc potestas ferendarum legum non sapit naturam juris activi, quia non Legislatoris, sed communitatis utilitatem principaliter respicit ac promovet. II. ut pendeat ex liberâ voluntate nostrâ, atque adeò, ut cedi, dimitti que à nobis possit. Hinc jus, quo pater filium obstrictum tener ad opera Pietatis, non est activum, quia non pendet ex arbitrio, & voluntate patris, cum efficere pater nequeat, ne obligatione Pietatis filius distringatur.

Neque tamen requiritur ad jus activum, ut dimitti de facto possit, sed sufficit, quod suapte naturâ cessionem admittat, licet actum secundo obstat impedimentum extrinsecum. Sic, in pupillos, prodigos, ac personas id genus alias, cadit verum jus activum, licet de facto nullo jure possint cedere: sufficit enim, quod jura, quæ obtinent, suapte naturâ cessionem ferant, ac tutore saltem authore cedi possint, in cuius voluntatem, ex ordinatione juris, voluntas memoratarum personarum est transfusa.

Quandòque circa idem negotium jus duplex occurrit, quorum si

vel unum persistat, negotium laborat injustitiâ. Sic v. g. maritus habet jus ne thorus conjugalis adulterio foederetur. Quòd si consentiat maritus in adulterium, injuriam quidem non patitur; congressus adulterinus tamē manet injustus, quia ex ordinatione Dei ipse status conjugalis personæ fictæ vices sustinet, ac jus habet, ne adulterio contaminetur; cui proinde statui per adulterium injuria infertur. Sic ego quoque jus habeo, ne in vitâ, aut membris lædar; quia licet non sim dominus vitæ & membrorum, sum tamen custos, administrator, & fructuarius, possumque iis uti frui ad felicitatem propriam, salvâ tamen substantiâ. Quòd si in necem meam, vel mutilationem consentiam, injuriam quidem non patior, homicidium tamen, aut mutilatio manet injusta, quia dominium, quod Deus in vitam & membra nostra obtinet, homicidio, aut mutilatione læditur, respectu cuius proinde actus laborat injustitiâ.

7 Jus omne igitur, quod titulo proprietatis nostrum est, nomen ædivi obtinet, quia nihil magis pendet ex liberâ voluntate nostra, nostrumque bonum promovet, quàm quod titulo proprietatis nostrum est. Censetur autem titulo proprietatis nostrum esse jus omne, quod vel sapit naturam dominii, vel cerè fundatur in titulo dominii; atque adeò jus omne, quod vel reale, vel personale à nostris salutatur. Juris realis quatuor occurrunt species, *Dominium*, *Servitus*, *Pignus*, & *Possessio*. Quod dominium titulo proprietatis ad nos pertineat, nemo ambigit: cum enim sit forma illa, propter quam res ipsa, dominio subjecta, titulo proprietatis nostra dicitur, jus dominii quoque in censum rerum propriarum pertineat, necesse est. Id ipsum verò ostenditur de servitute, pignore & possessione. Nam licet memorata jura non sapiant naturam dominii, fundantur tamen in titulo dominii. Neque enim rerum tantum corporalium, sed incorporalium quoque verum datur dominium *arg. l. 3. ff. Si ususf. pet. & l. 15. §. 8. ff. Quod vi aut clam*. Hinc si in fundo meo confurgat quædam servitus, non fundi tantum, sed constitutæ servitutis quoque verus sum dominus, quia de hac liberè possum disponere quoad omnem effectum, quem natura servitutis patitur. Simili modo discurrendum de jure personali, sive ad rem. Tamen si enim jus v. g. vi cuius ex præcedente pacto aut contractu te obstrictum teneo ad solvendo centum, non sapiat naturam dominii; fundatur

datur tamen in titulo domini, quia de hoc ipso jure, tanquam dominus, possum liberè disponere. Neque verò dominium hoc confurgit ex eadem causâ, ex quâ jus reale, vel personale, quod tanquam objectum suum respicit: sed inducto semel jure in re, vel ad rem, resultat in creditore, vel domino, tanquam naturalis quædam proprietas. Cum enim jus omne, quod in re, vel ad rem dicitur, felicitatem nostram promoveat, non potest non potestas in nobis confurgere liberè de jure illo disponendi. Hinc cum grano salis accipienda regula, quam tradit JCtus in l. 20. ff. *De pact.* dum enuntiat, *traditionibus, non nudis pactis transferri rerum dominia.* Exaudienda nimirum regula de dominio rerum, extra nos existentium, atque adeò de dominio, ad cuius acquisitionem requiritur titulus, ad conferendum habilis: non verò de dominio, quod, præsupposito jure alio, resultat in creditore, vel domino, tanquam naturalis quædam proprietas.

Ut confurgat jus activum, duo concurrant, necesse est. Primò titulus, seu causa, ad conferendum habilis. Secundò acceptatio. Titulus est vel primævus, vel non primævus. Primævum voco, qui per se non supponit titulum priorem alium. Non primævum, sive secundarium, qui supponit. Inter titulos primævos locum non postremum occupat nativitas, quæ prærogativas insignes nobis confert. Cum enim potentias vitales, & membra corporis, natura nobis consignaverit, tanquam instrumenta felicitatis nostræ, ac indigentia nostræ sublevandæ gratiâ diversis capacitatibus nos instruxerit; hinc ipso momento generationis confurgunt in nobis jura variâ. Sic quivis homo jus habet, ne in membris lædatur, ne usu potentiarum vitalium privetur, ne spes alienæ liberalitatis malevolè sibi præcidatur, &c. Tituli non primævi innumeri occurrunt: sive enim inter vivos, sive ultimâ voluntate, jus conferre tibi velim, titulus non primævus præcesserit, necesse est, cum efficaciter nemo dare possit, quod non ex justâ causâ prius acquisivit. Acceptatio ideo requiritur, quia ex nudo titulo confurgere non potest jus completum. Jus omne siquidem, quod principaliter utilitatem nostram respicit, pendet ex voluntate nostrâ, tanquam mensurâ suâ, cum nemo plus juris habeat, quàm habere velit: ergo, nisi jus, à naturâ, lege, vel homine oblatum acceptemus, ac velimus esse nostrum, non intelligi-

tur esse nostrum. Certè, nisi acceptatio interveniat, non est, cur Auctor naturæ in commodum nostrum gravet alios, ne ab usu juris non impendant, cum ne ipsi quidem gravare velimus alios.

9 *Subiectum* juris activi constituunt creaturæ rationales, sive de facto usu rationis polleant, sive non. Tamen enim infantes & furiosi non possint actu voluntatis propriæ in commodum suum obligare alios: juris activi tamen ideo sunt capaces, quia ipsa Respublica in commodum eorum censetur gravare alios. Quod omnino erat necessarium, quia non ferebat juxta gubernationis ratio, tot homines, usu rationis destitutos, depredationi, ac injurijs patere. In ebrios quoque, & somno oppressos jus activum cadit, quia voluntas, quâ ante somnum in commodum proprium alios tenebant obstrictos, in estimatione morali censetur perdrare.

10 *Objectum* juris activi est vel remotum, vel proximum. Remotum constituunt res omnes, in quas cadit jus vel in re, vel ad rem. Locum objecti proximi occupat actio, vel ommissio actionis, ab alio nobis debita. Omnes sanè species juris activi si perlustres, nullam invenies, quæ non actionem, vel omissionem actionis proximè respiciat. Sic v. g. jus activum, quo te obstrictum teneo ad reddendum equum meum, proximè respicit restitutionem equi. Sic idem jus, quo omnes alios devinctos teneo, ne me impendant à persecutione equi mei, proximè respicit omissionem actionis turbativæ. Sic quoque jus, quo ex pacto, vel contractu te obstrictum habeo ad solvendum centum, proximè respicit solutionem illorum centum.

11 Actiones propriæ non constituunt objectum juris activi: hoc enim per se dicit relationem ad alterum, adeoque non potest sistere in actione propriâ, sed debet attingere actionem alterius. Equidem dominium, in quo sapissime fundatur jus activum, respicit principaliter actionem propriam, quia potestatem tribuit disponendi de re propriâ: jus activum tamen, fundatum in dominio, dispositionem hanc non attingit, quia per se ordinatur ad alterum, adeoque necessario excurrit ad actionem alterius. Potest videlicet dominium spectari duobus modis, absolute, sive quatenus præcisè potestatem nobis tribuit disponendi de re propriâ, & relatè, sive in quantum est jus, vi cujus alios ad certas functiones, &

omissio-

omissiones tenemus obstrictos. Priore modo spectatum, non jus activum, sed sine addito, dominium ac jus reale salutatur. Posteriore modo consideratum, assumit nomen aliud, ac jus activum appellatur.

Forma juris activi stat in differentiâ specificâ, quâ distinguitur à juribus aliis, affinitate junctis: quæ differentia in eo sita, quòd jura alia vel non pendeant ex liberâ voluntate nostra, vel non respiciant principaliter utilitatem nostram. Sic Deus titulo infinitæ excellentiæ exigit à nobis honorem & cultum; nec tamen jus hoc Dei appellare possis activum, quia non pendet à liberâ voluntate Dei. Quàm parùm enim Deus exerce potest infinitam suam excellentiam; tam parùm etiam dimittere, potest jus, in excellentiâ illâ proximè fundatum. Sic quoque pater titulo generationis exigit à nobis obsequia pietatis; nec tamen jus hoc patris vocitare possis activum, quia non pendet à liberâ voluntate patris. Quemadmodum enim titulus generationis ita afficit personam patris, ut separari ab eadem nequeat; sic quoque jus, in titulo illo proximè fundatum, ita radicatur in personâ patris, ut avelli inde nequeat.

Sed neque potestas gubernandæ Reipublicæ, & ferendarum Legum sapit naturam juris activi, quia per se non respicit utilitatem Principis, sed communitatis. Equidem potestati gubernandæ Reipublicæ assidet jus activum: Princeps enim habet jus ad liberum exercitium supremæ potestatis, atque adeò jus, ne ab exercitio memoratæ potestatis impediatur. Cave tamen, jus unum cum altero confundas: differunt enim, quia potestas gubernandæ Reipublicæ per se non respicit utilitatem Principis: jus verò, ne impediatur Princeps ab exercitio supremæ potestatis, respicit utilitatem ipsius Principis. Deinde, ut in Principe potestas consurgat gubernandæ Reipublicæ, requiritur specialis titulus, puta electio, successio, vel occupatio bellica: jus verò, ne impediatur Princeps ab exercitio supremæ potestatis, non desiderat specialem titulum, sed inductâ semel supremâ potestate, per se resultat in Principe, quia vana foret, ac inutilis potestas, cuius functiones liberè impediri possent: adeò que posita supremâ potestate, Deus, tanquam author naturæ, debet velle, ut consurgat in Principe jus ad liberum exercitium supremæ potestatis, atque adeò debet gravare alios, ne in memorato exercitio Principem impediant.

14 Proprietates juris activi plures occurrunt, quas inter duæ præcel-
lunt. Prima est, quòd ex violatione eius consurgat obligatio restitu-
endi: quæ obligatio ad felicitatem humanæ societatis omnino erat ne-
cessaria. Si enim nudâ pœnitentiâ tolleretur obligatio, ex injustâ læsio-
ne orta, innumeris furtis & injuriis recluderetur janua, ac omne huma-
num commercium dissolveretur. Atque hæcenus etiam differt jus a-
ctivum à juribus aliis, ex quorum læsione non consurgit obligatio resti-
tuendi. Cur tam variè? quia nullum jus aliud fundatur in titulò pro-
prietatis; adeoque, licèt omittatur actio, quam respicit, vel ponatur a-
ctio contraria, non tamen ideo minuitur aliquid, pertinens ad comple-
mentum felicitatis nostræ, sed tota proprietas nostra manet inconcussa,
ut proinde radix deficiat, ex quâ efflorescat obligatio restituendi.

15 Altera est, quòd jure naturæ ad agendum sit efficax. Fundatur
enim jus activum in titulo proprietatis, adeoque debebat ad agendum
esse efficax: alioquin natura indemnitati nostræ sufficienter non prospe-
xisset. Certè, Justitiam non omnes sponte colunt, sed multi, tædio la-
borum circumsepti, ac simul cupidine vitæ affluentis & prosperæ pelliecti,
fortunas alienas spe improbâ invadunt: ergo debebat dari remedium,
quo reparatio juris læsi etiam ab invitis obtineri posset; alioquin natura
defecisset in necessariis. Planè, licèt jus activum suapte naturâ ad a-
gendum sit efficax; jure positivo tamen non semper actionem parit, quia
lex quandòque intercedit, ac ex justâ causâ actionem intercipit. Sic li-
cèt ex nudo pacto nascatur jus activum, ad exigendum per se efficax;
lex positiva tamen, litium minuendarum gratiâ, actionem supprimit,
ac reparationem juris læsi transcribit nudæ conscientie debitoris.

16 Juri activo opponitur passivum: quo vocabulo designatur termi-
nus, quem proximè respicit jus activum. Cùm itaque ostensum sit, ter-
minum & objectum proximum juris activi consistere in actione, vel omis-
sione actionis, ad quam alterum in commodum nostrum liberè tene-
mus obstrictum, suâ sponte sequitur, actione illâ, vel omissione actio-
nis jus passivum circumscribi. Hinc per se consurgit definitio juris passi-
vi, quam hisce verbis coerceo: *Est actio, vel ommissio actionis, ad quam
principaliter in commodum proprium liberè alterum tenemus obstrictum.*

§. III.

De Justitiâ in genere.

SUMMARIA.

1. Appellationem Justitiæ à Justo ductam esse, perhibet receptior opinio.
2. Sumitur variis modis.
3. Pertinet in censum illarum virtutum, quibus actiones externæ, non passiones diriguntur.
4. Ad naturam Justitiæ 4. conditiones requiruntur: ut per se ordinetur ad alterum: ut respiciat jus alterius: ut jus, quod respicit, sit proprium alterius: denique ut sit rigorosum.
5. Vulgò recensentur 4. species Justitiæ: Legalis, Commutativa, Distributiva, & Vindicativa.
6. Proponitur difficultas convenientiæ prædictæ species univocè in ratione Justitiæ?
7. Sunt, qui Justitiam in genere ita definiant: Est virtus ad id ordinata, ut debitum cum jure alterius adæquetur.
8. Rejicitur hæc definitio, ac impugnatur.
9. Ad 4. species Justitiæ non potest abstrahi ratio generica, in quâ singula univocè conveniant.

Hactenus prælusimus Justitiæ, cui exornandæ manum nunc seriam admovemus. Ut verò ordinatio sit tractatio, initio Justitiâ in genere; tum singulas ejus species penicillo perspicuo adumbrabimus.

Justitiâ, si *Alciato* credimus, inde dicta est, quod vim sistat. Si *Hottomanno* benignas aures deferimus, appellationem inde traxit, quod jus cuique sistat. Receptior opinio nomen eius à *Justo* ductum esse perhibet.

Sumitur variè. I. pro omni actu virtutis, quo bene ac honestè vivimus: quæ acceptio in Sacris paginis, & SS. Patribus frequenter occurrat. II. pro habitu gratiæ, à quo justî denominamur coram Deo. III. pro certa specie virtutis, unâ ex 4. Cardinalibus, quâ inclinamur ad jus suum cuique tribuendum. Atque hæc postrema acceptio est huius loci, ac dispectionis nostræ.

Quod Justitiâ pertineat in numerum illarum virtutum, quibus actiones externæ, non passiones diriguntur, videtur exploratum. Justitiâ siquidem per se respicit alterum: ergo attingere debet objectum, quod per se ordinatur ad alterum. Equidem solet quandôque ex intemperie passionum difficultas oriri circa objectum Justitiæ: hinc tamen non sequitur, passionibus per se immorari Justitiâ. Duplex enim occurrit virtutis materia, propria & aliena. Propria dicitur, quam virtus per se attingit. Aliena, ad quam virtus excurrit mediante virtute aliâ. Propria itaque materia Justitiæ sunt actiones externæ, ad alterum directæ, non passiones; in his enim finis intrinsecus Justitiæ non completur. Fateor

sanè,

sanè, si affectione immodicâ divitias complectar, facillimè difficultatem emergere circa objectum Justitiæ. At, huic superandæ, non Justitia, sed Temperantia insudat: huius enim officio continetur, compefcere ac temperare æstum effusarum cupiditatum. Neque sanè ad quamlibet virtutem pertinet, frangere omnes difficultates, quæ actum proprium circumstant, sed illas tantum, quæ ex objecto proprio per se consurgunt: superandis aliis virtutes aliæ vocantur in subsidium. Tamen si itaque Justitia passiones certo respectu attingat, quatenus videlicet enitur, ne harum impetu a justo voluntas avocetur: passiones tamen per se non moderatur, sed Spartam hanc virtutibus aliis consignat, quæ proinde ex imperio Justitiæ elaborant, ne vehementiâ passionum voluntas ab æqui, justique tramite abducatur.

4 Ad naturam Justitiæ varii conditiones varias requirunt: potiores recenseo. Prima est, ut per se ordinetur ad alterum, atque adeò ut supponat duo subjecta, physicè distincta, quorum unum vices debitoris, alterum creditoris subeat. Secundo, ut obligatio, quam respicit, non fundetur præcisè in honestate virtutis, sed in jure alterius. Ob defectum conditionis huius Gratitude non imbibit naturam Justitiæ, quia licet per se ordinetur ad alterum; obligatio tamen, quam supponit, non fundatur in jure alterius. Tertiò, ut jus, quod respicit, sit proprium alterius: nemo enim potest debere sibi ipsi, adeoque nisi jus proprium alter habeat, non potest ex virtute Justitiæ in commodum suum alios tenere obstrictos. Ob defectum conditionis huius neque dominus servo, quâ tali, neque pater filio, quoad bona profectitia, obligatur ex Justitiâ. Non dominus servo, quâ tali: hic enim, rerum instar aliarum, continetur in patrimonio domini, eoque respectu, quicquid acquirit, tanquam instrumentum animatum, acquirit domino: ergo quàm parùm obligari possumus: rei propriæ, tam parùm dominus obligari potest servo, quâ tali. Hinc licet inter dominum & servum intercedat distinctio physica; non tamen moralis, quia deficit distinctio jurium. At, neque pater obligari potest filio quoad bona profectitia: hæc enim plenissimè pertinent ad patrem, ita, ut nihil penitus juris filius in iisdem habeat. Ubi verò jus deficit, consurgere non potest debitum Justitiæ, cum inter unum & alterum connexio tam arcta intercedat, ut separari nequeant. Planè si servus confideretur,

deretur, non quâ talis, sed quatenus homo, capax est juris activi, eoque respectu potest dominum tenere obstrictum ex Justitiâ. Certè, licet servus potestati alienæ subsit, habet tamen verum jus ad suam famam, quam proinde si lædere dominus sustineat, tenetur ad restitutionem. Similiter, quia filiusfamilias bona quædam pleno jure obtinet, horum respectu tenet patrem obstrictum ex Justitiâ: quæ proinde si perdere, ac dissipare pater præsumat, nullum est dubium, quin restitutionis onere distringatur. Quando denique requiritur, ut respiciat jus rigorosum & strictè dictum, tale videlicet, quod pendet ex liberâ voluntate creditoris, vel domini, ac in commodum eius principaliter redundat. Ob defectum conditionis huius non sapiunt naturam Justitiæ *Religio, Pietas, Obedientia*, ac virtutes id genus aliæ, quia non respiciunt jus rigorosum, & strictè dictum: jus enim, quod attingitur à Religione & Pietate, dimitti non potest: jus verò, quod attingitur à virtute Obedientiæ, non redundat in utilitatem obligantis, seu Principis.

Opinio invaluit, tres aut quatuor dari species Justitiæ, *Legalem, Commutativam, Distributivam, & Vindicativam*. Cui divisioni commendandæ obtenditur sequens discursus. Vel enim consideratur civis cum respectu ad Rempublicam, vel Respublica cum respectu ad civem, vel denique civis cum respectu ad civem. Habitudo primam observat Justitia Legalis, ope cuius membra communitatis perficiuntur in ordine ad Rempublicam. Habitudo secunda duobus respectibus concluditur. Vel enim Respublica respicit merita civium, vel demerita. Respectum priorem attendit Justitia Distributiva: posteriorem Vindicativa. Habitudo postremam respicit Justitia Commutativa, adminiculo cuius unus civis perficitur in ordine ad alterum.

Difficultas jam ingens emergit, conveniãtne prælaudatæ species univocè in ratione Justitiæ? Sive, quod in idem recidit, possitne à memoratis speciebus Justitiæ abstrahi ratio quædam communis, in quâ univocè singulæ conveniant?

Sunt, qui rem acu se tetigisse censeant, si Justitiam in genere in hunc modum definiant: *Est virtus, ad id ordinata, ut debitum cum jure alterius adequetur*. Bonitatem definitionis ex eo evincere conantur, quod conveniat omni & soli definito. Omni quidem, quia si quatuor species

species Justitiæ percurras, deprehendes, singulas eniti, ut consurgat æqualitas inter debitum & jus alterius. Justitia Legalis elaborat, ut actiones civium adæquentur cum jure Reipublicæ. Commutativa, ut debitum exæquetur cum jure activo. Distributiva, ut præmium meritis æquâ proportionem respondeat. Vindicativa denique, ut poena culpam non superet. Quod verò soli definito prælaudata definitio conveniat, persuadere ex eo satagunt, quia virtutes reliquæ, aut planè non respiciunt jus alterius, aut certò non elaborant, ut jus illud adæquetur. Sic Deus titulo Divinæ excellentiæ exigit à nobis cultum & obsequia; nec tamen Religio jus illud adæquare nititur, quia ineffabilem dignitatem Dei nullo cultu adæquaveris. Sic quoque pater titulo generationis exigit à nobis obsequia, nec tamen Pietas jus illud patris adæquare properat, quia Diis & Parentibus dignas gratias nemo retulerit. Juxta hos itaque objectum formale Justitiæ stat in æqualitate inter præstationem rei debitæ, & jus activum alterius: quem finem ita absumi censent à Justitiâ, ut non possit ab ullâ virtute aliâ attingi.

8 Sed non uno ex capite displicet hæc opinio. Nam primò, gratis asserunt Patroni memoratæ sententiæ, æqualitatē inter præstationem rei debitæ, & jus activum per se intendi à Justitiâ. Si enim ex motivo juris, quod alter habet, ponam actionem debitam, exerceo actum Justitiæ, licet ab æqualitate planè abstraham: quia ponere actionem debitam ex motivo juris activi, quod alter habet, per se honestati congruit, quæ honestas debet à virtute aliquâ per se attingi, cùm objectum sufficiens virtutis constituat; nec sanè occurrit virtus alia, quàm Justitia: ergo æqualitas inter ius activum & passivum per se & formaliter non intenditur à Justitiâ. Deinde, si facultates meæ non sufficiant ad expungendum totum debitum, ac ex motivo juris activi, quod alter habet, solvam partem debiti, exerceo verum actum Justitiæ, esto non consurgat æqualitas inter jus activum & passivum; quia ex motivo juris alieni solvere partem debiti, cùm totum nequeas, per se honestati congruit: ergo æqualitas inter jus activum & passivum per se, & formaliter non intenditur à Justitiâ. Fateor sanè, exercitio Justitiæ succedere quandòque æqualitatem inter jus activum & passivum: nego tamen, æqualitatem hanc per se, & formaliter intendi à Justitia: non enim ideo exerceo actum Justitiæ,

quia adæquo jus alterius; sed quia ex motivo juris, quod alter habet, po-
no actionem, quam jus illud respicit: æqualitas verò resultat merè per
accidens, ideo videlicet, quia jus activum quandòque ita comparatum
est, ut exigat adæquari & absumi.

Sanè, quòd *Justitia* per se non intendat adæquare jus alterius, ma-
nifestissimè ostenditur ex eo, quia frequenter exercetur actus *Justitiæ*,
absque hoc, quòd adæquetur jus alterius. Sic titulo dominii habeo te
obstrictum, ne me impediās ab usu & exercitio dominii; nec tamen jus
hoc vel minuitur, vel absumitur, si integro vitæ decursu obligationi tuæ
satisfacias. Sic quoque titulo servitutis activæ dominum prædij servien-
tis habeo obstrictum ad patientiam; nec tamen jus hoc meum infringi-
tur, si vel mille annis ipse, hæredesque eius, mihi ac posteritati meæ pa-
tientiam exhibeant: ergo *Justitia* per se non intendit adæquare jus al-
terius, quia dantur jura activa, quæ neque per unum actum, nec per
plures successivos absumuntur. Quòd si existimes, per patientiam il-
lam successivam jus meum adæquari, falleris. Nam licèt ex motivo
Religionis totà vitā meā cultum & honorem Deo exhibeam, nemo ta-
men dixerit, successivo illo cultu jus Dei adæquari. Similiter, licèt ex
motivo *Pietatis* toto vitæ decursu obsequia patri exhibeam, nemo tamen
dixerit, obsequiis illis jus patris adæquari: ergo neque per patientiam
successivam jus servitutis activæ adæquatur. Ideo enim per cultum suc-
cessivum non adæquatur jus Dei, quia titulus Divinæ excellentiæ ma-
net illibatus, neque per cultum nostrum minuitur. Similiter, ideo per
successiva opera *Pietatis* non adæquatur jus patris, quia titulus generatio-
nis manet inconcussus, neque per obsequia liberorum minuitur: ergo
neque per patientiam successivam adæquatur jus, quod habeo contra
dominum prædij servientis, quia titulus servitutis activæ manet intactus,
neque per patientiam absumitur.

Denique, infra ostendam, memoratam definitionem neque con-
venire *Justitiæ Legali*, neque *Distributivæ*, neque *Vindicativæ*: ergo to-
to calle exerrat a viâ regiâ bonæ definitionis. Certè, per functiones *Ju-
stitiæ Legalis* nunquam adæquatur jus *Communitatis*: quoscunque enim
actus exerceas ex motivo boni communis, manet nexus politicus, quo
jungeris cum Republicâ, atque adeò manet fundamentum obligationis.

Si respondeas, jus Communitatis ideo adæquari, quòd tantum cives præstent, quantum exigit ratio necessitatis, vel utilitatis publicæ, non satisfacis. Nam licet ex motivo Pietatis tantum præstem patriæ, quantum exigit bonum patriæ, non tamen ideo adæquare censeor jus patriæ, quia manet titulus originis, atque adeò fundamentum obligationis: ergo etiam, licet ex motivo boni communis tantum præstem communitati, quantum exigit ratio necessitatis, vel utilitatis publicæ, non tamen ideo censendus sum adæquare jus communitatis.

- 9 Ego, perpensis bene omnibus, censeo, non posse à quatuor speciebus Justitiæ abstrahi rationem communem & genericam, in quâ univoce singulæ conveniant; quia toto, ut ajunt, calo inter se differunt. Nam Justitia Vindicativa non respicit jus alterius: Legalis & Distributiva, aut non respiciunt jus alterius, aut certè, non jus strictè dictum. Sola Justitia Commutativa supponit obligationem, fundatam in jure alterius, propriè & strictè dicto, adeoque sola imbibit veram naturam Justitiæ: reliquæ verò species ferunt nomen Justitiæ, propter nudam similitudinem & affinitatem, quam habent cum Justitiâ Commutativa; ut ex iis quæ deinceps disputabimus, lucidius constabit.

§. IV.

De Justitiâ Commutativa.

S U M M A R I A.

1. Sola Justitia Commutativa sapit genuinam indolem Justitiæ
2. Justitia Commutativa inde dicta est, quod commutationes frequenter moderetur.
3. Definitur, quod sit constans & perpetua voluntas, jus suum cuique tribuendi
4. Accuratius definiri potest, quod sit virtus ad alterum, quâ inclinamur ad actionem ponendam vel omittendam, ad quam in eodem modum proprium liberè nos alter obstrictos tenet.
5. Radix obligationis, quam respicit hac virtus, sit in jure activo alterius.
6. Justitia commutativa residet in voluntate non in potentiâ intellectivâ.
7. Objectum remotum virtutis huius sunt res omnes, in quas cadit jus vel in re, vel ad rem. Proximum est actio vel emissio actionis
8. Expōitur, quomodo differat Justitia Commutativa à virtutibus aliis.
9. In specie declaratur, quo pacto differat à virtutibus Obsequiæ.
10. Explicatur, quo sensu verum sit, quod Justitia Commutativa mediocris sit specialiter respectu.

1 Sola itaque Justitia Commutativa sapit genuinam indolem Justitiæ, quia sola complectitur conditiones omnes, quæ ad naturam virtutis huius communiter requiruntur. Primum enim per se ordinatur ad alterum, adeoque supponit duo subiecta, perfectè distincta, quia perficit u-

num civem in ordine ad alterum; quos inter nulla occurrit comparatio partis ad totum, atque adeo nulla inoralis identitas. Quod si communitas civi debeat, aut communitati alteri, Justitiâ exerceat, non tantum Communitas, sed quatenus personæ privatz vices obtinet. II. respicit obligationem, non fundatam præcisè in honestate virtutis, sed in jure alterius. III. respicit jus, subnixum titulo proprietatis, atque adeo jus proprium alterius. IV. denique respicit jus rigorosum & strictè dictum, tale videlicet, quod pender ex liberâ voluntate alterius, ac in commodum eius principaliter redundat.

Justitiâ Commutativa ab actu suo frequentiore nomen habet, quia videlicet commutationes, sive actiones, quibus, propter interventum juris rigorosi, homines inter se communicant, moderatur. *Hugo Grotius Lib. 1. De jur. bell. & pac. cap. 1. §. 8.* nomen aliud substituit, ac *Expletri-* rem appellat, eò quod non solas commutationes dirigat. nam si rem, malâ fide possessam, restituam suo domino, exerceo actum Justitiæ Commutativæ, nec tamen inter me & dominum commutatio intercedit. Sed levissimâ hac ratione moveri non debebat Vir gravis ad reformandum nomen, antiquissimæ usurpationis prærogativâ conspicuum; cum præsertim idonea ratio nomenclaturæ suffragetur. Quid enim usitatus, quàm ab actu frequentiore negotia denominari? Aut, quid vetat, vocabulum commutationis laus nonnihil accipere, ut actus omnis eodem designetur, quo propter jus rigorosum alterius, res vel datur, vel traditur, vel restituitur?

Definitur Justitiâ Commutativa in *princ. h. t. & l. 10. princ. ff. cod.* quod sit *constans & perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi.* Vocabulo voluntatis in definitione hac non designatur ipsa potentia volitiva, sed habitus, voluntate subnixus. Hic verò, ut naturam virtutis ambibat, debet esse firmus & constans; atque adeo, debet tantâ cum efficacîâ voluntatem inflectere, ut difficultatibus, redditionem rei debitæ circumstantibus, non frangatur. Debet quoque excitare in nobis propositum perpetuum ac universale, præstandi id omne, ad quod titulo juris alij nos obstrictos tenent: qui enim animo non ita est affectus, ut in quocunque eventu, & quâvis circumstantiâ suum aliis velit reddere, nomen justî non meretur. Particulæ ultimæ continent differentiam, quâ Justitiâ Commutativa à virtutibus aliis specificè distinguitur.

4 Enimverò , licèt praelaudata definitio interpretationem commodam recipiat, vix tamen, ac ne vix quidem vendicari potest tanquam accurata, propter labem & maculam obscuritatis, quâ sordet. *Justitia* si quidem definitur per ordinem ad jus: ergo ignotum per æquè ignotum, quia tam parùm constat, quid sit, *jus suum cuique tribuere*, quàm quid *Justitiæ*. Claritatis proinde gratiâ lubet adornare definitionem aliam, ac substantiam *Justitiæ Commutativæ* hisce verbis circumscribere: *Est virtus ad alterum, quâ inclinamur ad actionem ponendam, vel omittendam, ad quam principaliter in commodum proprium liberè nos alter obstrictos tenet.* In definitione hac primæ particulæ continent genus proximum *Justitiæ Commutativæ*: hæc enim pertinet in censum illarum virtutum, quæ per se ordinantur ad alterum. Oratio reliqua exhibet differentiam specificam, quâ secernitur à virtutibus aliis: universas enim si perlustres, nullam deprehendes, quæ respiciat jus activum alterius, ac terminum eius ponere per se enitatur.

5 Fundamentum & radix obligationis, quam respicit *Justitia Commutativa*, stat in jure activo alterius. Ideo enim solvo tibi centum, quos accepi à te mutuos, quia ad solutionem hanc, titulo mutui, in commodum proprium me liberè obstrictum tenes.

6 *Subjectum* *Justitiæ Commutativæ* est voluntas: huius enim operationes perficit, non potentia intellectivæ; cum nemo dicatur justus, quòd intelligat, quid *Justitiæ* congruat; sed quia vult, & operatur, quòd intelligit esse justum. Intellectus itaque, subsidio *Prudentiæ*, determinat circumstantias actionis justæ, ac voluntati, utpote cæcæ, exponit, quid *Justitiæ* congruat. Voluntas deinde, lumine hoc perfusa, *Justitiæ* impellentis impetu movetur ad ambiendum, & exequendum id, quòd intellectus æquum, & justum esse censuit.

7 *Objectum* *Justitiæ Commutativæ* est vel remotum, vel proximum. Remotum constituunt res omnes, in quas cadit jus vel in re, vel ad rem. Proximum est actio, ad quam ponendam, vel omittendam, in commodum proprium liberè nos alter obstrictos tenet. Hinc non exerceo auctu *Justitiæ*, si jure dominii de re meâ liberè disponam, quia dispositio talis non substat juri activo alterius: non enim ideo de re meâ liberè dispono, quòd ad dispositionem hanc jus alter habeat; sed quia titulus do-

minii facultatem hanc mihi tribuit: adeoque potius non committo a-
ctum injustitiæ, quam quod exercëam actum Justitiæ.

Forma Justitiæ Commutativæ statim differentiâ specificâ, quâ di-
stinguitur à virtutibus aliis. Differt autem: partim in eo, quòd volun-
tatem perficiat: partim, quòd per se ordinetur ad alterum: partim
quòd respiciat jus alterius: partim denique, quòd respiciat jus alterius,
proprie & strictè dictum. Vi propositionis primæ differt Justitia
Commutativa à virtutibus potentie intellectivæ, à quibus intellectus,
non voluntas perficitur. Vi propositionis secundæ distinguitur à
Temperantiâ, Fortitudine, ac virtutibus id genus aliis, quibus homo
perficitur in ordine ad se ipsum. Vi propositionis tertiæ secernitur
à Justitiâ Vindicativâ; Gratitude, Charitate erga proximum, ac
virtutibus, supparis naturæ aliis, quæ, licet per se ordinentur ad alterum,
non tamen respiciunt jus alterius: non enim ideo teneor abstinere à
scandalo, quòd jus alter ad omissionem hanc habeat; sed quia per se
honestum est, & Charitati consonum, abstinete à scandalo. Vi pro-
positionis quartæ denique differt Justitia Commutativa, ex unâ parte, à
Religione, Pietate, & Obedientiâ: ex alterâ verò, à Justitiâ Legali &
Distributiva. A Religione & Pietate differt, quia jus, quod virtutes hæ
respiciunt, non pender ex liberâ voluntate Dei, aut Parentum, cum re-
mitti ab his nequeat.

Cum Obedientiâ ingentem affinitatem habet virtus nostra. Nam
I. uti obligatio Justitiæ Commutativæ fundatur in voluntate creditoris,
vel domini: sic quoque obligatio Obedientiæ fundatur in voluntate le-
gitimi Superioris. II. quemadmodum creditor, vel dominus potest aut
in universum, aut respectu huius, vel illius personæ jure suo cedere: sic
quoque superior potest aut præceptum suum omnino tollere, aut obliga-
tionem eius huic, vel illi condonare. III. uti actus, volente domino exer-
citus, non sapit injustitiam: sic quoque actus, volente superiore exercitus,
non imbibit inobedientiam. Differunt tamen, quia jus ferendarum le-
gum non redundat in utilitatem Legislatoris, cum neque leges redun-
dent: jus verò, quod respicit Justitia Commutativa, principaliter redun-
dat in utilitatem creditoris, vel domini. Quæ differentia Justitiam Com-
mutativam separat à Legali, & Distributiva, dicemus in locis propriis.

- 10 Proprietates Justitiæ Commutativæ plures se offerunt. Prima est, quod ex violatione eius nascatur obligatio restituendi. Secunda, quod obligationem pariat tam efficacem, ut, stando in jure naturæ, ex eâ conveniri alter possit, ac compelli ad solvendum. Sed de his duabus proprietatibus supra jam diximus. Tertia est, quod medium rei speciali modo respiciat, cum virtutes aliæ respiciant medium rationis. Equidem, virtus nulla occurrit, quæ non mediocritatem sectetur, à ratione præscriptam: omnis enim virtus pender à directione Prudentiæ, cuius solertiâ ac industriâ determinatur medium illud, quod observandum, ne vel per excessum, vel defectum à virtutis viâ prætoriâ deflectamus. Similiter, virtus nulla occurrit, quæ non medium reale habeat. Quamvis enim punctum medii illius viribus humani ingenii deprehendi nequeat: Deus tamen evidenter cognoscit, quæ v. g. sit gutta ultima, cuius excessu violetur temperantia; vel, quis nummus ultimus, cuius derogatione contrahatur vitium prodigalitat. In eo tamen à virtutibus aliis discrepat Justitia, quia medium reale aliarum virtutum non potest ab intellectu humano cognosci, nisi intra certam latitudinem; adeoque ratio subveniat, necesse est, quæ latitudinem illam percurrat, ac secundum regulas Prudentiæ medium virtutis statuatur. Contra, medium Justitiæ, quia mensuram suam desumit à jure alterius, plerumque cognoscimus; scimus enim communiter, quibus limitibus jus alterius sit circumscriptum, atque adeo, quid & quantum teneamur solvere. Hinc medium Justitiæ, non tam à ratione determinationem suam accipit, quam ipsa potius ratio determinatur ab objecto: ideo enim intellectus censet, tale & tantum esse præstandum, quia cognoscit, jus activum alterius ad tale & tantum potiri. Confer P. Hainold. tom. 1. De J. & J. tract. 2. cap. 1. contr. 3. per tot. ubi de proprietate hac Justitiæ præ aliis accuratè disputat.

§. V.

De Justitiâ Legali.

SUMMARIA.

1. Justitia Legalis nomen suum inde habet, quod omnibus legibus actiones civium temperare studeat.
2. Est virtus, inclinans ad procurandum bonum communis, propter conjunctionem sui, tanquam partis, cum Republica, tanquam corpore politico.
3. Deficit ex duobus causis à naturâ Justitiæ.

- strictè dicta, quia non supponit duo subjecta perfecte distincta, & quia non respicit ius rigorosum.*
4. *Proposuit difficultas, siue Jusquid Legalis virtus specialis?*
 5. *Recensentur Authores, qui tenent, non distinctiōem à virtutibus aliis.*
 6. *Attendantur Authores, qui sustinent contrarium.*
 7. *Offenditur, Justitiam Legalem essentiā distinguī ab omni virtute aliā.*
 8. *Virtutes reliquæ non perficiunt hominē formaliter quoad bonum communitatis.*
 9. *Justitia Legalis distinguitur à Potestate in patriam.*
 10. *Differt quoque ab Obedientiā.*
 11. *Radix obligationis, quam respicit Justitia Legalis, stat in iure Communitatis.*
 12. *Ius dominii, quod obtinet Communitas in bono quadam publico, non attendit Justitia Legalis.*
 13. *Neque dominium eminens, quod obtinet Communitas in personis & bona civium, attendit Justitia Legalis.*
 14. *Sed ius illud observat Justitia Legalis, quod obtinet communitas in civis, tanquam membra sua.*
 15. *Etiā Princeps distringitur obligatione Justitiae Legalis.*
 16. *Sed hoc ita, si consideretur formaliter tanquam caput Communitatis; non verò, si tanquam persona, distincta à Communitate reliqua.*
 17. *Justitia Legalis, quæ dirigit actiones Principis, non est specie diversa ab illa, quæ moderatur actiones privatorum.*
 18. *Justitia Legalis non habet objectum proprium, sed excurret ad actus omnium virtutum.*
 19. *Nulla alia virtus actiones civium per se dirigit in bonum Reipublicæ.*
 20. *Ex violatione Justitiae Legalis per se non consurgit obligatio restituendi.*

QUæ sit indoles Justitiæ, propriè dictæ, satis explicatum arbitror. Sequitur, ut species Justitiæ illas persequar, quæ nonnisi hoc ferunt, quia lineamenta quædam Justitiæ, propriè dictæ, præferunt. In censum hunc pertinent, *Justitia Legalis, Distributiva, & Vindicativa*, de quibus ordine.

Justitia Legalis nomen suum inde habet, quia elaborat, ut homo, societate civili circumscriptus, ex motivo boni communis legibus omnium virtutum actiones suas attemperet. Vocatur nomine alio *Universalis*, quia excurret ad actus omnium virtutum, eosque dirigere nititur in bonum Reipublicæ.

Definitur, quodd sit virtus, inclinans ad procurandum bonum commune, propter conjunctionem sui, tanquam partis, cum Republicâ, tanquam corpore politico.

Defectit hæc virtus à naturâ Justitiæ, strictè dictæ, potissimum ex duabus causis. Primò, quia Justitia propriè dicta exigit duo subjecta, perfectè distincta, quorum unum vices debitoris, alterum creditoris sustinet. Hæc distinctio verò non occurrit inter partem, quâ talem, & Communitatem, quia pars, quâ talis, inadæquatè, ac secundum quid est ipsa Communitas. Neque dicere possis, partem obligari Communitati,

nitati, quatenus hæc personam sustinet, fictione juris à membris suis distinctam. Contra enim sic arguo. Obligatio, quam respicit *Justitia Legalis*, fundatur in nexu politico, quo civis, tanquam membrum, jungitur cum Republicâ, tanquam corpore politico: ergo civis obligatur Communitati, non quatenus fictione juris ab hac distinguitur, sed quatenus ex ipso, ac membris reliquis confurgit ipsa Communitas. Deinde, jus, quo Respublica cives suos obstrictos tenet ad bonum communem procurandum, non est jus rigorosum: partim, quia non fundatur in titulo proprietatis, neque continetur numero illorum jurium, ex quorum violatione damnum & jacturam patitur Communitas: partim quia non potest remitti à Communitate, cum, manente nexu politico inter membra & totum, maneat fundamentum juris & obligationis: ergo quia jus, quod respicit *Justitia Legalis*, non est rigorosum, & strictè dictum, neque virtus, quæ jus hoc respicit, erit *Justitia* rigorosa, & strictè dicta: talis enim est *Justitia*, quale jus, quod per se respicit.

4 Illud infestis animis agitari video, si *Justitia Legalis* virtus specialis, distincta ab omni virtute aliâ? An potius mera complexio virtutum aliarum?

5 Prima sententia contendit, *Justitiam Legalem* non distingui essentiali à virtutibus aliis, sed solâ ratione; ita ut eadem virtus, in quantum consideratur tanquam perfectio animi, dicatur virtus simpliciter: in quantum verò consideratur cum ordine ad Rempublicam, cuius bonum promovet, appellatur *Justitia Legalis*. In sententiæ huius acie in arenam se committunt, *Buridan. 5. Ethic. quest. 4. Frantzke ff. h. t. n. 20. & seq. Hahn ad Wesf. h. t. n. 3. ad vers. Primò pro Justitiâ universali. Suholt diff. i. aphor. 23. Struv. Exerc. ad ff. i. th. 17. Eckelt ff. h. t. §. 8. Rachel lib. 1. Inst. tit. 5. ab. 1. & plures alij.*

6 Secunda sustinet, *Justitiam Legalem* esse virtutem specialem, distinctam ab omni virtute aliâ. In quam sententiam, Antesignano Doctore Angelico, coherunt integrum Theologorum agmen, quos inter, primo velut obtutu, se offerunt *Less. Lib. 2. De Just. & Jur. cap. 1. dub. 3. n. 11. Tanner tom. 3. diff. 4. quest. 2. dub. 2. n. 18. Palao. par. 7. oper. moral. tract. 31. disp. un. puni. 3. n. 3. & seq. Layman Lib. 3. Theol. moral. sect. 5. tract. 1. cap. 2. Gibal. Lib. 3. Jur. Can. cap. 1. quest. 3. n. 20. & seqq.*

Platel par. 3. Theol. cap. 4. §. 1. n. 518. Clariff. Dn. P. Paulus Mezger, Pro-
cancellarius Universitatis hujus meritiſſimus, Diſp. Theol. De Juſt. cap. 1. §. 5.
 n. 1.

Atque in horum Authorum ſententiam ego quoque tranſco. Vir-
 tus ſpecialis ſiquidem illa dicitur, quæ habet motivum & objectum ſpe-
 ciale, diſtinctum à motivis & objectis omnium aliarum virtutum. Tale
 habet *Juſtitia Legalis*, quia ex motivo boni communis actus omnium
 aliarum virtutum reflexè dirigit in bonum Reipublicæ; quod non præ-
 ſtat ulla virtus alia: ergo eſt virtus ſpecialis, diſtincta ab omni virtute alia.
Confirmatur. Ordinare actiones omnes ad proſperitatem Reipubli-
 cæ, propter conjunctionem ſui tanquam partis, cum Republica, tan-
 quam corpore politico, per ſe honeſtum eſt; quam honeſtatem non
 attingit ulla virtus alia: ergo *Juſtitia Legalis* attingit motivum & obje-
 ctum, diſtinctum à motivis & objectis omnium aliarum virtutum. *Pro-*
moveatur argumentum. Quotieſcunque occurrit in objecto nova diffi-
 cultas, cui ſuperandæ non ſufficit præcedens habitus, admitti debet no-
 vus habitus, per ſe ordinatus ad difficultatem illam ſuperandam. Sed
 in objecto *Juſtitie Legalis* occurrit nova difficultas, cui ſuperandæ non
 ſufficit ulla virtus alia; quia ex motivo felicitatis publicæ ordinare actio-
 nes ſuas ad bonum communis, etiam ſecluſo, ac per intellectum ab-
 ſtractione bono proprio, dicit ſpecielem difficultatem, cui ſuperandæ non
 inſiſtit ulla virtus alia: ergo admittenda eſt nova virtus, per ſe ordinata
 ad difficultatem ſuperandam.

Neque ſententiæ huic periculum imminet, ſi ita arguas. Quæli-
 bet virtus perficit hominem, non tantum quoad ſe, ſed etiam quoad
 Communitatem, quia qui legibus omnium virtutum actiones ſuas con-
 format, videtur perfectus eſſe, non tantum quoad ſe, ſed etiam quoad
 Communitatem: ergo non opus eſt ſpeciali habitu, quo perficiatur ho-
 mo quoad Communitatem. Sed non magnopere laborandum, ut ner-
 vus argumenti huius incidatur. Neque enim bonum civem nuncupa-
 re poſſis, qui exercet virtutum opera, nulla ratione habitû proſperitatis
 publicæ; atque adeò, qui remoto bono proprio, non moveretur feli-
 citate publicâ ad functiones virtutum exercendas: ergo ut officium bo-
 ni civis impleas, ex motivo boni communis virtutum opera exerceas,

neceſſe eſt: quem finem quia complexio virtutum aliarum per ſe non reſpicit, neceſſario admittenda virtus alia, quæ actiones civium, per ſe ordinet ad bonum Reipublicæ.

Sunt, qui Juſtitiam Legalem confundant cum Pietate in Patriam. Malè! Tameſi enim Pietas ſtudeat bono patriæ; non idem tamen motivum attingit, quod Juſtitia Legalis. Illa enim laborat, proſperitati patriæ, quia ad nativitatem noſtram conſulit: Hæc vero, quia tanquam cives, & membra ſua nos complectitur. Hinc triplex emergit differentia inter Pietatem in Patriam, & Juſtitiam Legalem. Nam prior reſpicit patriam, tanquam locum originis noſtræ. Poſterior à reſpectu hoc planè abſtrahit. Illa ponderat beneficium, à patriâ in nos collatum, dum nos tulit, ac velut genuit. Hæc attendit ad morale vinculum, quo membrum jungitur cum ſuotro. Obligatio, quam illa reſpicit, non afficit cives omnes, ſed ſolos originarios. Obligatio, quam hæc obſervat, cives omnes complectitur.

Occurrunt alii, qui Juſtitiam Legalem cum Obſequiâ commiſceant. Sed perperam! Obſequia ſiquidem per ſe non procurant bonum commune, neque obligationem reſpicit, fundatam in nexu politico, quo pars neſtitur cum toto; ſed præciſè ponderat voluntatem Superioris, lege aut præcepto expreſſam, cui ſatisfacere conatur.

Radix obligationis, quam reſpicit Juſtitia Legalis, ſtatim jure communitatis, cui fundamentum ſubſternit nexus politicus quo civis, tanquam membrum, jungitur cum Republica, tanquam corpore politico. Pars ſiquidem eſt propter totum, cumque fruatur eius commodis, æquum eſt, ut bonum quoque proſequetur.

Hoc ut rectiùs intelligatur, advertendum eſt, in Communitate politica juſ triplex occurrere, conſideratione dignum. Primò juſ domini, quod obtinet, tanquam perſona ficta, in bona quædam publica, quibus tanquam ſuis utitur ad felicitatem propriam; quemadmodum privati rebus ſuis utuntur ad felicitatem propriam. Atque ſpeciem hanc juris per ſe non attingit Juſtitia Legalis, ſed Commutativa, quia eſt juſ ſtriçtè dictum, utpote fundatum in titulo proprietatis. Quemadmodum enim privatus, ſic quoque Communitas eſt capax veri domini, adeoque ſi bona quædam titulo domini poſſideat, non minus alios in commodum proprium liberè obſtriçtos tenet, quàm teneat quilibet privatus.

Secundo, spectari potest *jus dominii alti & eminentis*, quod ob-
 tineat *Respublica* in *personas & bona civium*, ac vi cuius disponit de
 personis & bonis civium, prout exigit necessitas, vel utilitas *Reipublicæ*.
 At neque hanc speciem *juris* respicit *Justitia Legalis*, quia est *jus*
rigorolum, & strictè dictum. *Respublica* siquidem habet verum *jus*
 ad conservationem sui, ac ad ea omnia, sine quibus in *Communitate po-*
liticâ emergere non posset *salus status rerum*. In hoc *jure* verò *proxi-*
mè fundatur *dominium altum & eminentis*, ac posito consensu *homi-*
num in *societatem civilem*, per se resultat in *Communitate*, tanquam
 omnino necessarium ad conservationem eius. Hinc dum titulo *præ-*
laudati dominii *Respublica* disponit de *personis & bonis civium*, non
 refertur ad *cives*, quatenus sunt *membra Communitatis*, sed eo planè
 modo, quo refertur ad quemvis alium. Quemadmodum enim *priva-*
tus, titulo *dominii privati*, quemvis alium obstrictum habet, ne ab usu &
 exercitio *dominii privati* se impediatur: sic *Communitas* quoque titulo *do-*
minii eminentis quemvis alium obstrictum tenet, ne ab usu & exercitio
prælaudati dominii se impediatur: in quem numerum, cum non minus *ci-*
ves pertineant, quàm extranei, hinc illos & istos æquali modo respicit.

Tertio, spectari potest in *Communitate* *jus*, quod obtinet tanquam
 corpus politicum in *cives*, tanquam *membra sua*, propter morale vin-
 culum, quod intercedit inter totum & partes eius. Atque hanc postre-
 mam *juris speciem* attendit *Justitia Legalis*, totòque studio enititur, ut
membra Communitatis actiones suas ordinent ad bonum *Reipublicæ*,
 propter morale vinculum, quo junguntur cum *Republicâ*, tanquam cor-
 pore politico.

Subiectum *Justitiæ Legalis* constituent *membra*, ex quibus consti-
 git corpus politicum *Reipublicæ*. Hinc *Princeps* quoque *Justitiæ Le-*
galis obligatione distringitur, quia est verum membrum *Reipublicæ*,
 & quidem principale, cum subeat vicem capitis.

Certe ne in erroris præcipitium, incauto gressu deducamur, *studiosè*
 obsequendum est, in *Principe* respectum duplicem occurrere.
 Primò considerari potest tanquam *persona*, distincta à *Communitate* re-
 liquâ, conductâ à *Republica* ad hoc, ut *Gubernatoris* munus subeat, ac
 tanquam tutor & custos regni studeat *saluti publicæ*. Secundo, quate-

nus tanquam caput cum membris reliquis constituit corpus politicum Reipublicæ. Priore modo spectatus distinguitur obligatione Justitiæ Commutativæ; quia tenetur ex contractu, quem habet cum Republicâ, atque adeo ex titulo oneroso, consulere salutem publicam. Suprema potestas siquidem suapte origine residet penes totam Communitatem, quia per se respicit bonum totius Communitatis, in quâ proinde, posito consensu hominum in societatem civilem, resultat tanquam naturalis quædam proprietas. Hinc si transferatur à Communitate in Principem, transfertur cum pacto oneroso, nempe ut Princeps potestate hac quàm optimè fungatur, ac pro viribus consulat salutem Reipublicæ. Quemadmodum itaque ex contractu, quem privatus init cum privato, consurgit obligatio Justitiæ Commutativæ, vi cuius tenentur contrahentes ad ea omnia, quæ in contractum expressè, vel tacitè sunt deducta: sic quoque ex contractu, quem in translatione summæ potestatis Respublica init cum Principe, nascitur obligatio Justitiæ Commutativæ, vi cuius tenetur Princeps ad ea omnia, quæ in contractum expressè vel tacitè sunt deducta: & quia ratio boni communis postulat, ut non tantum salutem publicam, sed etiam privatorum Princeps vigilet, cum ex felici statu singulorum confurgat felicitas publica, id ipsum tacitè censetur actum esse, ut non tantum necessitati publicæ, sed etiam privatorum subveniat, si absque dispendio aliorum possit. Posteriore modo spectatus, distinguitur obligatione Justitiæ Legalis, quia caput Communitatis non minus tenetur actiones suas dirigere in bonum Reipublicæ, quàm teneantur membra reliqua.

- 17 Sunt, qui censeant, Justitiam legalem, quæ dirigit actiones Principis, specie diversam esse ab illâ, quæ moderatur actiones privatorum. Sed absque solido fundamento! Nam ex motivo vinculi politici, quod intercedit inter partem & totum, dirigere actiones suas in bonum Reipublicæ, non dicit difficultatem aliam in Principe, quàm in privato: ergo non eget Princeps alio virtutis habitu, quàm egeat privatus. Equidem fateor, maximæ difficultatis opus esse, statuere ac determinare, quæ publico expediant. Meminisse tamen oportet, difficultati huic frangendæ, non Justitiam Legalem, sed Prudentiam publicam insistere: quâ semel fractâ, non magis est difficile, ex motivo boni communis, ac:

propter conjunctionem sui, tanquam partis cum Republicâ, statuere ac promulgare leges, quàm ex eodem motivo obedire legibus. *Palao par. 7. oper. mor. tract. 31. disp. un. punct. 3. n. ult. Clariss. Dn. P. Paulus Mezger Disp. Theol. de Just. cap. 1. §. 5. n. 3. & 4.*

Objectum Justitiæ Legalis constituunt actus omnium virtutum moralium, quos ex motivo felicitatis publicæ reflexè dirigit in bonum Communitatis. Arque hætenus differt Justitia universalis à particulari. Hæc enim circumscribitur materiâ suâ propriâ, nec per se, ac vi muneris, actus aliarum virtutum imperat. Illa verò, quia respicit finem præstantissimum, non agnoscit materiam propriam, sed ex motivo felicitatis publicæ excurrit ad actus omnium virtutum moralium, omnesque dirigere conatur in bonum Reipublicæ.

Forma Justitiæ Legalis stat in differentia specifica, quâ distinguitur à virtutibus reliquis: quæ differentia in eo sita, quòd nulla virtus alia actiones civium per se dirigat in bonum Reipublicæ, & quidem ex motivo juris, quod obtinet Respublica, velut corpus politicum, in civēs, tanquam membra sua.

Ex violatione Justitiæ Legalis per se non consurgit obligatio restituendi, quia jus, quod obtinet Respublica in membra sua, non est rigorosum, utpote non fundatum in titulo proprietatis.

§. VI.

De Justitiâ Distributivâ.

SUMMARIUM.

1. *Justitia Distributiva à distributione bonorum communium distat.*
2. *Est virtus, quâ inclinatur Communitas ad bona communia in conferenda, quibus tanquam civibus ac membris Reipublicæ debentur.*
3. *Degenerat ab indole Justitiæ strictè distat, quia non supponit duo subiecta perfectè distincta, neque respicit ius rigorosum.*
4. *Radix obligationis, quam respicit Justitia Distributiva, stat in jure, quod habent membra Communitatis ad bona communia.*
5. *Erga extraneum non exercetur Justitia Distributiva.*
6. *Subiectum virtutis huius est Communitas, quæ talis.*
7. *Objectum proximum virtutis huius sunt distributiones publicæ: remotum, præmia honores, officia publica &c.*
8. *Onera publicæ non constituunt objectum Justitiæ Distributivæ.*
9. *À virtutibus aliis differt hæc nostra, quod nulla alia bona communia inter civēs distribuunt: à Commutativâ vero, quæ non respiciat ius rigorosum, quemadmodum nostra.*
10. *Sunt, qui censens, per respectum ad diversas proportionales Justitiæ Distributivæ differre à Commutativâ.*
11. *Sed non rectè.*
12. *Ex violatione Justitiæ Distributivæ per se non oritur obligatio restituendi.*

1 **S**ecundò huc pertinet *Justitia Distributiva*, quæ nomen suum, habet ab actu, quem frequentius exercet, nempe à distributione bonorum communium. Equidem *Justitia hæc* non semper bona communia inter plures distribuit; quia si unicum vacet officium, ac divisionem respuat; vel si unicus occurrat dignus in Republicâ, exercetur actus *Justitiæ Distributivæ*, si præmium eidem conferatur; nec tamen bonum commune inter plures dividitur: quæ ratio movit *Grotium*, ut speciem hanc *Justitiæ Attributricem* diceret, Sed non debebat retinere cancellari nomen, quod inveteratus usus negotio huic peperit.

2 Definitur *Justitia Distributiva*, quòd sit virtus, quâ inclinatur *Communitas* ad bona communia iis conferenda, quibus tanquam civibus, ac membris *Reipublicæ* debentur.

3 Degenerat hæc virtus ab indole *Justitiæ*, strictè dictæ, potissimum ex duabus causis. Primò, quia *Justitia* propriè dicta, vi naturæ genericæ exigit duo subjecta, perfectè distincta: quæ distinctio non occurrit inter partem, quâ talem, & *Communitatem*, quâ talem. Certè, dum exercet *Communitas* actum *Justitiæ Distributivæ*, vel respicit civem, quatenus ex ipso, & membris reliquis consurgit tota *Communitas*; vel quatenus fictione juris distinguitur à *Communitate* reliquâ. Neutrum potest dici. Non primum: quia inter partem, quâ talem, & *Communitatem*, quâ talem, non intercedit perfecta distinctio, cum pars, quâ talis, inadæquatè sit ipsa *Communitas*. Non etiam secundum: quia si civis consideretur ut distinctus à *Communitate* reliquâ, non habet jus ad bona communia: ergo quatenus, ut distincto, assignatur præmium, non exercetur actus *Justitiæ*; hæc enim essentialiter respicit jus alterius. Nuda sanè dignitas non tribuit jus ad præmium: quemadmodum nuda habilitas ad laborandum non tribuit jus ad stipendium laboris: ergo in quantum civis consideratur ut distinctus à *Communitate* reliquâ, jus nullum habet ad bona communia. Deinde, jus, quod habent cives ad bona communia, non est jus rigorosum, ac strictè dictum; partim, quia officia & beneficia publica non tam respiciunt bonum civium, quàm ipsius *Communitatis*, cuius interest, suppetere officia, stipendiis dotata, quorum subsidio consequatur aptos & utiles operarios: partim, quia civis, meritis & dignitate præstans, non potest jure suo ce-

dere:

dere: tenetur enim Superior officium vacans eidem offerre, cessione quacun-
que non obstante, quia tenetur attendere ad bonum publicum, cui
præjudicare non potest voluntas privata. Equidem potest civis, meri-
tis conspicuus, nolle acceptare beneficium, sibi oblatum. At non pot-
est voluntate suâ efficere, ne teneatur superior id ipsi offerre, quia præ-
judicare non potest bono publico *P. Hannold tract. 2. de Just. & Jur. cap.*
1. controu. 6. n. 104.

Radix obligationis, quam respicit Justitia Distributiva, stat in ju-
re, quod habent membra Communitatis ad bona communia, præmia,
& officia publica. Jus hoc fundatur, partim in dignitate & meritis:
partim in titulo domini, quò membra Communitatis bona communia
certo respectu sibi devincta tenent. Cum enim ad Communitatem bo-
na illa pertineant, inadæquatè quoque pertinent ad cives singulos, quia
ex his, tanquam membris confurgit Communitas. Dominium itaque,
dignitate & meritis circumscriptum, est radix adæquata obligationis,
quam respicit Justitia Distributiva.

Hinc suâ sponte sequitur, non exerceri actum Justitiæ Distributi-
væ, si officium conferatur extraneo. Tamen si enim fortè dignus sit officio:
sola tamen dignitas non tribuit jus ad officium; quemadmodum nuda
habilitas non tribuit jus ad stipendium laboris. Nisi proinde sis mem-
brum Communitatis, ac tanquam membrum dominium inadæquatum
obtineas in bonis communibus, non potes titulo juris à Communitate
officium, aut beneficium prætere.

Subjectum Justitiæ Distributiæ est Communitas; vel is, qui per mo-
dum capitis Communitatem repræsentat. Cum enim ad Communi-
tatem, quâ talem, bona pertineant, huius officio principaliter contine-
tur, inter cives illa dividere. Quòd si quandòque officialium aliquis
bona distribuat, non suo nomine, sed Communitatis, munere hoc fun-
gitur.

Objectum Justitiæ Distributiæ est vel proximum, vel remotum.
Proximum constituunt distributiones publicæ, quas moderatur. Re-
motum, sunt præmia, honores, officia, tum Ecclesiastica, tum civilia,
spolia hostibus erepta, aliæque bona, quæ pertinent ad Communitatem,
quâ talem.

8 *Onera publica non constituunt objectum Justitiæ Distributivæ: partim, quia non pertinent in censum bonorum communium: partim, quia membra Communitatis non habent jus ad onera publica, sed necessitate potius distringuntur eorum ferendorum. Equidem habent jus cives singuli, ne unus præ alio iniquè gravetur: hoc jus tamen non respicit Justitia Distributiva, sed Commutativa, quia est jus rigorosum, utpote fundatum in titulo proprietatis. Quemadmodum enim privatus non potest de bonis meis plus prætere, quàm admittat mensura quantitatis debite: sic quoque Communitas, salvâ Justitiâ, non potest de bonis meis plus prætere, quàm ferat mensura quantitatis debite. Planè, si Justitia Distributiva sumatur latius, ita ut vocabulo hoc designetur virtus, ex motivo boni communis circa distributiones occupata, fateor sanè, etiam impositionem onerum reduci posse ad prædictam Justitiam. Presè verò si loquamur, onera publica à prælaudatâ Justitiâ non attinguntur, quia, ut dictum, cives non habent jus ad onera, sed necessitate potius distringuntur eorum ferendorum.*

9 *Forma Justitiæ Distributivæ stat in differentiâ specificâ, quâ distinguitur, tum à virtutibus aliis, tum in specie à Justitiâ Commutativâ. A virtutibus aliis differt, quia nullâ alia distribuit bona communia inter membra Communitatis, ex motivo juris, quod habent membra, quæ talia, ad bona communia. A Justitiâ Commutativâ differt, quia jus, quod Distributiva respicit, non est rigorosum: partim, quia deficient duo subjecta, perfectè distincta: partim, quia obligatio, quam respicit, non pendet ex liberâ voluntate civium, cum cedi, ac dimitti ab his nequeat.*

10 *Sunt non pauci, qui doceant, Justitiam Distributivam à Commutativâ differre specificè in eo, quòd hæc observet proportionem Arithmeticam; illa Geometricam. Proportio Arithmetica confurgere dicitur, quando numeri ita procedunt, ut inter omnes æqualis occurrat distantia. Sic v. g. inter 2. 4. 6. & 8. intercedit proportio Arithmetica, quia inter prædictos numeros æquale occurrit intervallum. Uti enim numerus quaternarius duabus unitatibus distat à binario: sic quoque sexenarius à quaternario, & octonarius à sexenario. Proportio Geometrica resultare dicitur, quando numeri ita procedunt, ut, quot partibus con-*

fit numerus secundus, comparatus ad primum; tot quoque confer numerus quartus, comparatus ad tertium. Sic v. g. si numerum binarium cum quaternario ex unâ parte; & senarium cum duodenario ex alterâ parte conferas, proportionem Geometricâ discretos esse deprehendes. Uti enim numerus quaternarius bis continet binarium; sic quoque numerus duodenarius bis continet senarium. Similiter, si numerum novenarium conferas cum senario ex unâ parte; & senarium cum quaternario ex alterâ, proportionem Geometricâ disjunctos esse intelliges. Uti enim numerus novenarius semel continet senarium, ac insuper mediam partem eius; sic quoque numerus senarius semel continet quaternarium, ac insuper mediam partem eius. Censent itaque non pauci, à Justitiâ Commutativâ per se intendi proportionem Arithmeticam: à Distributivâ verò Geometricam. Illa enim entitur, ut inter jus activum & passivum consurgat absoluta æqualitas: hæc verò, ut, quâ proportionem dignior superat minus dignum; eâdem proportionem præmium, quod digniori decernitur, excedat præmium, quod assignatur minus digno. Sic v. g. si dignitate & meritis unus alterum duplo superet, connitur Justitia Distributiva, ut præmium quoque, quod illi decernitur, duplo superet præmium, quod decernitur alteri.

Sed hæc sententia confundit naturam cum essentiâ. Fateor sanè, à Justitiâ Distributivâ frequenter observari proportionem Geometricam; à Commutativâ Arithmeticam. Sed nego, hætenus unam distingui ab alterâ, quia non est perpetuum, quòd distributiva observet proportionem Geometricam; Commutativa Arithmeticam. Sic v. g. si unus adsit in Communitate, meritis conspicuus; vel unicum vacet officium, collatio pertinet ad Justitiam Distributivam, nec tamen observatur proportio geometrica, quia officium conferri non potest, nisi uni; adeoque deficiunt quatuor termini, qui inter se comparentur. Contra, si duo societatem contrahant, ac unus centum, alter ducenta conferat, ac luctum sit 30. florenorum, divisio pertinet ad Justitiam Commutativam, nec tamen observatur proportio Arithmetica, sed Geometrica: ille enim, qui centum contulit, decem; qui ducenta, viginti accipit; quia uti se habent centum ad ducenta, sic decem ad viginti: quæ est proportio Geometrica, non Arithmetica: ergo Justitia Distributiva & Com-

mutativa non differunt specificè per respectum ad diversas proportion-
ones. Confer P. Hannonidum tract. 2. De Just. & Jur. cap. 1. controu. 6.

n. 94.

12. Ex violatione Justitiæ Distributivæ, per se, non oritur obligatio re-
stituendi; quia jus, quod habent cives ad bona communia, non est ri-
gorosum, utpote non fundatum in titulo proprietatis; cum bona com-
munia propriè non sint bona singulorum. Quòd si distributor salario
publico sit conductus ad certa bona, vel officia, inter partes Commu-
nitatis distribuenda, bonis iniquè divisus, tenetur ad restitutionem, quia
ex contractu illo nata fuit obligatio Justitiæ Commutativæ.

§. VII.

De Justitiâ Vindicatâ.

SUMMARIA.

1. Entomum Justitiæ Vindicativæ.

2. Est virtus, quâ inclinatur superior ad poenam
condignam delictis imponendam.

3. Poena vindicæ per se sunt honestæ, si respiciant
honestum finem, infligantur auctoritate
publicâ, ac modum non excedant.

4. Justitiâ Vindicativæ est virtus specialis, di-
stincta ab omni virtute alia.

5. Non tamen est propria species Justitiæ.

6. Jus, quod habet reus, ne ultra modum casti-
getur, attingitur à Justitiâ Commutativâ.

7. Etiam jus, quod habet Republica ad imposi-
tionem poenarum, attingitur à Justitiâ
Commutativâ.

8. Observeturne in impositione poenarum propor-
tio Geometrica, an Arithmetica?

9. Sunt, qui doceant, observari proportionem
Geometricam.

10. Sed verior est sententia, attendi proportionem
Arithmeticam.

11. Non omnis respectus personarum jurebus pro-
portionem Geometricam.

1. **R**estat Justitiâ Vindicativâ, de qua si dixero, quòd sit stabilimentum
quietis publicæ, præsidium tiabearæ auctoritatis, terror scelerum,
malleus improbitatis, non erravero. Est nimirum suum poenis quoque,
ac tormentis pretium, ubi nefaria capita sunt percellenda. Succrescit
enim flagitiis animus, nisi ad observantiam æqui, bonique, metu poe-
narum refractarii inflectantur. Frontem obfirmat protervia, ubi faci-
lem sibi veniam pollicentur scelera. Libertatem peccandi induit mali-
tia, ubi criminibus asyllum patet misericordiæ. In desuetudinem fa-
tiscit legum obedientia, nisi ab armatâ Nemese ac arbitrate poenarum revo-
centur in memoriam.

2. Definatur Justitiâ Vindicativâ, quòd sit virtus, quâ inclinatur su-
perior ad poenam condignam delictis imponendam.

3. Poenas vindicæ per se honestas esse, ac licitas, si debent circumstan-

tiz concurrant, certum est. Nam omne delictum per se meretur poenam: hæc ergo, si ex honesto fine, ac juxta modum culpæ, auctoritate publicâ infligatur, honestè infligitur. Unde advertis, ad honestatem poenæ tria requiri. I. ut respiciat honestum finem, atque adeò, ut non quiescat in nudo malo alterius, sed eò tendat, ut vel reus emendetur; vel, si pudorem omnem decoxerit, acerbitate poenæ inhabilis reddatur ad peccandum; vel denique, ut scandalum, scelere datum, exemplo poenæ reparetur, ac à flagitiis alii abducantur. II. requiritur, ut vindicta sumatur auctoritate publicâ. nam facultas poenæ infligendæ pendet à potestate publicâ: partim, quia supponit jus in personam delinquentis, ut, si nolit sententiæ vindicti sponte obsequi, ad fatalem obedientiam vi imperii compelli possit: partim, quia per se ordinatur ad utilitatem publicam, adeoque fundari debet in potestate publicâ: partim denique, quia non expediebat, jus poenæ infligendæ privatis competere, ob gravissima mala & incommoda, quæ sequerentur in Republicâ. III. requiritur, ut vindicta modum non excedat, atque adeò, ut poena culpæ justâ proportionem respondeat: hanc enim si superet, crudelitatem, non poenam redolet.

Hinc colligo, Justitiam Vindicativam esse virtutem specialem, distinctam ab omni virtute aliâ; quia habet motivum & objectum speciale, distinctum à motivis & objectis omnium aliarum virtutum: nulla enim virtus alia ex motivo boni communis, ac studio disciplinæ publicæ, ponere nititur æqualitatem inter culpam & poenam.

Planè, licet Justitia Vindicativa sit virtus specialis, distincta ab omni virtute aliâ; non tamen imbibit veram naturam Justitiæ, quia non respicit jus alterius; cum reus criminis non habeat jus ad poenam, sed necessitate potius distringatur eius sustinendæ.

Equidem habet jus reus criminis, ne ultra modum improbitatis suæ castigetur. Hoc jus tamen non respicit Justitia Vindicativa, sed Commutativa, quia est jus rigorosum, ac strictè dictum.

Similiter is, qui armatus est mero imperio, tenetur vi officii poenam condignam criminibus decernere. Sed nèque hoc debitum respicit Justitia vindicativa; quia Respublica habet jus rigorosum, & strictè dictum, ut magistratus, ad studium disciplinæ publicæ salario con-

ductus, iustâ severitate flagitia percellat. Quatenus itaque præciâ poena condigna facinoroso imponitur, non exercetur actus Justitiæ, quia reus criminis non habet jus ad poenam, sed necessitate circumscriptur eius sustinendæ. Quatenus verò spectatur jus, quod obtinet Respublica, ne delicta maneant impunita; vel jus, quod habet reus, ne ultra modum admissi castigaretur, exercetur quidem actus Justitiæ, sed Commutativæ. Atque hinc fortè est, quòd virtus hæc nomen tulerit Justitiæ, quia videlicet vindicta publica, æqui iustique terminis coercita, nunquam incedit sine comite Justitiâ, cum elaborare teneatur superior; tum ne poena exorbiret; tum ne suffragio projectæ lenitatis detrimentum incurrat disciplina publica.

8 De illo non satis inter Authores convenit, observeturne in impositione poenarum proportio Arithmetica, ac Geometrica?

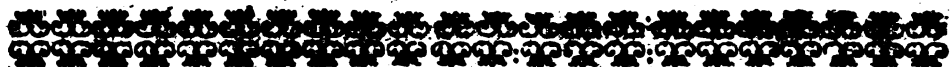
9 Sunt, quibus persuasum est, observari proportionem Geometricam: cuius opinionis causam agit Vir summæ Authoritatis, ac qui cum omni posteritate memoriam nominis sui adæquat, *Anton. Matthæus, Comment. ad Lib. 48. ff. tit. 18. cap. 4. n. 7.* Sententiæ huic patrocinari videntur textus in l. 10. princ. & l. 28. §. ult. ff. De pæn. in quibus locis traditur, gravius servos, quàm homines ingenuos plectendos esse: ergo in irrogatione poenarum observatur proportio Geometrica, quia habetur ratio personarum.

10 Sed in lubrico consistit hæc opinio, ac levi argumento impulsâ in præceps fertur. Justitia Vindicativa siquidem tota quanta in eo defudat, ut poena exæquetur cum culpâ; atque ad eò, elaborat, ne aut poena maior imponatur, quàm exigit mensura delicti; aut minor, quàm postulet ratio disciplinæ publicæ: ergo sicut in contractu emptionis venditionis y. g. prævalet proportio Arithmetica, quia pretium perfectè adæquatur cum valore rei venditæ; sic quoque in irrogatione poenarum dominatur proportio Arithmetica, quia quantitas poenæ perfectè adæquatur cum quantitate culpæ: tanta enim poena, non maior, aut minor dictatur, quantam exigit mensura flagitii, & ratio devotionis publicæ.

11 Fateor sanè, in irrogatione poenarum statum ac conditionem personarum quandòque inspicere. Sed non aliam ob causam, quàm quia deli-

delicta quædam ex circumstantiis æstimantur, ac à dignitate, aut vilitate personarum pondus capiunt. Sic v. g. si homo liber, & servus viri honorati faciem colaphis percutrant, acerbioræ poenâ servus, quàm liber plectitur. Cur? quia atrocius reputatur factum servi, quàm hominis ingenui. *d. l. 10. princ. & l. 28. §. ult. ff. De pan.* Quin, licet fingas, delicta improbitate esse paria, tamen asperiore Nemese servus plectitur, quàm homo ingenuus. Cur ita? quia poenam leviozem eodem loco iste habet quo ille acerbiorẽ: servi enim cruciati corporis; ingenui dolore animi modum poenarum æstimant.

TITULUS II. De Jure Naturæ, Gentium & Civili.

ctionis justæ expressa fuit essentia. Hæc verò quia consistere non potest absque suis principiis, concatenata doctrinæ series postulat, ut principia actionis justæ persequar. Cui labori lubens accingor, quia experientiâ didici, principia Philosophiæ moralis fatali quâdam recordiâ à Jurisprudentiæ Candidatis negligi. Philosophiæ naturali, ac subtilitatibus, quæ ad usum humanæ vitæ parùm momenti afferunt, integrum biennium, imò triennium impendi videas. Disciplinam verò, quæ mores instruit, principia humanarum actionum explicat, legum fontes aperit, ad sapientiam forensis viam sternit, ac sine cuius præsidio in Jurisprudentiæ arcam, intimamque Regiam nunquam penetraveris, incuriâ summè noxiâ prætermitti advertas. Huic malo ut validam infidelam afferam, ad primos Scientiæ Legalis fontes digrediar, ac principia scrutabor, sine quorum notitiâ, quisquis sustinet longum ac impedimentum juris iter ingredi, in errorum scopulos passim impingat, necesse est. Authores rarissimè allegabo; non quòd ex aliis non profecerim, sed ut chartæ parcam; vel potius, ut Lectorem non terream, si Theologos frequenter addenssem. Ne tamen existimes, Authores proletarios fuisse à me adhibitos, potissimos in antecessum reddam, ut scias, quos consulere debeas, si doctrina hæc ulteriorem salivam tibi moveat. Sunt verò sequentes, cum quibus tibi familiaritus: nempe *P. Suárez De act. human.* *P. Tanner, P. Sanchez in Decal. Casus Palao, Bonacina De peccat. Pallavicin. De act. human.* *Gibalinus, Honoratus Fabri De Opin. prob.* *P. Haunold De act. human.* Cum *Patre Cardenas* quoque, Theologo Hispano, familiaritatem intimam contraxi. Huius Crisin Theologicam, sive tres tomos, quos conscripsit De probabilitate opinionum, valde æstimo: id tamen in Authore displicet, quòd Controversiam de usu opinionis probabilis, quam septem aut octo foliis poterat concludere, tanto cum apparatu pertractaverit. Eadem centies repetit ac ingeminat; quasi ho-

mentibus cordatis non suffecisset, veritatem semel intellexisse. Homines fungi curandi non erant. Consului etiam non semel *Tribunal penitentiae*, conscriptum à duobus fratribus, P. *Matthæo* & P. *Joanne Stæ*: quod opus stipendiariis legum Affoclis impensissimè commendo, ut marcupia curare ita condiscant, ne conscientiam offendant.

CAPUT I.

De Principiis communibus actionis justæ.

SUMMARIÆ.

1. *Ut actio sit justa, debet esse moralis, ac legi præcipienti, vel prohibenti congrua.*
2. *Actio moralis definitur, quod sit actio voluntatis libera, elicitæ cum advertentiâ rationis*
- ad regulam honestatis.
3. *Primo I. debet procedere à voluntate II. effectiva. III. supponere advertentiâ rationis ad regulam honestatis.*

UT actio humana Justitiæ prærogativâ fulgeat, duo concurrant, necesse est. I. ut sit actio moralis. II. ut legi præcipienti, vel prohibenti congruat. Primam conditionem desiderat actio justa vi naturæ genericæ. Alteram vi naturæ specificæ.

Primò itaque requiritur ad actionem justam, ut sit moralis. Definitur actio moralis, quod sit actio voluntatis libera, elicitæ cum advertentiâ rationis ad regulam honestatis.

Unde advertis, tria requiri ad actionem moralem. I. ut procedat à voluntate. II. ut libertatem præferat. III. ut sit elicitæ cum advertentiâ rationis ad regulam honestatis.

§. I.

De voluntario.

SUMMARIÆ.

1. *Voluntarium censetur, quod ita procedat ab intrinseco, ut cognitio finis appetitum dirigat.*
2. *In brutis non cadit voluntarium perfectum.*
3. *Voluntarium est vel liberum, vel necessarium.*
4. *Voluntarium liberum est vel directum, vel indirectum.*
5. *Ut censetur aliquid indirectè voluntarium, cognosci debet connectio, qua datur inter obiectum directè intentum, ac effectum, qui sequitur.*
6. *Obiectum, directè intentum, est quandoque perfectum, quandoque negativum, ac sublativum.*
7. *Quando obiectum, directè intentum, fiat realiter in ipso momento alterius, nocumentum censetur directè voluntarium, licet formaliter non sit intentum.*
8. *Quando obiectum, directè intentum, non fiat realiter in ipso momento alterius, inter unum tamen & alterum datur necessaria connectio, nocumentum censetur indirectè voluntarium.*
9. *Quando obiectum, directè intentum, non substat præcepto, ac inter illud & nocumentum datur*

alterius datur comparatio solum contingens, nocumentum non censetur indirecte voluntarium.

10. *Quando obiectum directe intentionem substat ob-*

igationi, nocumentum, quod sequitur, censetur indirecte voluntarium, licet inter obiectum, directe intentionem, & nocumentum non datur comparatio illa, quàm contingens.

Primò itaque requiritur ad actionem moralem, ut procedat à voluntate, atque adeò ut sit voluntaria. Voluntariam censetur, quod ita procedit ab intrinseco, ut cognitio finis appetitum dirigat. Unde sua sponte sequitur, duo requiri ad voluntarium. I. ut procedat ab intrinseco, atque adeò à principio, quod excitatum à bonitate, vel malitià obiecti, se ipsum velut movet, ac extra se raptum, benevolo affectu obiectum complectitur, si bonitatem præferat; vel averfatur, si malitià sordeat. II. ut cognitio finis appetitum dirigat. Voluntas siquidem est potentia, per se planè cæca; quæ proinde elicere non potest operationem vitalem, nisi à præviâ cognitione dirigatur; quia nihil volitum, nisi præcognitum.

In bruta non cadit voluntarium perfectum: cadit tamen imperfectum. Ad voluntarium perfectum siquidem requiritur, ut medium eligatur propter finem: cuius electionis incapacia sunt bruta; quia comparare nequeunt medium cum fine, cum proportionem non agnoscant inter medium & finem. Voluntarium imperfectum tamen cadit in bruta, quia congenitâ propensione feruntur in finem, à naturâ intentum; neque feruntur cæco impetu, ut lapides, sed quia in obiecto, sensibus percepto, bonitatem agnoscunt, à quâ naturali quodam fascino trahuntur.

Voluntarium est, vel liberum, vel necessarium. Liberum dicitur, quod ita procedit ab intrinseco, ut obiecti tum bonitas, tum malitia appetitui præluceat. Necessarium, quod procedit ab intrinseco, absque hoc, quòd cognitio indifferens appetitum dirigat. Quando itaque prosequimur obiectum, cuius tum bonitatem, tum malitiam habemus perspectam, prosequimur appetitione liberâ. Contra, quando ferimur in obiectum, in quo meram agnoscimus bonitatem, nullo planè occurrente motivo, quod absterreat, ferimur appetitione necessariâ. Quemadmodum enim intellectus prima principia, rectè apprehensa, necessario assensu approbat: sic etiam voluntas bonum, sine permixtione mali propositum, amore necessario complectitur, quia toto naturali ponde-

re fertur in bonum; quod proinde, si nullâ malitiâ circumseptum inveniat, non potest non amore prosequi, cum motivum delit, quod ab amore retrahat.

Voluntarium necessarium non est dissectionis nostræ. Liberum 4
scinditur in directum, & indirectum. Voluntarium directum dicitur, quod à voluntate per se intenditur. Indirectum, quod à voluntate per se quidem non intenditur; connexionem tamen habet cum aliquo, quod per se intenditur. Sic v. g. si eo animo te vulnerem, ut occidam, mors tua censetur directè mihi voluntaria, quia respectu actionis meæ sustinet rationem finis & motivi. Contra, si misericordiâ ductus servum vinctum solvam, præjudicium domini indirectè censetur mihi voluntarium. Tamen enim non substat intentioni meæ; liberè tamen pono causam, ex quâ certitudine morali sequitur; adeoque in ipsâ causâ præjudicium domini censetur mihi voluntarium: qui enim liberè vult causam, censetur quoque virtute, ac indirectè velle effectum, qui ex causâ illâ sequitur.

Cæterum, ut censeatur aliquid indirectè voluntarium, cognosci 5
debet connexio, quæ datur inter objectum, directè intentum, ac effectum, qui sequitur: nihil enim volitum, nisi præcognitum. Hinc si ebrius hominem interficiam, homicidium ita demum censetur mihi voluntarium, si sciverim, quod soleam vino madidus nocere aliis: id si ignoraverim, homicidium non censetur mihi voluntarium, cum nihil volitum, nisi præcognitum.

Objectum, directè intentum, est quandoque positivum, quandoque 6
negativum. Sic v. g. si misericordiâ ductus servum vinctum solvam, objectum, directè à me intentum, stat in solutione servi, adeoque in aliquo positivo. Contra, si nauclero, in periculo versanti, non succurram, objectum, directè à me intentum, stat in liberâ ommissione auxiliaris operæ, adeoque in aliquo negativo. Inter objectum, directè intentum, & effectum, qui sequitur, intercedit quandoque connexio necessaria, necessitate vel physicâ, vel morali, quandoque contingens. Sic v. g. si misericordiâ ductus servum vinctum solvam, inter solutionem servi, & præjudicium domini intercedit connexio, in æstimatione morali necessaria, quia moraliter sum certus, fore, ut servus, vinculis solutus, fu-

giat. Contra, si tecto reficiendo intentus, regulas incautè præcipiunt, prætercunctem vulnerem, inter objectum, directè intentum, & nocumentum alterius, non datur connexio necessaria, sed contingens, quia aquè facile evenire potest, ut nemo tangatur, quam ut tangatur aliquis. Obiectum, directè intentum, substat quandoque obligationi & præcepto, quandoque non. Sic v. g. servum vinctum non possum salvà iustitià solvere, ut fugiat. Contra, nauclero, in flumine periclitanti, non te neor ex Iustitia succurrere, si ratio officii necessitatem mihi non afferat. Hæc præmittenda erant. Labet jam principia, tanquam fila è lino, trahere.

PRINCIPIUM I.

- 7 **Q**Uando objectum, directè intentum, stat realiter in ipso nocumento alterius, nocumentum censetur directè voluntarium, licet formaliter non sit intentum.

Probatur. Qui icu valido uterum feminæ prægnantis eo fine percutit, ut matrem perimar, censetur directè velle necem infantis; quia icu talem non potest intendere, quin hoc ipso directè intendat mortem infantis, cum valida percussio uteri prægnantis sit ipsa realis occisio infantis: ergo quando objectum, directè intentum, stat realiter in ipso nocumento alterius, nocumentum censetur directè voluntarium, et formaliter non sit intentum. *Confirmatur.* Licet is, qui uterum feminæ prægnantis valido icu percutit, necem infantis formaliter non intendat; imo protestetur, quod animum non habeat prolis perimendæ; reat tamen, & in actu exercito non potest non directè velle necem prolis, quæ finis, directè intentus, stat realiter in ipsâ occisione prolis: ergo ut nocumentum alterius censeatur directè voluntarium, non requiritur intentio lædendi formalis, sed sufficit materialis, sive talis, quæ in actu exercito sit directa.

PRINCIPIUM II.

- 8 **Q**Uando objectum, directè intentum, non stat realiter in ipso nocumento alterius, inter unum tamen & alterum datur necessaria connexio, nocumentum censetur indirectè saltem voluntarium.

Probatur ex l. 7. §. 7. ff. De dol. mal. l. 7. princ. ff. Depos. & l. ult. §. 2.

ff. De cassat. rer. in quibus locis de culpa, non dolo, teneri dicuntur, qui miseratione ductus servum vindictum solvit. Unde sic arguo. Solvendi servum vindictum debet nocumentum domini aliquo modo esse voluntarium; quia, quod nullo modo est voluntarium, imputari non potest ad culpam. Sed non est voluntarium directè, quia directè intentio laedendi dolum continet l. 2. §. 2. & 4. ff. De vi bon. rap. l. 1. §. 2. ff. De del. mal. ergo indirectè. *Confirmatur.* Qui intentione directè vult actionem, cum dantur alterius per se connectam, censetur indirectè velle ipsum damnum; quia non potest illi damnum, si efficaciter velit causam, ex qua morali certitudine damnum sequitur: ergo quando inter objectum, directè intentum, & nocumentum alterius datur necessaria connexio, nocumentum censetur indirectè saltem voluntarium.

PRINCIPIUM III.

Quando objectum, directè intentum, non substat præcepto, ac inter illud, & nocumentum alterius, non datur connexio alia, quam coniungens, nocumentum non censetur indirectè voluntarium.

Probat. Quando nauclero periclitanti non succurro, cum non debeam, inter submersionem navis, & omissionem meam, neque intercedit connexio physica, neque moralis. Non physica: quia submersio navis per se non pendet à voluntate meâ, sed adæquatè procedit à causâ aliâ, puta, à vehementiâ tempestatis. Non moralis: quia tam parum imputari mihi ad culpam potest, quam parum possit angelo, qui suppetias ferre potuit, neque tulit: ergo submersio navis non censetur indirectè mihi voluntaria. Equidem fateor, omissionem auxiliaris operæ esse mihi voluntariam, cum pendeat à voluntate meâ, tanquam à principio. At nego, submersionem navis esse mihi voluntariam, cum planè non pendeat à voluntate meâ. Tamen si enim calento periculo, ac re integrâ, sim liber ad submersionem impediendam; non tamen sum liber ad inducendam, cum adæquatè pendeat à causâ aliâ, puta à vehementiâ tempestatis.

PRINCIPIUM IV.

Quando objectum, directè intentum, substat obligationi, nocumentum, quod sequitur, censetur indirectè voluntarium, licet inter objectum

Actum, directe intentum, & nocumentum non datur connectio alia quam contingens.

Probaturs. Qui prope viam publicam ramum ex arbore incutere dejicit, ac prætercurrentem vulnerat, tenetur de culpa §. 5. *De Leg. Aquil. l. 31. ff. cod.* ergo damnum debet aliquo modo ipsi esse voluntarium; quia quod nullo modo est voluntarium, imputari non potest ad culpam. Sed non est voluntarium directe, opere non intentum: ergo indirecte.

Confirmatur. Qui tenetur abstinere ab actione periculosa, nec tamen abstinere, in ipso periculo, quod voluntarie amplectitur, censetur velle damnum, voluntate si non physica, saltem morali; quia debuit cavere periculum: ex qua obligatione proinde resultat connectio moralis inter objectum, directe intentum, & damnum, quod sequitur: ergo esto nocumentum non pendeat a voluntate nostra physica, pendet tamen moraliter, sive ita, ut imputari ad culpam possit.

S. II.

De involuntario ob defectum principij intrinseci.

SUMMARIA

1. Involuntarium confurgit, si vel non procedat à principij intrinseco, vel cognitio appetituum non dirigat.
2. Violentum est, quod ita procedit ab extrinseco, ut passum resistas.
3. Metus est passio animi, imminens malum fingenti: qua definitio expressitur.
4. Concupiscentia est vehemens passio, residens in parte sensitiva, ac inclinans ad objectum amandum.
5. In actibus violentis voluntas non potest pati violentiam.
6. In actibus imperatis voluntas potest sufferre violentiam.
7. Actus vi extorri, neque præmiis merentur, neque poenam.
8. Actus, procedens ex metu, est simpliciter voluntarius.
9. Quamvis actus, procedens ex metu, simpliciter voluntarius, quandoque tamen non est liber.
10. Actus, procedens ex metu, quem comminatione poenarum leges inducunt, per se loquendo, est simpliciter voluntarius.
11. Etiam ille actus, qui ex metu ita procedit, ut simul procedat ex motivo alio, est simpliciter voluntarius.
12. Extra species relatus, actus, metu gestus, est secundum quid involuntarius.
13. Actus procedens ex metu, relinquente locum consultationi, ceteris paribus, non est plane immunitus à culpa & poena.
14. Actus procedens ex metu, relinquente locum consultationi, per se loquendo, est validus.
15. Concupiscentia non minuit voluntarium: minuit tamen, ac quandoque omnino tollit liberum.

Voluntario opponitur involuntarium, quod confurgit ex duabus causis. I. si non procedat ab intrinseco. II. si cognitio appetituum non dirigat. Dicamus initio de involuntario, cui fundamentum sub-

sternit defectus principii intrinseci. Ubi justa doctrinæ series postulat, ut de Vi, de Metu, & Concupiscentiâ agamus.

Vim definit JCtus in l. 2. ff. *Quod met. caus.* quod sit *maioris rei impetetur, qui repelli non potest.* Violentum itaque censetur, quod ita procedit ab extrinseco, ut passum non tantum nihil conferat, sed toto conatu resistat ac reluctetur. Sic v. g. si resistenti mihi manum abripias, illaque Titium adstantem percutias, vim absolutam patior. Tamen enim instrumenti vicem brachium meum sustineat; resisto tamen, quantum possum, neque virtute activâ ad percussione[m] concurro, sed passivè tantum me habeo.

Metus definitur, quod sit passio animi, imminens malum fugientis. Resultat in nobis, quia ab agente necessario, vel libero in eas concijimur angustias, ut unum ex duobus malis sit perferendum. Sic, dum in mari periculosa tempestas oritur, mercator in eas detruditur angustias, ut teneatur aut merces, aut vitam perdere. Utamque jacturam averfatur, tanquam plenam calamitate & miseriâ. Quia tamen jacturam vitæ apprehendit tanquam magis acerbam, hinc declinando maiori inferturio, decurrit ad projectionem mercium, ac tristi hoc medio vitam servare nititur. Quandoque tamen ex metu ita operamur, ut actum non apprehendamus tanquam tristem, ac conjunctum cum infelicitate nostra. Sic si metu poenæ, legibus constitutæ, omittam homicidium, omissionem non apprehendo tanquam tristem, ac cum miseriâ meâ conjunctam: scio enim, poenam illam promovendæ felicitati, tum publicæ, tum privatæ singulorum latam esse. Sic quoque, si metu inductus occidam Titium, capitalem inimicum meum, homicidium non apprehendo tanquam triste; quin lætor potius, odio meo per metum subiecta fuisse calcaria.

Concupiscentia est vehemens passio, residens in parte sensitivâ, ac inclinans ad objectum aliquod amandum. Passionis huius ea vis est, ac protervia, ut imperium voluntatis non semper agnoscat. Illecebris suis invitos nos adoritur, ac dulci violentiâ sub jugum mittere conatur. Vim sine vi adhibet, ac blandâ tyrannide, suavique tormento in delitiosos voluptatum castes trahere nos elaborat. Hastenus prælusi Spartæ, quam adornare jam aggredior.

PRINCIPIUM I.

5 **I**N actibus elicitis voluntas non potest pati violentiam.

Probatur. Actus, à voluntate eliciti, sunt vitales, adeoque essentialiter exigunt procedere à principio intrinseco: ergo non possunt voluntati asferre violentiam. *Confirmatur.* Oculi dum vident, aures dum audiunt, nares dum olfaciunt, non patiuntur violentiam; quia visio, auditio, olfactus, sunt operationes vitales, adeoque essentialiter exigunt procedere ab intrinseco: ergo etiam voluntas, dum appetit, non patitur violentiam, quia appetitio est operatio vitalis, adeoque essentialiter exigit procedere ab intrinseco.

PRINCIPIUM II.

6 **I**N actibus imperatis voluntas potest sufferre violentiam.

Probatur. Actus imperati dicuntur, qui procedunt à potentia, subiecta imperio voluntatis; quemadmodum potentia ambulandi, loquendi, vivendi, & facultates id genus alie, sunt obnoxie imperio voluntatis. Sed in his actibus potest voluntas pati violentiam, quia si fugere, si celum intueri, si cum amico conversari desiderem, tunc invito compedes injicias, os comprimam, oculos claudas, vim absolutam patior: ergo in actibus imperatis potest voluntas pati violentiam.

PRINCIPIUM III.

7 **A**ctus, vi extorti, neque premium merentur, neque poenam.

Probatur. Actus, vi extorti, nullo modo sunt voluntarii, quia ita procedunt ab extrinseco, ut patiamur, non agamus *cap. 5. De his, quæ vi metusque caus.* ergo neque premium merentur, neque poenam; quia actus necessarij neque laude sunt digni, neque vituperio.

PRINCIPIUM IV.

8 **A**ctus, procedens ex metu, est simpliciter voluntarius.

Probatur. Voluntarium est, quod ita procedit ab intrinseco, ut cognitio finis appetitum dirigat. Sed hoc modo procedit actus, metu gestus; quia qui ex metu operatur, intelligit, in quas angustias sit coniectus; ac ut malum maius effugiat, minus amplectitur: ergo actus, metu gestus, est simpliciter voluntarius.

PRINCIPIUM V.

QUamvis actus, procedens ex metu, simpliciter sit voluntarius; quandoque tamen non est liber, sed necessarius.

Probatur. Potest metum comitari tanta animi perturbatio, ut consultationi via omnis præcludatur, ac voluntas cæco impetu in eam parsemtrahatur, in quam malum imminens inclinat: ergo licet actus talis procedat à voluntate, non procedit tamen liberè; quia ad actum liberum essentialiter requiritur imperturbata boni, malive cognitio, atque adeo requiritur, ne à tyrannide passionum in eum statum redigamur, in quo versantur cæci & amentes.

PRINCIPIUM VI.

ACTUS, procedens ex metu, quem comminatione poenarum leges inducunt, per se loquendo, est simpliciter voluntarius.

Probatur. Qui metu poenarum legalium modeste agit, ac ab injuriis abstinere, modestiam suam, per se loquendo, non apprehendit tanquam tristem, ac cum miseriâ suâ conjunctam, sed agnoscit potius, quod momentum non leve ad felicitatem suam conferat: ergo cum in actu, quem intermittit, singulariter nihil displiceat, nihil quoque potest esse involuntarium.

PRINCIPIUM VII.

ETIAM ille actus, qui ex metu ita procedit, ut simul procedat ex motivo alio, est simpliciter voluntarius.

Probatur. Qui metu adigitur ad occidendum Titium, quem metu etiam secluso, interfectorus erat, non apprehendit homicidium tanquam triste, sed potius, tanquam conjunctum cum incremento felicitatis suæ: ergo homicidium tale nullo respectu est ipsi involuntarium. Tamen si enim vis, quam patitur, fortasse displiceat, actus tamen, ad quem vis ordinatur, nullo modo displicet.

PRINCIPIUM VIII.

EXTRA species relatas, & paucas fortè alias, actus, metu gestus, est secundum quid involuntarius.

Probatur. Qui operatur ex metu, exercet actionem, quam apprehendit tanquam tristem, ac conjunctam cum dispendio felicitatis suæ:

ergo actio, procedens ex metu, est secundum quid involuntaria; quia propter molestiam, quam secum trahit, simpliciter displicet, ac plus mororis effert, quam lætitiæ. *Confirmatur.* Esto jactura mercium minus displiceat mercatori, quam jactura vitæ; utramque tamen averfatur tanquam sibi noxiam, ac cum miseriâ & damno suo conjunctam: ergo esto jactura mercium, cum naufragio comparata, placeat; per se tamen displicet, quia per se dispendium felicitatis secum trahit. *Promovetur argumentum.* Per se molestum est, ac plenum tristitiâ, conjectum esse in eas angustias, ut unum ex duobus malis sit perferendum: ergo licet actio, procedens ex metu, eo respectu placeat, quod à maiori malo liberet; per se tamen displicet, quia per se tristitiam affert, ac dispendium felicitatis.

PRINCIPIUM IX.

- 13 **A**ctus, procedens ex metu, relinquente locum consultationi, cæteris paribus, non est planè immunis à culpâ & poenâ, si versetur circa objectum inhonestum.

Probatur. Actus, procedens ex metu, relinquente locum consultationi est voluntarius & liber, quia, ut J. C. ait in l. 2. §. 5. ff. *Quod met. caus.* etiam coacta voluntas est voluntas: ergo, si attingat objectum inhonestum, cæteris paribus, non est prorsus immunis à culpâ & poenâ. Planè, si metus sit gravis, & actus solâ lege positivâ prohibitus, nec redundet in grave damnum boni communis, immunem dixeris à culpâ & poenâ; quia Legislator non censetur obligare velle cum magno periculo vitæ, aut alterius gravis damni. Quod si metus respiciat contemptum legis, hoc est, si eo fine inferatur, ut transgressione legis superior legitimus spernatur, ac legis autoritas apud alios evilescat, non excusat à culpâ & poenâ; quia lex humana censetur obligare etiam cum periculo vitæ, si transgressio eius cedat in grave damnum boni communis *P. Suarez Lib. III. De LL. cap. 30. n. 7. & seqq. & plures alij ad cap. 5. De his, qua vi met. caus.*

PRINCIPIUM X.

- 14 **A**ctus, procedens ex metu, relinquente locum consultationi, per se loquendo, est validus.

Probatur. Actus, procedens ex metu, relinquente locum consultationi, est voluntarius & liber: ergo tenet. Quod si tamen actus sit eius naturæ, ut semel validus rescindi nequeat, est ipso jure irritus; ne ceteroquin innocens sufferre cogatur damnum, quod nullâ suâ industriâ declinare poterat. Sed de hoc alibi.

PRINCIPIUM XI.

Concupiscentia non minuit voluntarium: minuit tamen, ac quandoque omnino tollit liberum.

Probatur pars prima. Qui operatur ex concupiscentiâ: v. g. qui desiderio vindemix laborat in vineâ, tamen si advertat, actionem suam molestiâ circumseptam esse, non apprehendit tamen illam velut molestam, sed potius tanquam absolutè bonam, ac conjunctam cum augmento felicitatis suæ; eoque respectu cum gaudio & alacritate operi accingitur: ergo actio, procedens ex concupiscentiâ, nullo respectu est involuntaria.

Confirmatur. Ideo actus, procedens ex metu, est secundum quid involuntarius, quia per se censetur triste, ac conjunctum cum detrimento felicitatis nostræ, conjectum esse in eas angustias, ut unum ex duobus malis sit perferendum: ergo actus; procedens ex concupiscentiâ, nullo respectu est involuntarius; quia non videtur per se triste, suscipere actionem, molestam quidem, connexam tamen cum incremento felicitatis nostræ. *Promovetur argumentum.* Non omne, quod modo quocumque in objecto displicet, minuit voluntarium: alioquin omnis actio libera esset certo respectu involuntaria, quia omnis actio libera supponit ex parte objecti motivum retrahens, sive tale aliquid, quo posset voluntas dimoveri ab odio, aut amore objecti: ergo ut actio evadat ex parte involuntaria, debet in objecto tale aliquid relucere, quod averfamur, tanquam conjunctum cum detrimento felicitatis nostræ: ergo molestia, quam secum trahit objectum concupiscentiæ, planè non minuit voluntarium; quia non averfamur illam, tanquam conjunctam cum incremento miseriæ nostræ, sed læti potius, ac cum gaudio perferimus, quia agnoscimus, quod spem novæ felicitatis nobis afferat.

Probatur pars altera. Vehementia voluptatis, quæ relucet in objecto, quandoque ita rapit animum, itaque intellectum occupat, ut motum absterrens, aut planè non, aut certè imperfectè tantum intel-

cui repræsentetur: ergo concupiscentia affert quandoque dispendium libertati; ad hanc enim requiritur, ut objecti, tum bonitas, tum malitia, sufficienter voluntati proponatur.

§. III.

De involuntario ob defectum cognitionis.

SUMMARIUM.

1. Ignorantia est absentia cognitionis vera de statu objecti.
2. Ignorantia culpabilis dicitur, quæ potest ac debet vinci; inculpabilis, quæ aut non potest, aut non debet vinci.
3. Ignorantia inculpabilis dicitur quandoque rati-
sam actui, quandoque nude committitur actum.
4. Ignorantia culpabilis est vel affectata, vel non affectata, seu negligens.
5. Inconsiderantia est omisso investigationis tanta, quanta communiter ab hominibus cautis adhiberi solet. Habet quandoque coniunctam culpam, quandoque non.
6. Ad omnem actum malum requiritur quadam advertentia ad malitiam objecti.
7. Actus, elicitus cum inadvertentiâ ad malitiam objecti, tamen si imbibat malitiam physicam, non tamen moralem.
8. Ut actus, procedens ex inadvertentiâ, imputari possit ad culpam, debet præcedere distans de obligatione inquirendi in statum objecti.
9. Actus, procedens ex ignorantia inculpabili, donec causam actui, per se loquendo, est simpliciter involuntarius.
10. Actus, procedens ex ignorantia inculpabili concomitante, non est simpliciter involuntarius.
11. Actus, procedens ex ignorantia inculpabili concomitante, est non voluntarius.
12. Quia ignorantia inculpabilis non stat malitiam operationis, sed antecedat actum, seu committitur.
13. Actus, procedens ex ignorantia culpabili affectata, est simpliciter voluntarius.
14. Actus, procedens ex ignorantia culpabili non affectata, licet certo respectu sit involuntarius; imputari tamen potest ad culpam.

Ergo de involuntario, cui fundamentum subternit defectus principii intrinseci. Proximum est, ut agamus de involuntario, cui occasionem præbet defectus cognitionis, sive ignorantia, quæ in genere definitur, quod sit absentia cognitionis vera de statu objecti. Nimirum ad omnem actum voluntatis requiritur quædam notitia de statu objecti, quia voluntas est potentia, per se planè cæca; adeoque nisi cognitione quâdam illustretur ac excitetur, movere se non potest, sed, velut tenebris circumseptâ, ignava torpet.

Dividitur ignorantia in culpabilem & inculpabilem. Culpabilis dicitur, quæ potest ac debet vinci. Inculpabilis, quæ aut non potest, aut non debet vinci. Unde advertis, ad ignorantiam culpabilem duo requiri. I. ut possit vinci; si enim superari nequeat, imputari non potest ad culpam; alioquin teneremur ad aliquid impossibile; nempe ad vincendam ignorantiam, quæ non potest vinci. II. ut debeat vinci: si enim

vinci non debeat, licet possit vinci, imputari non potest ad culpam; cum radix desit, ob quam imputetur.

Ignorantia inculpabilis dat quandôque causam actui, quandôque **non** comitatur actum. Illa antecedens: hæc concomitans salutatur. Actui causam dare dicitur, quando, sublatâ ignorantia, actus secuturus non fuisset: ut si occidam hominem, prudenter existimans, esse feram, non interfectorus, si credidissem esse hominem. Comitari actum dicitur, quando, etiam sublatâ ignorantia, actus fuisset secuturus: ut si occidam Titium, prudenter existimans esse feram, interfectorus, licet scivissem esse Titium.

Ignorantia culpabilis disrumpitur in affectatam & non affectatam. Affectata dicitur, cum studio non inquirimus in statum objecti, ne veritas cognita ab operatione nos deterreat. Non affectata, seu negligens, cum ex merâ negligentia & socordia non inquirimus in circumstantias & statum objecti, in quem deberemus inquirere. Ut ecce! venationis gratia in sylvam me conféro. In dumeto, fortè obvio, video se movere aliquid, ignorans, homo, an fera lateat. In statu objecti studio non inquirimus, si fortè intelligam, latere hominem, à venatione deterrear. Ignorantia hæc dicitur affectata. Quod si ex merâ socordia in circumstantias & statum objecti inquirere prætermittam, ignorantia dicitur negligens.

Ignorantia frequenter oritur ex inconsiderantia, quæ definitur, quod sit omissio investigationis tantæ, quanta communiter ab hominibus cautis adhiberi solet. Dividitur in culpabilem & inculpabilem. Culpabilis est omissio voluntaria investigationis debitæ. Inculpabilis est omissio involuntaria investigationis debitæ. Hactenus viam nobis munivimus ad principia, quæ recto nunc ordine subnectimus.

PRINCIPIUM I.

Ad omnem actum malum requiritur quædam advertentia ad malitiam objecti.

Probatur. Omnis actus malus debet esse voluntarius; quia actus necessarius est incapax malitiæ moralis: ergo ad omnem actum malum requiritur quædam advertentia ad malitiam objecti; quia malitia, nullo modo cognita, non potest esse voluntaria. *Confirmatur.* Quando malitia objecti ne quidem per modum suspitionis, aut dubii pullat animum,

respectu hominis perinde se habet, atque si non esset: ergo, licet objectum sit malitiâ infectum, hanc tamen refundere non potest in actum, si cognitio malitiæ deficiat. *Promovetur argumentum.* Implicat, actum respectu mei esse malum, si cognitio malitiæ sit mihi impossibilis. At si nullo modo advertam ad malitiam objecti, cognitio malitiæ est mihi impossibilis; quia implicat, cognosci à me circumstantiam objecti, cuius nullâ specie intellectus meus excitatur ad cognoscendum: ergo implicat, cum plenâ inadvertentiâ stare malitiam operationis.

PRINCIPIUM II.

7. **A**ctus, elicitus cum inadvertentiâ ad malitiam objecti, tamen imbibat malitiam physicam; non tamen moralem, sive talem, quæ imputari ad culpam possit.

Probatur membrum primum. Objectum non exuit naturam suam, licet malitia, quam imbibit, à me non cognoscatur: homicidium enim redundat in perniciem proximi, ac dedecet dignitatem naturæ nostræ, licet ad malitiam hanc intellectus meus non attendat: ergo non obstante inadvertentiâ meâ, actus retinet malitiam physicam.

Probatur membrum secundum. Nemo dixerit, dignum esse vituperio ac poenâ, qui operatur malè, nec tamen advertit, se malè agere; quia nemo dixerit, malitiam involuntariam esse dignam vituperio: ergo actus, procedens ex inadvertentiâ, non imbibit malitiam moralem. *Confirmatur.* Quando damnum infertur ab amente, infertur sine malitiâ morali; quia actio necessaria est incapax malitiæ moralis: ergo etiam, quando damnum infertur ab eo, qui planè non agnoscit rationem damni, infertur sine malitiâ morali; quia actio, sine omni notitiâ latentis malitiæ elicitâ, est incapax malitiæ moralis.

PRINCIPIUM III.

8. **U**t actus, procedens ex inadvertentiâ, imputari possit ad culpam, debet præcedere dictamen de obligatione inquirendi in statum objecti.

Probatur. Qui operatur ex inadvertentiâ, non cognoscit malitiam objecti; hæc enim cognitio per inadvertentiâ formaliter excluditur: ergo ab objecto non potest in actum refundi malitia: ergo si quam malitiam actus contineat, ideo continet, quia datur obligatio inquirendi in statum

statum objecti. At obligationem hanc sine omni culpâ transgredior, si per nullam cognitionem mihi proponatur; quia transgressio involuntaria est incapax culpæ: ergo ut actus, procedens ex inadvertentiâ, imputari possit ad culpam, præcedere debet dictamen de obligatione inquirendi in statum objecti. *Confirmatur.* Ignorantia, quæ ex obligatione debet vinci, non potest hoc modo vinci, si obligatio nullo modo cognoscatur; quia à voluntate non potest adhiberi conatus, ad ignorantiam ex debito vincendam, si ratio debiti animum nullo modo subeat. Sed ignorantia, quæ non potest vinci, imputari nequit ad culpam; quia nihil necessarium imputari potest ad culpam: ergo si obligatio vincendæ ignorantiam nullo modo cognoscatur, ignorantia non potest imputari ad culpam. *Promovetur argumentum.* Dammum inferre ex causâ intermissæ inquisitionis debet, est objectum per se malum: ergo ut malitia hæc imputari possit ad culpam, debet cognosci; quia nihil involuntarium imputari potest ad culpam. At nisi obligatio inquirendi in statum objecti mentem subeat, malitia ignorantie non potest cognosci; quia formalis transgressio obligationis essentialiter supponit notitiam obligationis: ergo ut malitia ignorantie imputari possit ad culpam, obligatio inquirendi in statum objecti debet cognosci.

PRINCIPIUM IV.

Actus, procedens ex ignorantia inculpabili, dante causam actui, est simpliciter involuntarius.

Probat. Quando interficio amicum, inculpabiliter existimans, esse feram, circumstantiam homicidii ex unâ parte planè non agnosco; ex alterâ verò parte, si veritatem resciam, dolore & tristitiâ corripior; doleo enim & lamento, quòd infortunato ictu amicum interfecerim: ergo signum est, homicidium tale esse mihi simpliciter involuntarium, quia ita procedit ex ignorantia, ut penitus adversetur inclinationi voluntatis meæ.

PRINCIPIUM V.

Actus, procedens ex ignorantia inculpabili concomitante, non est simpliciter involuntarius.

Probat. Quando interficio inimicum, inculpabiliter existimans esse

esse feram, circumstantia homicidii non est contra inclinationem voluntatis meæ; quia, veritate cognitâ, non doleo de actu, sed lætor potius, quòd fortunato ictu inimicum straverim: ergo homicidium tale non est simpliciter involuntarium.

PRINCIPIUM VI.

11 **A**ctus, procedens ex ignorantia inculpabili concomitante, dicens est, *non voluntarius*.

*Probat*ur. Quando interficio inimicum, inculpabiliter existimans, esse feram, circumstantia homicidii ex unâ parte non est simpliciter mihi involuntaria, quia non repugnat inclinationi voluntatis meæ; ex alterâ verò parte etiam non est voluntaria, quia nihil volitum, nisi præcognitum: ergo de homicidio tali rectè nego, quòd sit voluntarium: ergo rectè affirmo, quòd sit *non voluntarium*.

PRINCIPIUM VII.

12 **C**um ignorantia inculpabili non stat malitia operationis, siue antecedat actum, siue comitetur.

*Probat*ur. Implicat, actum esse malum, si malitia nullo modo sit voluntaria. Sed quando inculpabiliter ignoro, actum esse malum, malitia nullo modo est voluntaria. Non in se: quia nihil volitum, nisi præcognitum. Non etiam in meâ ignorantia: hanc enim, ut suppono, vincere aut non potui, aut non debui: ergo implicat, cum ignorantia tali stare malitiam operationis. *Confirmatur*. Quando operor cum ignorantia culpabili, malitia idèò imputatur mihi ad culpam, quia licet non sit volita in se; est tamen volita in suâ causâ, puta in ignorantia, aut discordia, quam non excussi, cum possem, ac deberem: ergo si ignorantia sit inculpabilis, non potest imputari mihi ad culpam.

PRINCIPIUM VIII.

13 **A**ctus, procedens ex ignorantia culpabili affectatâ, est simpliciter voluntarius

*Probat*ur. Qui operatur ex ignorantia affectatâ, ipsam ignorantiam voluntariè amplectitur; hanc enim idèò affectat, ne per malitiam, in objecto cognitam, ab operatione retrahatur: ergo in ipsâ ignorantia

cenſetur velle damnum. Qui enim directè vult cauſam, cenſetur quoque virtute, ac indirectè velle effectum, qui per ſe ex cauſâ illâ ſequitur. *Confirmatur.* Qui eo fine ignorantiam affectat, ne per cognitionem latentis malitiæ ab operatione retrahatur, non averſatur ſimpliciter nocumentum alterius; ſed nocumentum illud tantum, quod procedit ex ſcientiâ actionis damnoſæ; ideo enim affectat ignorantiam, ne damnum ſcienter inferat: ergo damno ſecuto, non habet, cur doleat; obtinuit enim ſinem ſuum, quia damnum ignorans dedit.

PRINCIPIUM IX.

Actus, procedens ex ignorantia culpabili non affectatâ; licet certo reſpectu ſit involuntarius, imputari tamen poteſt ad culpam.

Probatur membrum primum. Qui ex ſocordiâ non inquiri in ſtatum objecti, damno ſecuto, dolet non minùs de ſua ignorantia, quàm de læſione alterius: ergo illa & iſta certo reſpectu eſt involuntaria, quia ex diſplicitiâ ſubſequente, tanquam ex menſurâ, colligitur involuntarium antecedens.

Probatur membrum ſecundum. Qui ex ſocordiâ non inquiri in ſtatum objecti, directè vult ipſam ſocordiam, ſeu omiſſionem investigationis debitæ: ergo indirectè cenſetur velle id omne, quod cum ſocordiâ per ſe connexionem habet: ergo ſi, propter obligationem excutientiæ ſocordiæ, ipſa omiſſio investigationis debitæ imputatur ad culpam, imputabitur quoque ignorantia, quam ſecum trahit, ac damnum, quod inde ſequitur.

§. IV.

De Libertate.

S U M M A R I A.

1. Secundò requiritur ad actionem moralem, ut ſit libera.
2. Libertas in actu primo eſt potentia, quæ poſſit omnibus ad agendum requiſitis, eſt indiſſerens ad agendum, & non agendum.
3. Dari libertatem, prædiſto modo definiatam, breviter oſtenditur.
4. Actus liber procedere debet à potentiâ completâ, & proximè expeditâ ad eligendum unum ex duobus oppoſitis.
5. Infantes, furioſi, mente capti, ebrii, & ſomno oppreſſi, libertate non gaudens.

Secundò requiritur ad actionem moralem, ut ſit libera: nam actio neceſſaria, quemadmodum eſt incapax honeſtatis, ſic quoque juſtitia. Vocâbulo operationis liberæ non designatur hoc loco actio, à nexu obligationis

ligationis, aut coactione immunis; sed actio, quæ à principio suo proximo ita procedit, ut potuisset non procedere.

- 2 Considerari potest libertas in actu, vel primo, vel secundo. Considerata in actu primo definitur, quod sit potentia, quæ positis omnibus, ad agendum requisitis, est indifferens ad agendum, & non agendum. Spectata in actu secundo definitur, quod sit operatio voluntatis, à principio suo proximo & completo ita procedens, ut potuisset non procedere.

- 3 Dari libertatem, prædicto modo definitam, non solum edicta Fidei definiunt, sed manifestâ quoque ratione convincitur. Quisquis enim sensu communi utitur, in se ipso perspicue advertit, quod dominium in operationes suas obtineat, ac pro arbitrio agere hoc, vel illud possit. Deinde, multas operationes laude, multas vituperio dignas censemus; quæ censura supponit libertatem illorum actuum, quia actionem necessariam nemo prudens laude, vel vituperio cumulaverit. Quis enim, quæso! solem laudibus exornet, quod luce suâ terras illustret? Quis muri justâ indignatione succenseat, quod nocivo dente arrodar cascum? Adhæc, de negotiis, passim occurrentibus, anxie consultamus. Inani sanè operâ, si voluntas nostra non sit actuum suorum domina. Denique, adhortationibus & præmiis, velut admotis calcaribus, ad præclarissima quæque homines incitantur. Supervacaneâ profectò industria, si facta illustria arbitrium nostrum effugiant.

- 4 Ut actus prærogativam libertatis imbibat, procedere debet à potentia completâ, ac proximè expeditâ ad eligendum unum ex duobus oppositis. Plura verò concurrant, necesse est, ut potentia prædicto modo sit completa. I. ut cognitio indifferens voluntati præluceat, talis videlicet, à quâ objecti tum bonitas, tum malitia, atque adeò, motivum alliciens, & retrahens voluntati representetur. Sola bonitas si appareat, voluntas motu necessario in amorem rapitur, quia toto naturali pondere fertur in bonum. II. ut voluntas ad recipiendum unum & alterum ex actibus oppositis sit indifferens: si ad unum sit determinata, libertate non gaudet; quia actus liber, utpote vitalis, exigit immorari potentia, à quâ procedit; adeoque si recipere hæc nequeat, nisi unum actum, producere quoque non potest, nisi unum actum. III. ut potentia activo

concurſu in actum influat: ageretur enim, non ageret voluntas, adeoque neque laude, aut viruperio digna eſſet, ſi motum, à principio libero impreſſum, puriſſimè reciperet. IV. denique, ut concurſus cauſæ primæ voluntati lenocinetur: ea enim eſt imbecillitas naturæ noſtræ, ut abſque Numinis auxilio nihil poſſit. Cave tamen, libertatem humanam cauſæ primæ ira mancipēs, ut omni jure ſuo privatam, æternis vinculis conſtringas.

Ad exercitiū libertatis requiritur perfectus rationis uſus, quia requiritur cognitio, quā objecti tum bonitas, tum malitia ad Lydium lapidem rectæ rationis expendatur; quo munere ſine perfecto rationis uſu fungi nequeas. Hinc infantes, furioſi, mente capti, ebrii, & ſomno oppreſſi, libertate non gaudent. Nam infantes quod attinet, ante annum ſeptimum, judicio Medicorum, intellectus noſter non ſolet eſſe tam deſœcatus, ut bonum à malo ſecernere ſufficienter poſſit. Hinc niſi magna indicia præcocitatem ingenii commendent, actiones infantum non cenſentur liberæ eā libertate, quæ ad honeſtatem, vel inhoneſtatem ſufficit. Furioſi, mente capti, ebrii, eā humorum intemperie laborant, ut nequeant licitum ab illicito ſecernere. Denique ſomno oppreſſi, tamenſi variarum rerum figuris deludantur, ac, erudiente Morpheo, ingenioſè quandoque delirent; libertate tamen carent: partim, quia ſomno excuſſo, deſectamur quandoque imagines, quas effrons Morpheus animo objecerat: partim, quia videas, urgente ſomnorum corpus proſterni, membra omnia languore diſſolvi, officia ſenſuum hebecere, ac propemodum ad conditionem brutorum nos reduci; in quo naturæ deliquio plenas vires rationi ac libertati conſtare, nemo perſuaſerit.

§. V.

De Regula proximâ honeſtæ operationis: Ubi de uſu opinionis probabilis.

SUMMARIUM.

1. Tertio requiritur ad actionem moralem, ut ſit elicitæ cum advertentiâ ad regulam honeſtatis.
2. Regula honeſtatis eſt vel proxima vel remota.
3. Proxima ſtat in diſtinctis rectæ rationis, quo

cenſet intellectus, hanc, vel illam actionem eſſe honeſtam, aut turpem.

4. Actus laborat malitiâ gravi ſi diſtinctæ rationis enumerat, graviter diſplicere Deo: levi vero ſi annuit, tantum leviter diſplicere Deo.

s. Mali-

5. *Malitia obiecti quandoque plene à nobis advertitur, quandoque semipterè tantum.*
6. *Disflamen practicum procedere solet iudicium speculativum de statu obiecti: quod quandoque certum, quandoque verosimile, quandoque erroneum.*
7. *Certitudo est prerogativa, virtute cuius actus tantà necessitate connectitur cum statu obiecti, ut vi connexionis formido omnia de opposito excludatur.*
8. *Opinio est actus, quo assentimur obiecto cum formidine oppositi.*
9. *Opinio probabilis est, qua nititur motivo gravi & prudenti, citra certitudinem.*
10. *Opinio intrinsecè probabilis est, qua nititur ratione gravi.*
11. *Opinio extrinsecè probabilis dicitur, quam defendit auctor, omni exceptione maior. Vbi declaratur, quis censeatur Auctor omni exceptione maior.*
12. *Inter opiniones probabiles tutior illa dicitur, qua stat pro obligatione & lege contra libertatem.*
13. *Opinio non probabilis est, qua licet aperte non sit falsa, nullo tamen, aut levi fundamento nititur.*
14. *Opinio improbabilis dicitur, qua colorem veri quidem praefert; impingit tamen in principium certum.*
15. *Ex duabus contradictoriis, si una sit certa, altera est cerè falsa.*
16. *Ex duabus contradictoriis, si una sit certa, altera non potest esse probabilis.*
17. *Ex duabus contradictoriis, si una sit certa, altera non potest nisi fundamento gravi.*
18. *Ex duabus contradictoriis, si una sit certa, altera non potest esse probabilis ab extrinseco.*
19. *Iudicium erroneum est actus, quo intelletus aliter de obiecto iudicat, quàm status eius exigit.*
20. *Omni actum honestam procedere debes disflamen practicum de honestate obiecti.*
21. *Etiam actum inhonestum procedere debes disflamen practicum de honestate obiecti.*
22. *Disflamen practicum, quod proximè antecedit actum honestum, non potest esse erroneum, sed debet esse verum.*
23. *Disflamen practicum, quod proximè antecedit actum honestum, non solum debes esse*
24. *verum, sed certum & evidens.*
24. *Licet iudicium erroneum non possit esse regula proxima honestae operationis, non minus tamen obligas, ne agamus contra disflamen eius, quàm iudicium verum.*
25. *Iudicium inculpabiliter erroneum, non tantum obligas, ne agamus contra disflamen eius; sed etiam, ut agamus iuxta disflamen eius.*
26. *Iudicium, culpabiliter erroneum, non obligas determinatè, ut agamus iuxta disflamen eius.*
27. *Iudicium, culpabiliter erroneum, si non deponatur, obligas, ut sequamur disflamen eius.*
28. *Actus, procedens ex iudicio, culpabiliter erroneo quod perseverat, non laborat in honestate propria, sed malus dicitur per denominationem extrinsecam.*
29. *Vi operatio labore gravi malitià, non sufficit, malitiam obiecti confuse tantum, & in genere cognosci, sed requiritur cognitio talis, ut cuius vel ipsa gravis malitià, vel periculum eius clare cognoscatur.*
30. *Naque cum advertentià semiplenè ad gravem malitiam obiecti, stat gravis malitià humane operationis.*
31. *Ne quidem malitia levis consurgere potest, nisi quadam inhonestas obiecti plenè cognoscatur.*
32. *Cum notitià genericà obiecti mali, tametsi non sit gravis malitià operationis, stat tamen malitià levis.*
33. *Quavis opinio, cerè probabilis, fundat disflamen evidens de honestate operationis.*
34. *In conflictu opinionum, non tenemur sequi opinionem tutiorem, qua stat pro lege contra libertatem.*
35. *Absolute, quavis opinio, cerè probabilis, fundat disflamen evidens de honestate operationis, esto sententia contraria reputetur probabilior.*
36. *Etiam opinio, ab extrinseco cerè probabilis, fundat disflamen evidens de honestate operationis.*
37. *Etiam unicus auctor consiliat sententià probabilitatem extrinsecam, si sit omni exceptione maior.*
38. *Non quavis opinio, speculativè probabilis, reduci potest ad praxin.*
39. *Opinio, speculativè probabilis, toties reduci*

non potest ad praxim, quoties aut obligatio
arget, inquirendi melius in statum objecti,
aut usus opinionis, per votum, juramentum,
aut principium simile restringitur.

40. *Judex non potest ascendere merita minora,
neglectis maioribus.*

41. *Medicus non potest adhibere medicinam, mi-
nus securam, relicta certiora.*

42. *Ob jus, solum probabile, uti non possum com-*

pensatione tacita.

43. *Rex non licet ob jus solum probabile bellum
suscipere.*

44. *Omnis opinio, speculativa probabilis, reduci
potest ad praxim, si usus ejus per nullum prin-
cipium reflexum interdicatur.*

45. *Quando opinio aliqua damnatur ab Ecclesia,
tamen adversa bonis moribus, non ma-
net amplius probabilis.*

Tertio requiritur ad actionem moralem, ut sit elicitæ cum advertenti-
tiâ rationis ad regulam honestatis: nisi enim honestas objecti cogno-
scatur, non potest esse voluntaria, cum nihil volitum, nisi præcognitum.

Regula honestatis duplex occurrit, proxima & remota. Proxi-
ma stat in dictamine rectæ rationis, quo censet intellectus, hoc, vel illud
objectum esse honestum, aut inhonestum, adeoque amplectendum, aut
fugiendum. Regula remota & suprema stat in voluntate Dei. De
utraq; regulâ deinceps agemus.

Regula proxima itaque honestæ operationis stat in dictamine re-
ctæ rationis, quo censet intellectus, hanc vel illam actionem esse hone-
stam, aut turpem, eoque nomine amplectendam, aut fugiendam. Est
nimirum cæca voluntas nostra, ac ad nullum objectum determinata;
sed ad bonum & malum indifferens: ergo face indiget, à quâ illustre-
tur, & regulâ, à quâ in operationibus suis dirigatur. Hanc faciem ve-
rò & regulam suppeditat recta ratio, quæ definit bonitatem & maliti-
am objecti, definitam, velut in speculo, voluntati exhibet, simulque dicti-
rat, quid agere, quid non agere expediat. Dictamen hoc rationis alio
nomine *Conscientia* salutatur, quam suo supra loco definivimus, quod
sit iudicium practicum, enuntians, hanc, vel illam actionem esse hone-
stam, aut turpem, eoque nomine amplectendam, aut fugiendam. Huic
dictamini si voluntas actionem suam attemperet, elicit actum bonum:
si non attemperet, actum malum.

Actus malus laborat quandoque malitiâ gravi, quandoque levi.
Gravi, si dictamen rectæ rationis enuntiet, actum graviter displicere Deo,
sub interminatione videlicet summæ miseræ. Levi, si dictamen rectæ
rationis enuntiet, actum leviter tantum displicere Deo, sub intermina-
tione videlicet pœnæ æternæ. Unde advertis, actionis

humanæ, tum bonitatem, tum malitiam, & malitiam tum gravem, tum leviorem desumi à prævio dictamine rectæ rationis, tanquam à mensurâ & regulâ: si enim recta ratio definiat, objectum secundum omnes circumstantias esse honestum, actus, in id directus, bonus dicitur. Si enuntiet, objectum vel totum, vel ex parte esse inhonestum, actus, in id directus, malus salutatur. Similiter, si recta ratio definiat, objectum substatere prohibitioni gravi, in actum derivatur malitia gravis: Si enuntiet, objectum prohibitionem levi circumscriptum esse, in actum refunditur malitia levis.

5 Caterum, malitiam objecti quandôque plenè advertimus, quandôque semiplenè tantum. Plenè, si inhonestas objecti perspicuâ luce intellectum nostrum feriat. Semiplenè, si inhonestas objecti obscure tantum, neque clarius à nobis cognoscatur, quàm cognosci solet à semiebrio, aut illo, cuius animus à fugiente somno adhuc caligat. Quemadmodum enim in crepusculo illo rationis formare non possumus perfectum iudicium de statu objecti, nec plenè advertere ad malitiam actionis nostræ: sic in statu vigiliæ quoque frequenter accidit, ut inepti planè reddamur ad objectum contemplandum; vel quia impensè distracti sumus ad objecta alia; vel, quia affectuum intemperie agitamur: iræ enim vehementiâ, æstu amoris, pondere tristitiæ, ita quandôque absorbetur animus, itaque obtunditur intellectus, ut iners planè reddatur ad statum objecti considerandum.

6 Dictamini practico de honestate operationis præluce solet iudicium speculativum de statu objecti. Ut enim prudenter censeam, rem emptam honestè à me retineri, judicare debeat, quod venditor jus habuerit eius distrahendæ *arg. l. 109. ff. De V. S.* Hoc iudicium antecedens est quandôque certum, quandôque verosimile, quandôque erroneum.

7 Certitudo est prærogativa, virtute cuius actus tantâ necessitate connectitur cum statu objecti, quem enuntiat, ut vi connexionis omnis formido oppositi excludatur. Per certitudinem itaque excluditur formido oppositi, quia intellectus cum tantâ pertinaciâ adhæret objecto, ut implicite, ac virtute censeat, non posse rem aliter se habere. Hinc repugnat, intellectum de objecto esse certum, ac perfringi simul formidinem

dine oppositi; quia repugnat, intellectum cum tantâ firmitate adhære objecto, ut censeat, rem non posse aliter se habere, ac simul formidine concuti, ne fortè aliter se habeat.

Opinio in genere est actus, quo assentimur objecto cum formidine oppositi. 8
Is igitur, qui opinione ducitur, adhæret quidem objecto, non tamen cum firmitate, excludentè formidinem oppositi; sed ita, ut cum assensu, quem objecto præstat, stet suspicio de falsitate objecti: ac tamen ratio suspicandi de facto fortè non occurrat; si tamen motivum opinionis suæ reflexè expenderet, adverteret, id esse fallibile.

Dividitur opinio in probabilem, non probabilem, & improbabilem. 9
Opinio probabilis est, quæ nititur motivo gravi & prudenti, contra certitudinem. Unde advertis, duo requiri ad opinionem probabilem. I. ut nitatur motivo gravi & prudenti, tali videlicet, quo vir cordatus & prudens moveri possit ad assensum. II. ut incertitudine laboret: si enim nitatur principio certo, transgreditur probabilitatis terminos, ac scientiæ naturam induit.

Probabilitas duplex occurrit, intrinseca, & extrinseca. Intrinseca 10
desumitur à ratione gravi; adeoque opinio intrinsecè probabilis illa dicitur, quæ nititur ratione gravi; tali videlicet, quâ vir cordatus & prudens moveri potest ad assensum, non obstantibus motivis, quæ de facto occurrunt in contrarium. Censetur autem motivum tale, quod eam præferat veritatis speciem, ut plerumque non fallat; atque adeo, quod vim movendi habet tam eximiam, ut præponderet motivis, quæ falsitatem & errorem plerumque invehunt.

Probabilitas extrinseca desumitur ab autoritate; adeoque opinio, 11
ab extrinseco probabilis, illa dicitur, quàm defendit author probatæ fidei, sive omni exceptione maior. Plura verò concurrant, necesse est, ut in censum hunc quis pertineat. I. ut non doceat contra principium certum: nam opinioni, apertè improbabili, autoritatem conciliare frustra tentes. II. ut non ducatur fundamento levi, sophistico, aut æquivoco; quia motivis levibus, ac momento vacuis, opinioni pondus nunquam adjeceris. III. ut in toto doctrinæ suæ apparatu judicium sanum ac defecatum præferat; adeoque in sententias novas & paradoxas non præstet, neque facile opiniones amplectatur, crebriore aliorum judicio

dicio temerarias: contra talē enim stat præsumptio, quòd illi etiam opini-
oni, quā legimus, temerariā quadā fiduciā, ac ex intemperie quadam inge-
nii calculum suum adjecerit. IV. denique, ut merita utriusque causæ dili-
genter examinet, ac rationes pro unā & alterā sententiā ad severā disqui-
sitionis trutinam appendat: neque enim præsumere possis, sanum ac pru-
dens iudicium ab eo fuisse latum, de quo non constat, quòd merita utrius-
que causæ diligenter expendit. Hinc ii, qui merissimas sumas scribunt,
authoritatem extrinsecam sententiis non conciliant, quia fundamenta
utriusque partis non ponderant; adeoque meritò dubites, an vim inti-
mam causæ penetraverint. Planè, si is author summam conscribat, de
quo constat ex libris aliis, quòd eximie sapientiæ, ac præclaræ doctri-
næ laude floreat, elogio probatæ autoritatis dignum esse, non negave-
ro; quia pro tali gravis stat præsumptio, quòd sententias omnes maturo ju-
dicio ponderaverit. Sed neque illos Authores omni exceptione maio-
res dixeris, qui libros collectaneos conscribunt, ac non tam legibus,
quàm allegationibus utramque implent paginam: partim, quia senten-
tias sub examen non vocant: partim, quia merces, non tam proprias,
quàm alienas venales exhibent; quibus proinde maiorem authoritatem
non conciliant, quàm tabernæ alienæ conciliet merus institor. Illos
quoque accensere nequeas maiorum gentium Authoribus, qui defini-
tiones, decisiones, observationes practicas, vel alios supparis farinæ li-
bros consarcinant: partim, quia opinionum momenta ad maturi iudicii
lineam non exigunt: partim, quia scrinia aliorum plerumque excutunt,
ac, tanquam diffidant iudicio proprio, autoritate alienā potius, quàm
suā nituntur; ut meritò dubites, an non in censum eorum pertineant,
qui alios more pecudum sequuntur. Planè, si aliunde constet, quòd
præclaris scriptis nomen suum prosperæ eruditorum memoriæ ac æterni-
tati consecraverint; vel si appareat, quòd etiam peram propriam excuti-
ant, ac opiniones, ex aliis depromptas, novo rationum, aut legum ap-
paratu muniant, non existimem, scriptoribus proleteriis accensendos
esse. Confer. *P. Cardenas par. 1. Cris. Theolog. diss. 11. & par. 3. diss. 57.*
ubi de probabilitate extrinsecā copiosè, solidè, ac eruditè disserit.

12 Sunt, qui censeant, ex opinionibus probabilibus unam esse tuti-
orem alterā. Tutiores vocant, quæ stat pro obligatione & lege contra

libertatem. Minus tuta, quæ militat pro libertate contra legem. Ut ecce! altercantur Authores, an testamentum, solennitatibus destitutum, pariat obligationem in foro animæ? Sententia una & altera est probabilis. Sunt tamen, qui affirmativam, quæ stat pro obligatione & lege, tutiorem afferant, eoque nomine amplectendam censeant: sive enim ex testamento tali consurgat obligatio, sive non, securè agis, si legata, eodem relicta, præstes. Contra, si in opinionem diversam abeas, ac censeas, legatum non esse præstandum, non videris securè agere: cum enim sit probabile, obligationem esse natam, periculo te exponis, obligationis huius violandæ. Sed bene, an male hi discurrant, ex principiis, quæ subnectemus, patebit.

Hactenus de opinione probabili. Opinio non probabilis dicitur, quæ, licet falsi speciem aperte non præferat; nullo tamen, aut levi fundamento nititur: ut si absque gravi fundamento, adeoque temerè censeam, à Titio commissum esse homicidium. Conveniunt opinio probabilis, & non probabilis, quod utraque incertitudine laboret. Discrepant verò, quia opinio probabilis nititur fundamento gravi: non probabilis, aut nullo, aut levi tantum. Hinc omnis opinio non probabilis sapit naturam judicii temerarii, quia, qui opinatur ex motivo levi, reus est temeritatis.

Opinio improbabilis dicitur, quæ colorem veri præferat quidem, impingit tamen in principium certum. Sic v. g. est improbabile, usuras, merè lucratorias, esse honestas: tametsi enim colores non deficient, quibus inumbretur; impingit tamen in principium certum, quia certò constat, jure Divino & Canonico esse prohibitas. Ex iis, quæ de opinionum diversâ indole hucusque attuli, elicio sequentes regulas.

REGULA I.

EX duabus contradictoriis, si una sit certa, altera est certò falsa. *Probatur.* Ex duabus contradictoriis, si una sit vera, altera est certò falsa; quia implicat, duas contradictorias simul esse veras, cum repugnet, idem simul esse, & non esse; in quo principio fundatur omnis contradictio: ergo etiam, ex duabus contradictoriis, si una sit certa, altera erit certò falsa: si enim non esset certò falsa, posset esse vera, adeoque duæ contradictoriæ possent simul esse veræ; quod repugnat.

REGULA II.

- 16 **E**X duabus contradictoriis, si una sit certa, altera non potest esse probabilis.

Probatur. Ex duabus contradictoriis, si una sit certa, altera est certò falsa. Sed nullum probabile potest esse certò falsum, quia omne probabile est incertum, adeoque capax veritatis & falsitatis: ergo ex duabus contradictoriis, si una sit certa, altera non potest esse probabilis.

REGULA III.

- 17 **E**X duabus contradictoriis, si una sit certa, altera non potest niti fundamento gravi.

Probatur. Implicat, propositionem evidenter falsam niti fundamento gravi, quia implicat, propositionem, evidenter falsam, esse probabilem; ergo propositio, directè opposita propositioni certæ, non potest niti fundamento gravi, quia cæteroquin propositio, evidenter falsa, niteretur fundamento gravi.

REGULA IV.

- 18 **E**X duabus contradictoriis, si una sit certa, altera non potest esse probabilis ab extrinseco.

Probatur. Ut opinio sit probabilis ab extrinseco, debet niti auctoritate, quæ sit omni exceptione maior. Sed implicat, propositionem, evidenter falsam, niti auctoritate, quæ sit omni exceptione maior; quia auctoritas, subnixa principio, evidenter falso, non potest esse omni exceptione maior: ergo implicat, propositionem, evidenter falsam, esse probabilem ab extrinseco. *Confirmatur.* Ut sententia sit probabilis ab extrinseco, debet Author, à quo defenditur, esse omni exceptione maior. Sed non potest esse omni exceptione maior, si defendat sententiam, certò falsam; quia, ut sit omni exceptione maior, debet duci fundamento gravi, quo non potest niti sententia certò falsa: ergo sententia, certò falsa, non potest esse probabilis ab extrinseco. *Promovetur argumentum.* In tantum sententia censetur probabilis ab extrinseco, in quantum ex auctoritate Viri docti & præclari magna præsumptio nascitur, sententiam niti fundamento gravi. Sed præsumptio hæc non potest nasci, si opinio, quam vir sapiens defendit, sit certò falsa; quia est impossibile,

possibile, ut sententia, evidenter falsa, nitatur fundamento gravi: ergo opinio, certo falsa, non potest esse probabilis ab extrinseco.

Judicium erroneum est actus, quo intellectus aliter de objecto judicat, quam status eius exigat. Dividitur error in culpabilem & inculpabilem. Culpabilis est, qui potest, ac debet excuti. Inculpabilis, qui aut non potest, aut non debet excuti. Hactenus materiam paravimus structuræ, quam molimur. Ipsi nunc operi accingimur, ac fundamenta solidâ compage struimus. Sit proinde

PRINCIPIUM I.

OMnem actum honestum præcedere debet dictamen practicum de honestate objecti, atque adeò judicium, quòd objectum secundum omnes circumstantias sit honestum.

Probat. Ut actu voluntario prosequar objectum honestum, præcedere debet ratio definiens, ac determinans honestatem objecti: nisi enim intelligam, quid in hac, vel illâ circumstantiâ honestati congruat, non possum voluntariè amplecti honestatem objecti, cum nihil volitum, nisi præcognitum: ergo omnem actum honestum præcedere debet ratio definiens honestatem objecti atque adeò judicium practicum de honestate objecti.

PRINCIPIUM II.

ETiam actum inhonestum præcedere debet dictamen practicum de honestate objecti.

Probat. Actum honestum præcedere debet dictamen practicum de honestate objecti: ergo etiam actum inhonestum: Ut enim liberè agam inhonestè, in actu primo proximo debeo expeditus esse ad operationem honestam. Sed ad hanc non possum proximè expeditus esse, nisi præcedat judicium practicum de honestate objecti: ergo neque ad illam possum proximè expeditus esse, nisi præcedat judicium practicum de honestate objecti.

PRINCIPIUM III.

Dictamen practicum, quod proximè antecedit actum honestum, non potest esse erroneum, sed debet esse verum.

Probat. Regula proxima honestæ operationis debet esse actus

Prudentiæ; quia omnem operationem honestam præcedere debet ratio definiens honestatem objecti, atque adeò dictamen Prudentiæ. Sed judicium erroneum non potest esse actus Prudentiæ: hæc enim, tanquam virtus potentiæ intellectivæ, debet intellectum disponere ad optimum, atque adeò debet infallibiliter attingere veritatem objecti: ergo judicium erroneum non potest esse regula proxima honestæ operationis. *Confirmatur.* Repugnat, actum esse conformem suæ regulæ, & tamen deflectere à normâ honestatis; quia repugnat, actum esse conformem suæ regulæ, seu cognitioni dirigenti, & non esse conformem: ergo repugnat, judicium, quo inculpabiliter censeo, tyrannum licitè à me occidi, esse falsum & erroneum. Si enim falsitatem imbiberet, tunc ideo, quia occisio tyranni, quam pronuntiat honestam, non est honesta. Sed repugnat, non esse honestam, si cognitio dirigens pronuntiet honestam; quia repugnat, actum, conformem suæ regulæ, aberrare à suâ regulâ: ergo repugnat, memoratum judicium esse falsum & erroneum.

PRINCIPIUM IV.

23 **D**ictamen practicum, quod proximè antecedit actum honestum, non solum debet esse verum, sed certum & evidens.

Probatur. Si dictamen practicum de honestate operationis non esset evidens, pateretur formidinem oppositi, adeoque componi posset cum hoc actu: *forisè opus, quod aggredior, Deo displicet.* Sed operari cum tali formidine evidenter est illicitum; quia voluntariè amplecti periculum offensæ Divinæ, evidenter est illicitum: ergo dictamen practicum, antecedens operationem honestam, debet esse certum & evidens. *Confirmatur.* Qui voluntariè amplectitur periculum peccati, peccat: amat enim periculum, adeoque peribit in illo. Sed qui operatur sine dictamine evidente practico de honestate operationis, voluntariè amplectitur periculum peccati; quia cum nudâ opinione de honestate operationis stat formido inhonestæ operationis, atque adeò periculum inhonestæ operationis; quod periculum operans voluntariè amplectitur: ergo peccat. Certè, qui operatur cum formidine inhonestæ operationis, non curat malitiam inhonestæ operationis, sed implicitè est paratus, ac resolutus ad operationem etiam inhonestam: ita enim tacitè & virtute secum disserit. *Hanc actionem, censeo honestam; quòd si forisè*

fit prohibita, id non curo. Sed animo tali operari, evidenter est inhonestum; quia operari, vilipensâ prohibitionis legis, manifestum sapit contemptum legis, adeoque manifestè est illicitum: ergo operari cum formidine inhonestæ operationis, manifestè est inhonestum. *Promoveatur argumentum.* Ut honestè operer, cavere teneor, quantum possum, periculum inhonestæ operationis. At, nisi operationem præcedat judicium evidens de honestate operationis, sufficienter non caveo periculum inhonestæ operationis: ergo ut honestè operer, præcedere debet judicium evidens de honestate operationis.

PRINCIPIUM V.

Licet judicium erroneum non possit esse regula proxima honestæ operationis; non minùs tamen obligat, ne agamus contra dictamen eius, quàm judicium verum de honestate operationis.

Probatur. Qui per errorem existimat, vitæ propriæ defendendæ gratiâ, non posse injustum invasorem occidi, & judicio hoc non obitante, invasorem perimit, non minùs perversè agit, quàm si cædes talis re ipsâ esset prohibita; quia voluntas nostra fertur in objectum, non secundum illum statum, quem in se continet, sed quem sortitur in mente nostrâ; adeoque si intellectus repræsentet objectum, tanquam inhonestum, voluntas quoque fertur in objectum, tanquam inhonestum: ergo judicium erroneum non minùs obligat, ne agamus contra dictamen ejus, quàm judicium verum de honestate operationis.

PRINCIPIUM VI.

Judicium, inculpabiliter erroneum, non tantùm obligat, ne agamus contra dictamen ejus, sed etiam, ut operemur juxta dictamen ejus.

Probatur. Judicium, inculpabiliter erroneum, obligat, ne agamus contra dictamen ejus: ergo etiam, ut agamus juxta dictamen ejus. Si enim inculpabiliter existimem, quod proximi juvandi gratiâ, teneam surripere res alienas, eatenus non ago contra dictamen judicii huius, quatenus surripio res alienas. Similiter, si inculpabiliter existimem, quod conjugii petenti, salvâ honestate, non possim præstare officia conjugii, eatenus non ago contra dictamen judicii huius, quatenus postulanti nego obsequia conjugii: ergo, si judicium, inculpabiliter erroneum, obli-

gat, ne agamus contra dictamen eius, obstringit quoque, ut agamus juxta dictamen eius.

PRINCIPIUM VII.

- 26 **J**udicium, culpabiliter erroneum, non obligat determinatè, ut agamus juxta dictamen eius.

Probatnr. Qui culpabiliter existimat, quòd, proximi juvandi gratiâ, teneatur surripere res alienas, voluntariè, ac temerè format sibi regulam honestæ operationis, contrariam regulæ supremæ omnis honestatis: ergo tenetur errorem excutere, quia potest excutere, cùm ignorantia, quâ laborat, sit voluntaria & culpabilis: ergo dictamen judicij sui erronei sequi determinatè non tenetur.

PRINCIPIUM VIII.

- 27 **J**udicium, culpabiliter erroneum, si non deponatur, obligat, ut sequamur dictamen eius.

Probatnr. Judicium, culpabiliter erroneum, si perseveret, obligat, ne agamus contra dictamen eius: ergo etiam, ut agamus juxta dictamen eius. nam, ut ante disseribam, eatenus non operamur contra dictamen judicii erronei, quatenus agimus, vel non agimus, quod proponit nobis tanquam præceptum, aut prohibitum: ergo hoc ipso, quòd obliget, ne agamus contra dictamen eius, obstringit simul, ut agamus juxta dictamen eius. *Confirmatur.* Judicium, culpabiliter erroneum, proponit nobis actionem, tanquam præceptam, aut prohibitam: ergo si non deponatur, tenemur sequi præceptum, quod nobis exhibet, tanquam obligatorium: quia omne præceptum, in actu secundo & proximè, eatenus nos obligat, quatenus per dictamen rationis, tanquam per internum præconem, nobis proponitur.

PRINCIPIUM IX.

- 28 **A**ctus, procedens ex judicio, culpabiliter erroneo, non laborat in honestate propriâ, sed malus dicitur per denominationem extrinsecam.

Probatnr. Stante judicio erroneo, proximè non sum liber ad operationem honestam; quia, si agam contra dictamen eius, honestè non operor: si verò agam juxta dictamen eius, rursus honestè non operor,

cum operatio talis ob ignorantiam culpabilem, ex quâ procedit, imputetur ad culpam: ergo actus, procedens ex judicio, culpabiliter erroneo, quod perseverat, non laborat inhonestate propriâ quia actus, destitutus libertate, est incapax inhonestatis propriæ. *Confirmatur.* Ut inhonestè agam, debeo posse honestè agere; quia nisi in actu proximo sum expeditus ad operationem bonam & malam, non sum liber ad operationem bonam & malam. Sed stante judicio, culpabiliter erroneo, non possum honestè agere; quia, si sequar dictamen eius, si non, honestè non operor: ergo stante judicio, culpabiliter erroneo, non possum inhonestè agere. Unde, quando operor ex judicio, culpabiliter erroneo, malitia formalis, & interna stat tota in eo, quod retineam, nec deponam judicium culpabiliter erroneum, cum possem, ac deberem: ipsa verò actio mala dicitur per denominationem extrinsecam, ideo videlicet, quia procedit ex ignorantia malâ & culpabili.

PRINCIPIUM X.

UT operatio laboret gravi malitiâ, non sufficit, malitiam objecti confuse tantum, & in genere cognosci, sed requiritur cognitio talis, vi cuius vel ipsa gravitas malitiæ, vel periculum eius, clarè ac perspicue repræsentetur.

Probat. Ut gravis malitia objecti refundatur in actum, debet gravitas objecti mali, vel in se, vel in periculo cognosci; quia, si neque uno, neque altero modo cognoscatur, non potest esse voluntaria, cum nihil volitum, nisi præcognitum: ergo ut operatio laboret gravi malitiâ, non sufficit, objectum malum confuse tantum, ac in genere cognosci, sed requiritur cognitio talis, vi cuius vel ipsa gravitas objecti mali, vel periculum eius perspicue repræsentetur. *Confirmatur.* Ut operatio laboret gravi malitiâ, præcedere debet dictamen evidens de gravi inhonestate objecti: ergo cum notitiâ confusâ & genericâ objecti mali, non stat gravis malitiâ operationis, quia non stat dictamen evidens de gravi inhonestate objecti. *Promovetur argumentum.* Cum notitiâ confusâ objecti mali, neque stat operatio graviter inhonesta, neque periculum operationis graviter inhonestæ; quia repugnat, constringere vel operationem graviter inhonestam, vel periculum operationis graviter inhonestæ, si gravitas objecti inhonesti ac quidem per modum suspensionis mentem subeat: ergo actio, exercita

ta cum notitiâ solum confusâ objecti inhonesti, ex nullo capite laborare potest gravi malitiâ.

PRINCIPIUM XI.

30 **N**Eque cum advertentiâ semiplenâ ad gravem malitiam objecti stat gravis malitia humanæ operationis.

Probat. Cum advertentiâ semiplenâ ad gravem malitiam objecti, non stat dictamen evidens de gravi inhonestate objecti : ergo cum advertentiâ semiplenâ non stat gravis malitia humanæ operationis.

Confirmatur. Ut actus laboret gravi malitiâ, debet esse perfectè humanus, adeoque voluntarius, liber, ac elicitus cum advertentiâ ad gravem malitiam objecti : non enim expediebat, propter actum, imperfectè humanum, summâ miseriâ nos dignos reddi : ergo cum advertentiâ semiplenâ ad gravem malitiâ objecti non stat gravis malitia operationis ; quia non stat perfecta libertas ; cum actus, procedens ex advertentiâ semiplenâ, non sit plenè deliberatus, atque aded nec perfectè liber.

PRINCIPIUM XII.

31 **N**E quidem malitia levis consurgere potest, nisi quædam inhonestas objecti plenè cognoscatur.

Probat. Ut consurgat malitia levis, præcedere debet dictamen evidens de quadam inhonestate objecti : ergo ut consurgat malitia levis, debet in objecto malitia, ut sic, clarè cognosci ; quia sine cognitione hac non posset formari dictamen evidens de inhonestate objecti.

PRINCIPIUM XIII.

32 **C**um notitiâ confusâ & genericâ objecti mali, tamen non stet gravis malitia operationis ; stat tamen malitia levis.

Probat. Non potest dari cognitio confusa objecti, quin aliquod prædicatum clarè & perspicuè repræsentetur ; quia absolute non potest dari ulla cognitio objecti, nisi aliquod prædicatum ita repræsentetur, ut vi apparentiæ possimus de illo rationem reddere, ac objectum discernere ab alio distincto : ergo etiam, non potest dari cognitio confusa objecti mali, quin malitia, ut sic, clarè & distinctè cognoscatur ; quia absolute non potest dari ulla cognitio objecti mali, nisi malitia ita repræsentetur, ut vi apparentiæ possim de illâ rationem reddere, ac objectum malum di-

cernere à non malo. Sed clara cognitio malitiæ, ut sic, evidenter sufficit ad malitiam levem operationis; non verò ad gravē, quia gravitas malitiæ eā claritate tunc non cognoscitur, ut formari possit dictamen evidens de gravi inhonestate objecti: ergo cum notitiā confusā & genericā objecti mali, tamen non stet gravis malitia operationis, stat tamen malitia levis.

PRINCIPIUM XIV.

QUævis opinio, certò probabilis, fundat dictamen evidens de honestate operationis, atque adeò sufficit ad honestè agendum in quavis materiā. 33

Probat. Qui operatur prudenter, honestè operatur; quia nullus actus, directus à Prudentiā, potest esse inhonestus, cum evidenter repugnet, actum, directum à Prudentiā, laborare imprudentiā. Sed qui sequitur opinionem, certò probabilem, operatur prudenter; quia operatur ex motivo gravi & prudenti, cum sit de substantiā opinionis probabilis, niti motivo gravi & prudenti: ergo honestè operatur. *Confirmatur.* Judicium, certò probabile, fundat sequens dictamen: *Honestè operatur, qui operatur ex motivo gravi & prudenti.* Sed dictamen hoc est certum & evidens; quia repugnat, actum, suffultum motivo gravi & prudenti, atque adeò directum à virtute Prudentiæ, esse imprudentem: ergo judicium, certò probabile, fundat dictamen evidens de honestate operationis. *Promovetur argumentum.* Judicium, inculpabiliter erroneum, fundat dictamen evidens de honestate operationis: ergo etiam, judicium certò probabile. Ideo enim judicium, inculpabiliter erroneum, fundat dictamen evidens de honestate operationis, quia ipso lumine naturæ videtur evidens, me honestè operari, si inculpabiliter existimem, operationem meam esse honestam, ac invincibiliter ignorem motiva contraria, quorum notitiā inflecterem ad errorem deponendum: ergo etiam, judicium certò probabile fundat dictamen evidens de honestate operationis; quia ipso lumine naturæ videtur evidens, me honestè operari, si prudentissimè censeam, operationem meam esse honestam, ac invincibiliter ignorem motiva contraria, quorū notitiā inflecterem ad ferendum judiciū, quòd opinio, quam censeo probabilem, non sit probabilis.

PRINCIPIUM XV.

IN conflictu opinionum non tenemur sequi opinionem tutiorem, quæ 34
stat pro lege contra libertatem. Proba-

Probatur. Si in conflictu opinionum teneremur sequi opinionem tutiorem, quæ stat pro obligatione contra libertatem, obstringeremur ad aliquid impossibile. Consequens evidenter est absurdum: ergo & principium, unde sequitur. Ut vim argumenti huius penetres, assumo tritissimam controversiam, quâ in certamen adducitur, an legatum, in testamento imperfecto relictum, ab hærede legitimo in foro animæ sit præstandum? Sententia una & altera egregiis fundamentis est instructa, ut tuo loco videbimus. Fac jam, in testamento tali adscriptum esse Titio legatum, ac mihi hæreditatem obvenisse titulo successionis ab intestato. Si partem tutiorem sequi teneam, ut tu contendis, præstare debeo legatum, Titio relictum: hæc enim opinio stat pro obligatione contra libertatem. At etiam Titius amplecti tenetur partem tutiorem; quia in conflictu opinionum, te iudice, semper eligenda pars tutior: ergo tenetur non acceptare legatum sibi relictum; hæc enim opinio stat pro obligatione contra libertatem, adeoque est tutior respectu Titii: ergo teneor legatum præstare illi, qui salvâ conscientia non potest id recipere, atque adeo teneor legatum præstare nemini; quod evidenter est chymæricum.

PRINCIPIUM XVI.

35 **A**bsolutè, quævis opinio, certò probabilis, fundat dictamen evidens de honestate operationis, esto sententia contraria reputetur probabilior.

Probatur I. Probabilitas unius sententiæ non tollitur per probabilitatem maiorem sententiæ oppositæ; quia, excessu probabilitatis non obstante, manet, sententiam minùs probabilem niti motivo, quod plerumque non fallit; atque adeò motivo, quo vir gravis prudenter moveri potest ad assensum: ergo, dum sequor sententiam probabilem, relicta probabiliore, manifestè prudenter operor, quia operor ex motivo, quo vir gravis prudenter inflecti potest ad assensum.

Probatur II. Quivis homo, jure naturæ, est plenus ac perfectus operationum suarum dominus; adeoque titulo naturalis libertatis exercere potest quemvis actum, certò jure non prohibitum: foret enim evidenter absurdum, usum & exercitium juris certi restringi per prohibitionem incertam; ergo titulo naturalis libertatis exercere possum quem-

vis actum, quem probabiliter censeo honestum, quia formare mihi possum dictamen evidens, actum certo jure non esse prohibitum: sic enim discurre mecum possum. Implicat dari jus certum prohibens, si sit probabile, nullum dari jus prohibens; quia implicat, unum membrum contradictionis esse probabile, si oppositum sit certum. Sed est certò probabile, actionem hanc esse honestam: ergo est evidens, certo jure non esse prohibitam; quia implicat, actionem, probabiliter honestam, certo jure esse prohibitam. *Confirmatur.* Esto sit probabilius, dari jus prohibens, non tamen est certum, dari jus prohibens; quia nuda probabilitas non invehit certitudinem, cum omnis probabilitas essentialiter secum trahat formidinem oppositi: ergo si probabiliter censeam, actionem esse mihi licitam, evidenter est licita; quia jure naturalis libertatis evidenter exercere possum quemvis actum, jure certo non prohibitum. *Promovetur argumentum.* Dum non certò constat, dari jus prohibens, maneo in possessione certæ libertatis naturalis; quia evidenter esset absurdum, possessioni certæ prævalere jus dubium: ergo, dum non certò constat, dari jus prohibens, jure naturalis libertatis evidenter exercere possum actum, quem probabiliter censeo honestum; quia apertissime foret absurdum, usum & exercitium juris certi restringi per prohibitionem incertam.

Probatur III. Lex, sufficienter non promulgata, evidenter non obligat; quia non potest, tanquam regula moralis, proximè dirigere actiones meas, si sufficienter mihi non sit proposita. Sed dum formo judicium certò probabile de honestate operationis, lex, obligans in oppositum, sufficienter mihi non est proposita; quia repugnat, vim legis sufficienter mihi innotescere, si prudenter censeam, non dari legem in oppositum; atque aded, si legem dari in oppositum ita ignorem, ut certitudinem legis nullo conatu, nullaque industriâ possum assequi: ergo dum formo judicium certò probabile de honestate operationis, lex, stans pro inhonestate operationis, evidenter me non obligat. *Confirmatur.* Esto sit probabilius, dari præceptum, non tamen est certum, dari præceptum; quia sola probabilitas præcepti non infert certitudinem præcepti: ergo evidenter colligo, non dari præceptum; quia sine sufficiente promulgatione vanum & futile est præceptum; & cum absolutâ incertitudine præcepti non stat sufficiens promulgatio præcepti.

Probatur. IV. Lex, quæ ex unâ parte non est necessaria ad conservationem humani generis; ex alterâ verò parte onus intolerabile secum trahit; ac occasionem præbet, moraliter certam, frequentissimis peccatis formalibus, evidenter exorbitat à naturâ legis: hæc enim debet esse accommodata imbecillitati hominum, ac plus commodi, quàm incommodi afferre Reipublicæ, pro quâ fertur. Sed lex de sectandâ opinione probabiliori, ex unâ parte non est necessaria ad conservationem humani generis; ex alterâ verò parte traheret secum onus intolerabile, ac occasionem præberet, moraliter certam, frequentissimis peccatis formalibus: si enim scirent homines, ad sectanda probabiliora se obstringi, orto dubio, tenerentur laboriose inquirere in momenta utriusque causæ; cùmque ingens sit ingenii humani imbecillitas, inevitabiliter inciderent in summas anxietates & perplexitates; adeòque plerique, ob molestiam oneris, annexæque incommoda, animum desponderent; quin etiam, cognito meritorum excessu, ob nimiam acerbitatem, ac duriciam sententiarum, nollent sequi partem probabiliorē: ergo &c.

PRINCIPIUM XVII.

36 **E**Tiam opinio, ab extrinseco certò probabilis, fundat dictamen evidens de honestate operationis; adeoque sufficit ad honestè operandum in quavis materiâ.

Probatur. Qui sequitur sententiam, quam tenent Authores, omni exceptione maiores, prudenter operatur; quia prudenter censet, sententiam talem niti motivo gravi & prudenti; cùm authores, omni exceptione maiores, non defendant, nisi sententias, quæ nituntur motivo gravi & prudentie ergo opinio, ab autoritate certò probabilis, fundat dictamen evidens de honestate operationis. *Confirmatur.* Autoritas, omni exceptione maior, fundat sequens dictamen: *Honestè operatur, qui sequitur opinionem, de qua moraliter est certus, quòd nitatur motivo gravi & prudenti.* Sed dictamen hoc est certum & evidens; quia evidenter honestè operatur, qui operatur cum morali certitudine, quòd operationi suffragetur gravis & prudens ratio: ergo autoritas, omni exceptione maior, fundat dictamen evidens de honestate operationis.

PRINCIPIUM XVIII.

ETiam unus Author conciliat sententiæ probabilitatem extrinsecam, si fidei sit inconcussæ, ac omni exceptione maior. 37

Probatur. Etiam unius viri inconcussa autoritas inducit presumptionem fortissimam, quod sententia nitatur motivo gravi & prudenti; quia Authores, omni exceptione maiores, non defendunt, nisi sententias, quæ nituntur motivo gravi & prudenti: ergo etiam unus Author conciliat sententiæ probabilitatem extrinsecam, si fidei sit inconcussæ, ac omni exceptione maior.

PRINCIPIUM XIX.

Non quævis opinio, speculative probabilis, reduci potest ad praxin. 38

Probatur. Quando voto, juramento, aut pacto me obstringo, quod in quavis materiâ sequi velim sententiam, maiore probabilitate conspicuam, non possum honestè amplecti sententiam minùs probabilem; quia juramentum tale obligat, adeoque usum sententiæ, minùs probabilis, reddit mihi inhonestum: ergo non quævis opinio, speculative probabilis, reduci potest ad praxin.

PRINCIPIUM XX.

Opinio, speculative probabilis, toties reduci non potest ad praxin, quoties aut obligatio urget, inquirendi melius in veritatem & statum objecti; aut usus opinionis per votum, juramentum, pactum, præceptum vel principium simile redditur inhonestus.

Probatur. Quando in dumero video se movere aliquid, esto speculative censeam probabile, latere feram; hanc opinionem tamen honestè non possum sequi; quia obligatio tunc urget, inquirendi melius in statum objecti, ne temerè me exponam periculo injustæ occisionis. Similiter, quando juramento, aut pacto me obstringo, quod in quavis materiâ sequi velim opinionem probabiliorem, non possum honestè amplecti sententiam minùs probabilem; quia usus eius per juramentum redditur mihi inhonestus: ergo opinio, cuius usus per principium reflexum coercetur, non potest reduci ad praxin.

Hinc varia colligi possunt pro praxi. Sic v. g. iudex, dum fert sententiam, non potest attendere merita minora, neglectis maioribus, esto

unam & alteram causam censeat probabilem; quia à Republica co-
pacto censetur evectus fuisse ad munus iudicis, ut iustitiam omni meliore
modo promoveret.

41 Sic quoque Medicus non potest adhibere medicinam, quam censeat
minùs securam, relictâ certiore; quia eâ conditione censetur fuisse vo-
catus ab ægroto, ut in delectu mediorum fugeret incertitudinem, ac se-
curiora sectaretur.

42 Sic etiam, ob jus solùm probabile non possum tacitâ compensa-
tione uti; quia jus certum, quod alter obtinet in bonis suis, evidenter
præponderat juri meo incerto; adeoque probabilitas opinionis meæ non
potest esse practica, ac ad usum reduci; quia obsistit principium, jure
naturæ certum & evidens, nempe, ob jus incertum non posse inferri
damnum certum.

43 Si neque Regi licet ob jus, solùm probabile, bellum suscipere, quia
ageret contra principium, jure naturæ certum, nempe, quòd injuria in-
certa plecti nequeat pœnâ certâ.

44 Unde advertis, non quamvis opinionem probabilem ad usum re-
duci posse; atque adeò, non quamvis opinionem, speculativè probabi-
lem, esse practicè probabilem. Sic, licet judex merita utriusque liti-
gantis censeat probabilia; est tamen improbabile, quòd attendere possit
merita minora, neglectis maioribus, quia est improbabile, quòd con-
travenire possit contractui, quem habet cum Republicâ. Sic quoque,
licet Medicus remedium hoc & illud censeat salutare; est tamen impro-
babile, quòd certiori præferre possit minùs certum, quia est improba-
bile, quòd contravenire possit conditioni tacitæ, sub quâ vocatus fuit
ab ægroto. Sic etiam, licet censeam probabile, quòd Titius centum
mihi debeat; est tamen improbabile, quòd obtentu juris huius-uti pos-
sim tacitâ compensatione, quia est improbabile, quòd ob jus incertum
inferre possim damnum certum. Sic denique, licet Rex censeat proba-
bile, injuriam sibi illatam esse; est tamen improbabile, quòd obtentu
hoc suscipere possit bellum, quia est improbabile, quòd injuriam incer-
tam plectere possit pœnâ certâ. Hæc, quia non intellexit *Prosper Fagnanus*,
ea effutit ad cap. 5. *De const.* quæ etiam dupondius castiget.

PRINCIPIUM XXI.

Quando opinio aliqua damnatur ab Ecclesiâ, tanquam adversa bonis 45 moribus, non manet deinceps probabilis.

Probatur. Repugnat, opinionem certò falsam niti motivo gravi & prudenti, atque adeò esse probabilem. Sed opinio, quam reprobatur Ecclesia tanquam adversam bonis moribus, est certò falsa; quia repugnat, in materiâ fidei, aut morum Ecclesiam errare: ergo repugnat, opinionem, quam reprobatur Ecclesia, tanquam adversam bonis moribus, manete probabilem. *Confirmatur.* Repugnat, Ecclesiam non esse sanctam, quia in symbolo fidei appellatur sancta: ergo repugnat, mores inhonestos approbati ab Ecclesiâ tanquam honestos, vel honestos reprobari tanquam inhonestos, quia cum approbatione, vel reprobatione tali non staret professio, ac doctrina sancta. *Promovetur argumentum.* Repugnat, Ecclesiam non esse bene ordinatam, quia repugnat, Christum Dominum non satis prospexisse suæ Ecclesiæ. At, si mores inhonestos approbare posset tanquam honestos, vel honestos reprobare tanquam inhonestos, non esset bene ordinata, quia consequi non posset finem, à Christo intentum: finis enim, à Christo intentus, stat in sanctitate internâ hominum; quem finem impediret universale periculum errandi in materiâ fidei, aut morum; quia cum hæresi, aut improbitate morum non consistit sanctitas interna hominum: ergo repugnat, mores inhonestos approbati ab Ecclesiâ tanquam honestos, vel honestos reprobari tanquam inhonestos; atque adeò repugnat, opinionem, quam Ecclesia damnatur, tanquam adversam bonis moribus, manere probabilem. Confer. *P. Cardenas par. 1. Cris. Theolog. disp. 9. per totam*, ubi fusè & solidè argumentum hoc exequitur.

§. VI.

Licetne operari cum dubio?

SUMMARIUM.

1. *Dubium est fluitatio potentia intellectiva inter utramque partem contradictionis, ob defectum sufficientis motivi.*
2. *Qui dubitat, neutri parti adheret; qui opinatur, uni extremo adheret.*
3. *Dubium est vel positivum, vel negativum.*
4. *Verumque est vel dubium juris, vel facti.*
5. *Dubium juris est vel speculativum, vel practicum: & practicum, vel universale vel particulare.*
6. *Dubium versatur quandoque circa ipsam legem; quandoque vero circa exemptionem ab obligatione legis.*
7. *Cum dubio speculativo licet operari, si in dubio practico non pra-*

um practicum non transeat.

8. Dubium speculativum toties tranſit in practicum, quoties non ſufficientis ratio contemnendi dubium.
9. Etiam cum dubio practico generali licet operari, ſi in dubium particulare non tranſeat.
10. Cum dubio practico particulari nunquam licet operari, ſi non deponatur.
11. Poſſeſſio in quavis materia eſt fundamentum ſufficiente ad dubium deponendum.
12. Quando conſurgit dubium de lege lata, ac adhibita morali diligentia vinci non poſeſt, re-

ſolent certitudo practica de honeſtate operationis.

13. Etiam tunc reſolent certitudo practica de honeſtate operationis, quando conſtitutus in circumſtantiis, in quibus lex non obligat, dubitare incipit, an reſerſa ſint circumſtantia, in quibus obligat.
14. Quando habetur certitudo de lege lata, ac dubium ſubnascitur, an datur exemptio ab obligatione Legi, tenemur Legi aſſurgere.
15. Etiam tunc Legi tenemur aſſurgere, quando habetur certitudo de lege lata, ac dubium ſuboritur, an legi ſaſuſcriptum ſit.

Operationem humanam præcedit quandoque dubium, cum quo, an ſtet honeſtas operationis, juvat expendere.

- I. Definitur dubium, quòd ſit fluctuatio potentia intellectiva inter utramque partem contradictionis, ita ut ob defectum ſufficientis motivi in neutram partem animus inclinet. Tria ita requiruntur ad dubium. I. ut intellectus de utraque parte contradictionis cogitet: neque enim dicere poſſis, quòd dubitem de objecto, cuius ſtatum planè ignoro; alioquin de facto pleniffimus eſſem dubiis, cum de facto infinita objecta ignorem. II. ut intellectus neque in unam partem, neque alteram inclinet, ſed ſuſpenſus velut hæreat, ac vincto ſimilis: ſi enim uni extremo aſſenſum præſtet, non dubitat de objecto, ſed fert iudicium. III. denique, ut ob defectum ſufficientis motivi neutri parti intellectus adhæreat: ſi enim, dum cogito de utroque extremo, diſtrahar ad negotia alia, nemo dixerit, quòd dubitem de extremis.

2. Unde ſua ſponte illuceſcit, quæ differentia dubium ab opinione ſeparet. Qui enim dubitat, neutri parti adhæret, ſed inter utramque incertâ mente fluctuat: qui verò opinatur, uni extremo aſſenſum præſtat. Hinc neque opinio, ſuſſulta ratione gravi, neque ſubnixa ratione levi ſapit dubium; quia, ſive de ſtatu objecti prudenter, ſive temerè iudices, non anceps hæres inter duo extrema, ſed uni parti ſubſcribis.

3. Dividitur dubium in poſitivum, & negativum. Poſitivum dicitur, quando intellectus inter duo extrema ita fluctuat, ut partem unam & alteram ratio commendat. Negativum, quando intellectus inter duo extrema ideo anceps hæret, quia neque pro unâ, neque pro alterâ parte occurrit ratio. Ut ecce! affirmat Titius, quòd Mevius teſtamen-

num fecerit : contrarium testatur Sempronius. Anceps hæreo, utri ex duobus fidem præstem. En! dubium positivum. Contra, susto, an Titius testamentum fecerit, absque hoc, quòd vel pro unâ parte, vel pro alterâ occurrat ratio. En! dubium negativum.

Dubium, tam positivum, quàm negativum, scinditur ulterius in dubium juris & facti. Dubium juris dicitur, quando anceps hæreo, an detur lex permittens, imperans, prohibens, aut irritans? Ut, si dubitem, sitne permessa donatio omnium bonorum? teneârne determinatè tradere rem venditam? sintne usuræ prohibitæ? valeâtne testamentum? Dubium facti vocatur, quando anceps hæreo circa factum aliquod, aut circumstantiam facti. Ut si dubitem, solverimne pecunias debitas? sitne testamentum septem signaculis inunitum? compleverimne annum vigesimum quintum? &c.

Dubium juris divellitur ulteriùs in speculativum & practicum. Speculativum dicitur, quod directè non versatur circa honestatem humanæ operationis, sed circa objectum aliud: ut si dubitem, fueritne equus, quem emi, venditoris? valeârne testamentum, à Titio confectum? Practicum appellatur, quod directè versatur circa honestatem humanæ operationis. Atque hoc est vel universale, vel particulare. Universale, quod honestatem humanæ operationis tantum in genere attingit: ut si dubitem, an damnum, sine culpâ Theologica illatum, sit reparandum? sitne præstandum legatum, in testamento imperfecto relictum? Particulare, quod hanc, vel illam actionem in particulari respicit: ut si dubitem, teneârne Titio præstare legatum, in testamento imperfecto eidem adscriptum?

Dubium versatur quondòque circa ipsam legem, & obligationem ejus; quondòque verò circa exemptionem ab obligatione legis. Circa ipsam legem versatur. I. si dubitem, an lex sit lata, vel ad hunc aut illum casum se extendat. II. si constitutus in circumstantiis, in quibus lex non obstringit, dubitem, an reversæ sint circumstantiæ, in quibus obligat: ut si morbo oppressus, qui excusationem à tutelâ tribuit, dubitem, an morbus ita jam remiserit, ut onus tutelæ subire tenear. Circa exemptionem ab obligatione Legis versatur dubitum. I. si certus de lege latâ, dubitem, an non consuetudine contrariâ sit sublata; vel, an non

privilegio aliquo contra legem sim munitus. II. si certus de obligatione legis, dubitem, an legi satisfecerim. Lubet jam indulgere veritati, ac indubitata principia de dubio subnectere.

PRINCIPIUM I.

- 7 **C**UM dubio speculativo licet operari, si in practicum non transeat.
Probatur. Cum dubio speculativo stat dictamen evidens de honestate operationis; quia si speculativè dubitem, an fundus, quem possideo, sit proprius, possum practicè me resolvere, ac evidenter concludere, quòd retinere fundum mihi liceat, propter regulam, quæ edicit, in dubio meliorem esse conditionem possidentis *l. 126. §. 2. l. 128. ff. De R. J. cap. 65. eod. tit. in 6.* ergo cum dubio speculativo licet operari, si in practicum non transeat.

PRINCIPIUM II.

- 8 **D**UBIUM speculativum toties transit in practicum, quoties non succurrit sufficiens ratio contemnendi dubium.
Probatur. Qui dubitat, an fundus, quem possidet, sit proprius, nec dubium contemnit, fortè, quia ignorat, in dubio meliorem esse conditionem possidentis, necessariò dubitare incipit, an fundum retinere sibi liceat. Sed dubium hoc est practicum; quia directè versatur circa honestatem operationis: ergo dubium speculativum convertitur in practicum, si non succurrat sufficiens ratio contemnendi dubium.

PRINCIPIUM III.

- 9 **E**TIAM cum dubio practico generali licet operari, si in dubium particulare non transeat.
Probatur. Etiam cum dubio practico generali stat dictamen evidens de honestate operationis; quia si in genere dubitem, an damnum, sine culpâ Theologicâ illatum, sit reparandum? possum practicè me resolvere, ac evidenter concludere, quòd damnum, prædicto modo à me illatum, reparare non teneat; propter dictamen evidens, quòd possessio certa libertatis prævaleat juri dubio: ergo etiam cum dubio practico generali licet operari, si in dubium particulare non transeat.

PRINCIPIUM IV.

- 10 **C**UM dubio practico particulari nunquam licet operari, si non deponatur.
Probat.

Probat. Ut operatio sit honesta, præcedere debet dictamen practicum evidens de honestate operationis. Sed stante dubio practico particulari, dictamen tale implicat; quia evidenter repugnat, me dubitare de honestate operationis, ac simul formare judicium evidens de honestate operationis: ergo stante dubio practico particulari, non licet operari. *Confirmatur.* Qui operatur cum dubio practico particulari, operatur cum manifesto periculo peccati: ergo manifestè peccat; quia voluntariè amplecti manifestum periculum peccati, est peccatum.

PRINCIPIUM V.

Possessio in quavis materia est fundamentum sufficiens ad dubium deponendum.

Probat. Jura impensissimè favent possessioni, ac generaliter enuntiant, in dubio meliorem esse conditionem possidentis *d. l. 126. §. 2. l. 128. ff. De R. J. & cap. 65. eod. tit. in 6.* ergo possessio in quavis materia est fundamentum sufficiens ad dubium deponendum. Hinc, si dubitem, liceatne mihi accedere ad eam, cum quâ bonâ fide contraxi matrimonium, sic tamen, ut jam suspicer, alienam esse; possum practicè evidenter me resolvere, accessum esse mihi licitum; quia in dubio melior conditio possidentis. Similiter, si dubitem, an ex fundo, quem bonâ fide emi, sic tamen, ut jam suspicer, alienum esse, fructus percipere mihi liceat; possum practicè evidenter me resolvere quòd liceat; quia in dubio melior conditio possidentis. Neque mirum, possessioni leges tam impensè suffragari: expedit enim Reipublicæ, negotia durare, ac persistere in suo statu, cum omnis mutatiourbationem secum trahat, ac quietem, in quavis communitate summè optabilem, interpellat.

PRINCIPIUM VI.

Quando confurgit dubium de lege latâ, ac adhibitâ morali diligentia vinci non potest, resultat certitudo practica de honestate operationis.

Probat. Quando confurgit dubium de lege latâ, ac adhibitâ morali diligentia vinci non potest, libertas manet in suâ possessione; quia evidenter foret iniquum, possessionem certam per jus dubium everti, ac libertatem certam per obligationem dubiam infringi. Sed certa pos-

sessio libertatis fundat dictamen evidens de honestate operationis; quia jure naturalis libertatis evidenter exercere possum quemvis actum, certo jure non prohibitum: ergo quando confurgit dubium de lege latâ, ac adhibita morali diligentia vinci non potest, resultat certitudo practica de honestate operationis; quia formari potest dictamen evidens de honestate operationis.

PRINCIPIUM VII.

- 13 **E**Tiam tunc resultat certitudo practica de honestate operationis, quando constitutus in circumstantiis, in quibus lex non obligat, dubitare incipio, an reversæ sint circumstantiæ, in quibus obligat.

Probat. Quando dubito, an morbus, præstans immunitatem à tutelâ, ita jam remiserit, ut omnis tutelæ subire teneam, maneo in possessione immunitatis: ergo practice possum concludere, ac evidenter me resolvere, quod tutelam suscipere nondum teneam, propter dictamen evidens, quod certitudo præexistens cessare non debeat ob dubium subsequens.

PRINCIPIUM VIII.

- 14 **Q**uando habetur certitudo de lege latâ, ac dubium subnascitur, an detur exemptio ab obligatione legis, tenemur legi assurgere.

Probat. Quando habetur certitudo de lege latâ, legi, non libertati, suffragatur possessio: ergo tenemur legi assurgere. *Confirmatur.* Exemptio ab obligatione legis est facti: ergo in dubio non præsumitur, sed probari debet *arg. l. 2. ff. De prob.* ergo, dum non constat de exemptione, intacta manet legis obligatio.

PRINCIPIUM IX.

- 15 **E**Tiam tunc legi tenemur assurgere, quando habetur certitudo de lege latâ, ac dubium suboritur, an legi satisfactum sit.

Probat. Obligatio certa expungi non potest solutione dubiâ: ergo quando dubito, an legi satisfecerim, teneor etiamnum satisfacere.

§. VII.

De Regulâ remotâ honestæ operationis.

SUMMARIA.

1. *Regula remotâ honestatis est illa ratio, ob quam*

honestum dicitur.

2. *motu cogitationum mentis nostræ obiectum*

3. *Quando actus subest præcepto, aut prohibitioni, re-*

ni, regula prima honestatis, vel inhonestatis est voluntas, virtute propria & adequata obligans in conscientia.

2. *Nulla creatura potest esse voluntas virtute propria & adequata obligans in conscientia.*

3. *Quando obiectum ad honestatum & inhonestatum est indifferens, regula remota & suprema honesta operationis fiat in voluntate Dei præcipiente, aut prohibente.*

5. *Exponitur, cur resurget obligatio in conscientia, si homo homini aliquid promittit; vel legislator humanum alium præcipiat aut prohibeat.*

6. *Regula remota & suprema honesta operationis tunc fiat in voluntate Dei præcipiente, vel prohibente, quando obiectum, substantiæ præcepto, aut prohibitioni, continet honestatem, vel malitiam in se ipsa.*

HActenus de regulâ proximâ honestæ operationis. Sequitur de remota & suprema. Per regulam remotam intelligitur prima ratio, ob quam obiectum honestum, vel inhonestum dicitur. Neque enim furtum v. g. ideo est inhonestum, quia intellectus enuntiat inhonestum esse; sed contra, ideo intellectus ad iudicium hoc decurrit, quia ante omnem cogitationem hominis furtum inhonestatem continet. Illa proinde ratio, quæ ante dictamen nostræ rationis obiecto bonitatem, vel malitiam accersit, regula remota honestæ operationis dicitur. De regulâ hac sobrie agemus.

PRINCIPIUM I.

Quando actus substat præcepto, aut prohibitioni, regula prima honestatis, vel inhonestatis est voluntas, virtute propria & adequata obligans in conscientia.

Probatur. Actus, substat præcepto aut prohibitioni, ideo est honestus, vel inhonestus, quia à dictamine rectæ rationis proponitur tanquam conformis regulæ præcipienti, aut prohibenti: ergo radix prima honestæ, vel inhonestæ actionis stat in regulâ præcipiente, aut prohibente; atque adeo in voluntate, quæ virtute propriâ obligat in conscientia.

PRINCIPIUM II.

Nulla creatura potest esse voluntas, virtute propria & adequata, obligans in conscientia.

Probatur. Nulla creatura potest esse regula prima honestatis; quia regula prima debet essentialiter esse recta; alioquin deficere posset à rectitudine, adeoque indigeret regulâ distinctâ aliâ, eoque respectu non esset prima: ergo nulla creatura potest esse voluntas, virtute propria & adequata obligans in conscientia, quia voluntas talis foret regula prima honestatis. *Confirmatur.* Voluntas, virtute propriâ & adequata ob-

ligans

ligans in conscientiâ, potest actum dignum reddere poenâ æternâ; ergo supponit potestatem infligendæ poenæ æternæ; quia vis directiva sine coactivâ vana est ac inutilis. At nulla creatura potest infligere poenam æternam: ergo nulla creatura potest esse voluntas, virtute propriâ & adequatâ, obligans in conscientiâ. *Promovetur argumentum.* Neque homo singularis, neque tota Respublica potest virtute propriâ & adequatâ obstringere in conscientia. Non homo singularis: quia obligare moraliter supponit in obligante dominium, ac jus superius. Non etiam Respublica: quia potestas, quam hæc obtinet in cives, provenit à Deo cap. 13. *ad Roman.* ergo dum obligat in conscientiâ, non obligat virtute propriâ: ergo nulla creatura potest virtute propriâ & adequatâ obstringere in conscientiâ.

PRINCIPIUM III.

4 **Q**Uando objectum ad honestatem & inhonestatem est indifferens, regula remota & suprema honestæ operationis stat in voluntate Dei præcipiente, vel prohibente.

Probatnr. Seclusâ voluntate Dei, nulla voluntas creata eâ virtute pollet, ut actum, per se indifferentem, possit præcipere, aut prohibere; quia seclusâ voluntate Dei, omnes homines sunt planè æquales, neque maior occurrit ratio, cur hic potius in illum, quam ille in hunc obtineat imperium: ergo, quando objectum ad honestatem est indifferens, regula remota & suprema honestatis stat in voluntate Dei, præcipiente, vel prohibente. *Confirmatur.* Seclusâ voluntate Dei, non potest consurgere obligatio in conscientiâ: ergo non potest objectum, ad honestatem, vel inhonestatem indifferens, substat præcepto, vel prohibitioni. Certè, si absque voluntate Dei consurgeret obligatio in conscientiâ, proveniret vel à voluntate propriâ, vel alienâ. Neutrum potest dici. Non primum: quia nemo potest sibi ipsi legem dicere, cum lex sit vana ac inutilis, quam sine metu poenæ violare possis, ac transgredi. Non etiam secundum: quia, seclusâ voluntate Dei, nemo hominum est altero superior, cum inspectâ naturâ omnes homines paræ sint æquales: ergo nemo potest me obligare in conscientia; quia obligare moraliter supponit in obligante dominium & jus superius. *Promovetur argumentum.* Estô, me alteri sponte subiciam, ac subjectionem alter acceptet, seclusâ ra-

men voluntate & approbatione Dei, non potest in altero consurgere potestas superior; quia nisi voluntas Dei subjectionem ratam habeat, possum duci poenitentia, ac nolle subesse alteri, cum nemo sibi ipsi possit legem dicere: ergo, secusâ voluntate Dei, non potest in me consurgere obligatio conscientia.

Hinc intelligitur, cur inducatur obligatio in conscientia, si Titio centum promittam, ac Titius promissionem acceperit; quia nimirum, dum centum promitto, volo, ut non impletio promissionis Deo displiceat, quam voluntatem Deus acceptat, & ratam habet. Hæc approbatio Dei si non accederet, non consurgeret obligatio in conscientia; quemadmodum non consurgit, si pactum lege aliqua irritetur, esto efficaciter velim esse obstrictus. Hinc quoque colligitur, cur resultet obligatio in conscientia, si Legislator humanus actum præcipiat, aut prohibeat; quia nimirum Deus voluntatem suam accommodat, ac declarat, id placere sibi, vel displicere, quod iste præcipit vel prohibet.

PRINCIPIUM IV.

Regula remota & suprema honestatis tunc etiam stat in voluntate Dei, præcipiente, vel prohibente, quando objectum, substantia præcepto, vel prohibitioni, continet honestatem, vel malitiam intrinsecam.

Probat. Divina voluntas essentialiter est prima regula omnis honestatis; quia si pateretur regulam distinctam aliam, non esset per essentialitatem recta, adeoque deficere posset à rectitudine morali; quod evidenter repugnat: ergo Divina voluntas etiam illius honestatis est prima regula, quam intrinsecè objectum continet; quia supremum in quovis genere est mensura & ratio omnium reliquorum. Fateor sanè, homicidium, adulterium, ac delicta id genus alia, ita esse mala, ut exigant prohiberi ab Authore naturæ: formaliter tamen ideo sunt mala, quia repugnant primæ regulæ omnis honestatis. Hinc differentia ultima, quæ intercedit inter objecta per se mala, & indifferentia, stat in eo, quod ista sint prohibita, prohibitione Deo liberâ; illa verò prohibitionem naturalem, ac Deo non liberâ.

CAPUT II.

De Jure Naturæ.

SUMMARIA.

1. Lex est prædictum jura actionis principium. ac sufficienter promulgata.
2. Definitur in genere, quod sit regula stabilis humanarum actionum, à superiore præscripta.
3. Dividitur in naturalem & positivam.

Examinavimus principia communia actionis justæ. Munus principii proprii lex sustinet: ideo enim actio humana est justa, quia legi congruit. De principio hoc proprio deinceps agemus.

Lex in genere definiti potest, quod sit regula stabilis humanarum actionum, à Superiore præscripta, ac sufficienter promulgata.

Dividitur in naturalem & positivam. De lege naturæ in præsentì capite: de positivâ, in sequentibus differemus.

§. I.

Reclene Jus naturæ definitur esse illud, quod natura

omnia animalia docuit?

SUMMARIA.

1. Jus naturæ non recte definitur esse illud, quod natura omnia animalia docuit. gementia referuntur.
2. Tametsi brutia dirigantur à Legè æternâ: non tamen à Jure naturæ. 5. Sed multa à perpetuis.
3. Vindicta, in brutis quandoque exercita, non arguit in ipsis culpa meritum. 6. Diluuntur rationis constantia.
4. Sunt, qui rationem brutis asserant: quorum argumenta referuntur. 7. Jus naturæ etiam non recte definitur esse illud, quod operationes, brutis & hominibus communes, dirigit.

Jus naturæ à variis variè definitur. Jureconsultus in l. 1. §. 3. ff. De Just. & Jur. ac ex eo Imperator in princ. h. t. Jus naturæ definiunt esse illud, quod natura omnia animalia docuit. Sed hæc definitio si consistat, fateamur, necesse est, dari jus commune hominibus & brutis; atque adeo, jus etiam in bruta cadere: quæ opinio, tametsi sectatores suos habeat; à veritatis tramite tamen toto calle deflectit. Nam, ut natura capax sit juris, debet quoque capax esse rationis, libertatis, obligationis, & pœnæ. Rationis ideo, ut condiscat statum objecti, ac regulæ dirigentis vim agnoscat. Libertatis ideo, quia actio necessaria non potest substatre juri, cum frustra id nobis imperetur, aut veteretur, ad quod à naturâ determinati sumus. Obligationis ideo, quia lex omnis obligationem inducit. Pœnæ denique ideo, quia omnis prævaricatio digna est pœnâ.

Ac

At neque rationis, neque libertatis, neque obligationis, neque poenæ bruta sunt capacia: ergo neque juris. Deinde, si bruta subsisterent directioni legis, possent jus habere contra hominem; quia si vi legis tenerentur ad actionem aliquam, non possent ab homine impediri. At bruta non possunt habere jus contra hominem, quia sunt plenissime subiecta homini: ergo neque possunt subsistere directioni legis.

Equidem fateor, bruta à Lege æternâ dirigi: Deus enim, tanquam Author naturæ, etiam creaturis, ratione carentibus, principia certarum actionum imprimit, ac ad fines suos easdem movet. Hinc, quod promulgatio legis præstat creaturæ, rationis usu præditæ; hoc impressio principii activi præstat creaturæ, rationis usu destitutæ. At, hinc male inferas, à Lege naturæ bruta dirigi, quia regulam in se non continent, quam in operationibus suis imitentur, cum ad legem æternam passivè tantum se habeant, ac ad finem, ab Authore naturæ præfixum, non tam se ipsa moveant, quam per principium impressum moveantur.

Scio quæque exempla suppeterè, exorcismos in bruta vindictæ, tunc præsertim, quando sedata fuerunt humani amoris sterquilinio. At non ideo in bruta vindicta sævit, quod culpæ & poenæ meritum in iisdem fuerit agnitum; sed ut tollerentur vestigia humanæ pravitatis, ac ne bestię, flagitio superstites, ocellu suo fœdum memoriam facti turpissimi mortalibus refricarent, ipsoque aspectu ad libidinem similem alios invitant.

Sunt, qui eò temeritatis provehantur, ut bruta æquare hominibus, ac illis & istis rationem asserere sustineant. Arguunt illi in hunc modum. Bruta agunt propter finem, quia videas, quod mirâ sagacitate vitula lectentur noxia defugiant: internas affectiones impositâ oratione sibi mutuò communicant: variarum virtutum insignia præferunt; canem à fidelitate, elephantem à prudentiâ, leonem à magnanimitate, ciconiâ à pietate, columbam à fide conjugali, formicas à prudentia, animum alia à prærogativis aliis commendari audias: disciplinam ferunt, ac varias artes ope humanæ institutionis addiscunt: inter homines distinguunt, ac diuturnis beneficiis edocta, humanarum vocum sensum assequuntur: quæ omnia in brutis animantibus vim rationis videntur evincere.

Sed in malam partem temerario gressu declinant, qui ita arguunt

Si enim rationis perfectiorem in brutis animalibus suspicias, prerogativas quoque alias, quibus vis intelligendi circumsepta est, in iisdem agnoscas, ac fateris, necesse est, quod cum delectu agant: quod premiis & suppliciis sint digna: quod formam habeant, mole corporeæ non affixam: quod denique ad vitam immortalem jus obtineant. Has sequelas verò si admittere non cuncteris, quis oceanus foedissimos errores eluat? Quæ antycticæ circumscribendæ amplissima dementiæ sufficiant? Quod pharmacopolium purgando cerebro sufficiens helleborum subministret? Sanè, vel inde perspicuè colligas, bruta ratione destitui, quia semper uniformiter operantur: evidenti argumento, quod naturæ impetum, non rationis ductum sequantur.

- 6 Discursus contrarius: auspimentum pro auro venditat, ac ne unquam quidem solidæ rationis venalem exhibet. Primò enim nego, bruta propter finem agere: non enim agnoscunt in objecto rationem finis; sed ab instinctu naturæ, vel reminiscentiâ, ad certas operationes determinantur, ut consequantur finem, ab Authore naturæ intentum. Nego etiam, sermonis præstantiam brutis convenire; quia voces, quas instinctu naturæ edunt, orationis dignitatem non attingunt. Virtus quoque in bruta non cadit; quia absque delectu agunt: simulachra tamen virtutum in plenisque brutorum speciebus deprehendas. Artes quasdam humanas solo internoniam sensuum ministerio addiscunt. Denique inter homines non distinguunt, sed si certæ voces, aut signa, sæpius recurrant, beneficio fortis reminiscentiæ ad certas operationes determinantur. Uno verbo, vestigia quædam, simulachra, & umbram rationis in brutis reperias; rationem non reperias.

- 7 Sunt, qui definitionem, hæcenus explosam, sustineri posse censent, si ita explicetur, ut sensus consurgat, jus naturæ esse illud, *quod operationes, brutis & hominibus communes, dirigit*. Sed ne hoc quidem sensu tolerari potest memorata definitio. Nam objecta occurrunt, jure naturæ prohibita, à quibus tamen bruta per instinctum naturæ non abhorrent: quia vagum concubitus, ac venerem cum parentibus destitatur jus naturæ; nec tamen ab hisce actibus per instinctum naturæ arcentur bestię. Contra, occurrunt objecta alia, jure naturæ præcepta, quorum simulachra tamen in brutis non invenias: quia cultum Dei

præcipit jus naturæ, nec tamen Reverentiâ Numinis bestias tangi adversas. Fateamur itaque ingenuè, in definiendo jure naturæ crassâ Minerâ, vâ usos esse Authores juris nostri, ac vocabulum juris ad instinctum & propensionem naturæ insulsâ metaphorâ traxisse.

§. II.

Recensentur variae acceptiones Juris naturalis: Probatur existentia; ac Definitio & Divisio adornatur.

S U M M A R I A.

1. Jus natura sumitur primò pro instinctu naturæ, quo ad certas operationes, brutis & hominibus communes, inclinamur.
2. Secundò, pro statu, quem, spectatâ naturâ, respiciet, absque hoc tamen, quòd recta ratio statum determinet.
3. Tertiò pro eo, quòd recta rationi valde est consentaneum, absque hoc tamen, quòd præcepto, aut prohibitioni substat.
4. Quartò pro regulâ humanarum actionum, quæ consentanea, aut dissensanea naturæ nostræ præcipiuntur, aut vetantur.
5. Darijue naturæ, demonstratur.
6. Jus natura, in actu primò spectatum, est via cognoscendi voluntatem Dei, quæ præcipiuntur, vel prohibentur nobis ea, quæ contra rationali, quæ tali, sunt consentanea, vel dissensanea.
7. Dividitur jus natura in affirmativum & negativum: quoniam præceptorum differentia adornatur.

Antequam definiam jus naturæ, potissimas acceptiones eius refero; ne Lector, ambiguitate vocis deceptus, trahatur in errorem. Sumitur itaque variè. I. pro instinctu naturæ, quo ad certas actiones, brutis & hominibus communes, inclinamur. Ita accipitur in *d. princ. h. tit. & l. 1. §. 3. ff. De Just. & Jur.* in quibus locis, maris & fœminæ conjunctio, liberorum procreatio, ac educatio referuntur ad jus naturæ. Sed hæc acceptio est valde impropria, quia, ut paulo ante monstravimus, non datur jus commune hominibus & brutis.

Secundò, sumitur pro statu, quem, spectatâ naturâ, res obtinet; absque hoc tamen, quòd recta ratio statum determinet. Hoc sensu libertas, potestas venandi, ac jura id genus alia, revocantur ad jus naturæ: naturam enim si spectes, quilibet homo liber nascitur; quia ad conditionem servilem recta ratio neminem detrudit. Interim tamen statum hunc natura non determinat, neque præcipit, ut in libertate singuli homines relinquuntur; quamvis prohibeat, ne absque justâ causâ, justoque titulo, libertate nostra privemur. Jus hoc naturæ variis nominibus efficitur, ac *negativum, permissivum, & conditionatum* salutatur. Negativum ideo, quia recta ratio dispositione positivâ objectum non attingit.

Permissivum, quia recta ratio permittit, singulos homines libertate frui. Conditionatum denique, quia recta ratio non permittit purè & absolutè, sed sub tacitâ conditione: *nisi justa causa servitutem suaserit.*

3 Tertiò sumitur pro eo, quod rectæ rationi valde est consentaneum, absque hoc tamen, quod præcepto, aut prohibitioni substat. Hoc sensu successio liberorum in bona parentum refertur ad jus naturæ l. 7. §. 1. ff. *Si tab. testam. null. extab.* Tamen si enim recta ratio præcisè non jubeat, ut liberi parentibus succedant; rationi tamen valde videtur consentaneum, liberos potiùs, quàm alios parentibus succedere.

4 Quartò sumitur pro regulâ humanarum actionum, quâ ea jubentur, aut vetantur, quæ creaturæ rationali, quâ tali, sunt consentanea, aut dissentanea. Atque hæc acceptio est propria, & huius loci.

5 Dari jus naturæ, quarto modo acceptum, certum est. Creatura rationalis siquidem, hoc ipso, quod sit creatura, superiorem habet, à quo gubernetur; & hoc ipso, quod libertate gaudeat, ac deflectere in malum possit, indiget regulâ, à quâ dirigatur, ac ad ea inflectatur, quæ naturæ suæ sunt consentanea. Sed regula illa jus naturæ dicitur: ergo datur jus naturæ.

6 Jus naturæ duobus modis spectari potest, in actu primo, & secundo. In actu primo spectatur, si consideretur tanquam lumen, character indelebili cordibus nostris impressum. In actu secundo verò, si consideretur tanquam regula, à quâ in operationibus nostris dirigimur. In actu primo spectatum definiri potest, quod sit *vis cognoscendi voluntatem Dei, quâ præcipiuntur nobis ea, quæ creatura rationali, quâ tali, sunt consentanea, ac prohibentur, quæ eidem sunt dissentanea.* In actu secundo spectatum, definiri potest, quod sit *judicium rectæ rationis, quo manifestatur nobis voluntas Dei, præcipiens ea, quæ creatura rationali, quâ tali, sunt consentanea, ac prohibentur ea, quæ eidem sunt dissentanea.* Per creaturam rationalem, quâ talem, in utràque definitione intelligitur natura, ad unum ex necessitate non determinata, sed ratione & voluntate instructa, ac quæ ad finem suum liberè se ipsam movet. Cum hisce definitionibus concordat illa, quam tradit Imperator in §. 1. h. r. dum jus naturæ definit esse illud, *quod naturalis ratio inter omnes homines constituit.*

7 Dividitur jus naturæ in affirmativum, seu præceptivum, & negati-

rum, seu prohibitorium. Præceptivum dicitur, quod præcipit ea, quæ creaturæ rationali, quâ tali, sunt consentanea: qualia sunt, *Deum colere, parentes honore prosequi &c.* Prohibitorium, quod prohibet ea, quæ creaturæ rationali, quâ tali, sunt dissentanea: qualia sunt, *Deum contemnere, lectum alienum nefariâ libidine concutere, facultates alienas depradari &c.* Differt præceptum affirmativum à negativo; quia illud vim obligandi semper quidem retinet, in actu secundo tamen non semper obligat; cum non semper teneamur eximium cultum Deo exhibere, aut parentes honore prosequi: hoc verò tam arctè obstringit, ut ne minimum quidem momentum temporis assignari possit, quo non actu obstringat; quia nunquam licet innuptas agitare nuptias, corpus proprium infecundâ venere foedare, aut aliud simile flagitium admittere.

§. III.

De causâ efficiente, subjecto, & objecto juris naturalis, Ubi regula traditur cognoscendi, quæ jure naturæ sint honesta, quæ turpia.

SUMMARIA.

1. Causa efficiens juris naturalis est Author natura.
2. Subjectum juris huius est omnis & solus homo.
3. Objectum juris huius sunt ea, quæ continent intrinsecam honestatem, vel malitiam.
4. Non tantùm universaliissima principia practica, sed etiam conclusiones, proximè vel remotè, evidentem tamen, ex iisdem deductæ, pertinent ad ius naturæ.
5. Omnia præcepta Decalogi pertinent ad ius naturæ; exceptâ Sabbati circumstantiâ.
6. Proponitur difficultas, unde cognoscere liceat, hoc vel illud objectum jure naturæ esse honestum, aut inhonestum?
7. Id omne est honestum, quod expedit esse licitum: inhonestum verò, quod non expedit esse licitum, in ordine ad felicem statum humanae Republicæ.
8. Demonstratur bonitas huius regulæ.
9. Ut cognoscatur, jure naturæ esse aliquid licitum vel illicitum, attendi debet emolumentum universale, quod proveniunt ex licentiâ huius, vel illius actionis.
10. Id expedit licere, in cuius licentiam homines consensissent, si ante omnem casum particularem ab Authore naturæ fuissent consulti, ut de licentiâ actionis ferrent suffragium.
11. Ut hypothesis procedat, supponendum, de futuro statu nulli hominum constare, sed spem fortunæ prosperæ, ac metum adversæ, respectu omnium penitus aequaltem esse.

Causa efficiens juris naturalis est Author naturæ. Quemadmodum enim immortalis cælo duobus grandioribus adamantibus Decalogum olim insculpsit Deus: sic legem naturæ quoque micantissimis radiis, velut scalpro signatorio, immortalibus animarum nostrarum tabulis inscripsit, ac lumen vultus sui super nos signavit *Psalm. 4.* Sanè, quod ius naturæ authorem aliū non habeat, quàm Deum, evincitur ex eo;

quia obstringit omnes homines: ergo non potest esse latum ab hominibus; nemo enim potest se ipsum obligare legaliter; cum omnis lex essentialiter exigit procedere à Superiore aliquo: ergo solus Deus est Author juris huius, quia solus est Superior omni homine.

2 *Subiectum* juris huius est omnis, & solus homo. Solus ideo, quia, ut supra ostensum, in bruta jus non cadit. Omnis ideo, quia obligatio juris huius fundatur in rectâ ratione, quâ manifestatur nobis voluntas Dei, præcipiens, vel prohibens ea, quæ naturæ rationali, quâ tali, sunt consentanea, vel dissentanea: ergo cum omnis homo, vi naturæ, sit capax rectæ rationis, omnis quoque, vi naturæ, substat legi naturæ. Fateor sanè, infantes, furiosos, mente captos, ac id genus alios, excusationem mereri, si legem naturæ violent; cum vim eius non intelligant: in actu primo tamen jure naturæ obstringuntur, hoc ipso, quod pertineant in censum hominum.

3 *Objectum* juris naturalis constituunt ea, quæ continent intrinsecam honestatem, vel malitiam; five, quæ intellectus & recta ratio apprehendit, tanquam consentanea, aut dissentanea naturæ rationali, seclusâ omni lege positivâ.

4 Hinc suâ sponte sequitur, non tantum universalissima principia practica, qualia sunt, bonum amore, malum odio dignum esse; sed etiam conclusiones, proximè, vel remotè, evidentè tamen, ex iis deductas, pertinere ad jus naturæ: quia veritas conclusionis continetur in principio; adeoque si principium sit naturæ, conclusio quoque, evidentè ex principio deducta, illuc pertineat, necesse est.

5 Ex eodem fonte colligitur, omnia præcepta Decalogi pertinere ad jus naturæ; quia ex primis principiis practicis cum tantâ luce fluunt, ut quivis facile intelligat, quod evidentem, necessariam, ac immutabilem veritatem honestatis, vel malitiæ contineant. Excipitur circumstantia Sabbati, quæ juri positivo determinationem suam refert in acceptis. Tametsi enim recta ratio dictaret, eximium cultum Authori naturæ præstandum esse; tempus tamen, vel diem non determinat; quæ determinatio proinde originem suam trahit ex jure positivo.

6 Sed hic ingens occurrit difficultas, unde cognoscere liceat, hoc, vel illud objectum, spectatâ naturâ, esse honestum, vel inhonestum, at-

que adeò, convenire, vel non convenire creaturæ rationali, quæ tali? Exempli gratiâ, unde cognoscere liceat, cælibatum esse honestum; fornicationem verò, vel usuram londere malitiâ? Regulas varias, quas negotio huic elucidando varii afferunt, referre, ac censoriâ virgulâ perstringere & longum nimis, & molestum foret. Mihi, præ omnibus alijs, placeat regula, quam tradit *P. Hæmoldus Lib. 2. oper. Theol. tract. 1. cap. 5. comment. 1. §. 9. n. 351.* cû crebris hodie calculis subscribunt Theologi cathedrari in Universitate Ingolstadtensi, Dilinganâ & Oenipontanâ. Regulam hisce verbis reddo.

Spektatâ naturâ, id omne est honestum, quod expedit esse licitum: in honestum verò, quod non expedit esse licitum, in ordine ad felicem statum humane Reipublice. Similiter, id substat obligationi, quod non tantum expedit esse licitum, sed annexam quoque habere obligationem. Rursus, id laborat inhonestate gravi, quod expedit graviter esse prohibitum: levi verò, quod expedit quidem esse prohibitum, non tamen prohibitionem gravi, in ordine ad felicem statum humane Reipublice. 7

Regularum harum bonitas elucescit ex eo, quia fundantur in communi illo, & notissimo principio, nempe, quòd finis legum omnium circumscribatur salute publicâ. Unde sic licet arguere. Lex naturæ pro fine suo habet felicem statum humanæ Reipublicæ: ergo jure naturæ id debet esse licitum, cuius licentia plus boni affert, quàm mali, in ordine ad felicem statum humanæ Reipublicæ: id verò prohibitum, cuius licentia plus mali, quàm boni afferret humanæ propagini. Similiter, id debet esse graviter prohibitum, cuius gravis prohibitio pertinet ad felicem statum ratiocinantis Reipublicæ: id verò leviter, cuius gravis prohibitio plus mali, quàm boni afferret humanæ Reipublicæ. Neque enim omnia, quæ exigunt prohiberi, exigunt prohiberi graviter; alioquin pessimè consultum esset naturæ rationali; quæ ordinariè non potest longo tempore ita sibi cavere, ut nunquam cespitet, aut labatur; adeoque si omnis lapsus dignus esset summâ miseriâ, non posset moraliter felicitatem consequi, ad quam ab Authore naturæ destinata est; eoque respectu in misero planè statum constituta esset.

Ceterùm, ut cognoscas, an jure naturæ aliquid sit licitum, vel illicitum, non debes attendere emolumentum particulare, quod in hoc, 9

vel illo casu redundaret in Communitatem, si poneretur hæc, vel illa actio: sed emolumentum universale, quod proveniret ex licentiâ huius, vel illius actionis. Sæpe enim expedit, actionem aliquam universaliter esse prohibitam, esto in particulari plus emolumenti, quàm damni afferrat Communitati. Sic v. g. si homo, Reipublicæ noxius, autoritate privatâ occideretur, ex homicidio tali plus boni, quàm mali redundaret in Rempublicam; & tamen non expediebat, homicidium tale esse licitum, propter ingentia incommoda, quæ ex licentiâ tali emergerent. Si enim autoritate privatâ liceret occidere homines, noxios Reipublicæ, nemo ferè securus esset; quia homines, inordinatis affectibus in transversum acti, passim sibi persuaderent, hunc, vel illum esse noxium Reipublicæ. Sic quoque, si casus emergeret, ut per mendacium tota Communitas vindicari posset ab interitu, ex mendacio tali plus boni, quàm mali redundaret in Rempublicam; & tamen non expediebat, mendacium tale esse licitum, propter ingentia damna, quæ ex licentiâ tali consurgerent. Si enim obtentu emolumenti maioris liceret mentiri, tolleretur omnis ferè inter homines communicatio & fides, totumque commercium humanum dissolveretur; quia passim homines sibi fingerent, subesse bonum, præponderans malitiæ mendacii; adeoque sine fronte, sine pudore, sine remorsu mentirentur.

10 Quod si ulterius inquiras, unde cognoscere liceat, an expediat ad felicem statum humanæ Reipublicæ, hoc, vel illud licere, aut non licere? Ex Card. Pallavicino hanc regulam tibi trado. *Id expedit licere, in cuius licentiâ homines consensissent, si ante omnem casum particularem ab Authore naturæ fuissent consulti; ut de licentiâ actionis ferrent suffragium.* Contra, *id expedit non licere, in cuius licentiâ homines non consensissent, si ante omnem casum particularem ab Authore naturæ fuissent consulti, ut de prohibitione actionis ferrent suffragium.* Regulæ huius bonitas ex eo colligitur, quia, dum quæritur de naturali honestate, vel inhonestate humanæ actionis, non securius procedimus, quàm si consulamus naturale lumen rationis nostræ, ac exploremus, quale consilium dedissemus Authori naturæ, si ante omnem casum particularem de condendâ lege nos consuluisse. Cum enim lex, vi essentiae, promovere debeat salutem publicam, ante omnem casum particularem, id singuli consularent,

fulerent, quod censerent conducere ad tranquillitatem, & felicem statum humanæ Reipublicæ: ergo, quod in statu tali singuli consulerent Authori naturæ, id meritò censemus de facto arrisisse Authori naturæ, cum sciamus, quod lumen suum super nos signaverit.

Video sanè, quid opponere possis huic regulæ; nempe, varias esse I I conditiones hominum; adeoque si pueri, si ætate fessi, si pauperes, si divites, si mares, si feminae, si robusti, si infirmi, si Reges, si privati, ante omnem casum particularem, ab Authore naturæ vocarentur in consilium, singulos ea consulturos esse, quæ statui suo magis conducere. Sed dum ita arguis, manifestas, quod sensum legitimum regulæ allatæ non intelligas. Dum enim fingimus, legis fanciendæ gratiâ, singulos homines ab Authore naturæ in consilium vocari, supponimus simul, de futuro statu suo nulli hominum adhuc constare, sed spem fortunæ prosperæ, & metum adversæ, respectu omnium, penitus æqualem esse. In hoc statu proinde, quam legem singuli optarent, hanc meritò censemus, ab Authore naturæ latam esse. Cum enim in statu tali id singuli consulerent, quod conducere censerent ad tranquillitatem, conservationem, & bonum rationalis Reipublicæ, meritò concludimus, eandem sententiam placuisse Authori naturæ; cum certi simus, naturam non egisse nobiscum, tanquam cum servis, sed velut cum filiis; atque adeo in id intentam fuisse, ut leges conderet, rationali Reipublicæ proficuas, non damnosas.

§. IV.

De formâ & effectu juris naturalis.

SUMMARIA.

1. Oportet, quomodo jus natura differat à jure positivo.	4. Effectus juris naturalis est, quod operetur obligationem in conscientia.
2. Jus natura differt à conscientia.	5. Ut actus, subsans legi natura, sit honestus, debet intendi honestas obiecti.
3. Jus natura promulgatur per adventum rationis.	

Forma juris naturalis est vel intrinseca, vel extrinseca. Intrinseca I stat in differentiâ specificâ, quâ distinguitur à lege positivâ: quæ differentia hisce limitibus circumscribitur. Nam I. jus naturæ fertur à Deo, tanquam authore naturæ: positivum, vel ab hominibus, vel à Deo, non tanquam ab authore naturæ, sed quatenus, tanquam Legislator, homines,

homines, societate politicâ circumscriptos, gubernat. II. jus naturæ latissimè excurrit, ac omnes homines obstringit: positivum illos tantum obligat, pro quibus latum est. III. quæ præcipit jus naturæ, intrinsecè sunt honesta: quæ prohibet, intrinsecè turpia: quæ verò præcipit, aut prohibet jus positivum, non habent exigentiam intrinsecam, ut sub præceptum, vel prohibitionem cadant; sed rationem honestatis, vel inhonestatis, desumunt à præcepto, aut prohibitione legis arbitrarie. IV. jus naturæ malum omne prohibet; nullum permittit: jus positivum, ut indulgeat fragilitati hominum, aut consulat necessitati publicæ, ad malum quandòque nistantibus oculis connivet. V. legi naturæ integrè non satisfacimus, si vel minima circumstantia, ad honestatem operationis necessaria, malitiam moralem imbibat: legi positivæ verò satisfacere possumus, etiam per malum actum. Quæ ratio diversitatis? Quia, si vel unica circumstantia contineat malitiam moralem, jam non ex integro satisfacio juri naturæ; cum illa ipsa circumstantia adversetur alicui præcepto naturæ; adeoque, si ex motivo vanæ gloriæ succurram proximo, in necessitate constituto, sublevo quidem alienam indigentiam; humilitatem tamen offendo; eoque respectu juri naturæ ex assè non satisfacio. Contra, lex positiva præcipit quandòque actionem aliquam, absque hoc, quòd prohibeat circumstantiam, quæ malitiam actui conciliat: v.g. præcipit ieiunium, absque hoc, quòd circumstantiam vanæ gloriæ prohibeat; adeoque si ex motivo vanæ gloriæ ieiunem, satisfacio quidem præcepto Ecclesiæ; contravenio tamen legi naturæ, prohibenti vanam gloriam. *P. Suarez De LL. Lib. 2. cap. 10. n. 13.* VI. jus naturæ, quia continet rectitudinem intrinsecam, mutationi non subjacet: lex positiva subjacet quia fundatur in arbitrio humano, adeoque principio tam solido non nititur, ut perenni stabilitate omnem ævi injuriam eludat.

2. Sunt, qui jus naturæ cum conscientia confundant. Sed perperam! Jus naturæ siquidem est regula quædam universalis de iis, quæ creaturæ rationali, quæ tali, sunt consentanea, vel dissentanea: conscientia verò est dictamen practicum de eo, quod in particulari hic & nunc agendum; adeoque per conscientiam promulgatur velut jus naturæ, & applicatur ad facta singularia. Deinde, jus naturæ agenda tantum respicit: conscientia verò etiam ad præterita extenditur, quorum tristem, acerbamque

bamque memoriam nobis refricat. Adhæc, conscientia latiores habet terminos, quàm jus naturæ; quia non tantum leges naturæ, sed etiam positivas applicat ad facta singularia.

Forma extrinseca juris huius stat in promulgatione eius. Promulgatur autem per adventum rectæ rationis. Quando enim vigor ingenii annorum operâ intenditur, recta ratio, tanquam præco, omni tubâ vocalior, edicit nobis, quid dignitati naturæ nostræ congruat, quid non congruat. Quâ ætate verò leges naturæ hominibus innotescant, definiti non potest universali quâdam regulâ; quia videas, auroram rectæ rationis aliis maturius, aliis tardius illucescere. Mores proinde antea actæ vitæ, genius ingenii, indoles regionis, ac circumstantiæ id genus aliæ perpendendæ, ac conjectura ex iis sumenda.

Effectus juris huius est, quod operetur obligationem in conscientia. Lex naturæ siquidem, si propriè sumatur, vel præcipit aliquid, vel prohibet: si enim nihil præcipiat, aut prohibeat, sed tantum consulat, non meretur nomen legis: ergo omnis lex naturæ, propriè dicta, operatur obligationem in conscientiâ; quia posito præcepto, aut prohibitionem, recta ratio enuntiât, id agendum esse, aut omittendum, quod lex præcipit, aut prohibet.

Planè, ut actus, substans legi naturæ, sit honestus, non sufficit, obiectum quomodocunque attingi, sed honestas eius formaliter intendatur, necesse est. Neque enim commendare possis tanquam misericordem, qui ideo v. g. ægrum visitat, ut jucundè cum eodem fabuletur. Dispar est ratio operationis malæ. nam, si indigentia alienæ sublevandæ gratiâ furtum admittam, malitia furti refunditur in actum, licet formaliter non intendatur. Cur tam variè? Quia non possum ex virtute operari, si non agam ex motivo virtutis, atque adeò, si bonitatem eius non intendam; cum à bonitate neglectâ in actum refundi nequeat prærogativa laudis. Contra, si inhonestatem obiecti modo quocunque intendam, contemno legem, quâ prohibetur obiectum: qui contemptus sufficit, ut malitia in actum refundatur; quia bonum ex integrâ causâ, malum ex quolibet defectu nascitur.

De proprietatibus juris naturalis.

SUMMARIA.

1. Prima proprietas juris huius est, quod rectitudinem intrinsecam continens.
2. Secunda, quod sit norma omnium reliquarum legum.
3. Tertia, quod stabili vinculo omnes homines obstringat.
4. Quarta, quod ex diversitate locorum variationem non recipiat.
5. Quinta, quod omnibus ita notum sit, ut non possit invincibiliter ignorari. Vbi tamen principia universissima sacronenda à minoribus universalibus.
6. Sexta denique, quod mutationem refugiat.
7. Mutari propriè lex dicitur, quando mutatio directe afficit ipsam legem, vel obligationem eius. Impropriè verò, quando mutatio directe non incutrit in ipsam legem, sed in materiam eius.
8. Materia legis absque quodlibet potestati hominum, quandòque non.
9. Lex, potestati hominum non obnoxia, pendet quandòque à supremo dominio Dei, quandòque non.
10. Jus natura non potest mutari, mutatione directà & propriè dictà.
11. Quando jus natura respicit materiam, subiectam dominio Dei, aut voluntati hominum, potest mutari, mutatione saltem impropria.
12. Quando jus natura respicit materiam, subiectam potestati hominum, mutari potest improprie voluntate ipsorum hominum.
13. Quando jus natura respicit materiam, non quidem hominum, sed tamen dominio subiectam, mutari potest improprie voluntate saltem ipsius Dei.
14. Quando ius natura attingit materiam, dominio Dei non subiectam omnem plane mutationem respicit, etiam improprie.

Cum jus naturæ eximiis proprietatibus circumfluat, integritas doctrinæ flagitat, ut de his quoque, antequam hinc digrediamur, breviter differamus. Prima itaque proprietas juris huius est, quod rectitudinem intrinsecam contineat, ac non alia præcipiat, vel prohibeat, quàm quæ per se, ac vi essentiae honesta sunt, aut turpia.

Secunda, quod sit norma omnium reliquarum legum, ita ut si ab universali hac æquitatis regulâ vel latum unguem lex recedat, indigna sit legis nomine.

Tertia, quod stabili vinculo omnes homines obstringat. Cum enim in rectâ ratione fundamentum suum habeat, omnes illos obligat, in quos cadit recta ratio; cùmque naturæ nostræ sit incisum, iam parùm refigi potest è mente hominum, quàm parùm possit recta ratio. Hinc nemo non inter rationem, & pravæ affectiones pugnam, luctamque sentit: dum enim istæ insolenti procaciâ nos invadunt, ac in scelus propellere conantur, opponit se recta ratio, ac motiva profert, quæ à flagitio dimoveant. Unde etiam peracto crimine vindex conscientia severissimi censoris vices subit, ac vesaniam decoctæ honestatis pecca-

tori exprobrat: quamvis in ipso sævientium passionum æstu internus ille monitor surdâ aure quandoque spernatur. Neque homines singulos tantum, sed integras quoque communitates jus hoc obligat; quia istis quoque recta ratio edicit, quid naturali honestati congruat, quid non congruat.

Quarta, quòd ex diversitate locorum variationem non recipiat, sed eandem vim ubique habeat. Neque enim orientem & occidentem agnoscit recta ratio, sed omni sole splendidior ubique lucet, ac terras etiam Cimerias nitore suo perstringit.

Quinta, quòd omnibus ita notum sit, ut non possit invincibiliter ignorari. Ubi tamen distinctione opus, ac universalissima principia practica secernenda ab aliis, minùs universalibus. Universalissima principia practica, qualia sunt, bonum amore, malum odio dignum esse, non possunt ab ullo hominum inculpabiliter ignorari; quia tantam lucem præferunt, ut solâ penetratione terminorum innotescant, & assensum intellectui extorqueant. Conclusiones, ex principiis universalissimis deductæ, duorum sunt generum. vel enim suâ sponte, ac sine operoso discursu ex primis fluunt; vel magno ingenii conatu, ac pertinaci labore indigent, ut ex illis deducantur. Principia prioris generis, tametsi fortè ad breve tempus, non tamen diu inculpabiliter ignorari possunt; quia eâ luce, eoque candore se insinuant, ut non possit diu animus durare, quin suspicione latentis malitiæ tangatur: quâ obortâ, ignorantia desinit esse inculpabilis. Principia posterioris generis possunt ad longum tempus, ac fortè per totam vitam ab hominibus rudioribus ignorari; quia valde abstrusas veritates continent, quibus eruendis ingenia vulgaria vix suffecerint.

Ultima denique proprietas juris huius est, quòd mutationem refugiat: quæ enim Divinâ quâdam providentia constituta sunt, semper firmâ ac inconcussa permanent §. 1. h. i.

Cæterum hæc cautè incedendum, ac mutatio propria secernenda ab impropria. Mutari propriè lex dicitur, quando mutatio directè afficit ipsam legem, vel obligationem eius. Impropiè verò, quando mutatio directè non incurrit in ipsam legem, sed in materiam eius. Sic propriè lex mutatur, si voluntate Legislatoris expressâ, vel tacitâ abro-

getur; vel, si lex intacta quidem maneat, vis tamen eius ita reundatur, ut ob nudam voluntatem Legislatoris non extendat se ad personam, quam ceteroquin complecteretur. Contra, improprie lex mutatur, si circumstantia, fundans obligationem, immutetur, forte quod materia legis exuat conditionem, sub quâ terminabat prohibitionem legis. Sic v. g. ablatio rei alienæ cadit sub obligationem legis; sed non aliter, quàm si dominus sit invitus. Si consentiat, inducitur talis mutatio ex parte materiæ, ut, quæ affecta certis circumstantiis terminabat prohibitionem legis, jam non terminet.

8 Illud quoque sciendum, materiam legis substatre quandôque potestati hominum, quandôque non. Sic lex, quæ jubet, ut res aliena reddatur domino, ut contractus servetur, ut juramentum impleatur, respicit materiam, obnoxiam Legislatori humano: hic enim potest de bonis & contractibus civium disponere, prout exigit salus & felicitas Reipublicæ. Contra, lex, quæ prohibet occisionem innocentis, aut mendacium, respicit materiam, non obnoxiam Legislatori humano: hic enim de vitâ hominis, aut veritate, non potest pro arbitrio disponere.

9 Materia, potestati hominum non obnoxia, pendet quandôque à supremo dominio Dei, quandôque non. Sic v. g. vita hominis substat plenissimo dominio Dei: hic enim de vitâ nostrâ potest liberrimè disponere. Contra, actus, respiciens odium, aut contemptum Dei, non pendet ex liberâ voluntate Dei; quia Deus non potest prudenter se ipsam odio, aut contemptu dignum reddere: alioquin non esset perfectissimus, cum infinitæ perfectioni assidere debeat infinita autoritas; cui repugnat, prudenter vilipendi ac contemni posse. Labet jam pleno ore dicere, quam mutationem jus naturæ lufferat, quam non.

10 **ASSERTIO I.** Jus naturæ non potest mutari mutatione directâ, & proprie dictâ.

Probatur. Legem mutari, mutatione proprie dictâ, nihil est aliud, quàm, manente eodem objecto, iisdem circumstantiis, obligationem legis, vel omnino tolli, vel certè ita restringi, ut ob nudam voluntatem Legislatoris se non extendat ad personas, quas ceteroquin complecteretur. Sed hoc modo non potest mutari jus naturæ; quia ne quidem Deus efficere potest, ut, quod imbibit malitiam intrinsecam, exuat malitiam,

lariam, si nulla intercorrat mutatio ex parte materiæ: aut certe, si potestatem hanc in Deo agnoscat, fatearis, necesse est, posse Deum efficere, ut essentia rerum confundantur; atque adeo, ut ignis cum aquâ amicitiam contrahat: ut gravia naturalem sarcinam abjiciant: ut dura, excussa pertinaciâ, flaccescant: ergo lex naturæ non potest mutari, mutatione propriè dictâ. *Confirmatur.* Actum laborare malitiâ intrinsicâ, nihil est aliud, quàm actum repugnare creaturæ rationali, quâ tali. Sed ne Deus quidem efficere potest, ut actus, repugnans creaturæ rationali, quâ tali, eidem non repugnet, si nulla intercedat mutatio ex parte materiæ; quia ne Deus quidem conturbare potest essentias rerum: ergo Deus efficere non potest, ut actus, laborans malitiâ intrinsicâ, manentibus iisdem circumstantiis, exuat malitiâ: *Promovetur argumentum.* Implicat manifestè, actum, spectatum secundum omnes condiciones & circumstantias, in quibus substat præcepto, vel prohibitioni naturæ, legi naturæ non subsistere; quia implicat manifestè, naturam, spectatam cum omnibus suis circumstantiis, esse talem, & non esse talem. At si lex naturæ subiret mutationem propriè dictam, tunc actus, spectatus secundum omnes condiciones & circumstantias, in quibus substat præcepto, vel prohibitioni naturæ, posset legi naturæ non subsistere: ergo implicat, legem naturæ mutari & mutatione propriè dictâ.

ASSERTIO II. Quando jus naturæ respicit materiam, subjectam i in dominio Dei, aut voluntati hominum, potest mutari, mutatione saltem impropria.

Probat. Legem subsistere mutationi improprie, nihil est aliud, quàm materiam eius privari, ac denudari circumstantiis, in quibus terminabatur legem. Sed hoc modo potest mutari lex naturæ, si respiciat materiam, subjectam dominio Dei, aut potestati hominum; quia materia, ita affecta, non terminat legem naturæ in omnibus planè circumstantiis; alioquin non penderet à dominio Dei, aut potestate hominum: ergo quando jus naturæ respicit materiam, subjectam dominio Dei, aut potestati hominum, potest mutari, mutatione saltem impropria.

ASSERTIO III. Quando jus naturæ respicit materiam, subjectam potestati hominum, mutari potest improprie, voluntate ipsorum hominum.

Probatur. Quando materia, terminans legem naturæ, pendet à potestate hominum, potest voluntate hominum ita immutari, ut, quæ affecta certis circumstantiis, substat legi naturæ, jam non substat. Sed hæc mutatio dicitur impropria: ergo quando materia, terminans legem naturæ, pendet à potestate hominum, potest lex naturæ voluntate hominū mutari, mutatione impropria. *Confirmatur.* Esto lex naturæ jubeat, ut damnum, injustè illatum, reparetur; non tamen jubet pro circumstantiā, si creditor jure suo cedat. Similiter, esto lex naturæ imperet, ut res aliena reddatur domino; non tamē imperat pro circumstantia, si Legislator humanus ex justā causā rem priori domino auferat, ac possessori tribuat. Rursus, esto lex naturæ præcipiat, ut res, contractu valido promissa, præstetur, non tamen præcipit pro circumstantiā, si contractus ex justā causā à legitimo Superiore dissolvatur: ergo, quando lex naturæ respicit materiā, subjectam potestati hominū, potest voluntate hominum mutari mutatione impropria; quia, dum creditor jure suo cedit; dum rei alienæ dominium lex nobis tribuit; dum contractus à legitimo Superiore dissolvitur; materia, quæ affecta certis circumstantiis terminabat legem naturæ, exuit illas circumstantias, ac desinit terminare legem naturæ. *Promovetur argumentum.* Contractus initi, juramenta præstita, vota emissā, non obligant absolutè, sed sub tacitā conditione: *Nisi legitimus Superior ex justā causā contractum dissolverit, vel juramentum, aut votum relaxaverit.* Non enim expediebat, ex contractibus, juramentis, & votis, consurgere obligationem absolutam; cum faciliè emergere possint circumstantiæ, ut spirituale bonum animarum, aut ratio felicitatis publicæ postulet, contractum dissolvi, aut juramentum, vel votum relaxari: ergo negotiis hisce debebat inesse tacita conditio: *Nisi legitimus Superior juramentum, aut votum ex justā causā infregerit*: alioquin Divina providentia non sufficienter prospexisset indigentia nostræ, adeoque defecisset in necessariis: ergo, licet potestas humana statuere nequeat, ne votum, aut juramentum validum, dum persistit validum, servetur; potest tamen valorem juramenti, aut voti infringere, & hoc modo efficere, ut materia, quæ substat necessitati rei præstandæ, necessitati illi desinat substat.

13 **ASSERTIO IV.** Quando jus naturæ respicit materiam, non quidem hominum, Dei tamen dominio subjectam, mutari potest improprie, voluntate saltem ipsius Dei.

Probat. Possum, auctore Deo, diripere bona aliena invito domino, esto furtum jure naturæ sit prohibitum. Similiter, possum, suffragante voluntate Dei, occidere innocentem, esto homicidium jure naturæ sit prohibitum. Rursus, possum, Numine adstipulante, plures uxores connubio mihi jungere, esto polygamia jure naturæ sit prohibita; & ideo hæc omnia, quia Deus est absolutissimus bonorum, vitæ, ac corporum nostrorum dominus; adeoque vi supremi sui dominii potest mihi jus concedere in bona alterius, in vitam innocentis, in corpora plurimum seminarum: ergo quando materia, terminans legem naturæ, pendet à supremo dominio Dei, potest à Deo ita immutari, ut, quæ affecta certis circumstantiis substabat prohibitioni naturæ, jam non substat.

Confirmatur. Ablatio rei alienæ non absolute terminat prohibitionem naturæ, sed sub hac conditione: *Si supremus bonorum dominus non consentiat.* Similiter, occisio innocentis non absolute impingit in legem naturæ, sed sub hac circumstantiâ: *Si absolutissimus vita dominus reclamet.* Rursus, connubium cum pluribus feminis non absolute subjacet interdicto naturæ, sed sub hac conditione: *Si plenissimus corporum nostrorum dominus auctoritatem non præstet:* ergo si Deus consensum suum accommodet, memorata negotia desinunt terminare prohibitionem naturæ: ergo quando materia, terminans legem naturæ, pendet à Supremo dominio Dei, potest Deus consensu suo efficere, ut, quæ affecta certis conditionibus substabat prohibitioni naturæ, jam non substat.

ASSERTIO V. Quando jus naturæ attingit materiam, dominio Dei non subjectam, omnem planè mutationem respuit, etiam impropram.

Probat. Jus naturæ mutari improprie, nihil est aliud, quàm materiam eius ita converti, ut, quæ affecta certis circumstantiis terminabat prohibitionem naturæ, jam non terminet. Sed hoc modo mutari non potest jus naturæ, si materiam respiciat, dominio Dei non subjectam; quia dum in statu suo persistit materia, persistit quoque fundamentum inhonestatis; atque adeò, prohibitio circa illam: ergo quando lex naturæ respicit materiam, dominio Dei non subjectam, nullam planè mutationem patitur. *Confirmatur.* Quando materia, terminans prohibitionem naturæ, non pendet à supremo dominio Dei, ideo non pen-

det, quia, si consurgere posset circumstantia, in qua non terminaret prohibitionem naturæ, discrimen subiret aliqua perfectio Divina. Sed repugnat, in discrimen vocari aliquam perfectionem Divinam; quia repugnat, Deum non esse perfectissimum: ergo si materia, terminans prohibitionem naturæ, non pendet à supremo dominio Dei, repugnat, consurgere circumstantiam, in qua non terminet prohibitionem naturæ, atque adeo repugnat, mutari mutatione impropria.

CAPUT III.

De Jure Gentium.

A Jure naturæ digredior ad jus positivum; quod vel Divinum, vel humanum. Divinum dicitur, quod pro genere humano, quatenus constituit corpus morale ac politicum, à Deo latum est. Humanum, quod constitutum est ab hominibus. Jus Divinum non est dispositionis nostræ. Humanum est vel sacrum, vel profanum. Sacrum dicitur, quod felicitatem internam Christianæ communitatis: Profanum, quod felicitatem externam humanæ communitatis pro fine suo habet. Juri sacro non immoror. Jus profanum est vel pluribus gentibus commune, vel huic, aut illi Reipublicæ proprium. Illud jus gentium: hoc civile nuncupatur. De jure gentium in hoc capite; de civili deinceps agemus.

§. I.

De jure gentium?

SUMMARIA.

1. Sunt, qui negent, dari jus gentium: quorum argumenta adducuntur.
2. Demonstratur, dari jus gentium.
3. Ad jus gentium sufficit consensus quarundam gentium.
4. Sufficit quoque, à populis moratioribus Audire iustitiam eius coli.
5. Leges gentium violata non dantur juri gentium.

I **A**N derur jus gentium, videtur sequentibus argumentis vocari posse in dubium. Si enim dari asseras, fatearis, necesse est, communi nationum consensu latum esse. At fieri moraliter non potuit, ut omnes nationes communis legis sancientiæ gratiâ in unum convenirent. Deinde, illa ipsa capita, quæ juri gentium vulgò adscribuntur, à populis non omnibus custodiri videas. Historiam sanè si consulas, nequidem sa-

cerrima

certima legationum jura apud omnes perque gentes viguisse intelligas: ergo non datur jus, communi gentium consensu receptum, atque adeo neque jus gentium. Adhæc, apud illos quoque populos, qui humanitatis laudem ambiunt, parum authoritatis constare juri gentium, exempla docent, tum antiqua, tum recentia. Principes sanè reperiis, qui, tamen si jus gentium plenis buccis crepent, ubi servire dominationi, ac lenocinari authoritati suæ advertunt: dogmata tamen eius aut superbè despiciunt, aut callidis machinationibus eludunt, ubi amplissimis desideriis suis adversari intelligunt: ergo non agnoscunt Principes, sceptræ suæ juri gentium esse obnoxia.

Sed opinioni huic reclamationis communis sensus gentium, refragantur monumenta librorum, reluctatur aperta ratio. Communis sensus gentium; quia in historiis passim legitur, quòd ad jus gentium nationes provocaverint. Monumenta librorum; quia omnes Authores classici uno velut ore clamant, dari jus gentium. Aperta ratio denique, quia datur jus, quòd gentes, quæ tales, in ordine ad ea consociantur, quæ ad communem felicitatem, ac convenientem societatem ipsarum pertinent. Hoc vocatur jus gentium: ergo datur jus gentium.

Argumentis contrariis levi brachio rimam occlusero. Nam primum quod attinet, fateor sanè, non dari jus, communi omnium gentium consensu latum, cum ne quidem sint cognitæ nationes omnes, tantum abest, ut communibus suffragiis leges tulerint. At hinc perperam colligas, non dari jus gentium. Falleris enim, totòque erras judicio, si existimes, ad jus gentium requiri nationum omnium suffragia: paucarum gentium consensu perficitur; neque desiderat consensum expressum, sed contentum est tacito, quem ex eo colligimus, quòd circa materiam, sibi consentaneam, uniformiter gentes operentur, ac succenseant aliis, si à normâ, diu receptâ, deflectere sustineant. Tamen si itaque pleræque capita juris huius neque certam habeant originem, neque incisa legantur tabulis; non tamen ideo subleste sunt fidei: non enim uno momento, sed paulatim jus gentium invaluit, & alluvione velut temporis incrementa cepit. Hinc, quemadmodum originem juris consuetudinarii certâ conjecturâ assequi plerumque nequeas; sic quoque jus gentium juxta seriem temporum demonstrare non possis, quia secundum capita præcipua usû & consuetudine invaluit.

4 Sithili responsione evertitur argumentum secundum. Esto enim nationes non omnes assurgant juri gentium; sufficit tamen, à plerisque populis morationibus auctoritatem eius coli, qui utique obligatione arbitrariâ potuerunt se constringere, ac leges quasdam communi placito recipere.

5 Argumentum tertium mole suâ laborat, ac juris naturalis quoque auctoritatem proterit. Nam hoc etiam quidam Principes alto supercilio despiciunt, ac, tanquam non deceat, iisdem legibus sceptrâ & stivas regi, exulare ab aulis jubent. Pangunt illi fœdera, ut frangant: componunt pacem, ut imponant: conventiones & circumventiones pari lance compensant: facta infecta, pacta fracta, rata pro arbitrio reddunt irrita: in clientelam alios recipiunt, ut decipiant, ac patrocinium convertant in dominium: perfidiam tectorio jurejurandi incrustant; &, quia *vis æjus*, cognata sunt nomina, jus omne in armis ponunt, ac vulnera ruptorû fœderum ferro sanant: fortunæ prosperæ gloriâ tumidi, ac libidine regnandi in transversum acti, bella ex bellis serunt: a sparsis pagatim incendiis diademati regio splendorem fœnerantur: sub fallaci sanctæ pacis osculo infligunt vulnera: sub specioso legationum titulo, emissarios, speculatores, ac proditores quaquaversum emittunt: nutriendæ perfidie, stipendiaria improbitatis mancipia magnis sumptibus ubique alunt: injuriis alios laceßere, incautos invadere, infirmiores opprimere, pro ludo habent, ac materiâ potentiz: omnia denique consilia, omnésque actiones publicas ad normam sequentium regularum dirigunt. *Principi, imperium obtinenti, nihil injustum, quod utile. Sine injuriâ gubernari non potest Respublica. Si jus violandum, regni causâ violandum est. In summa fortuna id æquius, quod validius. Suum retinere, privata domus; de alienis certare, regis laus est. Pueri crepundiis, jurejurando viri sunt fallendi. Nulla fidei, nulla religionis habenda ratio, ubi occasionem augenda potentia fortuna subministrat. Omnia sunt virorum fortium. &c.* Interim non recordantur, infirmam esse potentiam, quæ fraudibus coaluit; neque fidam fortunam, quam improbitas peperit; ac faciliè aratrum induci felicitati publicæ, si conculcatas naturæ leges pro fundamento habeat. Non igitur decedit aliquid juri gentium, si qui Principes id observare superbè renuant: non enim infractam auctoritatem eius contemptus is arguit,

led

sed proterviam flexæ in arrogantiam potentiz: quæ non raro, turbine factorum impulsâ, in occasum præceps agitur, ubi ad summum apicem evecta creditur. Crescit enim ambitio, ut decrescat: inflatur superbia, ut diffletur: intumescit potentia, ut detumeat. Ego sanè suaferim, ut Principes, sortis prosperæ gloriâ ebrii, loco regularum, quas ex Machiavello paulo ante retuli, hæc potiùs axiomata observent, ac in memoriam quandôque revocent. *Homines sumus, non Dii. Sequitur superbos ultor è tergo Deus. Tesserâ variante, plerûmq; ludunt invicem calamitas, & magna prosperitas. Doli, præcocium instar fructuum, ætatem non ferunt, sed brevi tempore contabescunt. Nemo speret, fortunam perpetuò fore sibi propitiam, quæ instabilis rota uno tantum pede hærens, mox præcipitat, quem impotentibus studiis evexerat: vitrea est, ac dum splendet, frangitur. Firmanon est potentia, quæ magnitudine laborat suâ. Principes, potentia fiducia sumidos ac feroces, potentia tormenta manent. Ad veram gloriam per solam virtutem via patet &c.*

§. II.

Sitne jus gentium distinctum à jure naturæ?

S U M M A R I A.

1. Propositur difficultas, siue jus gentium portio juris naturalis, an humani & arbitrarii?
2. Genus humanum non constituit magnam aliquam, ac propriè dictam Rempubicam.
3. Jus gentium, acceptum pro conventione gentium, vel obligatione, quæ inde nascitur, non est portio juris naturalis.
4. Admissio legatorum, ac immunitas eorum non fundatur in necessitate naturæ.
5. Neque jura commerciorum fundamentum habent in necessitate naturæ.
6. Jus belli quoque videtur more arbitrio hominû.
7. Idem dicendum de jure sepulture.
8. Jus gentium, acceptum pro conventione gentium, aut obligatione, quæ inde nascitur, non est propria & univoca species juris.
9. Obligatio legalis, quæ committitur jus gentium, tota provenit à jure naturæ.
10. Diviso, quod jus discipitur in naturale & positivum, ac positivum alterius in jus gentium & civile, non est accurata.
11. Adornatur divisio alia, & accuratior.

GRavior, ac maiore opinionum variantium dissidio impedita difficultas est, siue jus gentium portio juris naturalis, an humani & arbitrarii? Controversiam hanc latè discussi *par. 1. sel. quest. cap. 1.* Equidem non libenter, quæ alibi docui, transcribo, ne videar actum agere. Sed cogor doctrinam, loco citato traditam, hîc repetere; ne principia, quorum seriem non interruptam opere hoc melior, hiatus sufferant.

Suppono tanquam certum, quòd genus humanum non constituat magnam aliquam, ac propriè dictam Rempubicam, ita ut universi im-

perent, singuli obediant. Si enim genus humanum, consideratum tamquam ingens corpus, ex innumeris gentibus, velut membris vastissimis, compositum, fulgeret prerogativâ imperii, hanc vel liberalitati Numinis, vel juri naturæ, vel arbitrio & voluntati hominum referret in acceptis. Nihil horum absque notâ manifestæ temeritatis dici potest. Non primum: quia sacræ paginæ ne verbulo quidem indicant, quod Dominus Deus ex universo humano genere formaverit magnam aliquam, & propriè dictam Rempublicam. Non secundum: quia conservatio & felix status humani generis potestatem hanc non exigit: dummodo enim communitates perfectæ obtineant summum imperium, ac quoad ea, quæ pertinent ad convenientem communicationem plurium nationum inter se, consociari pacto, & arbitrariâ conventionem possint, felicitati, ac incolumitati gentium sufficienter jam prospectum est: ergo non exigebat conservatio humani generis, ut ex omnibus gentibus coalesceret magna quædam, & propriè dicta Respublica, potestate ferendarum legum, ac imperii prerogativis aliis instructa. Non denique tertium: partim, quia neque constat ex historiis, neque ex monumentis aliis, consensu nationum omnium genus humanum coaluisse in magnam aliquam Rempublicam: partim, quia Reges & Principes non agnoscunt in genere humano prerogativam majestatis; quin potius apertissimè profitentur, scepra sua soli Deo esse obnoxia: partim, quia fieri non potuit, ut suffragiis omnium gentium consurgeret ingens illa Respublica, cum plurimæ nationes hodièque notitiam nostram effugiant: partim denique, quia, si ratio felicitatis publicæ persuasit gentibus, ut generi humano imperium in homines singulos consignarent, persuadere quoque debebat, ut communibus suffragiis feciales & arbitros eligerent, à quibus contriversalis gentium cum potestate cogendi disceptarentur: cui senatui, tamen si suffragentur pia quorundam vota, refragatur tamen manifesta experientia.

Deinde, vel dantur in universo hoc plures communitates hominum, summâ potestate instructæ, vel non. Si dantur, non potest ingens corpus humani generis armatum esse summo imperio; quia evidenter repugnat, potestates supremas esse obnoxias potestati superiori ejusdem ordinis & lineæ. Si non dari asseras, luci meridiane sanâ temeritate obste-

obscure, ac comminisceris aliquid, quod nulla censoris virgula satis castiget.

Adhæc, ex opinione contrariâ sequuntur absurda, quæ pro dignitate nullus Demosthenes, aut Tullius enarrat. Sequitur enim I. Reges omnes ac Principes magnæ Democratiæ illius veros ac proprios esse subditos. II. ex comitiis generis humani ita pendere Reges ac Principes, ut omnem authoritatem, omnemque potestatem suam inde habeant. III. actus omnes, quos in ditionibus suis exercent Principes, censuræ generis humani esse obnoxios, ac jure impetritari posse. IV. singulos homines obstringi, ut actiones suas dirigant in bonum magnæ huius Reipublicæ; ac, si facere id teneant, jure imperii ad id compelli posse. Quæ sanè ut absurdè admittam, impetrare à me nequeo: absint enim à veritatis arâ, quam lucubratione hac posteritati struo, figmenta talia, ac somniantis Morphei fabulosa nugæ. Lubet jam è portu solvere, ac in propoliæ controversiæ oceano vela ventis permittere.

ASSERTIO I. Jus gentium, acceptum pro conventionem gentium, aut obligatione, quæ inde nascitur, non est portio juris naturalis, sed humani & arbitrarii.

Probatur. Jus gentium, prædicto modo acceptum, non fundatur in necessitate naturæ, sed in mero arbitrio, & voluntate hominum: ergo non est portio juris naturalis; hoc enim imbibit rectitudinem intrinsecam. Veritas antecedentis clarissimè elucescet, si capita præcipua juris huius enarravero, ac ostendero, in necessitate naturæ fundata non esse.

Ubi primo loco sese offerunt jura legationum, quæ ad duo summa capita revocari possunt: alterum consistit in admissione legatorum: alterum in securitate eorum, ac immunitate publicâ. Neque unum verò, neque alterum caput fundatur in necessitate naturæ. Non illud: quia, stando in naturâ, quælibet gens potuisset velle ita secum vivere, ut nolle per legatos communicare cum gentibus aliis. Noc hoc etiam: quia si spectemus principia naturæ, hostis injustus titulo belli justè occiditur: ergo etiam justè occiditur legatus, ab hoste injusto submissus; quia constituit membrum Reipublicæ hostilis.

Secundò hæc pertinent jura commercii, seu libertas & facultas exercendi commercium, quæstuosum apud nationes alias. Nam, quòd una

gens apud aliam ea sibi parare possit, quæ vitam hanc apparatu commo-
diore instruunt, non fundatur in necessitate naturæ: poterat enim quæ-
libet gens velle contenta vivere cum iis, quæ aut largita est benignitas
naturæ, aut propria peperit industria; neque vel divitiis propriis adblan-
diri cupiditati alienæ; vel fortunis alienis illecebram subministrare luxui
proprio: ergo quod de facto gens una negotiari possit apud aliam, sic, ut
sine justâ causâ arceri à commercio hoc nequeat, consuetudine gentium
introducitur.

6 Tertiò huc pertinent jura belli, quæ concernunt, vel initium belli,
vel progressum eius, vel denique finem & effectum. Ad justum initi-
um belli requiritur solennis denuntiatio, quæ jure naturæ præcisè non
est necessaria; quia gentem, injuriæ illatæ ream, ac ad satisfaciendum
tardam, possum armis laceßere, esto hostilitatem fecialis non denun-
tiaverit. Ad justum progressum belli pertinet prohibitio, ne veneno
imbuantur fontes, aut instrumenta bellica, néve per sicarium submissum
hostis occidatur. Quæ capita non fundantur in necessitate naturæ: stan-
do enim in jure naturæ, media omnia licet adhibere, quæ conducunt
ad proterviam hostis frangendam, domandamque; dummodo à labe
perfidie sint immunia: ergo quod de facto adhibere prædicta media non
liceat, arbitrariâ conventionem gentium est introducitur. Ad effectum
belli pertinet occupatio rerum hostilium, & impunitas extrinseca, quam
bellum tribuit. Occupatio, bello solenni subnixâ, tribuit dominium
rerum captarum sine modo & termino. Impunitatis extrinsecæ ea vis
est ac potestas, ut, si in bello injusto, solenni tamen, hostem spoliaveris,
aut occideris, in territorio alio fortè repertus, puniri tanquam prædo,
aut homicida nequeas. Utérque effectus naturæ est incognitus, ac con-
suetudine gentium introductus.

7 Quartò huc pertinet jus sepulturæ. Nam stando in naturâ, se-
pulturæ honor cadaveri humano non debetur, cum turpitudinem intrin-
secam non sapiat, massam putridam cupresso non fumigari: molem mi-
serabilem exquisitis inscriptionibus non exornari: ædificium lateritium
marmore non incrustari: truncum inanimem terræ non insigi. Sed
gentibus opinio alia refedit, ac conveniens visum fuit, corpus, è terrâ or-
tum, terræ ultro reddi, ne vel ab invitis natura id reposceret.

ASSERTIO II. Jus gentium, acceptum pro conventione gentium, vel obligatione, quæ inde nascitur, non est propria & univoca species juris.

Probat. Jus, propriè dictum, est regula humanarum actionum, à superiore præscripta. Sed jus gentium, acceptum pro conventione gentium, vel obligatione, quæ inde nascitur, non est regula humanarum actionum, à Superiore præscripta; quia nulla gens est superior se ipsâ; una verò non est superior alterâ; neque datur ulla humana potestas, quæ gentes omnes subjectas sibi habeat: ergo jus gentium, acceptum pro conventione gentium, vel obligatione, quæ inde nascitur, non est propria, & univoca species juris. *Confirmatur.* Obstringere alios obligatione legali, supponit in obligante dominium & jus superius; quia lex, vi essentiae exigat procedere à potestate superiori: ergo diversæ gentes liberæ obstringi non possunt obligatione legali; quia nulla earum est superior se ipsâ; una verò in alteram non obtinet imperium. *Promovetur argumentum.* Plures Principes supremi non possunt obstringi obligatione legali; quia nullus eorum est superior se ipso; unus verò in alterum non obtinet imperium: ergo neque plures gentes liberæ obstringi possunt obligatione legali; quia nulla earum est superior se ipsâ; una verò in alteram non obtinet imperium.

ASSERTIO III. Obligatio legalis, quæ comitatur jus gentium, tota provenit à jure naturæ.

Probat. Obligatio legalis, quæ comitatur jus gentium, fundatur proximè in sequente principio: *Fides data est servanda.* Sed principium hoc est naturæ; quia attingit objectum, continens intrinsecam veritatem honestatis: ergo obligatio legalis, quæ comitatur jus gentium, tota fundatur in principio naturæ. *Confirmatur.* Ideo ad ea, quæ præcipit, vel prohibet jus gentium, obstringimur obligatione legali, quia fides data est servanda: neque enim conventio gentium, quæ talis, inducere potest obligationem legalem, cum ex parte gentium non supponat dominium ac jus superius: ergo obligatio legalis, quæ comitatur jus gentium, tota provenit à jure naturæ. Hinc manifesta elucescit differentia inter obligationem legalem, quæ comitatur jus gentium, & illam, quæ resultat posita lege civili. Hæc posterior siquidem proximè fundatur in

voluntate Legislatoris; remotè verò in principio illo naturæ: *Legislatori, justè imperanti, est parendum.* Contra, prior illa unicè fundatur in principio illo naturæ: *fides data est servanda*: quia conventio gentium inducere non potest obligationem legalem, cum ex parte gentium deficiat imperium, & jus superius. Ipsa quidem obligatio Justitiæ, quæ resultat, positâ voluntate gentium, fundatur proximè in liberâ conventionē gentium, ac remotè in principio illo naturæ: *fides data est servanda*: obligatio legalis verò, quæ comitatur jus gentium, tota fundatur in recens memorato principio naturæ.

20. ASSERTIO IV. Divisio, quâ jus discephitur in naturale & positivum, ac positivum ulteriùs in commune & singulare; seu gentium, & civile, non est accurata, neque tolerari potest, si ad normam regularum logicarum expendatur.

Probat. Ut divisio sit accurata, debent singula membra dividentia participare naturam generis. Sed in divisione, recens allatâ, non participant singula membra dividentia naturam generis. Jus enim dividitur, quatenus dicit regulam humanarum actionum, à superiore præscriptam; cuius prædicati essentiam non imbibit jus gentium; quia arbitraria conventio gentium non est regula humanarum actionum, à superiore præscripta: ergo memorata divisio non est accurata.

II Aliam proinde divisionem luber adornare, ac membra dividentia in hunc modumnectere. Jus est vel naturale, vel positivum. Jus naturæ respicit ac intendit, vel in genere honestatem, cuicunque objecto intrinsecam; vel in specie illam, quam continet impletio pacti, concernentis felicitatem gentium, quâ talium. Illud simpliciter, ac sine addito jus naturæ: Hoc verò jus gentium salutatur. Unde vides, quòd idem jus, diverso modo spectatum, sortiatur denominationem aliam & aliam, ac dicatur vel naturæ, vel gentium. Naturæ quidem, si in genere honestatem respiciat, cuicunque objecto intrinsecam. Gentium verò, si in specie honestatem illam respiciat, quæ resultat ex impletionē pacti, concernentis felicitatem gentium, quâ talium. Atque ab hoc modo philosophandi quæ recedit, ausim dicere, quòd à veritate recedat, ac in erroris semitam se & alios deducat. Nos deinceps, commodioris tractationis gratiâ, loquemur cum multis, & tolerabimus, ut arbitraria conventio gentium juris nomine mactetur.

§ III.

Quot modis accipiat^{ur} jus gentium, ac quæ sit ejus definitio?

SUMMARIA.

1. *Jus gentium, improprie acceptum, illud dicitur, quod sine mutua obligatione ob utilitatem aliquam apud plures gentes est receptum: Proprie acceptum aliud dicitur, quod cum mutua obligatione inter plures gentes est receptum.*
2. *Definitur, quod sit conventio, quæ gentes, quæ tales, in ordine ad eam obligationem mutuam conjunguntur, quæ ad felicitatem communem ipsarum pertinet.*
3. *Exponitur necessitas juris huius.*

NE in iis statim turberis, monendus es, jus gentium duabus significationibus circumscribi: aliquando enim vocabulo hoc id designatur, quod ob utilitatem aliquam pluribus populis sine obligatione placuit; aliquando verò, quod mutuam obligationem operatur. Unde, ut occasio erroribus præcludatur, impensè notandum, jus gentium sumi vel improprie, vel proprie. Improprie acceptum, illud dicitur, quod sine mutua obligatione, apud plures gentes ob utilitatem aliquam receptum est. Videas enim, quod plures quandoque Republicæ in legibus & ritibus conveniant: vel quia certæ leges æquitatem præferunt tam apertam, ut populis morationibus ultro se commendent: vel, quia eadem necessitatis aut utilitatis ratio ad observantiam certarum legum plures gentes obstringit: vel denique, quia ipsa morum similitudine diversæ gentes invitantur ad easdem leges recipiendas, & observandas. Quia tamen non eò pertinent leges illæ, ut mutue obligationis nexu plures gentes consocient, jus gentium, proprie dictum, non constituunt. Hoc sensu multa reduci videas ad jus gentium, quæ tamen eò non pertinent. Sic in §. 2. *h. t. & l. 4. & 5. ff. De Just. & Jur.* servitutes, manumissiones, omnes ferè contractus, ac negotia id genus alia referri conspicias ad jus gentium; non quod utilitatem gentium, quæ talium, promoveant, sed quia liberè apud plures gentes sunt recepta. Si quæ leges igitur apud plures gentes observentur, absque hoc tamen, quod communem earum felicitatem pro fine habeant, non tam sunt leges gentium, quàm jus civile, apud plures populos receptum; appellanturque jus gentium per abusum vocabuli, ideo videlicet quia usu plurium gentium commendantur. Jus gentium proprie dictum est, quod inter gentes, quæ tales, cum mutua obligatione receptum est.

Definitur à variis variè. Accuratissimè definiti potest hoc modo:

Est conventio, quâ gentes, quâ tales, in ordine ad eam obligationem mutuâ consociantur, quæ ad communem ipsarum felicitatem pertinent. A definitione hac non longè recedit illa, quam tradit Imperator in §. 2. *h. t.* ubi jus gentium describit esse illud, quod usu, & humanis necessitatibus exigentibus gentes sibi constituerunt.

3 Nimirum homines, licet in gentes varias sint dispersi, semper tamen retinent unitatem aliquam, non specificam tantum, sive illam, quæ fundatur in similitudine naturæ; sed moralem quoque, ac velut politicam; cui fundamentum subternit præceptum illud naturale mutui amoris & misericordiæ. Hinc, licet quævis civitas communitatem perfectam constituat; nullam tamen reperias, quæ non relationem aliquam dicat ad hoc universum; quia nulla ita sibi sufficit, ut auxilio mutuo non egeat. Neque enim natura, licet beneficiorum prodiga, ullam gentem tot prærogativis exornavit, ut ad plenam felicitatem nihil eidem deesset; sed bona sua providissimè ita partita est, ut gentes singulæ, aut necessitate coactæ, aut utilitate plectæ, juvamur, & præsidium mutuum ultro quærent. Hinc jure erat opus, quo gentes in ordine ad commercium hoc mutuum dirigerentur. Tamen enim ipsa ratio naturalis regulas, dirigendis gentium negotiis proficuas, non paucas suggererit; illæ tamen erant generales nimis, neque sufficiebant singulis negotiis, in quibus liberæ gentes inter se communicant, determinandis. Confer. *P. Suarez Lib. 2. de Leg. cap. 19. n. 9.*

§. IV.

Adornantur variae divisiones juris huius.

SUMMARIUM.

1. Exploditur divisio, quâ jus gentium distinguitur in primarium & secundarium.	3. Secundum in universale & particulare.
2. Jus gentium dividitur primò in præceptivum & prohibitorium.	4. Tertiò in externum & internum.
	5. Quartò in scriptum & non scriptum.

1 **D**ividitur jus gentium variè. Qui jus naturæ definiunt esse illud, quod natura omnia animalia docuit, erroris sui memores, duplex comminiscuntur jus gentium, primarium & secundarium. Primarium vocant, quod ratio naturalis inter omnes homines constituit §. 1. *h. t.* Secundarium, quod usu, & humanis necessitatibus exigentibus introductum est §. 2. *cod.* Nimirum erroris ea est indoles, ut catenâ fallacissi-

ma unus trahat alterum. Ne primus ruat, surrogatur secundus: ne secundus fatiscat, subnectitur tertius; ac dum figmenta figmentis junguntur, integra errorum catena cuditur. Jus naturæ non rectè dici illud, quod natura omnia animalia docuit, supra demonstravi. Hinc facili jam opem evinco, jus gentium malè dividi in primævum & secundarium. Nam jus, quod naturalis ratio inter omnes homines constituit, non est jus gentium, sed naturæ: jus verò, quod usu, & humanis necessitatibus exigentibus introductum est, per abusum vocabuli jus dicitur; cum plures gentes, auctoritate suppres, superiorem in terris non agnoscant, à quo legis vinculo constringantur. Faceat proinde temulenta divisio, digna sanè, quæ è Jurisprudentiæ confinio communibus peritorum calculis proscribatur.

Rectius dividitur jus gentium I. in præceptivum & prohibitorium. Præceptivum dicitur, quo actus aliquis præcipitur, v. g. admissio legatorum. Prohibitorium, quo actus aliquis prohibetur, v. g. violatio legatorum.

Secundo dividitur in universale & particulare. Universale voco, quod plurium, & fortè omnium morationum gentium convenientem societatem & communicationem pro fine habet. Particulare, quod paucarum, ac fortè duarum tantum gentium communem felicitatem respicit. Jus gentium siquidem non ex numero nationum, sed ex fine ætimitur; adeoque si vel duo populi conventionis vinculo in ordine ad ea consocientur, quæ ad communem felicitatem, & convenientem communicationem ipsarum inter se pertinent, consurgit verum jus gentium.

Tertiò dividitur in externum & internum. Externum dicitur, quod impunitatem extrinsecam, ac tutelam publicam actui conciliat. Internum, quod actum in foro interno justum reddit. Versatur nimirum jus gentium vel circa actionem indifferentem, vel talem, quæ expensa ad jus naturæ, intrinsecam inhonestatem continet. Actionem prioris generis si auctoritate suâ muniat, justam reddit pro foro interno & externo. Actionem posterioris generis in tutelam suam si recipiat, inhonestatem eidem non abstergit, sed impunitatem extrinsecam saltem conciliat, ita ut in foro externo puniri nequeat, qui actionem exercuit.

Quartò dividitur in scriptum & non scriptum. Scriptum dicitur, quod

quod expresso gentium consensu: Non scriptum, quod consensu tacito, sive usu & consuetudine gentium introductum est. Non enim interest, suffragio, an rebus ipsis, & factis voluntatem suam gentes declarent *arg.* l. 32. §. 1. ff. De LL. Ad jus gentium scriptum revocari possunt foedera, & conventiones publicæ, inter nationes initæ; non omnes quidem, sed illæ saltem, quæ communem felicitatem gentium paciscentium respiciunt. Cum enim foedera talia extendant, ut inter gentes sit conveniens communicatio in ordine ad ea, quæ ad communem felicitatem pertinent, non video, cur ad jus gentium revocari nequeant.

§. V.

De Causâ efficiente, Subjecto, Objecto, Formâ, & Effectu

JURIS GENTIUM.

S U M M A R I A.

1. Jus gentium, nascitur ex consensu gentium.

2. Obligat gentes, quæ tales.

3. Non est de ratione juris huius, ut normam gentibus omnibus præscribat.

4. Non fundatur jus gentium in sanctimonia, imperantium, & intimo contextu Rerum publicarum.

5. Respicit jus gentium ea, quæ promoveant aut

impediant convenientem societatem gentium inter se.

6. Differt jus gentium, tum à jure naturæ, tum à civili, non uno ex capite.

7. Præmulgatur quâlibet quo eo modo, quo leges civiles, quâlibet quo usu & praxi gentium.

8. Parit jus gentium obligationem iustitiæ.

Causa efficiens juris huius stat in consensu gentium: secluso enim pacto una Respublica nihil juris, vel autoritatis obinet in aliam, cum una non sit superior alterâ: ergo ut nexus juris & vinculum societatis inter plures gentes consurgat, pactum interveniat, necesse est.

Subjectum juris huius constituunt gentes, quæ tales. Possunt nimirum homines tribus modis considerari. I. tanquam homines, sive quatenus sunt creaturæ, rationis compotes. II. quatenus sunt cives huius, vel illius Reipublicæ. III. quatenus sunt cives universi huius; sive quatenus dispersi in nationes varias, tanquam membra vastissima, constituunt formidabilem Rempublicam, ut sic loquar, universi huius. Primo modo spectati, subsunt juri naturæ, à quo diriguntur in ordine ad ea, quæ creaturæ rationali, quæ tali sunt consentanea, vel dissentanea. Secundo modo spectati subsunt juri civili, à quo diriguntur in ordine ad ea, quæ pertinent ad felicitatem huius, vel illius Reipublicæ. Tertio modo considerati, subsunt juri gentium, à quo diriguntur in ordine ad ea, quæ per-

incent ad felicitatem nationum, quâ talium: hic enim est scopus, & finis intrinsecus juris huius, nempe ut inter gentes, tanquam partes universi huius, conveniens sit nexus, societas, & communicatio, ne velut seque præ dissolutæ, detrimentum, aut dehonestamentum affricent humano generi.

Cave tamen, existimes, de naturâ juris huius esse, ut ad omnes planè gentes porrigatur, omnésque populos pari viaculo constringantur: cum enim fundetur in arbitrariâ conventionem gentium, porrigi non potest ad nationes alias, quàm quarum voluntate coaluit.

Scio sanè, quid comminiscatur *Fridericus Hornius*, author, qui passim in opiniones paradoxas prurit. Contendit ille, obligationem juris huius non consurgere ex consensu gentium, sed ex intimo contextu Rerumpublicarum, & sanctioniâ imperantium. Sed has phrales ego non intelligo. Vel enim contextus ille Rerumpublicarum fundatur in jure naturæ, vel in jure arbitrario. Neutrum potest dici. Non primum: quia spectatâ naturâ, non occurrit, nisi duplex nexus inter gentes; unus physicus, fundatus in similitudine naturæ; alter moralis, & velut politicus, cui fundamentum subternit præceptum illud naturale mutui amoris & misericordiæ. Sed in neutro fundatur jus gentium, quia uterque mutationem respuit; adeoque non potest esse principium proximum juris contingentis & arbitrarii. At neque secundum dici potest. Si enim contextus ille fundatur in jure arbitrario, manifestè sequitur, quod non sit universalis, sed illos tantum populos obstringat, quorum voluntate coaluit.

Objectum juris huius constituunt ea, quæ promovent, aut impediunt convenientem nexum, societatem, ac communicationem gentium inter se: quæ enim priore modo se habent, imperantur ab hoc jure; quæ posteriore, vetantur.

Forma juris huius est vel intrinseca, vel extrinseca. Intrinseca stat in differentiâ specificâ, quâ distinguitur, tum à jure naturæ, tum à civili. A jure naturæ differt, quod non Deo, sed voluntati gentium vim suam referat in acceptis: quod gentes non alias obstringat, quàm quarum voluntate coaluit: quod respiciat objectum arbitrarium: quod malum non omne prohibeat, sed conniventibus oculis quandoque toleret: quod mu-

rationem absolutè non respuat. A jure civili differt, quòd voluntate plurium, pro incolis plurium, ac in bonum plurium civitatum constituitur, ac difficilior mutetur, quàm jus civile.

7 *Forma extrinseca* juris huius stat in modo, quo promulgatur. Ubi jus gentium scriptum separandum à non scripto. Scriptum, sive, quod constituitur expressâ voluntate gentium, promulgatur eodem ferè modo, quo leges civiles; vel certè, quo promulgantur conventiones alie, inter gentes initæ. Non scriptum promulgatur constanti usu, & praxi gentium, in materiâ, sibi consentaneâ, conformiter operantium: ex hac praxi enim satis colligitur, quòd animum introducendæ obligationis gentes habeant; præsertim, si occasione oblata ad consuetudinem gentium, tanquam ad jus commune, provocent; vel, si qua natio à normâ illâ recesserit, indignentur, ac jus gentium temeratum esse conquerantur.

8 *Effectus* juris huius est, quòd pariat obligationem justitiæ. Quemadmodum enim, si privatus paciscatur cum privato, consurgit obligatio justitiæ: sic etiam, si gentes inter se paciscantur, consurgit obligatio justitiæ. Atque hæcenus differt jus gentium à civili: hoc enim, quia fertur à Legislatore, quâ tali, parit obligationem obedientiæ, non justitiæ; illud verò, quia substantiam capit ex conventionem gentium, parit obligationem justitiæ. Quando itaque gentes ad conventionem decurrunt, ac de negotiis, communem felicitatem concernentibus paciscuntur, consurgit inter ipsas rigorosa obligatio justitiæ, ita, ut si fidem una fallat, constringi ab altera possit ad fidem servandam. Quemadmodum enim, si duo cives eiusdem Reipublicæ pactum ineant, consurgit inter ipsos rigorosa obligatio justitiæ, ita ut pars, fidei temeratæ rea, ad conventionem implendam coarctari, ac terrore iudicii percelli possit: sic etiam, si gentes liberæ paciscantur, consurgit inter ipsas rigorosa obligatio justitiæ, ita, ut gens, fidei temeratæ rea, ad conventionem implendam constringi possit. Quia verò inter gentes liberas deficit commune iudicium, integrum est parti læsæ, ad remedium aliud decurrere, ac, si cætera sint paria, gentem, fidei temeratæ ream, bello insequi. Tamen si enim anceps sit belli alea, periculosa expeditio, incertus exitus: si tamen gentem, perfidiæ ream, bello laceßas, jure laceßis, ac spes non vana subest, fore, ut aut gentes reliquæ, justitiæ studiosæ, causæ tux faveant; aut

Deus,

Deus, supremus fidei sequester & arbiter, scelus commissæ perfidiæ ministerio armorum tuorum expiet.

§. VI.

Possitne jus gentium mutari?

SUMMARIÆ.

1. *Propenitur status controversia.*

2. *Jus gentium, improprie dictum, à quavis gente liberè mutari potest.*

3. *Jus gentium, proprie dictum, non absolute mutationem respuit.*

4. *Jus gentium, proprie dictum, directe mutari non potest ab una sola gente, ita, ut obligatio eius quo ad hanc definias.*

5. *Potest tamen ab una sola gente mutari quandoque improprie.*

Illud non satis exploratum, an mutationem respuat jus gentium, quemadmodum respuit jus naturæ? num admittat, quemadmodum admittit jus civile? Referre opiniones aliorum non vacat. Ego jus gentium improprium secernendum existimem à proprio, ac mutationem, communi consensu suffultam, ab illa, quam gens una sine consensu aliarum inducere properat.

ASSERTIO I Jus gentium, improprie dictum, à quavis gente liberè mutari potest.

Probat. Jus gentium improprium illud dicitur, quod sine obligatione mutuâ apud plures gentes ob utilitatem aliquam receptum est. Sed jus hoc à qualibet gente liberè mutari potest; quia mutatione tali gentibus aliis nullum infertur præjudicium: ergo jus gentium improprium à quavis gente liberè mutari potest. *Confirmatur.* Jus gentium improprium secundum naturam intrinsecam est portio legum civilium, appellaturque jus gentium per abusum vocabuli, ideo videlicet, quia usus plurium gentium receptum est. Sed jus civile à quavis gente liberè mutari potest: ergo etiam jus gentium improprium à quavis gente liberè mutari potest.

ASSERTIO II. Jus gentium, proprie dictum; mutationem non absolute respuit.

Probat. Jus gentium, proprie dictum, est portio juris arbitrarii; quia fundatur in liberâ conventionem gentium: ergo mutationem non absolute respuit. *Confirmatur.* Quæ determinantur per jus gentium, non sunt intrinsecè honesta, vel inhonesta; sed bonitatem, vel malitiam induunt, quia determinantur: ergo materia juris huius non est necessaria

sed contingens, adeoque mutationi obnoxia; quia omne contingens, per se, est mutationi obnoxium.

- 4 **ASSERTIO III.** Jus gentium, propriè dictum, mutari non potest ab unâ solâ gente, ita ut obligatio eius quoad hanc desinat.

Probat. Ex arbitrariâ conventionem gentium nascitur rigorosa obligatio iustitiæ: ergo excuti non potest ab unâ gente; invitâ alterâ, quia nexum obligationis exuere non potest debitor, invito creditore. Certe quando privatus paciscitur cum privato, unus invito altero exuere non potest nexum obligationis: ergo idem obtinet, quando gens una paciscitur cum altera. Deinde, jus gentium, propriè dictum, plurium nationum communem felicitatem respicit; eò enim tendit, ut inter plures gentes sit conveniens societas & communicatio quoad ea, quæ gentibus, quâ talibus, sunt consentanea: ergo licet utilitas eius cesset quoad unam gentem; non tamen hoc ipso desinit quoad reliquas: ergo cum bonitas eius maneat, obligatio quoque maneat, necesse est.

- 5 **ASSERTIO IV.** Jus gentium, propriè dictum, ab unâ solâ gente mutari quandoque potest, indirectè saltem.

Probat. Quando gens aliqua advertit, obligationem, conventionem gentium inductam, sibi esse noxiam, prudenter quandoque potest credere, gentes alias non fore invitas, si obligationem excutiat: ergo si de facto id tenter, ac gentes alie non indignentur, sed conniveant, liberatur. *Confirmatur.* Nihil est tam naturale, quàm unumquodque eo modo dissolvi, quo colligatum est: ergo cum jus gentium, magnâ ex parte, tacito consensu gentium sit colligatum, eodem quoque dissolvi rursus potest. Hinc gens, obligationis pertaxa, liberatur tali casu, non tam ob factum proprium, quàm quia in talibus circumstantiis præsumptio prudens nascitur, obligationem tacitâ conventionem gentium remissam esse.

CAPUT IV.

De Lege in genere.

§. I.

De Etymologia, Synonymia, ac Definitione Legis.

SUMMARIA.

1. Jus civile considerari potest, vel absolute, vel relatè.
2. Lex dicta est vel à legendo; vel deligendo, vel ligando.
3. Circumfluit nominibus variis.
4. Definitur, quòd sit ordinatio rationis, in bonum Communitatis ab eo, qui curam illius habet promulgata.
5. Primò requiritur ad legem, ut ratione nitatur.
6. Secundò, ut Communitati, pro quâ fertur, conveniat.
7. Vt lex prudenter feratur, sufficit iudicium probabilis de utilitate eius.
8. Non pertinet ad rationem legis, ut bonum totius communitatis ex aqno respiciat.
9. Tertiò requiritur, ut legem ferat superior in communitate.
10. Quartò, ut lex sufficienter promulgetur.

Jurigenium succedit jus civile, quod duobus modis considerari potest, absolute, sive absque respectu ad certam Rempublicam; & relatè, sive cum respectu ad Rempublicam Romanorum. Absolute spectatum Legis nomen obtinet; de quâ ut in genere agamus, integritas doctrinæ postulat.

Lex vel à legendo dicta est, quòd legere in eâdem liceat, quid agere, quid omittere conveniat: vel à deligendo, quòd ea deligat, quæ ad usum humanæ vitæ magis conducere videntur: vel denique à ligando, quòd homines liget, ac ad sui observantiam obstringat.

Circumfluit nominibus variis, ac juris, præcepti, constitutionis, sanctionis, aliorumque titularum encomiis celebratur.

Definitur in genere, quòd sit ordinatio rationis, in bonum communitatis politicæ ab eo, qui curam illius habet, promulgata.

Unde advertis, ad legem, propriè dictam, plures condiciones requiri. Primò, ut ratione nitatur, atque adeò, ut respiciat objectum honestum: alioquin nomen legis non meretur; quia lex vi suæ essentiae debet esse moralis regula honestæ operationis.

Secundò, ut Communitati, pro quâ fertur, conveniat; atque adeò ut Legislator probabiliter censeat, legem Communitati esse proficiuam. Potestas siquidem ferendarum legum per se respicit bonum Communitatis: ergo etiam lex per se respicere debet bonum Communitatis: ergo

ut Legislator subditos legis vinculo honestè obstringat, prudenter censere debet, legem convenire Communitati.

7 Planè, ut lex prudenter feratur, non requiritur certitudo, sed sufficit iudicium probabile de utilitate eius: quia potestati ferendarum legum suffragatur possessio, quæ manere debet inconcussa, dum non certò constat, legem defectu aliquo laborare: cæteroquin vis obligandi cum magno Reipublicæ dispendio fatisceret in contemptum, quia lex vix ulla conscriberetur, cuius utilitas speciosâ ratione aliquâ vocari non posset in dubium.

8 Illud sanè non pertinet ad rationem legis, ut bonum totius Communitatis proximè, ac ex æquo respiciat. Reperias enim leges, de faminis, de pupillis, de minoribus, de militibus; atque adeò de parte quadam Communitatis latas, nec tamen dicere possis, quòd defleant à naturâ legis: partim, quia integrum ordinem hominum, non personas singulares, primariò respiciunt: partim, quia interest totius Communitatis, id genus leges ferri; in cuius utilitatem proinde ultimò redundant. *Palao tract. 3. oper. mor. disp. 1. punit. 1. n. 7.*

9 Tertiò requiritur, ut leges ferat superior in Communitate, sive is, penes quem summa in Civitatem potestas residet. Cum enim Communitatem lex obliget, ferri debet ab eo, qui superior est Communitate; quia æqualis æqualem constringere legis vinculo frustra tentat.

10 Quartò denique requiritur, ut lex sufficienter promulgetur; quia non potest tanquam moralis regula dirigere actiones civium, nisi vim dirigendi cives sufficienter perspectam habeant. Hinc licet in particulari sciam, qualem legem Princeps animo decreverit; si tamen nondum sit promulgata, obligatione eius non teneor: cum enim sit allocutio publica, directâ ad subditos, vim obligandi non ante obtinet, quam sit apta percipi perceptione publicâ.

§. II.

Referuntur potissimæ Divisiones Legis.

SUMMARIA.

1. Dividitur Lex prædicta in affirmativam & negativam.
2. Secundo in favorabilem & odiosam: quæ divisio explicatur.
3. Tertiò in præceptivam, penalem & mixtam.
4. Quarto in prohibentem, & irritantem.
5. Jure civili omnis Lex prohibens est hoc ipso irritans; nisi aliter colligatur, quod sit tantum prohibens.
6. Id ipsum procedit jure Canonico.

Dividitur lex variè. Primò in affirmativam & negativam. Affirmativa dicitur, quâ præcipitur aliquid agendum. Negativa, quâ prohibetur aliquid agendum. Differunt hæc leges, quia affirmativa non semper obligat in actu secundo, cum non omni tempore teneamur id agere, quod lex præcipit. Negativa verò semper obligat in actu secundo; quia nunquam possumus id agere, quod lex prohibet.

Secundò, dividitur lex in favorabilem & odiosam. Favorabilis dicitur, non ideo, quod nemini onus afferat; neque odiosa ideo, quod bonum eorum, quos obstringit, non respiciat: quia lex omnis, vi essentia, debet onus aliquod afferre, ac promovere bonum eorum, quos obligat. Sed divisio hæc desumpta est à fine, proximè ac primariò per legem intento: adeòque lex favorabilis dicitur, cuius finis primarius est favere; siue quæ favorem habet pro motivo: odiosa verò, quæ malum alterius habet pro motivo; vel certè, de quâ aliunde constat, quod juxta mentem Legislatoris stricte sit accipienda. Sic v. g. lex, quâ licentia conceditur marito, occidendi adulterum, in flagranti deprehensum, est favorabilis; quia finis proximus legis huius stat in favore mariti, cuius justo dolori lex indulgere voluit. Hinc rectè nonnulli colligunt, etiam illum posse interfici, quem maritus deprehendit in flagitio cum sponsa de presenti; quia finis proximus legis fuit indulgere justo dolori, qui non minus gravis est in casu temerariæ uxoris cognitiæ, quam non cognitiæ. Contra, lex, quæ liberos parentis perduellis variis poenis afficit, videtur odiosa, quia principaliter eò respicit, ut in liberis parentes coerceat. Hinc rectè nonnulli colligunt, constitutionem illam ad nepotes non pertinere; quia cum primariò coercionem parentum respiciat, interpretatione restringi debet *cap. 15. De R. J. in 6.* Si non sufficienter constet, favorem, an odium lex pro motivo habeat, censenda est favorabilis; quia de Legislatore merito præsumimus, quod beneficium potius voluerit conferre, quam coercere.

Tertiò dividitur lex in præceptivam, & poenalem. Præceptiva dicitur, quâ simpliciter aliquid præcipitur, aut prohibetur, absque hoc, quod poena dicatur transgressoribus. Poenalis, quæ poenam minatur transgressoribus. Atque hæc est vel mètè poenalis, vel mixta. Mètè poenalis dicitur, quæ solius poenæ mentionem facit, absque hoc, quod

actum præcipiat, aut prohibeat; ut si dicat Legislator: *qui venatus fuerit, decem aureis mulctabitur*. Mixta vocatur, quæ duo membra continet, in quorum uno aliquid præcipitur, aut prohibetur, in altero poena præfigitur transgressoribus. Atque hæc est vel mixta verbis disjunctivis, vel conjunctivis. Lex disjunctivè mixta dicitur, quæ sub disjunctione actum prohibet, & poenam minatur; ut si dicat Legislator: *Aur nemo deinceps venetur; aut qui venatus fuerit, decem aureis mulctabitur*. Conjunctivè mixta vocatur, quæ & actum prohibet, & poenam minatur transgressoribus; ut si dicat Legislator: *Nemo deinceps venetur; qui venatus fuerit, decem aureis mulctabitur*.

Quartò dividitur lex in prohibentem & irritantem. Prohibens dicitur, quæ actum nudè prohibet. Irritans, quæ actum jubet esse irritum.

Ubi illud in dubium trahi video, an omnis lex prohibens sit etiam irritans? Certum est, quòd jure civili omnis lex prohibens sit hoc ipso etiam irritans; nisi aliunde colligatur, quòd sit tantum prohibens. Deducitur apertissimè ex *l. 5. C. de LL.* ubi perspicuè decernitur, quæ contra prohibitionem legis facta sunt, ipso jure esse irrita, licet clausula irritans legi non sit adjecta. Planè, si remedium lex suppeditet, quo actus, jure prohibitus, rescindatur, lex prohibens non censetur esse irritans; quia quod ipso jure non tenet, non indiget rescissionis auxilio. Sic, etsi sub conditione non liceat ferre sententiam; si tamen feratur, tenet sententia, quia lex remedium suggerit, quo rescindatur *l. 1. §. 5. ff. Quand. appell. sit*. Sic quoque, licet aleæ lusus jure civili sit prohibitus; si tamen ludas & perdas, transfertur dominium pecuniæ in collusorem; quia lex actionem tribuit, quâ pecunia soluta repetatur *l. 1. l. 3. C. De aleator*. Sic quoque, licet alienare in fraudem creditorum sit prohibitum; tenet tamen alienatio, quia lex remedium suggerit, quo rescindatur *§. 6. De act.*

Id ipsum procedere existimem jure Canonico: partim, quia Canones hoc in passu nullibi à jure civili recessisse invenias: partim, quia in *can. 13. caus. 25. quest. 2.* Gregorius Pontifex videtur approbasse jus civile: partim denique, quia in *cap. 64. De R. J. in 6.* traditur regula generalis, quæ contra jus fuerit, habenda esse pro infectis. Scio sanè, quòd aliud occinere videatur textus in *cap. 16. De regul.* ubi testatur SS. Pontifex, multa in jure prohiberi, quæ facta firmitatem obtineant. Sed

non obloquitur textus iste. Fateor enim, multa in jure prohiberi, licet tamen, ut facta teneant. Sed tunc, quando aliunde constat, legem tantum esse prohibentem; fortè, quia ipse Legislator mentem suam exprimit; vel, quia remedium suggerit quo actus rescindatur; vel etiam, quia praxis Ecclesiæ, consuetudo, aut communis opinio peritorum, vix non aliam, quàm prohibendi, in lege agnoscit. Regulariter itaque omnis lex prohibens est etiam irritans. Fallit tamen hæc regula, nisi aliunde constet, legem tantum esse prohibentem. Scio etiam, Canones, dum actum irritare volunt, uti quandoque clausulâ irritante *cap. 2. De regular. in 6. Trid. Sess. 24. cap. 1. De refor. matrim.* Sed quid tum? Cautela superflua nocere non solet. Ut ambiguitati via omnis præcudatur, ac de mente Legislatoris apertius constet, clausula irritans quandoque legi apponitur. Atque doctrinæ huius blanditias impensè ambio, quia concordiam adstruit inter Canones, & Leges; quâ mirè capior. Confer Clariss. Dn. Collegam P. König lib. 1. *Jur. Can. tit. De constitut. n. 26.*

§. III.

Sitne potestas ferendarum legum à Deo, & quo sensu?

S U M M A R I A.

1. Potestas ferendarum legum civilium est à Deo.
2. Sed controversatur, siue ita à Deo, ut sola Divina voluntas sit radix & causa proxima potestatis.
3. Potestas duobus modis potest proxime à Deo procedere. I. tanquam ab Authore naturæ. II. tanquam à libero collatore.
4. Potestas ferendarum legum civilium spectari potest vel absolute & in se, vel relative, siue quatenus residet penes unum, vel paucos.
5. Potestas ferendarum legum civilium, non descendit proxime ab hominibus.
6. Potestas ferendarum legum civilium, in se, & absolute spectata, non provenit à Deo, tanquam à libero Collatore.
7. Potestas ferendarum legum civilium, in se spectata, procedit proxime à Deo, tanquam ab Authore naturæ.
8. Potestas ferendarum legum civilium, quatenus residet penes unum, vel paucos, non procedit proxime à Deo, sed transfertur ab ipsâ Communitate.
9. Exponitur, cur stando in naturâ, potestas ferendarum legum civilium magis sequatur ipsam Communitatem, quàm unum, vel paucos.
10. Recta ratio statum popularem non absolute determinat.
11. A potestate ferendarum legum, quâ eminet SS. Pontifex, non licet argumentum ducere ad potestatem, quâ præcellunt Principes politici.

Causa efficiens legis civilis est vel remota, vel proxima. Remota stat in principio, unde oritur potestas ferendarum legum civilium. Ubi suppono tanquam certum, quod potestas ferendarum legum civilium sit à Deo. Itæ enim edicit Divina Sapiëntia, dum *Proverb. 8. vers. 15.*

& seq. ita perorat: Per me Reges regnant, & conditores legū iusta decernunt. Per me Principes imperant, & potentes iudicant terram. Divinæ Sapientię sueclānar Doctor gentium, dum cap. 13. ad Romanos in hæc verba scribit: *Non est potestas, nisi à Deo, qua autem sunt, à Deo ordinata sunt.* Neque deest solida ratio, quā veritas hæc firmetur. Natura humana siquidem innato appetitu ambit societatem civilem; quā sine obtinere non posset ea, quæ ad convenientem vitæ conservationem, ac felicitatem, statu suo dignam, pertinent. At sine pace & iustitiā conservari non potest civilis societas: ergo neque sine potestate ferendarum legum: ab hac enim determinari debent, quæ conducere videntur ad conservationem pacis & iustitiæ: ergo communitatem perfectam debet comitari potestas ferendarum legum, atque adeò, Deus, tanquam Author naturæ, debet velle, ut memorata potestas in communitate perfectā resulter: partim, quia natura humana non potest esse destituta mediis, ad conservationem suam necessariis; nisi stolidè censeas, Deum & naturam deficere posse in necessariis: partim, quia appetitus innatus, quo creatura rationalis societatem civilem ambit, provenit à Deo, tanquam ab Authore naturæ; à quo proinde provenire quoque debet potestas ferendarum legum; nisi velis, appetitum, à Deo naturæ nostræ impressum, esse frustraneum. Deinde, nullum corpus conservari potest, nisi detur principium aliquod, cui ex officio incumbat, commune bonum eius procurare: partim, quia membra singula potissimum bono suo privato consulunt, quod sæpè adversatur utilitati communitatis totius corporis: partim, quia ad felicem statum totius corporis multa requiruntur, quorum aut nullā, aut exiguā curā tanguitur membra singula: ergo etiā corpus politicum perfectæ Communitatis conservari non potest, nisi detur caput, cui ex officio incumbat, bonum communitatis procurare; atque adeò, nisi detur potestas publica, cuius edictis atque imperiis membra singula ad bonum commune procurandum inflectantur: ergo cum vili luminis naturalis assequamur, quòd communitas perfecta potestate ferendarum legum sit instructa solidè concluditur, quòd à Deo, tanquam Authore naturæ, potestas illa proveniat.

2 De illo vehementer Authores ambigunt, proveniatne potestas ferendarum legum civilium proximè à Deo? Certum est,

procedere proximè à Deo, tanquam à causâ primâ & universali. Nam omnis planè potestas, etiam illa, quam homo confert homini, hoc sensu procedit proximè à Deo, cum hic, tanquam causa prima, proximè influat in actum, quod potestas ab homine confertur. Hinc eo sensu controversia procedit, an videlicet potestas ferendarum legum civilium ita procedat à Deo, ut sola Divina voluntas sit radix, & causa proxima potestatis.

Potest verò potestas aliqua proximè à Deo procedere duobus modis. I. tanquam ab Authore naturæ. II. tanquam à libero collatore. Tanquam ab Authore naturæ procedit, si producatur creatura, quæ vi naturæ suæ potestatem exigit. Tanquam à libero collatore verò, si producatur creatura, quam Deus ex mero motivo liberalitatis suæ potestate instruit. Sic v. g. potestas, quam pater obtinet in filium, alienæ opis adhuc indigum, provenit à Deo, tanquam ab Authore naturæ: supposito enim generationis fundamento, anima rationalis, à Deo creata, naturaliter exigit subesse potestati patris. Contra, potestas pattandorum miraculorum provenit à Deo, tanquam à libero collatore; quia nulla creatura, vi naturæ, potestatem hanc exigit; quam proinde si à Deo recipiat, recipit tanquam à libero collatore.

Cæterum, potestas ferendarum legum civilium duobus modis spectari potest, in se, & absolute, ac relatè. In se, & absolute, si præcisè spectetur tanquam potestas temperandæ legibus Reipublicæ. Relatè verò, si consideretur cum respectu ad subjectum, potestate instructum; atque adeò, si spectetur, quatenus vel penes unum solum, vel paucos residet. Labet jam habenas permittere veritati, ac toto discurrere campo.

ASSERTIO I. Potestas ferendarum legum civilium in se & absolute spectata; non descendit proximè ab hominibus.

Probatnr. Ferre leges, & per has obligare alios moraliter, supponit in obligante dominium, ac jus superius: ergo potestas ferendarum legum civilium non potest proximè descendere ab hominibus; quia, ex naturâ rei, neque unus homo est superior altero, neque tota collectio hominum est superior singulis, cum ex æqualibus coalescat. *Confirmatur.* Esto singuli homines suâ sponte communitati se subiciant, ac Communitas subjectionem accipiat; nisi tamen voluntas superior subjectionem

jectionem ratam habeat, non potest in communitate consurgere potestas superior; quia singuli possunt duci pœnitentiâ, ac nolle subesse Communitati, cum nemo sibi ipsi possit legem dicere: ergo potestas ferendarum legum non potest provenire à voluntate hominum. *Promovetur argumentum.* Potestati ferendarum legum assident prerogative alie, quæ non possunt conferri ab hominibus: qui enim imperium obtinet in alios, potest inducere obligationem in conscientiâ, ac ultimâ quæque meritos percellere pœnâ mortis: quæ jura videntur, transcendere naturam humanam, secundum se spectatam; quia solus Deus est dominus vitæ nostræ, ac solus virtute propriâ obstringere potest in conscientiâ ut supra demonstravimus: ergo potestas ferendarum legum non potest proximè provenire ab hominibus, tanquam à causâ.

ASSERTIO II. Potestas ferendarum legum civilium, in se spectata, non procedit à Deo, tanquam à libero Collatore. Ita *Suarez Lib. 3, contr. Reg. Angliæ cap. 2. n. 5.*

Probat. Gratis, ac sine fundamento dicitur, potestatem ferendarum legum civilium procedere à Deo, tanquam à libero collatore; quia textum nullum in sacro Codice reperias, qui Authenticas collationis huius tabulas exhibeat: ergo potestas ferendarum legum civilium non provenit à Deo, tanquam à libero Collatore. *Confirmatur.* Si potestas ferendarum legum civilium proveniret à Deo, tanquam à libero collatore, sine speciali revelatione Dei non posset nobis innotescere; quia nihil supernaturale cognoscere possumus meris viribus naturæ. Sed vi luminis naturalis concludimus, quòd communitas perfecta instructa sit potestate ferendarum legum; quia evidenter advertimus, quòd sine hac conservari nequeat: ergo potestas ferendarum legum civilium non potest à Deo provenire, tanquam à libero collatore; quia consurgeret in communitate, etiam secus à liberâ collatione Dei.

ASSERTIO III. Potestas ferendarum legum civilium, in se spectata, procedit proximè à Deo, tanquam ab Authore naturæ. Ita *P. Suarez ubi supra, n. 6. & lib. 3, De LL. cap. 2. n. 4.*

Probat. Communitatem hominum perfectam, societatis civilis pangendæ gratiâ collectam, potestas ferendarum legum civilium consequitur, tanquam moralis quædam proprietas, utpote omnino necessa-

ria ad conservationem eius: ergo, cum Deus sit Author proximus naturæ humanæ, societate civili circumscriptæ, erit quoque Author proximus potestatis, quæ naturam humanam, societate civili circumscriptam, sequitur; quia proprietates suâ sponte fluunt ex naturâ; adeoque qui est author naturæ, censetur quoque author proprietatum, quæ per se consequuntur naturam. *Confirmatur.* Quando societatis civilis pangendæ gratiâ homines coalescunt, potestas ferendarum Legum civilium eâ necessitate resultat in communitate illâ, ut non possit voluntate hominum impediri: quia non stat in arbitrio hominum, velle naturam, & nolle proprietates, sine quibus conservari non potest natura: ergo signum est, prædictam potestatem non provenire à voluntate hominum, sed originem trahere à Deo, tanquam authore naturæ. *Promovetur argumentum.* Ex eo, quod posito consensu in matrimonium, resultet in marito potestas in uxorem, & quidem cum tantâ necessitate, ut impediri nequeat voluntate contrahentium, bene inferitur, potestatem illam non proficisci à voluntate contrahentium, sed conferri à Deo, tanquam Authore naturæ: ergo etiam, ex eo, quod posito consensu hominum in societatem civilem, resultet in communitate potestas ferendarum legum, & quidem cum tantâ necessitate, ut impediri nequeat voluntate hominum bene inferitur, potestatem illam non proficisci ab hominibus, sed conferri à Deo, tanquam Authore naturæ. Quando itaque homines communi consensu in unum morale corpus coalescunt, eo fine scilicet, ut politicæ felicitatis obtinendæ gratiâ mutuum juvamen sibi præstent, disponunt, ac præparant velut materiam supremæ potestatis; & quia sine hac conservari non potest Communitas politica, hinc Deus, tanquam Author naturæ, movetur necessitate illâ, ut potestatem ferendarum legum communitati conferat.

ASSERTIO VI Potestas ferendarum legum civilium, quatenus residet penes unum, vel paucos, non procedit proximè à Deo, sed confertur ab ipsâ Communitate. Ita P. Molina tract. 2. De Just. & Jur. disp. 26. n. 4. & P. Suarez, ubi supra, n. 7.

Probat. Si potestas ferendarum legum civilium, quatenus residet penes unum, vel paucos, procederet proximè à Deo, tunc vel tanquam à libero collatore, vel tanquam ab Authore naturæ. Neutrum potest

potest dici. Non primum : quia collationis huius deficiunt authenticæ tabulæ. Non etiam secundum : quia potestas ferendarum legum civilium, in se spectata, non magis exigit residere penes unum, vel paucos, quàm penes totam Communitatem : ergo quatenus residet penes unum, vel paucos, non procedit proximè à Deo, tanquam ab Authore naturæ. *Confirmatur.* Potestas ferendarum legum civilium, quatenus residet penes unum, vel paucos, non est determinatè necessaria ad conservationem Communitatis politicæ ; huic enim constare potest sua felicitas, si ve penes unum, si ve paucos, si ve totam communitatem potestas illa resideat : ergo ratio naturalis determinatè non exigit, ut potestas ferendarum legum penes unum, vel paucos resideat : ergo quatenus residet penes unum, vel paucos, non procedit à Deo, tanquam ab Authore naturæ ; quia non consequitur unum, vel paucos, tanquam moralis quædam proprietas. Potestas itaque ferendarum legum civilium, quam Princeps, vel Optimates obtinent, procedit proximè à Communitate ; remotè verò à Deo. Quam doctrinam exemplo dominii humani lucidiorum reddo : hoc enim partim institutioni hominum, partim Divinæ bonitati referimus in acceptis. Plerosque modos acquirendi dominii si perlustres, jure vel gentium, vel civili introductos fuisse advertas. Hinc si Titius ex causâ donationis, vel permutationis dominium in me transferat, proximè quidem Titio ; remotè verò Deo jus meum debeo : Hic enim contulit nobis dominium velut universale in omnes res sublunares, dum initio communes esse voluit, ac liberam occupandarum licentiam hominibus consignavit. Illud ipsum proinde dominium, quod recipio à Titio, primæ donationi Numinis acceptum fero. Pari modo, potestas ferendarum legum, quam Princeps obtinet, proximè confertur à Communitate ; remotè verò à Deo ; ab hoc enim, tanquam ab Authore naturæ, ipsa communitas potestatem ferendarum legum obtinuit.

Ex iis, quæ diximus, patet etiam, cur, stando in naturâ, potestas ferendarum legum civilium magis sequatur totam Communitatem, quàm unum, vel paucos : Cum enim recta ratio dicat, ut Communitatem perfectam sequatur potestas ferendarum legum ; nec tamen præcisè jubeat, ut unum comiteretur, vel paucos ; subjectum aliud non manet reliquum, in quo resideat, quàm tota **Communitas** ; quam proinde tanquam proprietas moralis sequitur.

Neque tamen recta ratio statum popularem determinat: non enim absolute præcipit, ut potestas ferendarum legum penes totam Communitatem resideat, sed sub conditione, nisi voluntate populi, vel alio justo titulo in unum, aut paucos translata fuerit. Quemadmodum statum libertatis recta ratio non determinat: non enim absolute præcipit, ut in libertate singuli homines relinquantur; sed sub conditione, nisi gravis & justa causa servitutem suaserit.

Cæterum cave, à potestate ferendarum legum, quâ eminet SS. Pontifex, argumentum ducas ad potestatem, quâ præcellunt Principes politici. Tametsi enim una & altera à Deo procedat; non tamen eodem modo. Nam priorem illam proximè confert ipse Deus; neque confert Ecclesiæ, quatenus sapit corpus mysticum; sed ipsi Pontifici, tanquam capiti Communitatis Christianæ. Posteriores verò proximè confert ipsa Communitas. Hinc, quando calculis purpuratæ gentis evohitur aliquis ad dignitatem Pontificiam, nuda persona designatur, in quam potestas, Divina voluntate constituta, transeat. Contra, quando suffragiis populi Princeps eligitur, non designatur nuda persona, in quam potestas, à Deo accepta, transeat; sed ipsa potestas ferendarum legum novo titulo confertur in Principem; quâ in gratiam Principis Communitas liberè se spoliatur. Hinc potestas, quâ eminet SS. Pontifex, neque minui potest, neque augeri, licet Pontifex consentiat; quia totam determinationem suam recipit ab institutione Divinâ, quam infringere voluntas hominum frustra tentet. Contra, potestas, quâ instructi sunt Principes politici, potest initio vel maior, vel minor conferri, ac decursu etiam temporis mutari; quia determinationem suam voluntati Communitatis refert in acceptis.

§. -IV.

Quis possit Legem ferre.

SUMMARIA.

1. Legem ferre potest in genere superior in Communitate politica.
2. In specie SS. Pontifex pro terris, in quibus Principis politici personam sustinet.
3. Secundus Imperator pro toto Imperio.
4. Tertius Regina, heres regni, licet nubat.
5. Quartus Princeps hereticus vel infidelis.
6. Quintus infans, aut furiosus, legitimus coram successor.
7. Contra, non potest legem civilem ferre primus Pontifex pro universo orbe Christiano.
8. Secundus Imperator pro toto orbe.
9. Tertius Proceres Imperii: qui tamen libere conscribunt Ordinationes Provincias.

- 1 **C**ausa efficiens proxima legum civilium est Legislator. Ubi occurrit regula generalis, quod legem civilem condere possit superior in Communitate politicâ; sive is, penes quem summa in civitatem potestas residet; adeoque supremus Princeps, in statu monarchico: Optimates in statu Aristocratico: tota denique Communitas in statu populari.
- 2 In specie, potest legem civilem ferre *primo*, SS. Pontifex, pro terris, in quibus Principis politici personam sustinet, ac seculari maiestate fulget.
- 3 *Secundo*, Imperator pro toto imperio *l. fin. C. De LL.* Hodie tamen legem universalem pro toto imperio non solus Imperator condit, sed Imperator cum Electorum, & reliquorum Statuum consensu *Instrum. Pac. Mem. art. 8. vers.* Gaudeant.
- 4 *Tertio*, Regina, hæres regni, licet nubat. Si enim per nuptias caderet potestate ferendarum legum, tunc vel ideo, quia maiestas transferret in maritum: vel, quia divideretur in duo capita, ac penes utrumque conjugem ex æquo resideret: vel denique, quia administratio regni marito cederet. Nihil horum dici potest. Non primum: partim, quia femina, ex naturâ rei, est capax supremæ potestatis; quam proinde non amittit per nuptias, cum non repugnet, eandem subesse marito quoad regimen familiz, educationem liberorum, & alia officia matrimonii; præesse verò quoad gubernationem politicam Reipublicæ: partim, quia potestas Regia, câ lege delata, ut jure non aliq, quam successione, aut electionis transeat in alios, non potest sine consensu Ordinum titulo dotis transferri in maritum. Non etiam secundum: partim, quia suprema potestas, ex institutione Regni ad unum caput restricta, non potest sine consensu Ordinum scindi in duo capita: partim, quia regimen tale summè noceret bono publico, si enim imperia colliderentur, ac in diversas partes obstinatè tenderent, via non superesset discordiæ tollendæ, quia nemo suppeteret, cuius suffragio pars una vinceret. At neque tertium dici potest. Vel enim administratio Regni tam ampla marito cederet, ut etiam repugnanter Regiâ statuere pro autoritatè posset; vel tam restricta, ut sine consensu Regiæ nihil posset. Administratio prioris generis supponeret alienationem quandam regni, cui proinde suffragari deberet consensus Ordinum. Administratio posterioris gene-

ris summè noceret bono publico ; quia, si marito statuenti Regina contradiceret , via non superesset discordiæ tollendæ. Confer *P. Suarez Lib. 3.*

De LL. cap. 9. n. 10. & seq.

Quarto, leges civiles potest condere Princeps etiam infidelis, aut hæreticus ; quia potestas ferendarum legum civilium est merè naturalis, adeoque non desiderat in subiecto suo donum fidei, utpote supernaturale.

Quinto, etiam infans, aut furiosus, legitimus coronæ successor ; non quidem per se ipsum, sed per tutores suos, vel curatores. Neque enim infans Princeps in nudam spem Imperii adolescit, sed ubi fato concessit Rex pater, majestatis ac purpuræ gloriâ protinus circumfunditur. Neque refert, quòd curam boni publici sustinere adhuc nequeat. Nam etiam Rex, somno oppressus, aut vino gravis, non sufficit sustinendæ moli publicæ ; nec tamen dicere possis, quòd in illo mentis deliquio supremâ potestate suâ cadat. Tutores itaque, tempore vagientis purpuræ gubernaculo admoti, non fulgent majestate temporariâ ; sed velut merissimi administri regnum moderantur.

Contra, non potest legem civilem ferre, *primò* SS. Pontifex pro universo orbe Christiano : partim, quia potestas, quam accepit à Christo, est potestas clavium ; quâ designatur potestas spiritalis, ordinata ad animas, in viam salutis dirigendas : partim, quia neque propagatio fidei, neque conveniens gubernatio Ecclesiæ exigebat, ut in universum orbem Christianum SS. Pontifex obtineret temporale imperium : partim, denique, quia in *cap. 6. De maior. & obed. cap. 13. De jud. & cap. 13. Qui fil. sint leg.* ipsi Pontifices profitentur, quòd Reges & Principes supremâ potestate temporali polleant. Fateor sanè, constitutiones civiles à Pontifice quandoque reformari. Sed meritò ! Si enim bonis moribus repugnent, aut peccatus ansam præbeant, ad munus supremi Pastoris pertinet impedire peccata, autoritate publicâ subnixa, ac occasionem eorum tollere. Abrogat itaque SS. Pontifex constitutiones civiles, iniquitatis reas, non titulo supremæ potestatis, politicæ, sed jure potestatis, quam accepit à Christo, ac vi cuius ea omnia potest inter fideles exequi, quæ conducere judicaverit ad obtinendam spirituales salutem animarum.

Secundo, non potest leges civiles ferre Imperator pro toto orbe. 8

Tametsi enim *Bartolus*, qui cæteroquin Jctorum Antesignanus salutatur, ausus sit dicere, Imperatorem totius orbis esse dominum, ac eo temeritatis processerit, ut hæreticos proclamaret, qui præfractè contrarium defenderent: absurdam tamen hanc, ac non unâ cruce, liturâque dignam sententiam nemini sano persuaserit. Quid enim? si Imperator dominium obtineret in universum orbem, prærogativam hanc juri vel Divino, vel naturæ, vel humano referret in accepris. Nihil horum sine manifestâ absurditatis notâ dici potest. Non primum: quia in sacris paginis nullibi asseritur, quòd fascibus Imperatoris Deus universum orbem subjecerit. Non secundum: quia dominium in totum orbem ad congruam & convenientem gubernationem generis humani non est necessarium. Non denique tertium: si enim dominium illud niteretur jure humano, tunc vel titulo belli, vel liberæ electionis. Non titulo belli: quia de nullo Imperatore legitur in historiâ, quòd universum orbem victricium armorum gloriâ peragraverit, tantum abest, quòd subjugaverit. Non etiam titulo liberæ electionis: quia historiz altissimè silent de comitiis illis, in quibus genus humanum Imperatorem orbis dominum renuntiavit. Scio sanè quos colores absurdissimæ opinioni suæ obducatur *Bartolus*. Sed velim, manum compressisset, ac ficulneæ argumenta altissimo silentio defodisset.

Tertio, non possunt legem, strictè dictam, ferre Proceres Imperij *arg. l. ult. §. 1. C. De LL.* Tametsi enim ingenti Authoritate polleant, ac, ut praxis hodie loquitur, tantum possint in ditionibus suis, quantum Imperator in Imperio: Majestate tamen non fulgent, còque respectu legem, propriè dictam, non possunt condere *arg. d. l. ult. §. 1.* Interim Ordinationes Provinciæ liberè conscribunt, etiam juri communi contrarias, neque Imperatoris consensu indigent. *Myler De Princ. & Stat. Imp. part. 2. cap. 39. n. 13. Lauterbach ff. De Leg. §. 5.*

§. V.

Qui teneantur Legibus.

SUMMARIA.

d. Teneantur legibus, qui possent usu rationis, ac sunt veri, aut quasi subditi illius Reipublicæ, pro quâ lazi sunt.

e. Ignorantia juris. ments caput Legibus non co-

mentur: ebrii, vel qui legem ignorant, teneantur.

3. Obligatio legis supponit ex parte obligantis potestatem in personam.

4. *Teneantur legibus civilibus, Princeps, Clerici, absentes loco, in quo obtinent domicilium, advena, vagabundi.*
5. *Vis legum est vel dirigens, vel cogens: & vis dirigens quandocumque directè ad nos pertingit, quandocumque indirectè.*
6. *Legislator non tenetur vi legum suarum cogente.*
7. *Legislator ne quidem tenetur vi legum suarum dirigente, directè, seu virtute, per legem intentà.*
8. *Quando lex respicit materiam, subditi propriam, Legislator ne quidem indirectè lege suâ tenetur.*
9. *Quando lex respicit materiam, Principi & civibus communem, tenetur Princeps lege suâ saltem indirectè.*
10. *Clerici non tenentur vi legum civilium cogente.*
11. *Clerici ne quidem tenentur vi legum civilium dirigente, directè, seu virtute per legem intentà.*
12. *Quando leges civiles disponunt de personis, aut rebus Ecclesiasticis, vel dedecent statum Ecclesiasticum, ne quidem indirectè porriguntur ad Clericos.*
13. *Quando leges civiles attingunt materiam, qua respicit bonam gubernationem Reipublicæ, indirectè saltem porriguntur ad clericos.*
14. *Obligatio servandarum legum civilium, quâ distringuntur Clerici, fundatur partim in jure natura, partim in voluntate SS. Pontificis.*
15. *Quando subditi neque physice, neque moraliter existit in territorio, non tenentur legibus territorij.*
16. *Vi subditi commissas in leges territorij, non requiritur presentia eius physica, sed sufficiens moralis.*
17. *Quando peregrinus regionem aliquam eo animo ingreditur, ut perpetuò ibi consistat, tenentur loci legibus.*
18. *Peregrinus tunc etiam tenetur loci legibus, quando regionem aliquam eo animo ingreditur, ut maiore anni parte illic commoretur.*
19. *Si ea lex imperet, quorum præstatio supponit subjectionem propriè dictam, ad peregrinos non pertinet.*
20. *Quando lex communis in loco domicilij non est recepta, observare illam teneor in loco, ubi viget, esto eo sine accesserim, ut proximus recederem.*
21. *Etiam illas leges extra locum domicilij observare teneor, quæ pro conservatione provincie, quam adi, specialiter sunt latae.*
22. *Illas quoque leges extra locum domicilij observare teneor, quibus determinatur forma contractuum.*
23. *Leges reliquas, in loco, quem adi, receperis, observare non teneor, si eo animo accesserim, ut ad breve tempus ibi consisterem.*
24. *Solvitur objectio quadam.*
25. *Neque vinci tenentur legibus loci, per quem transiens,*

Subjectum legum civilium sunt ij, qui nexu earum constringuntur. Ubi formari potest regula generalis, nimirum omnes constringi civilium legum vinculo, qui pollent usu rationis, ac sunt veri, aut quasi subditi illius Reipublicæ, pro quâ latæ sunt.

Unde advertis, duo requiri, ut vis legum civilium ad te pertineat. 1. **Primò**, ut usu rationis polleas. Lex siquidem est moralis regula humanorum actuum, adeoque dirigere non potest eos, qui sunt inhabiles ad vim legis intelligendam. Hinc infantes, furiosi, mente capti, legibus non tenentur; adeoque non peccas, si die jejunii esculenta carnea hisdem porrigas; quia lex jejuniij ad prædictas personas planè non pertinet. **Di-**

versum

versum obuiet, si furiosum, aut mente capturn inducas, ut hominem perimat, ut lectum alienum nefariâ libidine concutiat, aut flagitium aliud admittat, jure naturæ prohibitum; tunc enim gravi scelere te obstringis; quia furioso uteris, tanquam instrumento, ad nefas perpetrandum, adeoque facti improbitas tibi, tanquam causæ principali, adscribitur. *Clariss. Dn. P. Paulus Mezger Diss. Theol. de Leg. cap. 5. §. 5. n. 6* Similiter, si ebrio, aut illi, qui legem inculpabiliter ignorat, actum, jure prohibitum, persuadeas, culpâ non vacas; quia memoratæ personæ tenentur legibus: quamvis ob ignorantiam, vel ebrietatem, à culpâ & poenâ sint immunes, si legem violent. Hinc, dum ab ebrio, aut ignorante obtines, ut die jejuniæ carnes comedat, peccas, quia concutis, tanquam causa, ad actum, in se prohibitum. *Palao tract. 3. diss. 1. punct. 24. §. 2. n. 10. & seq.*

3 Secundò, requiritur, ut sis verus, aut quasi subditus illius Reipublicæ, pro qua lex lata est. Obligatio legis siquidem supponit ex parte obligantis potestatem in personam; adeoque nisi Legislatori subdis, non potes ab eodem legum vinculo constringi, quia sine potestate imperandi non confurgit obsequendi necessitas.

4 Sed hic occurrit ingens turba hominum, de quibus dubites, an teneantur legibus civilibus? Aciem præcedit ipse Princeps: sequuntur Clerici: absentes loco, in quo habent domicilium: advenæ: confuso ordine agmen claudunt vagabundi.

5 Lubet de omnibus hisce personis distinctè agere; ubi tamen prius advertero, vim legis esse duplicem, dirigentem, & cogentem. Dirigens dicitur, quæ conscientiam obstringit. Cogens, quæ transgressorem poenæ temporali reddit obnoxium. Vis dirigens quandòque directè ad nos pertingit, quandòque indirectè. Directè, si ratio, cur lege teneamur, stet in voluntate Legislatoris. Indirectè, si occasione legis consurgat in nobis obligatio. Sic v. g. subditus directè tenetur legibus, pro territorio, in quo moratur, latis. Contra, si non subditus juramento se obstringat, quòd observare velit leges provincie alienæ, iisdem tenetur quidem, non tamen virtute, per legem intentâ, sed vi juramenti. Sit jam

6 **ASSERTIO I.** Legislator non tenetur vi legum suarum cogente. Ita omnes.

Probatur. Legislator non agnoscit in terris superiorem à quo castigetur: ergo non tenetur vi legum suarum cogente; quia impositio pœnæ supponit ex parte infligentis jus superius; quod repugnat respectu supremi Principis.

ASSERTIO II. Legislator ne quidem tenetur vi legum suarum dirigente, directè, seu virtute, per legem intentâ. Ita Doctores, quos infra dabo.

Probatur. Vis tota legis pendet à voluntate Legislatoris: ergo non alios obstringit, quàm quos Legislator vult obstringere. At dum legem condit, non id agit, ut se, sed ut alios obstringat: ergo ipse Legislator lege suâ non tenetur. *Confirmatur.* Obligare legaliter, supponit ex parte obligantis jus superius; ergo Legislator non potest se ipsum obligare legaliter; quia non potest se ipso esse superior.

ASSERTIO III. Quando Lex respicit materiam, subditis propriam, Legislator ne quidem indirectè tenetur lege suâ. Ita omnes.

Probatur. Recta ratio non jubet, ut Princeps subditis suis in iis se conformet, quorum observantia non decet statum, ac dignitatem Principis: v. g. ut absteat ab usu purpuræ, si usum hujus subditis interdixerit: ergo quando Lex concernit materiam, subditis propriam, ne quidem indirectè porrigitur ad Principem.

ASSERTIO IV. Quando Lex respicit materiam, Principi & civibus communem, tenetur Princeps lege suâ saltem indirectè. Ita Palao tract. 3. disp. 1. punct. 2 §. 1. n. 3. Haunold. tract. 1. de Just. & Jur. cap. 1. controuv. 6. §. 1. n. 54. Clariff. Dn. P. Paulus Mezger Disp. Theol. de Leg. cap. 5. §. 5. n. 2. & 3. Clariff. Dn. Collega P. König Lib. 1. Jur. Can. tit de Constitut. n. 10. & plures alij.

Probatur. Princeps tenetur vi officii, atque adeò, jure naturæ bono publico consulere, ac subditos, tum verbis, tum exemplis ad virtutem, legumque obedientiam inflectere: quem finem non melius assequitur, quàm si ipse præstet, quòd exigit ab aliis, ac leges, à se latas, exemplo suo comprobeat: ergo tenetur jure naturæ obtemperare legibus, à se latis. Hinc digna vox majestatis imperantis esse dicitur, legibus alligatum se profiteri; nihilque magis imperio Principis convenire creditur, quàm Leges, à quorum vinculo videtur immunis, servare l. 4. C. De

LL. §. *fin. Inst. Quib. mod. testam. infirm. l. 3. C. de testam. l. 23. ff. De Leg. 3.*

10 ASSERTIO V. Clerici non tenentur vi legum civilium cogente. Ita omnes.

Probatur. Clerici absolutè sunt exempti à jurisdictione & potestate Principum sæcularium *cap. 10. De const.* ergo puniri non possunt à Principibus sæcularibus; quia impositio pænæ supponit ex parte imponentis imperium, ac jus in personam. *Confirmatur.* Dedeceret statum Ecclesiasticum, Clericos in eminentiore vitæ gradu constitutos, ab hominibus inferioris ordinis puniri: ergo clerici puniri non possunt à Principibus sæcularibus.

11 ASSERTIO VI. Clerici ne quidem tenentur vi Legum civilium dirigente, directè, seu virtute, per legem intentâ.

Probatur ex d. c. 10. De const. cap. 12. De reb. Eccles. alien. can. 1. dist. 96. can. Inter hæc 6. caus. 33. quest. 2. in quibus locis absolutè dicitur, quòd clerici sint exempti à potestate Principum sæcularium: ergo non tenetur vi legum civilium dirigente; hæc enim supponit ex parte obligantis potestatem in personam, & jus superius. *Confirmatur.* Non postulat recta gubernatio Reipublicæ, ut vis dirigens legum civilium directè porrigatur ad clericos; quia si quocunque tandem jure observare teneantur leges civiles, resultat actionū æqualitas inter membra ejusdem Reipublicæ: ergo gratis dicitur, quòd vis dirigens legum civilium directè porrigatur ad clericos.

12 ASSERTIO VII. Quando leges civiles disponunt de personis, aut rebus Ecclesiasticis; vel materiam attingunt, cuius observatio non decet statum Ecclesiasticum, ne quidem indirectè porriguntur ad clericos.

Probatur. Ratio æquitatis non postulat, ut clerici observent Leges invalidas, aut quas sine dispendio eminentiæ suæ servare nequeunt: ergo quando leges civiles disponunt de rebus, aut personis Ecclesiasticis; vel materiam attingunt, cuius observatio non decet statum Ecclesiasticum, ne quidem indirectè porriguntur ad clericos.

13 ASSERTIO VIII. Quando leges civiles attingunt materiam, quæ respicit bonam gubernationem Reipublicæ, ac observari potest sine offensiculo eminentiæ Ecclesiasticæ, indirectè saltem porrigitur ad clericos.

Proba-

Probatur. Clerici sunt veri cives Reipublicæ; quia cum secularibus in unum corpus morale eo fine coalescunt, ut commoda percipiant, sine quibus consurgere non posset felix status vitæ nostræ: ergo in iis, quæ pertinent ad conservationem Reipublicæ, ac eò tendunt, ut detur conveniens ordo inter membra Communitatis, ut pax & tranquillitas publica efflorescat, ut justitia dispendium non subeat, tenentur se conformare membris reliquis, quia cæteroquin non expediret, in partem communitatis eòdem recipi.

ASSERTIO IX. Obligatio servandarum legum civilium, quâ di- 14
stringuntur clerici, fundatur partim in jure naturæ, partim in voluntate SS. Pontificis. Ita *Clariss. Dn. P. Paulus Mezger Disp. Theol. de Leg. cap. 5. §. 5. n. 5. & Clariss. Dn. Collega P. König Lib. 1. Jur. Can. tit. de Const. n. 11.*

Probatur membrum primum. Clerici sunt pars, & quidem nobilior Reipublicæ politicæ: ergo in iis, quæ pertinent ad felicem statum & conservationem Reipublicæ, tenentur se conformare membris reliquis; quia turpis est pars, quæ non congruit cum suo toto. *Confirmatur.* Ratio naturalis dicitur, ut in iis, quæ pertinent ad conservationem, & felicem statum totius, pars conformet se toti: ergo ratio naturalis dicitur, ut in iis, quæ pertinent ad conservationem & felicem statum Reipublicæ, clerici conforment se membris reliquis. *Promovetur argumentum.* Obligatio servandi pondera, mensuras, & pretia rerum: non evehendi frumentum tempore necessitatis publicæ: vitandi loca, contagioni obnoxia; ex unâ parte non dedecet eminentiam Ecclesiasticam; ex alterâ verò respicit bonum statum Communitatis politicæ: ergo afficit etiam clericos; nam hi quoque, tanquam membra Communitatis, tenentur studere bono publico.

Probatur membrum secundum. SS. Pontifex non uno tantum loco approbat leges civiles, immunitati Ecclesiasticæ, ac æquitati non adversas, jubetque, ut observentur *cap. 1. De nov. oper. nunt. cap. 28 De privil. cap. 12. in fin. De arbitr. can. De capitulis 9. dist. 10. can. cum ad verum 6. dist. 96.* ergo leges civiles, immunitati Ecclesiasticæ, & æquitati non adversas, tenentur observare clerici ex voluntate ipsius SS. Pontificis.

ASSERTIO X. Quando subditus neque physicè, neque morali- 15
~~iter~~ existit in territorio, non tenetur legibus territorii.

Probaturs. Leges non respiciunt, nisi locum, pro quo feruntur; cui felicitatem conciliare properant: ergo non extenduntur ad subditos, physicè & moraliter absentes; ab his enim, arbitrio suo agentibus, damnum non imminet territorio. Equidem possunt subditi, physicè & moraliter absentes, obstringi præcepto. Sed à præcepto ad legem idoneum non duxeris argumentum. Disparitatem optimam reddit *Hannoldus*: nam præceptum respicit privatam utilitatem subditi, cui proinde expedit, ubique obstringi posse: lex verò ultinò respicit felicitatem territorii, quæ non offenditur, esto subditi pro arbitrio agentialibi.

16 **ASSERTIO XI.** Ut subditus committat in leges territorii, non requiritur præsentia ejus physica, sed sufficit moralis. Ita *P. Hannoldus tract. 1. de Just. & Jur. cap. 1. controuv. 6. §. 2. n. 28. & Clariss. Dn. Colleg. P. Kömigiubi supra n. 15.*

Probaturs. Quando subditus absens ponit in territorio actionem prohibitam, vel non ponit actionem præceptam, non minùs delinquit in leges territorii, quàm si corpore præsens esset: ergo ut subditus committat in Leges territorii, sufficit, moraliter ac virtute præsentem esse. *Confirmatur.* Debebat Legislator certas actiones præcipere, vel interdicerè posse subditis, etiam alibi commorantibus; alioquin careret potestate, necessaria ad bonum & felicem statum territorii: ergo si subditus, tanquam causa moralis, ponat in territorio actionem prohibitam, vel non ponat actionem præceptam, non minùs peccat in Leges territorii, quàm si physicè præsens esset. Hinc si lex jubeat, ut annis singulis cives omnes conveniant, ac Principi, aut magistratui juramentum subjectionis præstent, etiam subditus absens lege hac tenetur; quam proinde transgreditur, si tempore definito non compareat. Similiter, si in loco, ubi domicilium obtines, supplicium rotæ veneficio sit præstitutum, poenam hanc incurris, esto ex territorio alio venenum transmiseris; quia moraliter deliquisse censeris in ipso territorio, cum flagitium ibi voluntate tuâ completum fuerit. Certè, parum prospectum esset disciplinæ publicæ, si subditis, physicè absentibus, offendere liceret quietem territorii; cum parùm intersit, per causam physicam, an moralem, vincula tranquillitatis publicæ dissolvantur.

17 **ASSERTIO XII.** Quando peregrinus regionem aliquam eo animo ingreditur, ut perpetuò ibi consistat, tenetur loci legibus. *Pro-*

Probatur. Qui perpetuæ commorationis gratiâ regionem aliquam ingreditur, sortitur ibi domicilium *l. 239. §. 2. ff. De V. S. l. 7. C. De incol. ergo* tenetur loci legibus; quia subicitur jurisdictioni eius, qui imperium illic obtinet *l. 29. ff. Ad municip. de incol.*

ASSERTIO XIII. Peregrinus tunc etiam tenetur loci legibus, 18 quando regionem aliquam eo animo ingreditur, ut majore anni parte illic commoretur.

Probatur. Qui longioris commorationis gratiâ regionem aliquam ingreditur, sortitur ibi quasi domicilium, ut communiter tradunt Doctores; ergo tenetur loci legibus.

Planè, si ea lex imperet, quorum præstatio supponit subjectionem, 19 propriè dictam, ad peregrinos, in loco commorantes, non pertinet. Hinc studiosi, ac personæ id genus aliæ, non tenentur suscipere tute-
las, vel subire munera, id genus alia; quia horum præstatio non alios onerat, quàm subditos, verè tales; in quem censum studiosi non per-
tinent, cum in loco studiorum domicilium, propriè dictum, non obtine-
ant *l. 2. l. 3. C. De incol.*

ASSERTIO XIV. Quando lex communis in loco domicilij non 20 est recepta, observare illam teneor in loco, ubi vigeat, esto eo fine acce-
serim, ut protinus recederem.

Probatur. Lex communis, per se, ubique obligat: ergo esto in loco domicilij vim non habeat, extra tamen, ubi vigeat, me obstringit, si ibi degam; quia immunitas, quam obtineo in patriâ, debet restrictè ac-
cipi, cum à jure communi exorbitet.

ASSERTIO XV. Etiam illas leges extra domicilium observare 21 teneor, quæ pro conservatione ac indemnitate provinciæ, quam adii, specialiter sunt latæ.

Probatur. Quando eo fine certæ leges feruntur, ut speciale dam-
num à provinciâ avertant, quod æq; consurgere potest ex personis ad-
venarum, quàm incolarum, debent obstringere advenas; alioquin non
sufficienter consulerebunt indemnitati provinciæ: ergo id genus legi-
bus non minùs constringuntur advenæ, quàm incolæ. Hinc, si ar-
ctioris annonæ curandæ gratiâ, lex jubeat, ne frumentum portetur ex-

tra provinciam, lege hac obstringuntur quoque advenæ, quia, nisi tenerentur, consultum non esset necessitati provinciae.

22 **ASSERTIO XVI.** Illas quoque leges extra locum Domicili observare teneor, quibus determinatur forma contractuum.

Probatur. Quando extra Domicilium in loco aliquo contraho, fortior ibi forum, ita ut conveniri possim; dummodo non eo animo venerim, ut confestim discederem *l. 19. §. 1. & 2. ff. De Jud. cap. ult. De for. compet.* ergo teneor observare solennitates, contractui ibidem præfinitas; nisi velim, ut in caducum parietem contractus inclinet.

23 **ASSERTIO XVII.** Leges reliquas, in loco, quem adii, receptas, observare non teneor, si animo accesserim, ut ad breve tempus ibi consisterem. *Ita P. Sanchez lib. 3. de matrim. disp. 18. n. 6. & Lib. 1. in Decal. cap. 12. n. 38. Less. De Just. & Jur. Lib. 4. cap. 2. dub. 7. n. 49. Layman. lib. 1. Theol. mor. tract. 4. cap. 12. n. 4. Haunold tract. 1. de Just. & Jur. cap. 1. controuv. 6. n. 76. Clariss. Dn. P. Paulus Mezger disp. Theol. de Leg. cap. 5. §. 5. n. 12. & plures alij.*

Probatur. Quando eo animo provinciam alienam ingredior, ut post breve tempus iterum discedam, non subjiçior loci jurisdictioni & imperio; quia neque domicilium ibi contraho, neque ex contractu, delicto, vel causâ aliâ, forum fortior: ergo non obstringor particularibus loci legibus, quia obligatio, ex lege resultans, supponit ex parte obligantis jus in personam. *Confirmatur.* Non constat sufficienter, quod Legislator constitutionibus sui territorii obstringere velit advenas; quia nullo jure id expressum invenias: ergo obstringere velle non censetur: contra illum enim, qui legem conscribere potuit apertius, facienda interpretatio *cap. 57. De R. J. in 6. Promovetur argumentum.* In dubio præferenda pars mitior & benignior *L. 9. l. 56. l. 192. §. fin. ff. De R. J.* Sed est dubium, an particularibus provinciae legibus obstringantur advenæ; quia est sententia certò probabilis, quod non obstringantur: ergo præferenda pars mitior. *Deinde, sic arguo.* Non postulat pax, tranquillitas, ac felix status provinciae, ut particularibus provinciae legibus obstringantur advenæ; quia ex unâ parte suppono, leges non eò respicere, ut speciale damnum à provinciâ avertant; ex alterâ verò parte periculum non versatur, ne incolæ occasionem arripiant legum

Ipſendarum: huic enim periculo aliunde jam ſufficienter eſt proſpectum, cum advenæ ipſo jure naturæ teneantur conformare ſe loci legibus, ſi verſetur periculum ſcandali: ergo gratis & ſine ſufficiente fundamento aſſeritur, etiam ſecluſo ſcandalo, aliisque incommodis, jure naturæ prohibitis, particularibus loci conſtitutionibus advenas obſtringi.

Unde in vanum laboras, ſi ita colligas. Quando advena peccat in jus naturæ, vel gentium, puniri poteſt in loco admiſſi; quia intereſt Reipublicæ, ſcandalum, ſcelere datum, exemplo poenæ reparari: ergo poteſt etiam puniri, ſi peccet in particulare jus loci; quia intereſt Reipublicæ, ſcandalum, transgreſſione legis datum, exemplo poenæ reparari. Sed nego, & pernego, advenam delinquere, ſi ſcandalo ſecluſo, jura loci non obſervet. Quòd ſi verſetur periculum ſcandali, fateor ſanè, delicti reum eſſe, ac puniri poſſe: non ideo tamen, quòd legem loci violaverit; ſed quia peccavit in jus naturæ, quo diſtrictè prohibemur dare ſcandalum.

ASSERTIO XVIII. Neque vagi, ſive, qui nullibi certam ſedem, 25 certumque latem habent, tenentur legibus loci, per quem tranſeunt. Ita *Leſſ. ubi ſupra & Layman cit. loc. n. ult.*

Probatur. In vagos, ex unâ parte, ob defectum domicilii, nemo jurisdictionem obtinet; ex alterâ verò parte, non poſtulat recta gubernatio politica, ut, ſecluſo ſcandalo, aliisque incommodis, jure naturæ prohibitis, particularibus locorum legibus obſtringantur: ergo non obſtringuntur.

§. IV.

De objecto legum.

S U M M A R I A.

1. Præcipi poſſunt, non ea tantum, quæ juſtitiam particularem, ſed etiam, quæ alias virtutes promoveant.
2. Prohiberi poſſant, non mala tantum, ſed actiones etiam honeſte.
3. Permitti poſſunt, non honeſta tantum, ſed etiam inhoneſta.
4. Poſſunt actus interni lege humanâ præcipi, aut prohiberi?
5. Actus, merè interni, non poſſunt lege civili præcipi, aut prohiberi.
6. Actus merè interni, poſſunt præcipi, aut prohiberi, jure ſolèi Canonico.
7. Solvitur objectio quedam.

Objectum legis ſunt ea, quæ lege præcipiuntur, prohibentur, aut permittuntur. Præcipi poſſunt, non ea tantum quæ Juſtitiam parti-

uticularem promövent; sed etiam, quæ conducunt ad virtutes alias: nam finis legum stat in felicitate communitatis; qui finis non obtinetur, nisi pleræque virtutes incommunitate florent. Cavere tamen debet Legislator I. ne præcipiat inhonesta; quia lex, vi essentia, debet esse moralis regula honestæ operationis. II. ne impossibilia; quia ad impossibile nemo tenetur *l. 1 §. ff. De R. J. cap. 6. eod. tit. in 6.* III. ne nimis ardua: lex enim debet accommodata esse fragilitati hominum, atque adeo non præbere occasionem, moraliter certam, frequentissimis transgressionibus formalibus; alioquin deflecteret à naturâ legis, quia plus incommodi, quam commodi afferret Reipublicæ, pro quâ fertur.

2 Prohiberi possunt, non ea tantum, quæ per se mala sunt, vel in differentia; sed actiones etiam honestæ si in certis circumstantiis bono publico non conducant, aut fini, per legislatorem intento, adversentur. Sic, licet per se bonum sit, administrare justitiam; lex tamen prohibet, ne administretur die feriato *l. 7. l. ult. C. De feriis.*

3 Permitti possunt, non honesta tantum, sed inhonesta quoque, si fragilitas hominum lenitatem hanc postulet; aut spes non vana subsit, fore, ut indulgentiâ tali via flagitijs majoribus præcludatur.

4 Ingenti Authorum dissentientium numero frequentata quæstio est, possintne actus internus lege humanâ præcipi, aut prohiberi? Non pauci distinctionem adhibent, & actum, merè internum, separant ab actu interno, qui per se jungitur cum actu externo, vel ad moralem æstimationem pertinet operis externi. Actum prioris generis negant lege humana posse præcipi, aut prohiberi. Actum posterioris generis contendunt posse præcipi, aut prohiberi. Quando enim lege præcipitur opus externum, præcipiuntur simul omnia, quæ pertinent ad moralem æstimationem operis externi; adeoque præcipitur quoque actus internus, si absque hoc consistere nequeat opus externum. Ego distinctionem aliam adhibeo, ac jus civile secerno à jure Canonico.

5 ASSERTIO. I. Actus, merè internum, non potest lege civili præcipi, aut prohiberi.

6 Probatur. Actus, merè internum, planè non conducit ad finem, à lege civili intentum; finis enim ille stat in felicitate externâ, & politicâ Reipublicæ; quem finem neque promovet, neque impedit actus, merè

merè internus: ergo non cadit sub legem civilem; quia actus, non substantians fini legis, non cadit sub legem.

ASSERTO . *¶* Actus, merè internus, potest præcipi, vel prohiberi jure saltem Canonico. Ita, relatis alijs, *P. Cardenas par. 2. Cris. Theol. disp. 26. cap. 7. n. 51.*

Probat. Potestas ligandi, quam Christus Dominus contulit Petro, ac ejus successoribus, concessa fuit planè generaliter, ac sine restrictione ad actus externos, vel mixtos: ergo porrigitur etiam ad actus merè internos; quia, dum constat, potestatem sine adjuncta limitatione concessam esse, resultat moralis certitudo, absolute concessam esse, cum potestati certæ officere non debeat limitatio dubia. **Confirmatur.** Potestas ferendarum legum, quam Christus Dominus contulit Petro, ejusque legitimis successoribus, per se respicit finem supernaturalem, nempe sanctitatem internam hominum, atque adeò felicitatem vitæ æternæ: ergo porrigitur etiam ad actus merè internos; hi enim magis conducunt ad finem illum, quàm actus externi, cum isti sine charitate internâ vim merendi non obtineant. **Promovetur argumentum.** Potest Prælati regularis præcipere actum, merè internum; quia regulæ multarum Religionum præcipiunt orationem internam, quam proinde si in virtute sanctæ obedientiæ jubeat Prælati, sine peccato omittere non potest Religiosus subditus: ergo etiam Legislator Ecclesiasticus præcipere potest actum, merè internum. Ideo enim id potest Prælati regularis, quia actus merè internus conducit ad finem, à regulâ intentum: ergo id ipsum poterit Legislator Ecclesiasticus, quia actus merè internus conducit ad finem, à regimine Ecclesiastico intentum.

Equidem fateor, quòd Ecclesia judicare nequeat de actibus merè internis *cap. 34. De Simon.* Sed quid tum postea? Tamen enim, per se loquendo, lex duplici virtute polleat, dirigente, & cogente: inter unam tamen & alteram connexio tam arcta non intercedit, ut separari nequeant: præsertim si Lex respiciat finem supernaturalem; hunc enim potest assequi, licet virtute cogente non polleat, quia homines, qui ad vitam æternam aspirant, magis horrent conscientiam delicti, quàm supplicium temporale ac externum. Deinde, Legislator tenetur lege suâ indirectè, nec tamen distringitur virtute cogente. **Similiter, clericus re-**

netur Legibus civilibus indirectè, nec tamen tenetur virtute cogente: ergo inter virtutem dirigentem Legis, & cogentem connexio tam arcta non intercedit, ut separari nequeant. Ad hæc, actio mixta cadit sub Legem Ecclesiasticam, esto Ecclesia judicatione nequeat de intentione internâ; quia si præfractè asseram, quod legi obtemperaverim, probatio non succurrit; quâ reus agar temerariæ legis: ergo si actus mixtus cadit sub Legem Canonicam, cadit quoque actus merè internus.

§. VII.

De Formâ Legis.

SUMMARI.

1. Quomodo Lex differat à præcepto & consilio?
2. Ad Legem requiritur solennis promulgatio.
3. Sufficiatne ad Legem promulgatio, facta in Metropoli?
4. Ad Leges Imperij requiritur, ut in quavis provincia promulgentur.
5. Id ipsum requiritur ad Leges Canonicas.
6. Stylus Curia Romana non rectè opponitur huic sententia.
7. Neque à Bullâ cana, & regulâ Cancellaria ducipote est solidum argumentum.
8. Leges Canonica non aliter obligant, quàm si post promulgationem tempus bimestre sit elapsum.
9. Requiriturne ad efficaciam Legis acceptio populi?
10. Potestas ferendarum Legum Ecclesiasticarum, per se, non pendet ab acceptance populi.
11. Neque potestas ferendarum Legum civilium, quam in Imperio Romano supremus Princeps obtinet, per se, pendet ab acceptance populi.
12. Efficacia Legum Canonicarum no quidem ex indulgentiâ SS. Pontificis pendet ab acceptance populi.
13. Neque obloquitur textus in cap. 6. De Cler. conjug.
14. No quidem efficacia Legum civilium, ex indulgentiâ Principis, pendet ab acceptance populi.
15. Non obfistit textus in l. 31. §. 1. ff. De LL.

Forma Legis est vel interna, vel externa. Interna stat in differentiâ specificâ, quâ distinguitur tum à præcepto, tum à consilio. A præcepto differt, quia Lex procedit ab eo, qui supremam in Republicâ potestatem obtinet; ac per se respicit bonum totius communitatis; suâque naturâ inducit obligationem stabilem & perpetuam: præceptum verò imponitur à quolibet, qui potestatem habet gubernandi alios, adeoque etiam à domino, à patrefamilias; ac personis id genus aliis; neque per se respicit bonum commune; sed bonum privatum eorum; quibus imponitur: nec denique, per se, operatur obligationem stabilem & perpetuam, sed cum morte præcipientis regulariter extinguitur. A consilio differt: hoc enim non procedit à superiore, quâ tali; neque respicit bonum publicum; nec denique obligationem inducit; quia in meo stat arbitrio, velimne exequi, quod alter mihi consuluit.

Forma externa Legis stat in solenni promulgatione eius. Lex si-
quidem est jussio publica, directâ ad totam Communitatem l. 9. C. De
LL. ergo per se debet posse percipi à totâ Communitate; quo modo non
potest percipi, nisi publicè ac solenniter promulgetur.

Illud vehementer agitari video, requiraturne ad efficaciam legis,
ut promulgetur in singulis provinciis, an sufficiat promulgatio, facta in
metropoli. 2

Conveniunt Authores, Legibus Imperii non aliter constare effica-
ciam, quàm si in quavis provinciâ promulgentur, ac à promulgatione
factâ tempus bimestre sit lapsum. Colligitur satis ex Nov. 66. cap. 1. quæ
constitutio, tameti agat de Legibus testamentariis; communibus tamen
peritorum calculis trahitur etiam ad Leges alias; quia Rubrica, citatæ
constitutioni præfixa, verbis planè generalibus est concepta.

An verò idem procedat in Legibus Canonicis, impensè contro-
vertitur. Censeo, ne quidem Legibus Canonicis efficaciam aliter
constare, quàm si in singulis provinciis promulgatæ fuerint: cui parti
subscribunt, *Molina De Just. & Jur. disp. 395. Gibalin. Lib. 7. Scient. Ca-
non. cap. 2. quæst. 1. n. 7. ac novissimè Clariss. Dn. Collegæ P. König. Lib. 1.
Jur. Can. tit. De const. n. 20. asser. 2.* Moveor in hanc sententiam se-
quentibus argumentis. Primum desumpto ex cap. 13. *De remis.* ubi con-
stitutio, quâ medici, vocati ad infirmos, ante omnia curare jubentur, ut
accerfatur medicus animæ, non prius obligare dicitur, quàm à Prælatis lo-
corum promulgata fuerit: ergo idem obtinet in constitutionibus aliis.
Deinde, Pontifex quoad modum ferendarum Legum civilium nuspi-
am derogat juri civili: ergo si ad efficaciam legum civilium requiritur
promulgatio in singulis provinciis, requiritur quoque ad efficaciam Le-
gis Canonice arg. cap. 1. *De nov. oper. nuns.* Ad hæc Lex, vi suæ essen-
tiæ, est jussio publica, directâ ad totam Communitatem: ergo per se de-
bet posse percipi à totâ Communitate. At, nisi promulgetur in singu-
lis provinciis, per se, non potest percipi à totâ Communitate; quia Ro-
mana Curia, ut suppono, non committitur, ut in singularum provincia-
rum notitiam Lex veniat; alij verò, qui scientiam Legis habent, non te-
nentur notitiam eius promovere; adeoque planè est per accidens, si pro-
vinciis alijs Lex innotescat: ergo ex naturâ rei ad efficaciam legis requi-

ritur promulgatio in singulis provinciis. Denique, argumento reflexo evidenter ostendo, ad efficaciam Legis Canonice requiri promulgationem in singulis provinciis. Quando enim est dubium, an Lex sufficienter sit promulgata, evidenter non obligat; quia sufficientis promulgatio Legis est essentielle complementum Legis; adeoque quando dubium versatur, an lex sufficienter sit promulgata, possessio stat pro libertate. Sed est dubium, an lex, quæ ad valvas Vaticani Romæ pependit, sufficienter sit promulgata quoad provincias alias; quia est sententia certo probabilis; ad universalem efficaciam Legis Canonice requiri promulgationem in singulis provinciis: ergo evidenter non obligat; propter principium evidens, quod libertas certa constringi non debeat obligatione dubia.

6 Sed jam ea, quæ sententiæ nostræ opponuntur, diluamus. Sunt, qui obtendant stylum Curie Romanæ: Romæ enim causæ omnes, illuc delatæ, deciduntur secundum constitutiones, ibi promulgatas: ergo censet Curia Romana, ad efficaciam Legis Canonice sufficere promulgationem, Romæ factam. Sed despicio argumentum hoc. Dum enim Proceres Rotæ Romanæ causas omnes determinant juxta constitutiones, Romæ promulgatas, ideo determinant, quia subscribunt opinioni, sustinenti, ad efficaciam Legis Canonice sufficere promulgationem, Romæ factam. Hinc verò perperam colligas, opinionem contrariam esse falsam; quia probabilitas unius sententiæ non invehit falsitatem opinionis oppositæ.

7 Sunt etiam, qui prætexant Bullam Censuræ, ac Regulas Cancellariæ, quæ non alibi, quam Romæ promulgantur, & tamen ubique vim obtinent. Sed nimis confidenter asseris, quisquis asseris, Bullam censuræ, & regulas Cancellariæ sine promulgatione obligare in partibus. Contrarium sustinet eruditissimus P. Gualinus Lib. 7. sent. Canon. cap. 2. quest. 1. m. 17. & Lib. 9. cap. 4. quest. 3. n. 5. & seqq. Merito sanè! Cum enim ad efficaciam legis, ex naturâ rei, requiratur promulgatio in partibus, rectè colligas, ne quidem Bullam Censuræ, ac Regulas Cancellariæ sine promulgatione obligare in partibus.

8 Hinc quoque censeo, leges Canonicas non aliter obligare, quam si post promulgationem tempus biennale sit elapsum: partim, quia ad

efficaciam legis tempus hoc requiritur Jure Cæsareo *d. Nov. 66. cap. 1.* partim quia in constitutione, quam emisit *Pius IV. anno 1564.* jus civile hoc in passu perspicue firmatum legitur.

Controversiæ præcedenti succedit alia, nempe, requiraturne ad efficaciam legis acceptatio populi? In controversiâ hæc in diversissimas regiones abeunt sententiæ, quas refert *P. Cardenas par. 2. Cris. Theol. disp. 29. per totam.* ubi paradoxa quadam ingeniosissimi Caramuelis, more suo doctè, prostravit. Ego candore ingenuo veritati litabo, ac sine ambagibus aperiā, cujus partis blanditias depeream.

ASSERTO . Potestas ferendarum legum Ecclesiasticarum, per se, non pendet ab acceptatione populi.

Probatur. Potestas ferendarum legum Ecclesiasticarum, à Christo Domino in Petrum, ejusque Successores collata, sine limitatione ad consensum, & acceptationem populi concessa fuit *Matth. 26.* ergo non pender à consensu populi. Quando enim constat, potestatem sine limitatione concessam esse, resultat moralis certitudo, absolutè concessam esse; quia potestati certæ officere non debet limitatio dubia. *Confirmatur.* Si potestas ferendarum legum Ecclesiasticarum per se penderet à consensu populi, non soli Pontifici, sed populo quoque competere; quia lex non à solo Pontifice, sed à consensu populi quoque vim suam reciperet. Sed consequens admitti non potest; quia suprema potestas Ecclesiastica Soli Petro, ejusque successoribus à Christo concessa fuit, ut evidenter demonstrant Theologi: ergo potestas ferendarum legum Ecclesiasticarum per se non pendet à consensu populi. *Promovetur argumentum.* Pontifex ad ipsam acceptationem legum suarum Christianos habet obligatos: nisi enim haberet, possent Christiani pro arbitrio nolle recipere leges SS. Pontificis; quod evidenter est falsum: quia *Alexander VII. Anno 1665. proposit. 28.* notam temeritatis inussit doctrinæ, sustinenti, leges, à Principe promulgatas, à populo sine causâ repudiari posse: ergo potestas ferendarum legum Ecclesiasticarum, per se, non pendet ab acceptatione populi.

ASSERTO . Neque potestas ferendarum legum civilium, quam in Imperio Romano Supremus Princeps obtinet, per se pendet ab acceptatione populi.

Probatur ex §. 6. h. t. & l. 1. princ. ff. De const. Princ. In quibus locis perspicuè dicitur, quòd lege Regia populus omne imperium, omnemque potestatem suam in Principem transtulerit. *Unde sic arguo.* Summa potestas, absolutè in Principem translata, in functionibus suis non pendet à consensu populi: ergo neque potestas ferendarum legum civilium pendet à consensu populi; hæc enim est pars supremæ potestatis, quæ absolutè in Principem translata fuit. *Confirmatur.* In statu monarchico Imperij Romani solus Imperator leges condit *L. ult. §. 1. C. De LL.* ergo potestas ferendarum legum, quam obtinet Imperator, per se non pendet à consensu populi; quia, si penderet, non solus Imperator leges conderet.

12 ASSERTIO III. Efficacia legum canonicarum ac quidem ex indulgentiâ SS. Pontificis pendet ab acceptance populi.

Probatur. Potestas ferendæ legis Ecclesiasticæ per se non pendet à consensu & acceptance populi, ut paulò ante ostensum fuit: ergo neque pendet ex speciali indulgentiâ SS. Pontificis; quia nullus textus occurrit in toto jure canonico, quo declararet SS. Pontifex, quòd efficaciam legum suarum pendere velit à consensu populi. *Confirmatur.* Esto in jure Canonico exempla particularia occurrant, in quibus SS. Pontifex observantiam hujus, vel illius constitutionis non urfit, sed ex justâ causâ observantiam contrariam conniventibus oculis toleravit; textum tamen nullum invenias, in quo expressè declaraverit, quòd efficaciam legum suarum pendere velit à consensu populi: ergo gratis dicitur, quòd pendeat.

13 Unde nihil agis, si opponas textum in *cap. 6. De cler. conjug.* ubi Sacerdotes græci à voto continentiz ideo immunes esse asseruntur, quòd Ecclesia Orientalis votum illud non admisit. Hinc enim male colligas, efficaciam legis Canonice pendere ab acceptance populi: partim, quia in *d. cap. 6.* Pontifex non tangit quæstionem, pendeatne efficacia legis Canonice ab acceptance populi: partim, quia quod ob morem antiquissimum, in Ecclesiâ orientali receptum, aliasque justas causas, toleravit SS. Pontifex, produci non debet ad consequentias: partim denique, quia non supponit ibi SS. Pontifex, votum continentiz potuisse non recipi ab Ecclesiâ Orientali. Si enim potuisset non

recipi, Ecclesia illa habuisset jus constitutionis Canonice non recipiendæ: quod dici non potest; quia potestas SS. Pontificis totam determinationem suam juri Divino refert in acceptis, adeoque ne quidem consensu SS. Pontificis imminui potest aut restringi. Hinc licet Pontifex efficaciam legum suarum restringeret ad consensum Ecclesiæ, non tamen ideo juris aliquid accederet Ecclesiæ; quia potestas, jure Divino subnixâ, imminuari non potest consensu hominum.

ASSERTIO IV. Ne quidem efficacia legum civilium, ex indulgentiâ Principis, pendet ab acceptatione populi. 14

Probatur. Efficacia legum civilium per se non pendet ab acceptatione populi; quia summa potestas à populo Romano absolute in Principem translata fuit: ergo neque pendet ex speciali indulgentiâ supremi Principis; quia sufficienter non constat, à Principe privilegium tale populo concessum esse.

Neque assertioni nostræ periculum imminet, si textum oppositas in l. 32. §. 1. ff. De LL. ubi ait JCtus, *legibus non aliâ ex causa nos teneri, quam quod judicio populi sint receptæ.* Quis enim, vel parùm in jure versatus, ignorat; legem frequenter accipere pro illâ parte juris scripti, quam populus Romanus, senatorio magistratu interrogante, constituit: §. 4. h. t. l. 7. princ. ff. De Juss. & jur. l. 1. §. 1. in fin. ff. Ex quib. caus. major. Procedit itaque textus oppositus de lege, ut specie sic dictâ; non verò de lege; quæ constitutionis principalis nomen obtinet: de hac enim longè aliter jura differunt: nempe, quod ex solò Principis placito vigorem obtineat d. §. 4. h. Quod à solò Principe condatur l. ult. §. 1. C. De LL. Quod omnia, quæ vel per epistolam, vel decretum, vel edictum Princeps statuit, vim legis habeant l. 1. §. 1. ff. De const. princ. Neque dicere possis, d. l. 32. eo tempore à Juliano conscriptam fuisse, quo autoritas populi Romani jam decoxerat. Nam etiam tempore Justiniani nihil potestatis resedit penes populum Romanum; & tamen Princeps noster in d. §. 4. definitionem legis accommodavit ad statum popularem Reipublicæ Romanæ: cur ergo miraris, quod eodem sensu vocabulum legis in d. l. 32. Julianus acceperit?

1. Effectus legis est, quod obligationem inducat.
2. Legislator Ecclesiasticus potest obligare in conscientia.
3. Etiam Legislator civilis potest obligare in conscientia.
4. De facto, lex omnis, proprie dicta, obligat in conscientia.
5. Quando lex fundatur in presumptione facti alicujus, qualitate, vel circumstantia, pro hoc vel illo casu, non obligat in conscientia, si factum illud vel circumstantia non subsit.
6. Quando lex non in presumptione facti alicujus, sed in morali fertitudine universalis periculi fundatur, obligat in conscientia, esto in particulari cesset periculum, quod avertere destinavit.
7. Lex poenalis, conjunctivè mixta, obligat in conscientia ad ipsum actum, à lege intentum, si de contraria intentione Legislatoris non aliunde constat.
8. Lex merè poenalis, aut disjunctivè mixta, obligat in conscientia ad ipsum actum si poena, quam minatur, sit spiritualis.
9. Lex purè poenalis, aut disjunctivè mixta, non obligat determinatè ad ipsum actum, si poena, quam minatur, sit temporalis.
10. Poena ferenda sententia non obligat ante sententiam judicis.
11. Neque poena lata sententia obligat, ante sententiam judicis, si actionem hominis desideret, ut executioni detur, vel privet jure jam quæsito.
12. Quando poena lata sententia non requirit factum hominis, ut executioni detur, vel nudè impedit acquisitionem juris novi, obligat ante omnem Sententiam Judicis.

Effectus legis est, quod obligationem inducat. Ubi lex præcipiens, vel prohibens discernenda à poenali. Poenam quandòque lex ipsa infligit, quandòque relinquit condemnationi judicis. Prior latæ sententiæ: posterior ferendæ sententiæ nuncupatur. Poena latæ sententiæ desiderat quandòque actionem hominis, ut executioni detur, quandòque non. Sic poena centum aureorum, quam delicto lex præstituit, requirit actionem meam, ut executioni detur. Contra, inhabilitas ad beneficium, vel Officium, consurgere in me potest, absque hoc, quod accedat factum meum. Illud quoque advertendum, poenam quandòque privare jure jam quæsito, quandòque impedire acquisitionem juris novi. Sic v.g. si delictum committam, cui publicatio bonorum præstituta, poena me privat jure jam quæsito. Contra, si delictum admittam, cui poena infamiæ annexa, lex viam mihi præcludit ad dignitates, adeòque impedit acquisitionem juris novi. Lubet, jam nervos intendere, ac citato cursu ad metam veritatis tendere.

ASSERTO. Legislator Ecclesiasticus potest obligare in conscientia. Ita omnes.

*Probat*ur, partim ex variis Scripturæ locis, puta *Matth. 18. Act. 15.*

& Joan. 21. quæ testimonia evidenter probant, quòd Ecclesia potestatem habeat, præcipiendi aliqua sub peccato: partim ex usu Ecclesiæ; quæ potestate hac frequenter est usa: partim denique ex communi sensu fidelium, consentium, quòd statutis temporibus teneantur abstinere ab esu carnum, subjicere scelera sua clavibus Ecclesiæ &c. quæ omnia evidenter probant, quòd Ecclesia potestatem habeat obligandi sub peccato.

ASSERTIO II. Etiam Legislator civilis potest obligare in conscientiâ. Ita rursus omnes sani. 3

Probatur. Etiam Legislator civilis fert leges, tanquam minister Dei, ac vi potestatis, à Deo acceptæ: ergo etiam Legislator civilis obligare potest in conscientiâ; quia, dum præcipit aliquid, præcipit nomine ipsius Dei, qui voluntatem suam accommodat, ac declarat, graviter displicere sibi, quòd ille graviter voluit esse prohibitum. *Confirmatur.* Vis obligandi in conscientiâ omninò erat necessaria ad congruam & convenientem gubernationem Reipublicæ; quia sine hac potestas ferendarum Legum foret, aut inefficax, aut frustranea, dum poenas, Legibus impositas, vi, aut fraude plerique eluderent: ergo debuit in Legislatorem civilem potestas conferri, obligandi in conscientiâ; quia pertinebat ad providentiam Dei, omnem illam potestatem consignare Legislatori civili, quæ moraliter erat necessaria ad convenientem gubernationem Reipublicæ; cùm Deus & natura non deficiant in necessariis.

ASSERTIO III. De facto, Lex omnis, propriè dicta, obligat in conscientia. Ita Suarez Lib. 3. De LL. cap. 22. n. 9. Palao par. 1. tract. 3. disp. 1. punct. 14. n. 4. Gibalin. lib. 4. Scient. Can. cap. 8. quæst. 6. §. 2. n. 3. Clariss. Dn. P. Paul Mezzger disp. Theol. De Leg. cap. 5. §. 1. n. 4. 4

Probatur. Nulla datur Lex, propriè dicta, quæ obligationem non inducat; quia omnis Lex, propriè dicta, supponit potestatem, & voluntatem obligandi; quâ stante, implicat, obligationem non induci: ergo nulla datur Lex propriè dicta, quæ non adstringat in conscientiâ, quia posita obligatione, recta ratio continuo insurgit, ac enuntiat, id agendum esse, aut omittendum, ad quod Lex obligat. *Confirmatur.* Implicat, à Superiore ferri legem, propriè dictam, & non præcipi aliquid; quia implicat, præceptum non esse præceptum: ergo implicat, posita

Lege, non induci obligationem in conscientiâ; quia implicat, auctoritatem non constare Legi Divinæ, imperanti, ut assurgamus voluntati Legitimi Superioris.

5 ASSERTIO IV. Quando Lex fundatur in præsumptione facti alicuius, qualitatis, aut circumstantiæ, pro hoc, vel illo casu, non obligat in conscientia, si factum illud, aut circumstantia non subsit.

Probatur. Quando Lex fundatur in præsumptione facti alicuius, vel circumstantiæ pro hoc, vel illo casu, actio præcepta non absolute cadit sub legem, sed sub circumstantiâ, in cuius præsumptione Lex fundatur: ergo si circumstantia illa non subsit, vim obligandi Lex non obtinet, quia finis adæquatus eius tunc deficit. *Confirmatur.* Lex iubens, ut obsequar sententiæ iudicis, non obstringit in conscientia, si certò sciam, sententiam esse injustam; quia Lex illa non absolute obligat, sed sub hac circumstantiâ; *nisi manifesta iniquitate sententia laboret*: ergo Lex, fundata in præsumptione facti alicuius, vel circumstantiæ pro hoc, vel illo casu, non obstringit in conscientia, si factum illud, vel circumstantia non subsit.

6 ASSERTIO V. Quando Lex non in præsumptione facti alicuius, sed in morali certitudine universalis periculi est fundata, obligat in conscientia, esto in particulari cesset periculum, quod avertere Lex voluit.

Probatur. Lex, quæ submovendis incommodis connubii clancularii, ad matrimonium requirit præsentiam parochi & testium, obligat in conscientiâ, esto connubium, quod pangere desidero, subsistere non videatur illis incommodis; quia matrimonia clancularia per se sunt obnoxia magnis incommodis; adeoque, licet in hoc, vel illo particulari casu cessare videatur periculum, manet tamen periculum universale, in cuius morali evidentiâ Lex fundatur: ergo quando lex fundatur in morali certitudine universalis periculi, obligat in conscientia, esto periculum hic & nunc desinat; quia manet periculum universale, atque adeo manet honestas Legis, cum finis adæquatus eius non desinat.

7 ASSERTIO VI. Lex poenalis, conjunctivè mixta, obligat in conscientia ad ipsum actum, à Lege intentum, si de contrariâ intentione Legis-

Legislatoris non aliunde constet. Ita *Suarez Lib. 5. De Leg. cap. 3. n. 6. Palao par. 1. disp. 1. punct. 15, n. 8. Sanchez Lib. 6. in Decal. cap. 4. n. 60. P. Haunold tract. 1. de Just. & Jur. cap. 1. contr. 5. n. 25.*

Probatur. Legislator humanus potest obligare in conscientiâ ad actum, comminatione pœnæ circumscriptum; & si utatur verbis præcipientibus, aut prohibentibus, satis declarat, quòd hoc modo velit obligare: ergo Lex pœnalis, conjunctivè mixta, obligat in conscientiâ ad ipsum actum. *Confirmatur.* Quando Legislator utitur verbis merè præceptivis, aut prohibitoriis, mentione pœnæ non subjectâ, inducitur obligatio in conscientiâ; quia vocabulum præcepti, ex constanti praxi Pontificum, & Conciliorum generalium, ac communi usu omnium peritorum, significat obligationem conscientiz: ergo inducitur etiam si mentionem pœnæ subnectat; hæc enim non eo fine apponitur, ut obligatio legismitigetur, sed ut exasperetur.

ASSERTIO VII. Lex, merè pœnalis, aut disjunctivè mixta, obligat in conscientiâ ad ipsum actum, si pœna quam minatur, sit spiritalis. Ita *Suarez, Sanchez, Palao.*

Probatur. Pœna excommunicationis, suspensionis, vel interdicti, infligi non potest, nisi præcesserit culpa mortalis, aut venialis: ergo si pœnas has minetur Legislator, satis declarat, quòd actum prohibere velit sub culpâ mortali, aut veniali.

ASSERTIO VIII. Lex, purè pœnalis, aut disjunctivè mixta, non obligat determinatè ad ipsum actum, si pœna, quam minatur, sit temporalis. Ita *Suarez d. loc. n. 9. Sanchez ubi supr. n. 60. Palao cit. loc. n. 10. Clariss. Dn. P. Paulus Mezger Diss. Theol. De Leg. cap. 5. §. 1. n. 5. & 6.*

Probatur. Quando Legislator utitur verbis merè pœnalibus, aut disjunctivè mixtis, sufficiens non declarat, quòd in conscientiâ obligare velit ad ipsum actum: ergo obligare velle non censetur; contra eum enim, qui legem dicere potuit apertius, facienda interpretatio cap. 57. De R. J. in 6. *Confirmatur.* Quando Legislator utitur verbis merè pœnalibus, aut disjunctivè mixtis, dubium versatur, velintne obstringere in conscientiâ ad ipsum actum: ergo obstringere velle non censetur; semper enim in dubio præferenda pars mitior & benignior l. 9. l. 56. l. 192. §. fin. ff. De R. J. Neque turbat, quòd pœna omnis supponere videatur

videatur culpam, cum sit coercitio culpæ. Non enim supponit necessario culpam Theologicam, sed contenta est culpâ civili & politicâ. nam ad iustitiam pœnæ sufficit causa iusta, licet culpa desit *arg. cap. 23. De R. J. in 6.* Hæc causa verò, tamen quandoque non sit culpa apud Deum; est tamen respectu humanæ Communitatis, seu Reipublicæ; quia discordare partem a toto quoad observantiam legum civilium, sapit culpam aliquam civilem & politicam; quæ sufficit ad iustitiam pœnæ legalis.

10 ASSERTIO IX. Pœna ferendæ sententiæ non obligat ante sententiam iudicis.

Probatur. Pœnam ferendæ sententiæ non infligit lex ipsa, sed relinquit determinationi iudicis: ergo ante sententiam iudicis pœna hæc non obligat.

11 ASSERTIO X. Neque pœna lata sententiæ obligat ante sententiam iudicis, si actionem hominis desideret, ut executioni detur; vel privet jure jam quæsito.

Probatur membrum primum. Lex non debet esse nimis acerba, neque onus imponere, quod moraliter sufferre nequeas; ergo quando lex imponit pœnam, cuius executio desiderat actionem delinquentis, non obligat ante sententiam iudicis; quia durum foret admissio delicto, pœnæ seipsum offerre.

Probatur membrum secundum. Esto bonæ hæreticorum ipso jure fisco sint obnoxia; tamen non aliter publicantur, quàm si eo nomine lata sit sententia *cap. 19. De hæret.* ergo hæc duo bene stant simul, pœnam ipso jure committi, ac executionem pœnæ pendere ex Sententia iudicis. *Confirmatur.* Pœnæ interpretatione molliendæ sunt potius, quàm asperandæ *l. pen. ff. De pæn.* ergo esto verba, *ipso jure*, vel similia in lege occurrant, adhuc tamen benignè exaudienda est, ac existimandum, id velle Principem, sufficere nimirum sententiam, quâ crimen declaretur, nec requiri sententiam, quâ pœna dictetur.

12 ASSERTIO XI. Irregularitas ex delicto, excommunicatio, ac censuræ aliæ, vim suam exerunt, licet sententia iudicis non præcesserit.

Probatur ex can. Si quis 29. can. 17. quest. 1. & tot. tit. De sent. excommunicat. in quibus locis perspicuè indicatur, absque omni sententiâ iudicis

censuras

cenſuras ſtringere. Neque mirum! cùm enim Eccleſia Spiritua le bonum animarum pro fine habeat, conveniens erat, ut remedium haberet, cujus metu à delictis etiam occultiffimis ſubditos ſuos abduceret.

ASSERTIO XII. Quando poena nudè impedit acquisitionem juris novi, obligat ante omnem ſententiam judicis.

Probat. Respublica eſt juri ac bonorum ſuorum Domina: ergo ſicut quilibet privatus poteſt rei ſuæ legem dicere; ſic quoque Respublica poteſt nolle bona ſua aliter largiri, quàm ſi hæc, vel illa conditio impleta fuerit. Hinc, qui abeſt à ſua Eccleſiâ pro modo abſentiæ fructus ſuos non facit; quia jus Canonicum ſub lege reſidentiæ illos deſert; quam conditionem proinde ſi non impleat, voluntate propriâ viam ſibi ad emolumentum fructuum præcludit. Plura exempla adducit *Palao tract. 3. diſp. 2. punct. 2. n. 7.* quem conſule.

O. A. M. D. G.

